

AZ ÖSSZEOMLÁS

1918

ÍRTA:

RUBINT DEZSŐ
TÁBORNOK

63 MELLÉKLET
(40 OKMÁNYMÁSOLAT ÉS 23 VÁZLAT)

BUDAPEST, 1933
GLOBUS NYOMDAI MŰIMTÉZET R.-T.

ELŐSZÓ

Ezeréves hazánk történetében piros-fehér-zöld szentháromságunkkal és fekete gyászfátyollal egyszerre kell elfődnünk azokat a lapokat, amelyeken az 1914/18. évi világháború véres eseményei ismertetve vannak. A magyar nemzet még sohasem fejteti ki olyan bámulatos erkölcsi és fizikai energiát, mint a lezajlott háború alatt, — és soha annyi szerencsétlenség nem érte, mint ennek a páratlanul álló szörnyű küzdelemnek befejezése után. Fiaink büszkén lobogtatták zászlóikat Oroszország mocsaras erdeiben, a Kárpátok virágos hegyei között, Románia síkságán, Albánia égbenyúló bércein és maláriás partvidékén, a Karszt kietlen szikláin, Tiroiban, az olasz mélyföldön, Verdünnet, Flandriában, Kis-Ázsiában, a Sinai félszigeten. Szárazföldön, vizén és a levegőben egyaránt páratlan vitézséggel harcoltak. Magyar csapatainknak ama szent szimbólumához, mely alatt Szolgálati Szabályzatunk szavai szerint „vagy győzni, vagy meghalni kell”, sem a gyávaságnak, sem a hűtlenségnek szennyfoltja sohasem maradt. Ahol a világháborúban veszély volt, oda magyar csapatokat küldöttek, mert az összes hadvezetőségek nagyon jól tudták, hogy ahol a mi katonáink harcolnak, ott csak a győzelemnek, vagy a glóriás hősi halálnak lesz helye.

És mégis ... mi lett ennek a sok legendás teljesítménynek a gyümölcse?!

„Összeomlás ...”

Elvesztettük Magyarországot kétharmadrészt, letiporták, leigázták ezeréves hazánkat, az ellenség vasgyűrűjével bilincsekbe szorították, elvették érdeinket, bányáinkat, elvették azokat a győ-

nyörü városokat, melyeknek minden kövéhez az immár több mint tiz évszázados magyar történelemnek fejezetei kapcsolódnak, kitörték a legszebb gyémántokat angyalos cimereinkből — és szent koronáinkból.

Sajgó szívvel és lenyűgöző megdöbbenéssel kérdezzük: Miért történt mindez? Hiszen a magyar katonát fegyverrel nem lehetett leverni soha!

Ennek a titokzatos rejtélynek megfejtését közli velünk Rubint Dezső ny. tábornok, a m. kir. Honvédhadtörténelmi Levéltár főigazgatója. Nagy fáradtsággal és szakavatott tájékozottsággal összeállított könyve nem propaganda-mű, ő nem kíván az érzelmekre hatni, az eseményeket szomorú és sivár valóságukban tárja elénk és — éppen ez teszi a könyvet hézagpótlóvá s rendkívül értékes forrásmunkává.

A szerző részletesen leírja a németeknek utolsó hatalmas erőlködését, továbbá bolgár szövetségünknek tragikus összeomlását, ellenségeink mindent eltiporni akaró erőszakos támadásait és azután a leghitelesebb okmányok alapján tárgyalja a lealázó fegyverszünet feltételeit. Részletesen leírja a csapatok helyzetét valamennyi fronton, nem feledkezik meg az erkölcsi erő, az anyagi helyzet és a hátsó területek hangulatának s anyagi teljesítőképességének leírásáról sem, majd megrázó képeket nyújt az egyes frontok tökéletes összeomlásáról, végül találó színekkel ecseteli a destruktív elemeknek hatalomra jutását, hazafiatlanságát.

Rubint tábornoknak minden sorát aláírom. Értékes művére csak egy észrevételem van, ezt azonban nem hallgathatom el. A szerző ugyanis, — mint hazáját forrón szerető és sorsáért szorongó szívvel aggódó katona, — annak a véleményének ad kifejezést, hogy hazánk területének legnagyobb részét a destruktív elemek átkos vakondok-munkája következtében veszítettük el. Ez nem egészen így van. Mert igaz ugyanis, hogy a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés még csak említést sem tesz Magyarországról, illetve még csak nem is sejteti hazánknak elkövetkezhető borzalmas megcsonkítását, én azonban tudom, hogy a megcsonkítást az

entente államai még a háború folyamán elhatározták. Sietek azonban hangsúlyozni, hogy abban mégis nagyon igaza van a szerzőnek, hogy Magyarország feldarabolása nem lett volna olyan nagymértékű, mint ahogy azt a trianoni szerencsétlen békeszerződés reánk kényszerítette, ha az 1918. év őszén, a sorsdöntő órákban, a nemzetközi ideológiának perverz tanaitól túlfűtött agyú „vezetők” hatalomra nem kerülnek. Sőt a leghatározottabb meggyőződése az, hogy néhány megbízható gyalog hadosztályal, — és ilyeneket föltétlenül elő lehetett volna teremteni, — ezeréves hazánk nagyrészt megmenthettük volna! Amint azonban az Országház épülete előtt 1918 november legelső napjainak egyikén elhangzott Linder Bélának az a hihetetlen kijelentése, hogy „nem akarok katonát látni!” — azonnal megkezdődött a hadseregnek, majd az egész társadalmi berendezkedésünknek remítő züllése és rohanva rohantunk a bolszevizmus karjaiba, Szinte természetes, hogy a prédára leselkedő szomszédállamok rávetették magukat ezer esztendő szép hazánk véres és vonagló testére s azt tökéletesen szétmaccangolták.

Rubint Dezső tábornok könyvéből nagyon sokat tanulhatunk. Megtanulhatjuk abból tragikus összeomlásunk minden részletét, de megtanulhatjuk azt is, hogy az összeomlás okait egyformán kell a frontokon és a hátsó területeken keresni. A defetista és pacifista izgatók itthon kezdték meg aknamunkájukat, azonban kinyújtották förtelmes kezeiket a távoli frontokra is és ott is megmételtyezték a katonák lelkét. Ebben az ország- és nemzetromboló gyalázatos tevékenységükben hűséges szövetséges társaik voltak az általános kimerültség, az éhség, a napról-napra fokozódó drágulás és lerongyolódás, — mind olyan jelenségek, amelyek nagyon alkalmasak arra, hogy a lelkeket kishitűekké tegyék és az erkölcsi energiát tökéletesen megtörjék. Mindezekhez a katasztrófális momentumokhoz még az is hozzájárult, hogy a volt monarchia egész haderejének főparancsnoksága — midőn már előre látta Ausztria összeomlását, — akkor nem intézkedett Magyarország megmentésének érdekében . . .

Sajnos, így történt az összeomlás. Így hanyatlottak porba

büszkén lobogó Máriás zászlóink és ezért hullottak el „legjobb-
jaink a hosszú harc alatt”.

Ámde ne csüggedjünk! Én bízom a magyar nemzet ősi ere-
jében, a magyarok Istenében és szent patronájában s meg vagyok
győződve arról, hogy hazánk ezt a most reá borzalmas súllyal
nehezedő megpróbáltatást ki fogja heverni, újjászületik, mint a
Főnix-madár és, — amint a legnagyobb magyar megjósolta:
„nem volt, hanem lesz!” Ennek azonban megalkuvást nem tűrő
feltételei vannak, amelyeket magyar testvéreimhez fordulva két
szóval kiáltok mindnyájatokhoz:

— Dolgozzatok és tartsatok össze!

Rubint Dezső tábornok könyvét a legmelegebben ajánlom az
egész magyar nemzet figyelmébe.

Budapest, 1922 március 14-én.

Belitska Sándor,
m. kir. honvédelmi miniszter.

I.

A VÉG KEZDETE.

A világháború vége az 1918. esztendővel kezdődött. Békét kötni Ludendorff nem akart, Lloyd George sem akart, Clemenceau sem akart.

1917/1918 évfordulóján Németország számára kilátás nyílt arra, hogy a háborút győzelmesen befejezze. Az ententenak már csak az Egyesült-Államokban volt minden reménye. Hogy azonban a keleti fronton felszabadult hadosztályok a nyugati fronton a döntést fegyveresen kieroszakolhassák, átszállításuknak gyorsan kellett megtörténnie, mielőtt Amerika újonnan felállított hadseregének nagyrészt az Atlanti-óceánon áthajózhatta. Ezzel 1918 tavaszán számolni kellett. A tengeralattjáró harc ugyan eddig nagy eredményekkel járt, azonban az már csaknem egy éve folyt és még mindig nem döntötte el a háborút. új hadműveleti tervnek kellett az eddigi helyébe lépni, amely nem bizonyult elég hatásosnak. A hadászati támadásnak a francia fronton a fentiek szerint rögtön be kellett következnie, amint a hadosztályoknak keletről való átszállítása és azoknak a támadáshoz szükséges kiképzése befejezést nyert, mely körülbelül 1918 március közepére volt várható.

Ezért Németország az Oroszországgal folyó béketárgyalásoknak gyors befejezését sürgette. A tárgyalások 1917 december 22-én Brest-Litovskban megkezdődtek. Trozskij 1918 január közepén Pétervárra való elutazásával a béketárgyalásokat megszakította és a megállapított határidő lejártáig nem tért vissza Brest-Litovskba. Ezzel azt a tervét, hogy a béketárgyalásokat elhalássza, nyilvánvalóvá tette.

Hogy a tárgyalásoknak az oroszok által szándékolt elnyújtását Németország megakadályozza, 1918 február 18-án Luden-

dorff tábornok kezdeményezésére a német haderő az ellenségeskedést újból megkezdte, aminek eredménye az lett, hogy március 3-án az orosz megbízottak a brest-litowski békét aláírtak.

Ez a békekötés a német hadvezetőségnek lehetővé tette, hogy több, mint 40 hadosztályt a keleti frontról a nyugati frontra átdobjon és ezáltal az ottani ellenség fölött határozott fölénybe jusson.

Ludendorff tábornok művében hangsúlyozza azon hírek helytelenségét, amelyek szerint 1918 márciusában a béke kérdése csak azért hiúsult volna meg, mivel ő mindenképen támadni és további háborús célokat akart volna elérni; kijelentvén, hogy Németország számára abban az időben más ut, mint a küzdelem folytatása, nem volt arra, hogy az ellenséget békére bírja. Csak a német győzelem lett volna képes Lloyd George és Clemenceau állását megingatni.

Vizont Lloyd George és Clemenceau is bízott a végleges győzelemben, mivel a német bűvárhajó-harc a várt sikereket nem hozta meg és az amerikai segítség Franciaországba már valóban megérkezett.

Ennélfogva nem maradt más hátra, mint a fegyveres küzdelemnek továbbfolytatása.

Hindenburg és Ludendorff még mindig bíztak abban, hogy nyugaton a döntést fegyveresen kieroszakolhatják. Pedig a központi hatalmak népei már nehéz nélkülözések alatt nyögtek; mi több — éheztek.

A monarchiában szükség és keserűség uralkodott.

Ausztria Magyarországot évszázadok óta mindenképen függő, alárendelt tartománynak tekintette, melynek gazdasági erőit saját céljaira törekedett kizsákmányolni.

Katonai tekintetben errevaló állandó és következetes törekvése a többek között főleg abban nyilvánult, hogy minden vezető, magasabb parancsnoksági állást — természetesen ezen állások betöltésénél a magyarokat mellőzve — Ausztriában helyezett el; a legfontosabb katonai intézményeket és gyárakat Ausztriában létesítette, dacára annak, hogy a haderő fentartásának költségeit Magyarország a törvény szerinti kiszabtatban (34%) vele közösen viselte.

Ausztria kiaknázó akarátát a békében megszokott módon a világháború alatt is érvényesíteni törekedett, míg Magyar-

ország a pénz- és véráldozat alapján az őt igazságosan megillető jogaihoz akart jutni.

Ennek következménye az lett, hogy Ausztria és Magyarország között a súrlódási felület állandóan nőtt.

Így a Magyarország és Ausztria közötti viszony már nem volt harmóniában. Rosszalást váltott ki különösen a cseh hazatérülésekkel szemben bekövetkezett szelíd amnesztia. Magyarország Ausztriát ellenséges szemmel nézte, különösen mióta az ellenség soraiban Ausztria dédelgetett népe, a csehek is küzdöttek a monarchia ellen.

1917 július 2-án Kerenszky 24 hadosztállyal a keleti front galíciai arcvonala ellen (Böhm-Ermolli vezérezredes) offenzívát indított. A támadás, amelyet az oroszok nagyban a stanislaw—halics-i műút mentén nagy hullámtömeggel hajtottak végre, 3. hadseregünk IX. és XIII. hadtestét találta. Az orosz támadás lezajlásának közepette egy helyen az oroszok a 19. cseh hadosztálynál betörték.

Zborowtól délnyugatra az uralgó Mogila-magaslaton „a hősiesen kitartó magyar csapatok kétoldalról átkarolva fogságba estek”.

Az orosz hivatalos jelentés egy részlete ezen harcokról következőképpen hangzott:

„A 4. hadosztálynak és a csehszlovák dandárnak dicső csapatai az ellenség erőt a Zborow—Korszylowtól nyugatra és délnyugatra fekvő magaslaton elfoglalt, megerősített állásaikban letaposták, ahol három állást foglaltak el.”

Míg a csehek komoly küzdelem nélkül megadták magukat és az ellenséggel összeölelkeztek, addig az ekként keletkezett nyílson az orosz csapattömegek beözönlöttek és a kétségbeesetten védekező, hősiesen kitartó magyar csapatokat hátbatámadták és kétoldalról bekerítették.

A csehek, akik esküjüket megszegve, ellenségeink oldalán testvéreik ellen küzdöttek, hallatlan vérfürdőt rendeztek a hősiesen küzdők soraiban.

A kalusi áttörés eredménye az lett, hogy a 3. hadsereg 1917 július 9-én a stanislaw—majdani út két oldalán az általános visszavonulást megkezdette.

A csehszlovák csapatoknak az oroszok oldalán való megjelenése a hadseregfőparancsnokságot arra kényszerítette, hogy utasítást adjon ki, hogy minden egyént, ki orosz oldalon elle-

II.

A NÉMETEK OFFENZÍVÁJA A NYUGATI FRONTON A DÖNTÉST NEM HOZTA MEG.

A német haderők a nyugati fronton 1918 március 21-től július 18-áig terjedő időben öt nagyszabású támadást intéztek a szövetséges államok frontja ellen, remélve, hogy a fegyveres döntést elő fogják idézni.

Az *első áttörő kísérlet* az angol haderő ellen irányult és kb. 80 km. szélességben indult meg a Scarpe- és Oise-folyócskák közötti térben és az angol haderők déli részét akarta összezúzni, hogy azt a francia haderőktől elszakítsa, délfelől megkerülhesse, hogy azután valamennyi angol hadsereget a tengerre dobhassa. A támadás az angol frontot áttörni nem tudta; eredménye kb. 50 km. mély térnyerés volt. Az angol haderő déli szárnyának a francia haderő északi szárnyával való kapcsolata teljes maradt. A március 21-én megindult német támadás április 6-án erejét veszítette; Amiens az ellenség kezén maradt; az ár lefutott a gátról, ahogy Foch francia marsall jellemzően mondomta.

A *2-ik áttörő kísérlet* ismét az angol haderő ellen irányult, amikor ezt április 9-én északon új megrohanás érte Calais irányában. A támadás kb. 45 km. szélességben indult meg. A front áttörése most sem sikerült; április 30-án ért véget a harc; eredménye csak kb. 25 km. mély térnyerés volt.

A *3-ik áttörő támadás* május 27-én indult meg, kb. 80 km. széles frontról és Paris ellen irányult. Ennél a hadműveleti szándék az volt, hogy a németek minden erejük latbavetésévei a Marne- és Oise-folyók között a frontot áttörve, Parist elérhesék. A támadás június 1-én a Marne-t érte el.

A támadásban két német hadsereg vett részt. A VII. Had-

sereg folytatta támadását nyugat felé Paris ellen, a másik hadsereg pedig a Paris ellen irányult támadást a délfelől jövő ellenséges beavatkozással szemben biztosította. A Paris felé való frontáttörés most sem sikerült és a francia hadseregek amerikai hadosztályok támogatása mellett a támadást megállították.

A támadás eredménye kb. 45 km. mély térnyerés.

A németek Paris külső erődéitől még kb. 50—60 km. távolságra voltak.

A *4-ik áttörő kísérlet* Június 9-én indult meg az Oise-folyó mentén; iránya Paris, szélessége kb. 30 km. A négynapos harcban a francia haderők szívósan védekeztek és ellentámadásokkal megállították a németeket. Az áttörés ismét kudarcot vallott és most már csak kb. 10 km. mély térnyerést eredményezett.

A sok véres küzdelemben a német haderő kimerült. Új támadásra készült ugyan, de a helyzet egyensúlya akkor már megváltozott, mert igen tekintélyes amerikai erősítés érkezett a szövetségesek támogatására.

Június 15-én az egész fronton megállott a harc, mindegyik fél új mérkőzésre készült, mely egy hónap múlva lángolt újra fel.

A német hadvezetőség érezte, hogy a háború egyensúlya a szövetségesek részére billen át, miért is *június 15-én* megindult az osztrák-magyar haderő támadása az olasz fronton.

A monarchia haderejére háramlott az a feladat, hogy a németeket a nyugati fronton tehermentesítse azáltal, hogy az olasz fronton az ellenséges erőket lekösse, nehogy a nyugati fronton dúló harcok táplálására az előbbi harctérről erők siessenek.

Sőt az sem lehetett kizárva, hogy az olasz front áttörése a szövetségeseket talán arra kényszeríti, hogy a nyugati frontról — amint *1917.* évben a tolmein—flitschi áttörés után történt — az olasz frontra dobjanak át friss erőket.

Az *eredeti* terv az volt, hogy a támadás a Grappa--Tomba—Montello sarkot, mely az alpesi és mély földi két nagy olasz arcvonalat egymással összekapcsolta, egy harapófogó-szerű nyomással lecsípje, letörje.

A terv a hadseregfőparancsnokságnál született meg.

Ezzel a tervvel sem a tiroli arcvonal parancsnoka (Conrad tábornagy), sem a piavei front parancsnoka (Boroëvic tábornagy) nem értett egyet; ennek az lett az eredménye, hogy a

tervet elejtették és helyébe a hadseregfőparancsnokság egy kompromisszumos tervet dolgozott ki, amelyben Conrad és Boroevic tábornagyok kívánságának egyszerre szándékozott megfelelni.

Az új terv az volt, hogy a Brenta-folyó mindkét oldalán elterülő fensíkről (az alpesi arcból) fog a főtámadás megindulni, amelyet egy erélyes melléklökem támogat a síkságon Oderzo vidékéről Treviso irányába.

A főtámadás végrehajtásához 25 ho.-ra volt szükség.

A hadseregfőparancsnokságnak azonban a főtámadáshoz csak 17 ho. állott rendelkezésére.

A hiányzó 8 ho. helyett 2800 mindenféle kaliberű ágyú vonult a támadási területben tüzelő állásba.

A támadás napját június 15-ikére tűzték ki.

Június 13-án tartós esőre fordult az idő, mely a sikerre nem sok jóval kecsegtetett.

Ezért a hadseregpáncsnokok közül József kir. herceg ő Fensége (6. hadsereg) és Wurm Venzel vezérezredes (Isonzó-hadsereg) a támadás napjának elhalasztását kérte, annál is inkább, mivel a támadásra hadseregeik nem állottak készen.

A hadseregfőparancsnokság azonban a nyomós érvek ellenére a támadás megindításának elhalasztásáról hallani sem akart.

Így tehát nem volt más választás, csak az, hogy a támadást június 15-én a kedvezőtlen idő és helyzet ellenére és annak dacára, hogy a Piave nagyon megáradt, megindítsák, habár még az is növelte helyzetünk kedvezőtlen voltát, hogy két tiszt és három zászlós a hegyi fensíkon az olaszokhoz átszökött és a szándékolt támadást elárulta.

A módosított hadműveleti tervet a hadseregfőparancsnokság az utolsó pillanatban másodszor is megváltoztatta.

Dacára annak, hogy a támadásra a kiszámítás alapján szükségessé vált csapatok kellő számban nem voltak meg, elhatározott, hogy nemcsak a hegyi fronton és a Piavén át induljon meg a támadás, hanem az egész olasz arcvonalon végig, a svájci határtól egészen az Adriai-tengerig, mindenütt, mindenki támadjon.

Mivel az ütésre és törésre sehol erő nem volt, az Alpokban a kedvezőtlen idő a harcokat hátrányosan befolyásolta, a síkságon pedig a megáradt Piavén nappal kellett pusztító géppuska-

és ágyútűzben az átkelést kierőszakolni, a tervezett nagy támadás sorsa meg is volt pecsételve, főképp azért, mert nélkülözötte a hadászat örök igazságának azt az alapvető tanát, hogy ott, ahol siker akarunk elérni, tülerővel kell fellépnünk.

Mindenütt erősek nem lehetünk. Aki sokat akar markolni, az keveset fog. Minden ellenünk esküdött. Az árulás folytán az olaszok június 15-én hajnali 2 órától kezdve harcra- és ellentámadásra készen állottak, kiürítvén azon védelmi állásaikat, amelyek ellen tüzérségünk megsemmisítő-, ható-, záró- és pergőtűze irányult.

Tüzérségünk gázlővedékeinek hatása nem volt.

A hadseregarancsnokságok ismételten és sürgősen figyelemzették a hadseregfőparancsnokságot, hogy gázlővőszerünknek, amelyet a németek már rég nem használtak, hatásuk nem lesz, mert az entente csapatainak feltétlenül biztos gázálarcaik vannak ellene.

Ezért a hadseregarancsnokságok erősebb hatású, újabb fajtájú gázlővőszer gyártását sürgették, mely a németeknél akkor már megvolt!

A hadseregfőparancsnokság azonban kijelentette, hogy gázlővőszerünk jó, felesleges e kérdést feszegetni, mert az csak hiábavaló időfecsérlés.

170 km. széles fronton, a támadás általánosításának, midőn erre sem a szükséges eleven erő, sem a hadieszközök kellő mennyiségben rendelkezésre nem állottak, az volt a következménye, hogy a nagy offenzíva kudarccal végződött és 150.000 emberünkbe került.

Ő Felsőge a tiroli hadseregarcvonal parancsnokát, József kir. herceget meglátogatta és augusztus 8-án Trient környékén szemlét tartott a csapatok felett. Jövetelének célja az volt, hogy a magasabb parancsnokok véleményét meghallgassa, hogy mi volt tulajdonképpen az oka a piavei katasztrófának. Kihallgatta a hadseregarancsnokokat, Krobotin tábornagyot, gróf Scheuchenstuel vezérezredest, a hadtestparancsnokokat, Lütgendorf, Kaiser, Verdross, Martiny, Horsetzky, Weber és Kosak tábornokokat és a csapatok küldöttségeit.

Zászlóstói tábornagyig az volt az általános vélemény, hogy a támadás nem volt előkészítve. Az ellenség állásait és akadályait a tüzérség nem rombolta szét; a gáznak nem volt hatása. A támadó gyalogság érintetlen akadályokra bukkant, melyet

neki kellett igen súlyos veszteségek közepette szétrombolni. Az ellenséges állásba betörve gyalogságunk a harcra készen álló ellenséggel nehéz tusába keveredett. Az elfoglalt állásban a gyalogság, túlerős ellenséges ellentámadással találkozott, amellyel szemben magát tartani nem tudta és így a kiindulási helyzetin» visszavonulni kényszerült.

Ezen visszavonulás alatt az ellenséges tüzérségi és aknavető tűz és az oldalozó géppuskás tűz a gyalogságnak roppant veszteséget okozott. A jelentések eredménye az volt, hogy a gyalogságot támadásra rendelték, még mielőtt a saját tüzérség az ellenséges állást rohamra éretté lőtte, azaz a támadás nem volt kellően előkészítve.

És ez a háború 4-ik évében történt, éppen úgy, mint a háború kezdetén.

Nem tanultunk a háború tapasztalataiból.

A hadvezetőség 1918. évben Tirolban épp úgy viselt hadat, mint 1914. évben Keletgalicia rónáin.

Most a kihallgatásnál kiderült, hogy a hadtestparancsnokok és a hadseregparancsnokok annak idején jelentették, hogy a támadás sikerében nem bíznak, mivel a támadásra az előkészületek még befejezetlenek voltak.

Mindezek dacára a bozeni hadseregarcvonalparancsnokság azt jelentette Badenbe a hadsereg főparancsnokságnak, hogy minden elő van készítve és hogy a támadásnak feltétlenül sikerülnie kell.

A monarchia offenzívája ilyenképen a németek helyzetét a nyugati fronton nem javította meg.

1918 június közepén az osztrák-magyar támadás nem sikerült sem a Piavén, sem Déltirolban. Ezzel tárgyalanná vált a német nyugati frontnak ettől várt tehermentesítése. A helyzet ennek folytán a következő volt.

Nyugaton a fegyveres döntés még kétes volt, mindkét fél a lezajlott négy hadművelet alatt jelentékeny veszteséget szén védett. Az amerikaiak június végéig körülbelül 20 hadosztályt átszállítottak a tengeren Franciaországba, amelyek a nyugati fronton ugyanannyi francia hadosztályt leváltottak, melyek a harc számára szabadabbá lettek. Ezzel a márciusi német fölényt kiegyenlítették. Most már a két fél körülbelül egyenlő erőkkéll állott egymással szemben.

A német hadvezetőség még egy utolsó kísérletet tett a döntés kierőszakolására; ha ez sem vezet eredményre, úgy újból

SAJTÓHIBÁK

		H o l				H i b á k	H e l y e s b i t é s e k
		mellékletben	oldalon	felülről	alulról		
a s z ö v e g b e n		31.	17.			balgár	bolgár
		77.		13.		felszerelésban	felszerelésben
		82.	1.			beszédjei	beszédei
		100.	9.			méltatlan	méltatlan
		102.	9.			lövészkülönítménye	lövészkülönítménye
		120.	7.			tirolai szó után beszúrandó: hadseregarcvonalparancsnoka a	
		182.	12.			Mr.	Nr.
		183.	16.			törlendő: 10.	
		190.		8.		Az egész sor törlendő, helyébe irandó: A hadseregparancsnokság szándéka volt a 11. hadtesttel a	
a m e l l é k l e t e k b e n	3.					Siefried	Siegfried
	9.					1/46.	1/25.
						10. h.	70. h.
						51.	51. h.
	10.					III. és VI. közé irandó: XIII.	
						Monago	Moriago
	11.					24. h.	24.
	12.		4.			Waffenstillstands	Waffenstillstandes
		278.	14.			erhalten szó után beszúrandó: werden	
			25.			Rastischen.	Räthischen.
			15.			Administrativen.	administrativen.
	279.		2.			den	dem.
			5.			Oberkommandant	Oberkommandanten
			13.			Übrigen	übrigen
	280.	11.				St. után beszúrandó: zu,	
21.					Arsenals.	Arsenale.	
281.	11.				enthaltenden	enthaltenen	
21.	294.	12.			került	kerültek	

H o l				H i b á k	H e l y e s b i t é s e k	
a m e l l é k l e t e k e n	mellékletben	oldalon	feülról alulról			
			sorban			
	22.	299.	11.		megszütetése	megszüntetése
	32.	311.		25.	egységesen	egységesen
	34.				Sz. 1. h. o.	Sz. 1. h. o.
	41.	322.	19.		áló	álló
	43.	323.		4.	eintreffen szó után irandó: wird.	
	48.	329.	11.		Gbiete	Gebiete
	55.			25.	kötelesek	kötelesek
		340.		15.	estületi	testületi
			1.		intézetek	intézeteket
		341.	15.		katonatanács	katonatanácsa
				26.	parancsnak	parancsnok
	57.	344.	15.		Beb.	Geb.
		347.		19.	zizottság	bizottság
	58.	353.	21.		kéd	kér.
	61.				német 218. h. o. T. Severin szakasz.	
					3 zlj.	8 zlj.

hadászati védelemre kell áttérni. Ebben az esetben a háború győzelmes befejezésére már nem volt kilátás.

Minden ettől az utolsó csapástól függött. Ludendorff tábornok maga mondja művében, hogy ez időben a német hadvezetés kényszerhelyzetben volt; a hadsereg még előbb elviseli a támadás fáradalmait, mint a szétmorzsoló, veszteségteljes védelemhez való újbóli visszatérést, mely legjobb esetben is csupán a birtokban lévő állás megtartását biztosíthatja.

Ebből kifolyólag a német hadvezetés az utolsó ötödik offenzívára szánta el magát és pedig Reims mindkét oldalán, mivel, — amint Ludendorff tábornok mondja — a franciák ott voltak a leggyöngébbek, mert itt állottak a harcedzett francia hadosztályokat leváltott újonc amerikai hadosztályok.

A német hadvezetés erősen bízott erejében, túlbecsülte önmagát és az amerikai segínyt lekicsinyelte.

Nem hitte el, hogy Amerika oly hatalmas hadsereggel átjöhet Európába!

Nem tudta elképzelni, hogy a szabad Amerika a gyűlölt militarizmusnak karjaiba vethetné magát. Ez az általános felfogás téves volt. Amerikát csak könyvekből ismerték. A háború előtt Amerika katonai szempontból nem is mutatott fel említésre méltó dolgot. A harczenvedély azonban olyan természetes ösztön, mely minden egészséges népben megvan és ha lángra lobban, pusztító veszedelemmé nőhet. Minden meglevő néperőt, ha katonailag bármilyen csekély mértékben van is megszervezve, igen rövid idő alatt jelentékeny katonai hatalommá lehet kifejleszteni.

Az 5-ik utolsó német támadás július 15-én 30 ho.-lyal indult meg kb. 110 km. szélességben Chateau Thierry és az Argonne-erdő között.

Terv volt: Áttörés a Marne folyón, Epernay és Chalons irányában. Reims elzárása délről, melynek eleste után előnyomulás Paris ellen.

A támadás július 18-án, miután a Marne-folyón átjutott, a harmadik napon már megállt. Eredménye: Reims-től nyugatra lévő szakaszban kb. 40 km. szélességben 6—8 km. mély térnyerés. Reimstől keletre lévő szakaszban a német hadsereg tért nyerni már nem tudott.

A német offenzíva eredményét a 2. sz. *vázlat* tünteti fel.

III.

A NÉMETEK A NYUGATI FRONTON AZ 1918. ÉVI OFFENZÍVA ÖSSZES EREDMÉNYÉT ELVESZÍTETTÉK.

Július 18-ika fordulópontot képez a nyugati hadszíntéren.

Ugyanis e napon indult meg a szövetséges haderők ellen offenzívája.

Két francia hadsereg (Mangin tbnk. és Dégoutte tbnk.) az Aisne- és Marne folyó között indította meg az ellentámadást a VII. német hadsereg ellen; *három francia hadsereg* (Mityr tbnk.» Berthelot tbnk. és Gourand tbnk.) és *az amerikai hadsereg* (Pershing tbnk.) Chateau Thierry és az Argonne-erdő között intézte az ellentámadást a német I. és III. hadsereg ellen.

július 19-én a német hadseregek visszavonultak a Marne északi partjára, augusztus 4-ig pedig a Vesle-patak mögé hátráltak.

A szövetségesek július 18-tól augusztus 4-ig vívott csatáinak eredménye az, hogy a 3-ik és 5-ik német nagy támadásban meghódított területet a francia-amerikai hadseregek visszavívták.

(Soissons—Troesnes—Ch. Thierry—Gondé—Reims—Fismes által határolt terület, 60 km. szélességben, 40 km. mélységben, több mint 200 faluval.)

A szövetségesek ezen 18 napos harcokban 35.000 foglyot ejtettek és 700 ágyút zsákmányoltak.

Azonban az ellentámadásnak az volt a legnagyobb eredménye, hogy Parisnak a németek által való veszélyeztetése megszűnt.

A szövetségeseknek ezt az első nagy ellentámadását augusztus 8-tól kezdve szeptember végéig az ellentámadások szakadatlan sorozata követte, mely a picardiai csata név alatt ismeretes.

Így augusztus 8-án az angol és a többi francia hadseregek

is megmozdultak. Amienstől északra az angol haderő déli szárnya (4. hadsereg), Amienstől délre a francia haderő északi szárnya (1. hadsereg) kb. 40 km. szélességben Albert—Montdidier között indult támadásra 45 perces tüzérségi előkészítés után, a rohamozó első vonalak útját tankrajok nyitották meg és a gyalogságot földszinten repülő harci légi géprajok támogatták.

Amerika hadi ipara megeremtette a *tankokat*.

Már 1917. évben is használták a szövetségesek a tankokat, de ezek nagyok voltak, nehézkesen mozogtak és szórványosan jelentek meg a harcokban, úgy hogy a német tüzérség a tankokat egy-kettőre szétlőtte.

Az Amiens terében lefolyt harcokban azonban kicsiny és gyorsan mozgó tanktömeg lépett fel, mely ellen a német tüzérség már nem tudott kellő hatást elérni.

A gyalogsági támadást megelőző tüzérségi előkészítő pergőtűz által felkavart füst és porfelhőből törlek elő a tankrajok és gyorsan mozogtak előre a rónaságon; meglepték a védelemre készen álló németeket, kik az ellenséges pergőtűz megszűnte után az ellenség rohamhullámaint várták.

A rohamhullámok helyett azonban a tankzászlóaljok acél-szőrnyei bukkantak fel előttük, melyek legázolták a németek első vonalát.

A német védelmi vonalat letiport és áttört tankrajokból ellenséges géppuskás szakaszok váltak ki és a német csapatokat hátból lövöldözték. A mozgékony tankrajok azután visszasiettek, hogy újabb géppuskás szakaszokat szállítsanak a megtépázott német csapatok hátába. Csak miután a tankzászlóaljok ezt elvégezték, jelentek meg a harctéren az ellenség rohamhullámai, támogatva a földön a tankok, légben a repülőgépek rajai által.

Csakis így *érthető meg*, hogy a tömegtüzérség pergőtüze által megtizedelt, a tankzászlóaljok lökenc által legázolt és a hátulról s légből felülről jövő géppuskás tűzbe jutott német gyalogság az ellenség rohamhullámainak nem tudott ellentállani.

A németek első vonala megsemmisült. Most arról volt szó, hogy az ellentámadásra elősiető német tartalékok képesek lesznek-e a támadást visszaverni?

A német tartalékok leküzdésére az ellenséges könnyű tüzérség gyorsan előrevonult, követve a nehéz tüzérség által, melyet a második vonalban készen álló tankok vontattak előre.

A német ellentámadás összetörésére ember és gép összefogott.

Az emberfeletti véres küzdelembe beleszólt a könnyű és nehéz tüzérség, az aknavetők, géppuskák, tankok, repülő géprajok megsemmisítő tömege és a harcot a szövetségesek javára eldöntötte.

Augusztus 10-én *a nagy harc futótűzként terjedt tova* az angol haderő mindkét szárnyán. A *déli támadó szárnyhoz* a 3. francia hadsereg csatlakozott, mely Montdidier és az Oise-folyó között (Compiègne) indította meg a támadást. A 3. francia hadsereg nehéz harcába támogatókig beavatóztak az Oise-folyótól délre levő 10. francia hadsereg részei is. A 10. hadsereg is csatlakozott a támadáshoz az Oise-folyótól délre.

A nagy támadás az északi szárnyon is terjedt. Ugyanis a 4. angol hadsereg északi szomszéd hadserege (5.) is harcba lépett augusztus 20-án Somme és Arras között általános iránnal Bapaume felé.

Augusztus 20-ig a francia-angol haderők a Bapaume—Peronne—Noyon—Ailette-patak vonalát érték el, az pedig *annyit jelentett*, hogy a németek az 1-ső és 4-ik nagy támadásban meghódított területet is elvesztették (80 km. széles és 50 km. mélységben, 480 falu és várossal); 23 napos harcban a szövetségesek 38.000 foglyot ejtettek és 200 ágyút zsákmányoltak.

A július 18-án megindított és augusztus hó 25-ig lezajlott hadműveletekkel a szövetségesek kitűzött céljaikat elérték, azaz a németek által 1918. évben oly nagy véráldozatokkal és nehéz küzdelmek árán meghódított területeket mind visszavívták; a németeket a Hindenburg-állásra visszaszorították és a kezdenie nyezést magukhoz ragadták. (3. vázlat.)

A Hindenburg-vonal, mely északon Lille megerősített helytől, délen az Aisne-folyón Neufchatelig kb. 180 km. kiterjedésben terült el, nagy ellentálló erőt képviselt, szívós védelemre volt berendezve erős támpontokkal és drótakadályokkal.

A szövetségesek *július közepén* tették meg az *első aktív lépést*.

Ekkor ugyanis arról volt szó, hogy a németek támadásait megállítsák.

Megtörtént.

Augusztus elején a szövetségesek a *2-ik lépést* tették meg.

A hadműveleti cél az volt, hogy az 1918. évben elveszített francia területeket a németektől visszafoglalják.

Ez is megtörtént.

Szeptember második felében a szövetségesek a 3-ik lépést is meglettek.

A fegyveres döntés kierőszakolása céljából általános offenzívát kezdettek és pedig két fronton: a nyugatin és a délin.

IV.

A NÉMETEK VERESÉGE A NYUGATI FRONTON.

A szövetségesek a németekkel szemben ezen időben a nyugati fronton már *nyomasztó túlsúlyba* jutottak.

Az amerikaiaknak a tengeren való áthajózása oly kedvezően haladt, hogy augusztus hóban már 1,145.000 amerikai katona állott a franciák földjén. Elérkezett a döntés órája, mert a siker legbiztosabb tényezője, a számbeli *túlerő* már biztosítva volt.

A nyugati fronton az általános offenzíva szeptember közepén indult meg, hogy a német haderő ne nyerjen arra időt, hogy magát az erős védelmet nyújtó Hindenburg-vonal mögött összeszedhesse.

E végből a szövetségesek négy nagy hadműveletet indítottak meg.

1. A belga király vezérlete alatt álló *belga hadsereg* (egy francia és a 2-ik angol hadsereg) az Yserről a tenger és Lys közötti téren (50 km.) a Brugge-csatornára (Ostend—Brugge—Gent) indította meg a támadást.

2. Haig marsall parancsnoksága alatt az *angol haderő* (5., 1., 3. és 4. hadsereg) a Hindenburg-állást a Scarpe- és Oise-folyó között (70 km. Douai—Cambrai—St. Quentin, la Féré).

3. Petain tbnk. parancsnoksága alatt a *francia haderő* (1., 10. és 5. hadsereg) a Hindenburg-állást az Oise- és Aisne-folyó között (50 km.) támadta meg.

4. Persching tbnk. parancsnoksága alatt a 4. francia hadsereggel megerősített *amerikai haderő* az Argonne-erdőtől keletre és nyugatra fekvő területen (Reims és Verdun között 90 km. szélességben), Mezières általános iránnyal a hadműveletek támogatására volt hivatva. (4. *vázlat.*)

Ez a négy támadás a nagy harcot tehát a tenger és Maas

folyó közötti frontra azaz a német front kétharmadrészére terjesztette ki.

Az amerikai haderő szeptember 26-án, az angol és francia haderő szeptember 27-én, a belga hadsereg szeptember 28-án indította meg a támadást.

Szeptember hó 30-áig középén az angol-francia haderők a Hindenburg-állást a Scarpetól az Oiseig terjedő szakaszban (Douai—Cambrai—St. Quentin) elfoglalták, az *északi szárnyon* a belga hadsereg 20 km. tért nyert, a *déli szárnyon* a francia-amerikai hadsereg a Hindenburg-állásig jutott előre. A német haderőt a modern hadi technika minden vívmányával gazdagon felszerelt *12 szövetséges hadsereg* kíméletlenül és szünet nélkül támadta.

Soha, mióta a világ áll, hadvezérnek nem volt oly hatalmas, oly gazdagon felszerelt hadserege, mint a szövetségesek marsall-jának, *Foch-nak*.

A szövetségesek által *szeptember 30-ig* összegyűjtött zsákmány 3669 ágyút, 23.000 gépfegyvert és aknavetőt tett ki; a hadifogságba esett németek száma 248.494 fő volt. (közte 5118 tiszt.)

A németek ellentálló képessége ekkor már meg volt törve, visszavonulásuk általánossá vált, melyben lépésről lépésre a határra hátrálva szívósan védekeztek.

V.

A SZÖVETSÉGESEK OFFENZÍVÁJA A BALKÁN FRONTON, A BOLGÁR HADSEREG ÖSSZEOMLÁSA.

Az offenzíva előtt az általános helyzetet az 5. *vázlat* tünteti fel. A szövetségesek öt hadosztályával (122., 156. francia, 16. gyarmati, 4., 14. görög) megerősített 1. és 2. *szerb hadsereg* a Vodená-tól északra fekvő Büjükdere (Moglena) medencéből a Cerna-folyó és a Dudica 2180 m. hegytömb között indította meg a támadást.

Ezt a főtámadást a nyugati szárnyon a 2. *francia hadseregcsoport* két hadosztálya (11. gyarmati és 35. olasz ho.) támogatta, mely a Cerna-folyó ívében támadott.

A keleti szárnyon a főtámadáshoz csatlakozott” a Dudica 2180 hegytömb és a Vardar völgye között a *görög hadtest* (Archipelagos, Kréta, Seres ho.), a Vardar-folyó és Dojran-tó között a XII. *angol hadtest* (27., 26., 22. ho.).

A szövetséges haderőnek az a része, mely a nyugati szárnyon Monastir és a tenger között, a keleti szárnyon a Dojran-tó és a tenger között állott, a támadásban nem vett részt.

A támadási arc szélessége kb. 100 km. volt, π támadást 20 ho. hajtotta végre és pedig a középén 40 km. *szélességben* (756 géppuska és 650 ágyú támogatása mellett) 12 ho., a jobbszárnyon 40 km. szélességben 6 ho., a balszárnyon 20 km. szélességben 2 ho.

A főtámadás jobbszárnya az 1. *bolgár hadsereget* találta, mely a támadást visszaverte, a görög és angol hadtest eredményi nem ért el.

A főtámadás közepe és balszárnya a 61. *hadtestet* érte.

A 2. *szerb hadsereg* (Sumadia, Timok és délszláv ho.) betört a 3. *bolgár ho.* állásába, mire a szomszédos 2. *bolgár ho.* Állását

feladta és visszavonult. Ezáltal a 61. hadtest állását 26 km. széles és 6 km. mélységben áttörték, melybe magát az 1. szerb hadsereg befészkelte. (Duna-, Drina-, Morava-ho.)

Mivel ellentámadásra, illetve az áttört arc lezárására erők rendelkezésre nem állottak, szeptember 20-ig az áttörés 40 km. szélességnyire (a Cerna-folyó és Dudica 2180 hegytömb között) és 45 km. mélységnyire bővült ki (Kavadar-ig).

Szeptember 21-én a visszavonulás megkezdődött és a fegyverszünetmegkötésig feltartóztatlanul pánikszerűen folyt le.

A *ii. hadsereg* a visszavonulást következőképen hajtotta végre.

A komb. ho. (Ohrida ho.) a Drinizi völgyében Debra—Djakova-ra, a 62. hadtest (1., 6. ho.) Kalkandelen—Üsküb-re, a 61. hadtest (2., 3., 4. ho.) Üsküb—Kumanova-ra.

Az *1. bolgár hadsereg* (5., 9. és hegyi ho.) a Butkova-tónál lévő keleti szárnyával állva maradt és keletre kanyarodva, Bulgária felé vonult vissza s a Dorjan-tó és Küstendil között megkísérelte, hogy az angol-görög hadtestek térnyerését meggátolja és így a Bulgáriába (Sofia) való betörést fedezze.

2. és h. bolgár hadsereg állásában kitarzott.

x\z Albán hadseregcsoport állásában változás nem történt.

A 11. hadsereg szándéka a szerb hadseregnek a 61. hadtesttel Üsküb és Kocana között való feltartóztatása volt, hogy ez által a 62. hadtestnek Pristinára visszavonulását fedezhesse.

Az *entente-haderők* szeptember 21-én az üldözést a következő módon kezdték meg.

A *szerb hadsereg* az üldözést az áttörés után azonnal megkezdte nagyban északi irányban; szeptember végén Üsküb—Kocana elé érkezeit, keleti szárnycsoportja Küstendil, nyugati szárnycsoportja Pristina felé fejtett ki erős nyomási.

A francia keleti (Orient) hadsereg *2. hadseregcsoportja* (80., 57., 76. francia, 11. gyarmati, 35. olasz, 3. görög Λο.) az Ohrida-tó és a Cerna-folyó nyugati ága között a 62. hadtestet Djakova irányában követte.

A *3. hadseregcsoport* és az olasz hadtest az Ohrida-tó és a tenger között támadásba ment át az osztr.-magy. albániai hadseregcsoport állása ellen, mely kb. 10 km.-re északra elfoglalt új állásában szívíosan kitarzott. A szövetséges haderő keleti szárnya a Dojran-tó és a tenger között nem mozdult állásából.

A *görög-angol* hadtestek (hat ho.) a Dojran-tóra támasz

kodva keletre egy kanyarodó mozdulattal követték a visszavonuló 1. bolgár hadsereget, főiránnyal Szófia felé.

Az *offenzíva 18-ik napján*, azaz október 1-én az Ohrida—Dojran-tavak közötti front — mely a támadás előtt kb. 180 km-t tett ki — 350 km-re bővült ki. új arcvonalnak ily nagy szélességben alkotása teljesen lehetetlen volt. Ez annyit jelentett, hogy a központi hatalmak, jobban mondva a bolgárok *Balkánfrontja összeomlott*.

A nyugati fronton a németek veresége, melyet a Balkánfronton a bolgár haderő összeomlása követett, a világháború kimenetelére rendkívül súlyos következményekkel járt. A katasztrófa szellője már érezhető volt.

A bolgár összeomlás folytán Törökországgal az összekötetés megszakadt, Románia újbóli harcbalépése valószínűvé vált és a központi hatalmak katonai helyzete alapján megrendült.

Az ellenséges propagandának — melyet az amerikai követ korlátlanul terjesztett, megengedtetvén neki a bolgár kormány által, hogy a háború dacára is Szófiában maradjon — az a sikere volt, hogy a bolgárok a végső győzelemben hitüket már elvesztették és Bulgária nagy részében, különösen a nyugati fronton 1918 július- és augusztusban bekövetkezett kudarcok után, olyan irányú hangulatot keltett, hogy Bulgária a harcoló felek között rosszul választott; ezért a bolgárok már nem akartak tovább harcolni.

Hogy a bolgárok lépését megérthessük, szükséges, hogy a bolgár hadsereg belsejébe egy pillantást vessünk az összeomlás idejében. Élelmezés, ruházat és felszerelés minden kritikán aluli volt. A csapatoknak fehérműjök egyáltalán nem volt, zubbony és nadrág rongyokban lógott a katonákról, csizmájuk nem volt, mezítláb jártak-keltek, vagy rongyokba göngyölték lábaikat. Hogy ez az állapot a csapatoknál minő demoralizáló következményekkel járhatott, csak arra kell gondolnunk, hogy a bolgárok éveken át 2000 méter magas hegységekben épített állásaikban, a zord időjárás folytán mennyit szenvedhettek. Az élelmezés még rosszabb volt. A bolgároknak hadbiztosaik nem voltak; minden csapat saját maga gondoskodott élelmezéséről. A kenyér rossz volt. Az utanszállítás messze eső vidékekről, több száz kilométerről történt a front mögött oly szántóföldekről és kertekből, ahol minden csapat maga gazdálkodott. A szállítás csak ökörfogatú szekereken történhetett, mivel a hadszíntéren

alig voltak épített utak. A hosszú szállítás alatt a vonat élelmiszerkészletének tekintélyes részét maga fogyasztotta el.

Az egész bolgár fronton csak 3 német zászlóalj (13. vad. zj., 12. trt. vad. zlj. és a 13. trt. vad. zlj.) volt beosztva; 15 német zászlóaljat az offenzíva előtt a nyugati frontra szállítottak el. Midőn a bolgárok a jól felszerelt és élelmezett német zászlóaljakat irigykedve látták, azon hiedelem vert bennük gyökeret, hogy Bulgária csak azért folytatja a háborút, mert a németek nem akarnak békét kötni. A béke utáni vágyakozás a bolgárok harckedvét teljesen aláásta. Német források szerint a fronton és a front mögött el volt terjedve az a szándék, hogy ha a fegyverszünetet nem kötötték volna meg, a bolgárok mégis hazamentek volna. Hogy igaz-e ez, vagy sem, nem bizonyítható, de az, hogy a bolgárok az entente támadásával szemben nem valami szívósan védekeztek, az kiderült abból, hogy a főtámadást intéző szerb hadsereg, melynek állománya 40.000 puska volt, a szeptember 15-iki harcban sebesültekben és halottakban csupán 2700 főt veszített, eltekintve attól, hogy e veszteség nagyrészt minden bizonnyal a német géppuskák és ágyuk okozták. Ha ezt tekintetbe vesszük, úgy bizony a bolgár gyalogság nem nagyon sok kárt tehetett a támadó szerbek soraiban.

A katasztrófának rohamos kialakulására az is nagy befolyással lehetett, hogy a bolgár parancsnokok több egymás mögött fekvő állás kiépítésére nem voltak kaphatók. Ezt a nézetüket a sürgető német vezetőséggel szemben azzal indokolták, hogy a bolgár katonák sohasem fognak hátrálni.

Az áttörés valóban megtörtént; a szívós védelemre a hátrább fekvő új állások műszakilag előkészítve nem voltak.

Október 1-én, midőn a bolgárok a fegyverszünetet az entente-tal megkötötték, a balkáni hadszíntéren az általános helyzet a következő volt. (6. vázlat.)

Az osztrák-magyar-albámiai hadseregcsoport a tenger és az Ohrida-tó között 10 km.-rel hátrább levő állásba vonult vissza, mivel a hadseregcsoport keleti szárnyához csatlakozó és a 11. hadsereghez tartozó komb. bolgár hadosztály az Ohrida-tó és a Devoli felső folyása közötti állásából a Drinizi-völgy mentén Debra-ra vonult vissza és az ellenséges 2. francia hadseregcsoport nyugati szárnyán előtörő 57. francia ho. az Ohrida-tavai északról megkerülte és így a hadseregcsoport hátát veszélyez-

lette, a tart. viszonyban volt 9. 1. ho. a hadseregcsoport keleti szárnyát az Ohrida-tóig meghosszabbította.

Az albán hadseregcsoport ebben az új állásában szívósan védekezett az olasz XVI. hadtest és a 3. francia hadseregcsoport támadásával szemben.

A 4. és 2. *bolgár hadsereg* állásában változás nem történt, csak az, hogy a 2. bolgár hadsereg nyugati szárnyát (11. ho.) a Dojran-tóról visszavetette és nyugati arccal a Butkova-tó és a Strumica között foglalt állást.

Az 1. *bolgár hadsereg* — a 2. bolgár hadsereggel a szoros csatlakozást megtartva — a Strumica felső folyása és Küstendii között, arccal nyugatnak, foglalt védelmi állást, hogy a Vardar völgyéből Bulgáriába (Szófia) vezető betörési utakat fedezhesse.

A német ti. hadsereg.

A 61. hadtest az üszkübi medencét északról környező magaslatokon (Sar pl. Karadag) foglalt állást, hogy a Vranjén át a *déli* Morava völgyébe (Nis) és a központi Medencébe (Kosovopolje, Mitrovica, Pristina, Prizren-Djakova, Ipek) vezető utakat elzárhassa.

A 62. hadtest a Vardar- és Drinizi-folyók közötti területben egyrészt Kalkandelen át Pristinára, másrészt Krcován át Prizren-Djakovára vonult vissza. A 11. hadsereg szélső nyugati szárnyán a komb. bolgár ho. (Ohrida ho.) a Drinizi völgyében Debrára hátrált.

A *szerb hadseregek* általános iránnyal a központi medencére nyomultak elő és pedig a 2. hadsereg a jobbszárnyon Istiben és Küprülün át, az 1. hadsereg a balszárnyon Üskübe és Kalkandelenre. *Október 1-én* a szerb hadseregek élei Kocana—Üsküb vonalát érték el. (120 km.)

A *XII. angol hadtest és a görög hadtest* a keleti szárnyon levő 28. angol hadosztállal képezett sarkpontra (a Dojran-tónál) keleti irányban 90 fok alait kanyarodott és az 1. bolgár hadsereget követte, még pedig a jobbszárnyon az angol hadtest Strumicán, a görög hadtest a balszárnyon Radovistán át.

Október 1-én a hadtestek élei a Strumiea-folyót és Ó-Szerbia határát (Kocana) érték el (110 km.).

A 2. *francia hadseregcsoport* öt oszlopban követte a német 62. hadtest visszavonuló oszlopait, zömével (11. gyarmati-francia ho., 35. olasz ho., 30. és 156. francia ho.) Prizrenre, két hadosztállal Debrára (3. görög és 57. francia ho.), melynek

részei az Albán-hadseregcsoport hátába Elbasan irányába bekanyarodtak.

A 3. francia hadseregcsoport és az olasz hadtest — dacára ismételve megkísérelt erőfeszítéseiknek — az Ohrida és a tenger közötti szakaszban tért nyerni nem tudott.

Scholtz tbnk. hadseregfőparancsnok szándéka a szerb hadseregnek a 11. hadsereggel az Uskübtől 200 km.-re északra fekvő, hadászatiilag erős állásban a nyugati Morava szakaszán Kraljevo—Krusevac—Aleksinac—Knjazevac vonalában való feltartóztatása volt.

A bolgár front áttörésének hírére úgy a német legfelsőbb hadvezetőség, mint az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság Scholtz tábornokkal, a balkán-front parancsnokával tudatta, hogy a segítő csapatokat már útbaindították. Így a bajor alpesi hadtest, a német 6. tart. ho. és a 219. ho. Nisre, a 217. német ho. Szófiára, az osztrák-magyar 9. és 30. ho. Vranjere útban volt.

Szeptember 25-én Szófiában a bolgár cár elnöklete alatt koronatanácsot tartottak a bolgárok, melyen a miniszterek kijelentették, hogy *Bulgária a háborút folytatni képtelen*; mire a koronatanács elhatározta, hogy a központi hatalmakkal lépést fognak tenni a békének azonnal megteremtésére.

Ez alatt a bolgár 3. ho., — melynél szeptember 15-én a front áttörése bekövetkezett — fellázadt, kikiáltotta a köztársaságot és Szófia ellen vonult. Szófiától 7 km.-nyire távol a királyhű csapatok szeptember 27-én a lázadó 3. bolgár ho.-al megütköztek. A harc három napig tartott; a lázadókat levették.

Szeptember 29-én a rend helyreállott, mire Ljapschew miniszter és Lnkow tábornok Szalonikiben Franchet d'Esperey francia tábornok-főparancsnoknál megjelentek és Bulgária nevében fegyverszünetet kértek.

Szeptember 30-án megkötötték a fegyverszünetet.

Bulgária a háborút befejezte.

A bolgár cár a fegyverszünetszerződést nem fogadta el, hanem október 3-án a trónról lemondott és Bulgária területét elhagyta.

A fegyverszüneti feltételek értelmében Bulgáriának szakítani kellett a központi hatalmakkal, Görögország és Szerbia megszállott területeit ki kellett ürítenie, a hadsereget le kellett szerelni. A feltételek között az is szerepelt, hogy a szövetséges haderők átvonulási jogot nyertek Bulgária területén, melynek hadászatiilag fontos pontjait megszánhatták.

A bolgár fegyverszünet következtében báró Kövess tábornagy parancsnoksága alatt *október havában a Duna—Száva-szakaszon új frontunk volt alakulóban*, mely keleten Orsováiiál a Dunán Mackensen tábornagy hadseregéhez csatlakozott, míg nyugaton a Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát védő Drina-szakaszra támaszkodott. (7. vázlat.)

Délen Dalmáciát báró Pflanzer-Baltin vezérezredes albániai seregcsoportja fedezte, mely Albániából vonult a tengerpart mentén vissza a nagyon óvatosan követő olasz hadtest elől. A *Duna—Száva-szakaszon felvonulóban* (vasúti szállítás) *voltak*:
 4. l.-ho. Belgrádnál,
 59. ho. Indijánál,
 10. l.-ho. Brekánál,
 9. ho. Belgrádnál gyülekezett.
 A Szamos-, Temes-monitorok Pancsovánál,
 a Kőrös-monitor Semendriánál.

A Duna—Száva-szakaszra Szerbiában visszavonultak:

a német 6. trt. ho.

Pozarevacról Temeskubinra,

a német 217. ho.

Palánkáról Semendriára,

a német 219. ho.

Topoláról Belgrádra,

a bajor alpesi hadtest

Arangjelovácrról Obrenovácra,

a 30. ho.

Gr. Milanovácrról Lazarevac-Sabáca.

A báró Kövess tbgy. hadseregcsoport és a Mackensen-hadseregcsoport között a kapcsolatot Dl. Milanovac és Brza Palanka között a Duna-ívbén a német 62. dandár és a Bosna, Sava (Turn-Severin) Enns, Bodrog (Dl. Milanovac) monitorok által alakított csoport eszközölte.

Szerbiát és Montenegrót kiürítettük, *Bosznia-Hercegovina, Dalmácia védelmére* a következő intézkedések történtek: báró Kövess íbgy. hadseregcsoportjához csatlakozva, Bosznia határa mentén Dalmáciáig, Bjeljina és Cattaro között, a Bosznia-Hercegovina—Dalmácia vezénylő tábornokának parancsnoksága alatt álló *négy védelmi szakasz* szerveztetett és pedig:

a) *Tuzla-alszakasz* a Szávától Visegrádig (a Szandzsák régi határáig, 100 km.) 63. gy. ddr. 6 zlj.

b) *Rogatica-alszakasz* Visegrádtól Taráig (Montenegró régi haláráig, 100 km.) 45. ho, 7 zlj.

c) *Bileca-alszakasz* a Tarától Bilekig {60 km.) 2 zlj.

d) *Trebinje-alszakasz* Bitektől Dalmácia határáig (30 km.) 1 zlj.

Szevajejében tartalék 2 zlj.

Dalmácia tengerpartjának védelme három alszakaszhoz állott:

a) *Raguza-alszakasz* 2 zlj, 3 üteg,

b) *Cattaro hadi kikötő cdszakasz* 3 zlj, 5 üteg és a cirkáló flotta.

c) *Aniwari-alszakasz* 2 zlj, 2 üteg.

Albán hadseregcsoport Scutari és a tenger között a 47. ho. és 9. 1. ho.

Podgoricánál (Scularitól északra) a 81. ho. és 202. gy. ddr.

A bolgár fegyverszünet megkötése után az *entente hadereje a Balkánon* a következő módon működött.

Az olasz XVI. hadtest (38., 36. és 13. ho.) a tengerpart mentén (Durazzó—Tirano között), az 57. francia ho. Debráról a Drinizi völgyében a hegyek között Scutarira nyomult elő.

Az olaszok Albániát és a tengerpartot akarták megszállni.

Az i. szerb hadsereg (Drina, Duna, Morava, 156. francia ho.) a Morava-folyótól nyugatra eső területen a Duna—Száva szakaszára (Belgrád) nyomult elő; a hadsereg éle október 28-án Svilajnac—Ráca—Topoia—Cacak vonalát érte el.

A 2. szerb hadsereg (Timok, délszláv, Sumadija ho.) a Moravától keletre eső területen a Duna-szakaszra (Pozarevaz) nyomult elő.

A szerb hadsereg és az olasz hadtest között — Bosznia-Hercegovina ellen csak jelentéktelen entente-csapatok — leginkább bandák léptek fel, melyek különösen Montenegró—Hercegovina határán és a Szandzsákban garázdálkodtak. (Nova Varos, Niksictől északra és délre.) A szerbek hazasiettek.

A 2. francia seregcsoport (Gambetta IV. ho., 17. gyarmati ho., 76. francia ho. és a 4. görög ho.) a Timok völgyében a Román-Duna szakaszára (Vidin—Orsova) sietett azon szándékkal, hogy a Dunán a fogalmat megszakítsa.

Az 1. francia seregcsoport (2., 30., 122. francia ho.) Bulgáriába vonult be fontos hadászati pontok megszállása céljából.

Az angol hadtest a tengerpart mentén Dedeagacson át Törökország megszállására nyomult elő (Konstantinápoly.)

A görög hadsereg az h.-lyal (4. görög ho., Archipelagos, Seres, Kréta, 1., 2., 13. és 14. görög ho., 1. fr. ho. és 35. olasz ho.) a-bolgár hadsereggel (1., 2., 4.) szemben (mely leszerelés alatt állott) Küstendil—Demirhisar—Kavala vonalában gyülekezett.

VI.

A SZÖVETSÉGES HADERŐK A NYUGATI FRONTON AZ ÁLTALÁNOS OFFENZÍVÁT FOLYTATJÁK.

Október vége felé a Balkán-front összeomlása után a nyugati fronton a szövetséges haderők minden vonalon tért nyertek.

A belga hadsereg (északi szárny) a Brugge-csatornát érte el. (40 km. térnyerés.)

Az angol-francia haderő (közép) a balszárnnyal a francia-belga határt (Tournay—Valencienne), a jobbszárnnyal Guise (Laon—Maimaison) vidékét érte el. (Térynérés a balszárnnyon 40 km., a jobbszárnnyon 20—15 km.-nyire a Hindenburg-álláson túl.)

Az amerikai-francia haderő (déli szárny) északi irányban jobbszárnnyával a Maasra támaszkodva nyomult előre; csak nehéz harcok árán tudott tért nyerni, mivel a német tartalékok legnagyobb részét a front ezen részére irányították. Ez a haderő október 24-én a nyugati szárnnyal az Aisne-folyót (Rethel), a közép- és keleti szárnnyal Vouziers—Dun vonalát érte el. (8. vázlat.)

Ludendorff tábornok közismert művében kénytelen bevallani, hogy az ellenséges propaganda következtében a félelmetes és rettegett német haderőnek a német független szociál demokráta-párt által történt szétzüllesztése bűncselekmény volt és annak eredménye oly tragédia lett, melyet a világ eddig még iitem látott.

Tisztek ellen hajsztát indítottak; egyesek hibáit rosszindulatúlag és célzatossággal általánosították; minden rendelkezésre álló eszközzel a hadsereg szétzüllesztésén és a birodalom feladásán dolgoztak.

A Magdeburgban elhangzott független szociáldemokráta vallomáshoz örökre letörölhetetlen gyalázat tapad.

„1918 január 25-étől kezdve a felfordulást tervszerűen készítettük elő. Embereinket, akik a harctérre mentek, rávettük a szökésre. A szökevényeket szerveztük, hamis okmányokkal, pénzzel és röpiratokkal láttuk el. Ezeket az embereket minden irányban, főképen a frontokra küldtük ki, hogy a fronton levő katonákat megdolgozzák és a frontot megtörjék. Ezek rávették a katonákat az átszökésre és így a szétesés lassan, de biztosan végrehajtatott.'

Ezek az igék okozták azt, hogy azon vasúti kocsikra, melyekben csapatokat a harctérre irányítottak, következőket írták rá titkos kezek: „Vágómarha a nyugati front részére!"; ezek az igék okozták azt, hogy midőn az 1918 augusztusi ellenoffenzíva alkalmával az angolok Amienstől keletre a németek védelmi rendszerébe mélyen betörték, a németek már nem valami nagy szívóssággal védekeztek, csoportok ellenséges gyenge lovasjárőröknek, zárt csapatok egyes ellenséges tankoknak magukat megadták; ezek okozták azt, hogy a visszavonuló német katonák az ellentámadásra beavatkozó friss tartalékok felé azt kiáltották: „sztrájkőrök!"; ezek az igék okozták, hogy a háború elveszett, minden eddig hozott rettenetes vér- és rengeteg pénzaldozat hiábavaló lett!

Ha nem maga Ludendorff tábornok mondta volna el e szomorú dolgokat, az, aki a német népet még a háború előlc megismerte, az, aki a német csapatokat a háborúban látta és velük együtt harcolt — sohasem hitte volna el ezeket a nemeitekről.

Bár a tisztek és hozzájuk hűséges német csapatok egy része hősként harcolt, mégis sok hadosztály már megtagadta a szolgálatot. A német csapatok nagyrésze már nem volt megbízható. Addig senki sem gondolta volna, hogy megtörténhetik az, hogy német csapatok előjáróiknak az engedelmességet megtagadják és hogy magukat ellentállás nélkül elfogni engedik.

És mégis így volt!

A megrázó előzményeknek és a világháborúnak vége el következett.

Ekkor, midőn a nyugati fronton Foch marsall parancsnoksága alatt 12 szövetséges hadsereg (francia, angol, amerikai, belga, portugál) a németek 9 hadseregét a Maas és a tenger közötti 300 km.-es fronton folyton-folyvást verve, már Belga Luxemburg határára visszaszorította, midőn a Balkán-fronton

Franchet D'Espèrey tbnk. parancsnoksága alatt a szövetségesek haderői (szerb, görög, francia, angol, olasz) a Marica-folyó alsó szakaszát, a romániai Dunát, a Morava nagy völgyét és Dalmácia déli részét elérték és Mackensen, báró Kövess marsallok haderőivel érintkezésbe jutottak, — tette meg az entente a világháborút befejező döntő fegyveres mérkőzésre az utolsó 4-ik lépését az olasz fronton.

Megindult a *harmadik fronton* is az általános offenzíva.

VII.

A SZÖVETSÉGESEK OFFENZÍVÁJA AZ OLASZ FRONTON.

Az offenzíva előtti helyzetet az olasz fronton a 9. *vázlat* mutatja.

Október 24—20.

Az olaszok hadászati terve az osztrák-magyar haderőnek Conegliano—Sacile irányában való áttörése és Vittorio—Sacile—Conegliano területnek birtokba vétele után a támadásnak a *bal-szárnyon* Féltre—Belluno völgymedence ellen való folytatása volt, hogy az osztrák-magyar tiroli front keleti szárnyának ellenállását megtörjék.

A támadás végrehajtása céljából az olaszok október 14-től kezdve két új hadsereget (12., 10.) alakítottak. E két új hadsereget a Brenta és a tenger között levő három hadseregük (4., 8., 3.) közé fokozatosan betolták és pedig a 12. hadsereget a 4. és 8-ik, a 10. hadsereget a 8. és 3-ik közé.

A 8. *hadsereg* feladata az áttörésnek Conegliano—Sacile iránybani végrehajtása. A támadásnak a jobboldalban való biztosítása céljából a 10. *hadsereg* a támadáshoz csatlakozik és a Livenza ellen nyomul elő.

λ 12. *hadsereg* feladata a piavei és tiroli osztrák-magyar frontot összekapcsoló magaslatoknak Valdobbiadene környékén birtokba való vétele. Amint ez megtörténik, a bellunoi hadsereget a Brenta és Piave között arcban a // *hadsereg*, oldalban a 12. *hadsereg* megtámadja azon célból, hogy a bellunoi hadsereget védelmi állásából kivesse.

A 6. *hadsereg* feladata a Brenta és Astico közötti részleges támadások által a figyelemnek a főtámadásról való elterelése; a 4. hadsereg arctámadásának azáltal való támogatása, hogy az

osztrák-magyar 11. hadsereg erőit lekötötte és így tartalékainak eltolását megakadályozza.

Mint hadászati tartalék Treviso—Vicenza—Velece között a 9. hadsereg összpontosul.

A hadászati főtámadásban ennekfolytán négy hadsereg (10., 8., 12., 4.) a melléktámadásban egy (6.) hadsereg vett részt, támogatásra egy (9.) hadsereg állott készen. A többi olasz hadseregek a támadásban nem működtek közre. A 3. hadsereg az alsó Piavén az Isonzó-hadseregünkkel, az 1. és 7. hadsereg az Astico-folyó és a svájci határ között 10. hadseregünkkel állott szemben.

A hadászati támadást 4750 mindenféle öblü ágya, tarack, mozsár és 600 nagyöblü aknavető volt hivatva támogatni, mely célból nem kevesebb, mint 5,700.000 töltényt halmoztak fel az olaszok (kb. 8 ütközetnapra valót).

A Piavén való átkelés céljából 11 hidat szándékoztak az olaszok verni és pedig a 12. hadsereg részére egyet, a 8. hadsereg részére hetet és a 10. hadsereg részére háromat.

E célból 20 teljes hídkészletet, 4500 m. bürüanyagot, 4500 m. tartalék hídanyagot, 20.000 köbméter faanyagot hordottak össze a Piave partján. Északolaszországból és a lagúnák területéről a csónakok megszámlálhatatlan mennyiségét szedték össze.

Az olaszok az átkelés biztosítása céljából három híd fő rögzítését tervezték és pedig egyet Valdobiadenénél a 12. hadsereg, egyet Sernagliánál a 8. hadsereg, egyet a Grave di Papadopolinál a 10. hadsereg részére.

A délnyugati fronton az olaszok összesen 51 olasz, 3 angol, 2 francia, 1 cseh-szlovák hadosztály és egy amerikai ezred (332. sz.) fölött rendelkeztek.

Ezen erőkből a hadászati támadásban 42 hadosztály vett részt és pedig az első vonalban 22 (közte 3 angol és 2 francia) hadosztály, a második vonalban 10 (közte 1 cseh-szlovák) hadosztály, a harmadik vonalban mint hadászati tartalék (9. hadsereg), 6 gyalog és 4 lovas hadosztály.

A főtámadás arcszélessége 70 km. volt.

Az olasz főtámadás a 6. és a bellunoi hadseregünket, valamint az isonzói hadseregünk északi szárnyát, a melléktámadás a 11. hadseregünket találta.

A harcban összesen 37Va hadosztályunk vett részt és pedig 25 hadosztály az első vonalban küzdött, míg 12V2 hadosztály tartalékviszonyból avatkozott be a harcba.

A támadás október 24-én tüzérségi előkészítéssel kezdődött. A Brenta és a Piave közötti 22 km. kiterjedésű szakasz ellen nagyszabású ellenséges tüzérségi tüzelés irányult.

4. *bevezető támadást a I. hadsereg* (IX., VI. és XXX. hadtest) hajtotta végre. Ez a bellunoi *hadseregünket* érte, mely két hadtesttel (XXVI., I.) védte a Brenta és Piave közötti hegyeket, a Mt. Asolonet (XXVI.), a Mt. Perticat és a Spinucciat (I.); egy hadtesttel (XV.) pedig a Piave völgyoszorost zárta le Qucronál. A tartalékok következőképen állottak: a Brenta-völgy kulcsponyját képező Mt. Asolone-hegység mögött egy ho. (28. ho.), a Piave völgyében 30 km.-re távol három ho. (60., 55. és 21. lövész ho.).

Az ellenséges támadást szakadó esőben a IX. hadtest Mt. Asolone, a VI. hadtest Mt. Pertica és Mt. Prassolan, a XXX. hadtest Spinuccia hegytömbökre intézte.

Ezen hegytömbök birtoklásáért igen elkeseredett küzdelem fejlődött ki. A hegyek több ízben cseréltek gazdát. A hegytömbök nagy része csapataink kezében maradt. Az olasz 4. hadsereg támadása eredményt nem tudott elérni.

A harc támogatására a keleti szárnyon a szomszéd 12. hadsereg I. hadteste is beavatkozott a támadásba, a Mt. Tombarói az Alano-völgyébe ereszkedett le. Tért itt sem tudtak az olaszok nyerni; az I. olasz hadtest támadása az Ornie-patakat elérte ugyan, de a XV. hadtestünk tüzeiben összeomlott.

Az olasz 4. hadsereggel egyidejűleg a szomszédos 6. *olasz hadsereg* is támadást intézett az osztrák-magyar 11. *hadsereg* frontja ellen.

A 11. hadsereg (III., XIII. és VI.) a Brenta- és Astico-folyók közötti (Asiago) fensíkot védte; első vonalban nyolc hadosztályal (6. lov., 6. és 52. Ássa szakadék, 27. Asiago. 38. Mt. SisemoL 53., 18. Col. del. Rosso, 39. Sasso Rosso).

A tartalékok a Val Sugana-völgyben állottak (Edelweiss ho. Grigno és Borgo között, 5. ho. Borgo és Pergine között, fél 16. ho. Perginenél, tel 16. ho. a keleti szárnyon a 38. ho. mögött).

Az ellenséges támadás, melyet a XIII. hadtest (48. angol és 27. olasz ho.) indított meg, a középben mintegy 4 km. szélességben Asiagon áthaladt ugyan, de a XIII. hadtestünk tüzeiben (27. és 38. h. ho.) megtört és Asiago falu romjainál fekve maradt. A keleti szárnyon, VI. hadtestünknel az ellenséges XX. hadtest egyes, gyengébb erőkkel végrehajtott elszigetelt előtöréseinek sikerült helyenként az állást betörni, így a Mt. Sisemolón is, de

az ellenség a megindított ellentámadásokkal még az éj folyamán kiveretett. Eredményt az olasz XII. hadtest támadása sem tudott elérni, az elszigetelt támadásokat III. hadtestünk sikerrel visszaverte.

A Brenta és a Piave között megindult harc október 25-én a Belluno-hadsereg egész frontján újra fellángolt és az olasz 4. hadsereg elkeseredetten folytatta küzdelmét az Asolone—Pertica—Solarolo—Spinuccia hegyek birtoklásáért. A harcok késő éjszakáig dúltak. Az olaszok csak a legsúlyosabb áldozatok árán bírlák lábukat megvetni este a Pertica (VI. hadtest) hegyen. Ezzel szemben hiába volt a XXX. olasz hadtestnek minden arra irányuló erőfeszítése, hogy Monte-Perticatól északkeletre behatoljon vonalainkba; a Mt. Spinuccia ellen intézett újabb támadások szintén meghiúsultak; Solarolo-magaslatot sem tudták bevenni.

Részleges betörések történtek ugyan, de az azonnal végrehajtott ellentámadások az olaszokat ismét kiverték az állásból.

A Hétközség fensíkjai október 25-én a 6. olasz hadsereg a harcokat nem folytatta és így a 11. hadseregünknel nyugalom volt.

Október 26-án a II. hadseregnél a Hétközség fensíkján csupán részleges, elszigetelt előtöréseket kísérelt meg az ellenség, melyeket visszavertünk. A 11. hadsereg megtartotta állásait.

A Belluno-hadseregnél tovább folyt az elkeseredett küzdelem.

Az ellenséges VI. hadtestnek sikerült a Mt. Perticatól északra fekvő Casera Cima-magaslatot elfoglalni, amelyet azonban ellentámadással ismét visszafoglaltunk. A Mt. Pertica az ellenség (VI.) kezén maradt, sőt a Mt. Spinucciat is elfoglalta a XXX. olasz hadtest, de az olaszoknak az a kísérlete, hogy a Fontana Secca-hegységben kiterjeszkedhessenek, már sikertelen maradt.

E napon a harcok *azzal végződtek*, hogy a bellimoi hadsereg nyugati szárnya (XXVI. hadtest) állását erős küzdelem árán megtartotta, közepe (I. hdst.) északi irányban (a Fontana Secca-hegytömbre) kissé visszaszorított. A túlerő elől I. hadtestünk kénytelen lévén védelmi vonalát kissé visszavenni, új védelmi állásban helyezkedett el. A bellunoi hadsereg keleti szárnya (XV. hdst.) a piavei völgyoszorost birtokában rendületlenül megtartotta.

A Piave mentén egészen a tengerig e napon a tüzérségi harc nagy hevességgel folyt és előkészítése volt annak a nagy támadásnak, amely 26-áról 27-ére hajló éjjelen indult meg.

Október 27.

A Hétközség fensikján az ellenség (6. hadsereg) harci tevékenysége csak elszigetelt lökemekre szorítkozott, melyeket a II. hadsereg hadosztályai visszavertek.

A Brenta és Piave között a Belluno-hadsereg ellentámadásba ment át. A tartalékból elővont 28. ho. az I. hadtestünk jobbszárnyán Mt. Asoione keleti részére, az 55. ho. az I. hadtestünkkel együtt (48. ho., 13. lövész ho., 17. ho.) Mt. Pertica—Solarolo—Fontana Secea, Mt. Spinuccia hegytömbre intézte a támadást. Az olasz VI. hadtest ennek folytán az előző napon elért eredményét elveszítette.

Október 27-érc hajló éjjel az olaszok a Piavén hat hidat vertek és pedig: egyet a 12. hadsereg részére Pederobbánál, a 8. hadsereg részére kettőt a Montello lábánál (Sernagliával szemben), a 10. hadsereg részére a Papadopoli szigetein hármat. Szürkületben a hidakon átvonult csapatok a Piave keleti partján álló csapatainkat visszaszorították és három hídfőt teremtettek.

Pederobbai hídfő (12. hadsereg).

A XII. francia hadtest egy (25.) hadosztálya a 31. hadosztályunkat Valdobbadienere visszaszorította és Villanuovánál hídfőt szerűen beásta magát.

Montclói hídfő (8. hadsereg).

A XXII. és a rohamhadtest egy-egy (57. és 1.) hadosztályt tolt át a két hídon, melyek a 11. honv. lovas és a 12. lövész hadosztályunkat a Piave parijáról visszaszorították és Falze—Chisoio—Sernaglia—Moriago vonalában magukat beásták.

Papadopoli hídfő (10. hadsereg).

A papadopoli szigeten vert három hídon a XIV. angol hadtest (23., 7. ho.) és a XT. olasz hadtest egy hadosztálya (37.) kelt át a Pia vén.

Az angol hadtest (XIV.) a 29. hadosztályunkat, a 37. olasz hadosztály a 7. hadosztályunkat (XVI. hadtest) a Piavéről visszaszorította és S. Polo—Tezze—Malanotte terébe benyomult.

Október 27-én délig az olaszoknak sikerült Valdobbadiene és Ponte di Piave között a Piavén átkelt hat hadosztállyal csapatainkat a folyóról visszaszorítani.

A Piave-foiyón 40 km. széles szakaszban csak három hadosztályunk maradt meg (25. ho. Vidornál, 41. h. ho. és 51. h. ho. a suseganai dombokon), öt hadosztályunkat (31., 11. h. low, 12. lövész., 20. és 7.) az olaszok a Piavéről visszaszorították.

Délután az olasz hídfőkre ellentámadásaink megindultak.

A pederobbai hídfőre a 31. ho. támadt, vissza is szorította kissé az olaszokat, tűzérsegünk a hidat is szétlőtte, de a francia csapatok SZÍVÓS kitarása folytán az olaszoknak sikerült a támadást megállítani.

Mivel íi. hadtestünk balszárnyát (11. h. 1. ho., 12. lövész ho.) az olaszok Soiigo dombjaira visszavetették, a hadtest baloldalon fenyegetve lett, ezért a 25. ho. Vidor és S. Martino között lévő dombokon a sernagliai áttöréssel szemben az állást lereteszelte.

A II. hadtestparancsnokság a 11. h. 1. ho.-t és a 12. lövész ho.-i utasította, hogy a *Semagliánál átkelt* olasz erőket vesse vissza. Az ellentámadás késett, az olaszok erősbítéseket vontak át magukhoz a hidakon. Ezért a délután 6-kor megindított támadás csak lassan jutott előre és az esti szürkületben megállott.

XXIV. hadtestünk Nervesánál az olasz VIII. hadtest hidverését megakadályozta és állását a Piavén megtartotta.

A XXIV. hadtest a sernagliai átkelés által az északi szárnyban, a papadopoli átkelés által pedig a déli szárnyban veszélyeztetve lévén, mindkét szárnyát a coneglianoi dombokon visszakanyarította.

A Piavéről visszavetett XVI. hadtestünk támogatására a tartalékból elővont 10. ho. Conaglianoról a *papadopoli hidakra* ellentámadásra rendeltetett. Az ellentámadás azonban az esti szürkületkor megállott.

Az október 27-iki harc eredménye az volt, hogy a 12. olasz hadsereg a Piave keleti pariján lábát megvetette, a 8. olasz hadsereg a sernagliai sikon kibontakozott, a 10. olasz hadsereg pödíg tekintélyes erővel a Monticano-csatorna felé tért nyert előre.

Ezért a 6. és az Isonzo-hadsereg parancsnoka kölcsönös megállapodás folytán elhatározták, hogy az átkelt olasz erőket t'gységes nagyszabású ellentámadással visszaverik.

Ezen nagy ellentámadáshoz a tartalékokat a következő módon kellett csoportosítani.

Ellentámadás a sernagliai hídfőre:

A 34. ho. a II. hadtest balszárnyával együtt Soligo-teréből intézi a támadást.

Ellentámadás a papadopoli hídfőre:

A 6. hadsereg tartalékban lévő három ho.-a (36., 43. lövész, 44. lövész) Conegliano teréből, az Isonzó-hadsereg tartalékban álló három és fél ho.-a (24., 26. lövész, 8. lov. ho. és 201. npf. ddr.) Monticano-szakaszról (Fontanelle) intézi az ellentámadást.

Október 28.

10. vázlat

Bár a Pedorobbánál épült hídát a II. hadtestünk tüzérségének ismételten sikerült ősszelőnie, azonban az éj folyamán az olaszok a hídát többször használhatóvá tették, amelyen azután íz egész francia XII. hadtest átkelt a Piavén.

A sernagliai hídfő-állás mögött az olaszoknak sikerült egy harmadik hídát ís verni Fontigónál, melyen a XXII. olasz hadiest többi csapatai ís átkeltek a Piavén.

E két hadtest (francia Xíí. és XXII.) nyomásának a II. hadiestünk nem tudott ellentállani.

II. hadtestünk jobbszárnyán a francia Xíí. hadtest kemény harc után elfoglalta Mi. Perlót és Valdobbíadenet; a 31. és 25. ho.-t Cison felé visszászorította.

II. hadtestünk balszárnyávai szemben az olasz XXII. hadtest a sernagliai hídfő-állást Vidor—S. Martino—Farra—Piave di Soligo—Falze ívre kibővítette.

A 34. ho.-nak feladata volt a sernagliai áttörés ellen a 11. h. ho. és 12. lövész hadosztállyal együtt ellentámadást intézni.

Mivel a 34. ho. egyes csapatai az engedelmességet megtagadlak, az ellentámadás elmaradt.

Ezért a 34. ho. Soligónál az említett két hadosztállyal együtt (11. h. 1. ho. és 12. lövész ho.) a II. és XXIV. hadtestünk között keletkezett űrt töltötte ki és a sernagliai hídfővel szemben a síkságból félkörben kiemelkedő dombokon védelmi állást foglalt.

A XXIV. hadtestünk (41. h. és 51 h. ho.) újból meggátolta a vele szemben lévő olasz VÍÍ. hadtestnek és a rohamhadtest zömének (2. roh. ho.) Nervezánál megkísérelt hídvérését.

Mivel XVI. hadtestünk az angol XIV. és az olasz XI. hadtestek támadását megállítani a Monticano-csaíornán nem tudta, a 6. hadsereg balszáraya (XXIV. hadiest) és az isonzo-hadsereg jobbszárnya (XVI. hadtest) között keletkezett szakadást 10. hadosztályunk Marenóná! kitöltötte.

Délután az olasz XXII. hadtest a sernagliai hídfő-állásból a II. hadtestünk balszárnyára Soligo irányában támadásba mentát.

Mivel félni lehetett, hogy az olaszok a II. hadtestünk zömét (31., 25. ho., 11. h. 1. ho.) a támadás folytán a visszavonulás vonalától elvághatják és a hegyekbe (Mt. Cesen) beszoríthatják, II. hadtestünket a 6. hadsereg parancsnoka a második védelmi állásba visszarendelte.

A 6. hadsereg jobbszárnyának visszavonulása folytán piavei

frontunk a tiroli frontunktól elvált s így ezen úrben a hegyeken át a Belluno-völgybe vezető út az ellenség részére megnyílt.

Az olasz 10. hadsereg (angol XIV. hadtest és olasz XI. hadtest zöme) a megvert XVI. hadtestünket követte a Monticanóra.

XVI. hadtestünknek a Piavéről való visszavetése folytán a 10. olasz hadsereg jobbszárnyán előnyomult XI. hadtest Oderzo irányában tért nyert és IV. hadtestünk jobbszárnyát (64. h. lio.) a Piavéről elkeseredett harcokban visszazorította; ennek következtében IV. hadtestünk balszárnya (70. h. ho.) Ponte di Piavenál állását megtartotta ugyan, de északi szárnyát Oderzo felé visszavette, hogy a csatlakozást a 64. h. ho.-lyal megtarthassa.

A XVI. és IV. hadtestek között Oderzo és Vazzola közt szakadás keletkezett.

Mivel az olasz VIII. hadtest Nervezánál a Piavén átkelni nem tudott, mert a vele szemben álló XXIV. hadtestünk a susegani dombokon rendületlenül kitartott és állását a Piavén megtartotta, az olaszok a tartalékviszonyban lévő XVIII. hadtestet a papadopoli hidakon a délelőtt folyamán a Piavén átvonták és XXIV. hadtestünk balszárnyára Conegliano általános iránnyal támadásra rendelték, hogy a Piavén még ellenálló utolsó csapatainkat is visszazorítsák.

Az olasz XVIII. hadtest támadása a délután folyamán elérte a Susegana—Conegliano vasúti vonalat, mire a 6. hadseregparancsnokság elhatározta, hogy a XXIV. hadtestünket is visszaveszi a második védelmi állásba.

A 6. hadsereg visszavonulása általában simán folyt ie, bár a II. hadtest tüzéségbn sokat veszített.

A papadopoli szigeteken átkelt olaszok ellen a nagy ellentámadás előkészületei folyamatban voltak, az ellentámadást (6. hadsereg három hadosztálya Conegliano felől, az Isonzó-hadsereg három és fél hadosztálya a Monticanóra) akkor kellett megindítani, midőn a 10. olasz hadsereg a Monticano-csatornán előretör.

Ponte di Piavétől a tengerig az olasz 3. hadsereg két hadtesttel (XXVIII. és XXVI.) állott a Piavén az Isonzó-hadseregünk három hadtestével (VII., XXIII. és XXII.) szemben.

Az alsó Piavén az olaszok nem támadtak, csakis elszigetelt előtörésekről kíséreltek meg a Piavén keresztül, így az északi szárnyon VU. hadtestünk Salgaredónál, a déli szárnyon XXII. hadtestünk Grisoieranál hiúsított meg átkelési kísérleteket. Egy helyen azonban az olaszok alárendelt erőkei (S. Dona di Piave és Revedoli) a Piave keleti partján lábukat megvetették.

Az október 8-iki harcok eredménye következő volt. A svájci határtól a Piave-könyökig, valamint a Ponte di Piavétől a tengerig frontunk szilárdan állott. A Piavén Valdobbiadene és Ponte di Piave között a szövetségesek három hadserege (12., 8. és 10.) az átkelést kierőszakolta; a Beiluno-hadsereg és a 6. hadsereg belső szárnyát Valdobbiadene irányában 2 km.-re benyomta; a Montello-domb mindkét oldalán és pedig attól északra 10 km., attól délre 20 km. szélességben hadosztályainkat a Piavéről visszaszorította.

A nagy harc folytatására a következő tartalékok állottak még rendelkezésünkre.

A Belluno-hadsereg égnél a keleti szárnyon a Piave völgyében Feltrénél két ho. (60. és 21. lövész);

a 6. hadseregnél Sacilénéi a 43. lövész ho.; egy második ho. (36.) vasúti szállítás alatt állott Tirolból Vittorioria;

az Isonzó-hadseregnél a 44. lövész ho. Pordenonénál, az 57. ho. a Livenzán (S. Stino), a 24., 26. lövész ho., 8. 1. ho. és a 201. npf. ddr. Monticano-csatornára menetben (Cadogna—Fontanelle—Mansue) volt.

Október 29.

Az október 29-re hajló éjjelen az olasz hadseregek azon hadteste is átkeltek a Piavén, melyek idáig a folyó nyugati partjain rekedtek. A 12. hadsereg XXVII. hadteste a pederobbai hídfőnél; a 8. hadsereg 2. rohamhadosztálya és VIII. hadteste a sernagliai hídfőnél; a 10. hadsereg. XI. hadtestének 23. hadosztálya a papadopoli hídfőnél kelt át a Piavén.

E napon reggel mind a három olasz hadsereg már teljesen a Piave baipaiján állott, mire megindult a döntő támadás.

Déleőtt 9^h-ig 6. hadseregünk egész frontja és Isonzó-hadseregünk északi szárnya (XVI. hdst.) pergőtűz alatt állott; a hatalmas tüzérségi előkészítés után újra fellángolt a nagy csata.

12. olasz hadsereg:

A pederobbai hídfőállásból a balszárnyon a francia XII. hdst., a jobbszárnyon a XXVII. hdst. a 6. hadseregünk közepére támadtak. A támadás a II. és a XXIV. hadtestünk belső szárnyát érte; Soligo és Pieve di Soligonál 6. hadseregünk közepét áttörték. Erre a C. hdsg. parancsnoka II. hadtestünket Tovena—Mondragon, XXIV. hadtestünket pedig Coneglianora visszavette. A 6. hadsereg balszárnjának az Isonzó-hadsereg jobbszárnjával a Monticano-csatornán kellett volna a csatlakozást helyreállítani.

8. olasz hadsereg:

A XXII., a rohamhadtest és a frissen átkelt VIII. hadtest Sernaglia, Susegana térből Conegliano—Sacile vasútvonal mentén támadt; a lökéin a 6. hadsereg halszárnyát (XXIV. hdst.), valamint a 6. hadsereg és az Isonzó-hadsereg belső szárnyát találta.

Tervezett nagy ellentámadásunk ezért végrehajtásra nem kerülhetett.

Nöhring altábornagy ellentámadási csoportja még nem volt az akció megindítására készen. Ezért az ellentámadó csoport hadosztályait (36. ho., 43. lövész- és 44. lövész ho.) késedelem nélkül a 8. olasz hadsereg támadása ellen harcba kellett vetni, hogy 6. hadseregünk balszárnya Conegliano-irányban képes legyen visszavonulni.

10. olasz hadsereg:

Az angol XIV. hadtest és a frissen átkelt XVIII. hadtest a megvert XVI. hadtestünket nyomon követve Monticano-szakaszra (Mareno—Vazzola—Fontanelle) folytatta a támadást; a jobbszárnyon a XI. olasz hadtest S. Polo, Roncadele térből Odezzo irányába jobbra bekanyarodott.

A Monticano-csatorna mögött a nagy ellentámadáshoz felvonuló csoportunkat (26. lövész ho., 24. ho., 8.1. ho. és 201. npf. ddr.) a visszavetett XVI. hadtestünk megzavarhatta, mert a nagy ellentámadás az Isonzó-hadseregnél sem lett végrehajtva.

Mareno, Fontanelle, Lutrano, Odezzo (Monticano-csaiornán) térben öt és fél hadosztály (29., 7., 26. lövész ho., 201. npf. ddr., 24. ho., 8. 1. ho.) csapatai egymásra torlódtak.

A Monticano-csatornára a XIV. angol hadtest rohamra tört elő.

Ily viszonyok közepette az Isonzó-hadsereg parancsnoka elrendelte a Livenza-folyó mögé való általános visszavonulást.

Ezen elhatározás következtében a 6. hadsereg a mondragon—coneglianoi elszigetelt helyzetben nem maradhatott meg, miért is a 6. hadsereg parancsnoka elrendelte, hogy a 6. hadsereg a harmadik védelmi állásba Serravalle—Sarmede—Caneva—Sacile-vonalba vonuljon vissza.

Az intézkedések végrehajtása után kialakult az áttörés.

A Belluno és 6. hadseregünk között (Valdobbiadene--Serravalle között) 30 km. széles, a 6. hadseregünk és az Isonzó-hadseregünk között (Sacile—Portebuffole között) 10 km. széles üres terület keletkezett.

A 6. hadseregünk északi szárnyán visszavonuló 31. ho. és 25. ho. a hadsereg kötelékéből kivált és a Belluno-hadsereg parancsnoksága alá került. E két hadsereg között keletkezett ürt némiképen kitöltendő, a 31. ho. St. Ubaldónál, a 25. ho. Fadaltónál a Belluno- (Piave) völgybe vezető utakat megszállta.

A Belluno-völgykatlan biztosítására a Beliuno-hadseregparancsnokság továbbá még akként intézkedett, hogy a 6. hadsereg és a Belluno-hadsereg közötti szakadás lezárására a tartalékban levő 60. ho. a Piave völgyébe vezető utakat Mel és Frichintánál (Mt. Narumal—Mt. Frontal) szállja meg. A tartalékban levő második hadosztály (21. lövészes) Bellunóra menetelt, viszont e hadosztály helyébe a 42. h. ho. a XXVI. hadtest frontjából kivonatván, Feltrénél gyülekezett. A Belluno-hadsereg balszárnyán levő 20. h. ho. (XV. hadtest) Querónál foglalt védelmi állását feladván, a Mt. Vellina-magaslaton vett új védelmi állást.

Az olaszoknak az áttörés sikerült.

A 8. hadsereg (XXII. roham, VIII.) a Vittorio—Cordignano-szakaszig;

a 10. hadsereg (XIV. angol. XVIII., XI.) a Cordignano—Ponte di Piave-szakaszig;

a 12. hadsereg (XII. francia, XXVII.) a Vittorio—Piave közötti szakaszig jutott előre; ennekfolytán a 40 km. széles áttörés 70 km.-t kitevő ivre kibővült.

x4z áttörést végrehajtott három hadsereg esetleges támogatására a Piavén öt gyalogdandár és egy 1. ho. állott készen, míg a Piavéra három gy. és három lovas ho. volt menetben.

Október 30.

(11. vázlat.)

Az olasz hadseregek az előnyomulást folytatták.

A 12. olasz hadsereg balra kanyarodott. Balszárnya a Piave-völgyoszorosban nyomult elő és Querót elérte. (I. hdst.) A közép (XII. francia hdst.) és a jobbszárny (XXVII. hdst.) oszlopai a cisoni medencéből (Mt. Cesen—St. Ubaldo—Fadalto) Felire—Belluno-völgykatlan felé nyomultak elő.

A 8. olasz hadsereg a visszavonult 6. hadseregünket követte, balszárnyával (XXII. hdst.) Vittorióra, közepével (roham hdst.) Sarmedére, jobbszárnyával (VIII. hdst.) Canevára.

A 10. olasz hadsereg balszárnyával (XIV. angol hdst.) Saciléra, közepével (XVIII. hdst.) a 6. hadseregünk és az Isonzó-hadseregünk között keletkezett ürbe (Portebuffoïe), a jobbszár-

nyával (XI. hdst.) a Livenzára (Mansue—Motta di Livenza) nyomult elő.

Az olasz 3. hadsereg északi szárnya is csatlakozott az általános előnyomuláshoz.

A XXVIII. hadtest balszárnyán levő 53. ho. Ponte di Piave nál átkelt a Piavén és a 10. hadsereg jobbszárnyának biztosítására a visszavonuló IV. hadtestünket Motta di Livenzára követte.

A lovas hadtesteik üldözésre az olaszok a Piave keleti partjára átvonniák.

Az 1. lov. ho.-t a 8-ik hadseregpáncsnokság rendelkezése bocsájtották, mely Sacilére sietett elő.

A 2., 3. és 4. lov. ho. azt a feladatot kapta, hogy a Tagliamentóra törjön elő és a hidak elrombolása által zavarja meg a 6. és Isonzó-hadseregünk visszavonulását.

A 6. és az Isonzó-hadseregünk a visszavonulást intézkedés szerint végrehajtotta.

A 6. hadsereg jobbszárnyán a II. hadtest (34., 36. ho.) Sarmede—Caneva-vonalban, balszárnyán a XXIV. hadtest (41. h., 10., 51. h. ho.) Sacilénél foglalt védelmi állást.

A 11. h. 1. ho. és a 12. lövész ho., mint hadseregtartalék Sacile és Aviano között gyülekezett.

Az Isonzó-hadsereg a Livenza mögé vonult vissza és pedig a XVI. hadtesttel (29., 7., 43. ho. és 44. lövész ho. maradványai, 26. lövész, 24. ho. 8. Í. ho. és 201. npf. ddr.) Mansue—Portebuffole, IV. hadtesttel Motta di Livenza—Manzue, VII. hadtesttel Motia di Livenza—S. Stino, XXIII. hadtesttel S. Stino-szakaszra. λ XXÍL hadtest tartalékként a frontból kivonatott.

Az Isonzó-hadsereg visszavonulását az olasz 10. és 3. hadsereg nem zavarta meg.

A Piave-könyökétől a svájci határig a bellunoi, a 11. és a 10. hadsereg állását megtartotta.

A nagy csata október 30-án este azzal végződött, hogy 6. hadseregünket a Piavéről 22 km.-re keletre fekvő Sacile—Serravaile-vonalra visszaszorították; ezáltal a bellunoi hadseregtől elszakadt és így a két hadsereg között kb. 30 km.-es űr keletkezett.

Isonzó-hadseregünk, melynek északi szárnyán hét és fél hadosztály vereséget szenvedett, a Livenza mögé hátrált; közte és a 6. hadsereg között a front át volt törve.

A hadseregfőparancsnokság számolva a népek tusáját befejező fegyverszünet és béke létrehozására irányuló többször kifejezésre is juttatott elhatározással, október 30-án elhatározta..

hogy az olasz földön harcoló osztrák-magyar haderő kiüríti a megszállott területet.

Ezért elrendelte az általános visszavonulást, utasította a Trientben székelő fegyverszüneti bizottságot, hogy az olasz hadvezetőséggel a tárgyalásokat kezdje meg és meghagyta a hadseregparancsnokságoknak, hogy a hadsereg megsemmisülését minden körülmények között akadályozzák meg; olyan vereséget, mely a hadsereg felbomlását okozhatná, még idejében kerüljenek el.

A lezajlott harcok felett elmélkedve, *szinte megfoghatatlannak* látszik, hogy miképpen következhetett az be, hogy az olasz hadsereg — melynek az osztrák-magyar hadsereg számos isonzói csatában vitézül és eredményesen ellen tudott állani és amelyei 1917. év őszén majdnem teljesen megsemmisített — most döntő eredményt volt képes az osztrák-magyar hadsereg fölött kivívni.

Midőn az olasz offenzíva *október* 24-án megindult, all. hadseregénél a 27. ho. 25. ezrede és a 38. h. ho. 22. ezrede kijelentette, hogy a tiroli fronton tovább nem harcol és követelte, hogy szállítsák haza.

Azokat az okokat, amelyek a 38. székely honvéd gy. h.-osztály egyes ezredeit arra készítették, hogy követeljék a tiroli frontról való kivonásukat és Magyarország védelmére Erdélybe való elszállításukat, a IX. fejezetben ismertetem.

Itt csak azt óhajtom hangsúlyozni, hogy a székelyeknek Erdélyből valóban aggasztó híreik lehettek.

A magyar kormány báró Bornemissza Jánost Háromszék-megyébe 1918 október hóban kiküldötte, hogy tegyen jelentést Erdély keleti határának megvédésére tett gondoskodásról. Bornemissza 1918 október 21-én Brassóból következő jelentést küldötte a miniszterelnöknek:

„7415 belügyminiszteri bizalmas szám alatt nyert megbízatásom alapján Háromszék vármegye esetleg szükségessé váló *kiürítésének előmunkálatait* befejeztem. Értesülésem szerint a határszéleken a helyzet *komolyra fordult* és 8 nap óta katonai csapatszállítások teljesen szünetelnek. Az itt lévő katonai erők még az első nyomás feltartására *sem elégségesek*, tüzérség pedig majdnem teljesen hiányzik. Mindebből itteni mértékadó körökben az a meggyőződés gyökerezett meg, hogy *az erdélyi keleti részek szándékosan áldoztatnak fel*. Részletes alapos előterjesztésem megtétele céljából e hó 22-én délután személyesen jelentkezem.”

Azokat a jelenségeket, melyeket báró Bornemissza az erdélyi határon látott, természetesen láthatta a székely lakosság is és mindazon intézkedésekről, amelyeket a kiűrités előkészítésére megtett, természetesen hallhatott a székely lakosság is.

Így kerülhettek a kiszínezett és megdagadt hírek, levelek és szabadságról bevonulók útján a 38. székely hadosztály ezredeinek tudomására, hogy veszélyben van a Székelyhaza, melynek védelmére nincs otthon katonaság, hogy a székelység menekül, hogy a Székelyföldet kiűritik és hogy Erdély keleti részei szándékosan áldoztatnak fel.

Lelki szemeikkel már talán látták is előre az 1916. évi oláh rettenetes mézszárlások, rablások megismétlődését és családi otthonuk embertelen feldúlását!

A fellázadt ezredeket nem büntették meg, sőt az ezredek ki tudták erőszakolni azt is, hogy a harcoló frontból kivonták őket és elszállításukat megkezdték.

Ezt a 11. hadseregnél a többi harcoló csapat természetesen megtudta.

A példa hamarosan követésre talált.

A 67. ezred két százada, a 27. rohamzászlóalj, az 54. ezred és 87. ezred menetalakulásai szintén megtagadták az engedelmességet.

Hogy a frontból kivont csapatokat pótolni lehessen, október 25-én a 11. hadsereg rendelkezésére bocsájtatott az Edelweiss-hadosztálynak 14. és 59. ezrede, az I., II., 170. és 173. npf. zászlóalj és a 111. ezred.

Ámde ezek a csapatok is megtagadták az engedelmességet, mondván, hogy ők nem azért vannak, hogy mások helyett harcoljanak.

Az engedetlenség természetesen nem maradhatott titokban.

Október 28-án a 6. hadseregnél a II. hadtestünk balszárnyát Sernagliánál visszavetett olasz 57. hadosztályra a 34. ho.-nak ellentámadást kellett volna intézni.

Az ellentámadás azonban végrehajtva nem lett, mert a ho. egyes csapatai megtagadták az engedelmességet. A 24. tábori vadászászlóalj nem akart harcba lépni. A 28. és 32. tábori vadászászlóalj pedig a harcvonalból önkényüleg eltávozott.

Ugyancsak a 6. hadseregnél a XXIV. hadtestünk balszárnyát S. Luciánál veszélyeztető angol 23. hadosztályra a 10. hadosztályunknak is ellentámadásba kellett volna átmenni. Az ellen-

támadás azonban itt is elmaradt, mivel a hadosztály 21. ezrede harcolni nem akart.

A 10. hadsereg angol XIV. hadteste és olasz XI. hadteste a papadopolii hídfőből előtörve, XVI. hadtestünket a Piavéről visszavetette. Nöhring altábornagy parancsnoksága alatt a 43. lövész ho., 44. lövész ho. és a 36. ho. Conegliano terében csoportosulásra kapott parancsot, hogy egy nagyszabású ellentámadás sal az olasz hadsereget visszaverje.

Az ellentámadás azonban nem történhetett meg. A 43. lövész ho. 30. lövészezrede, a 44. lövész ho. 1. és 2. hegyi lövészezrede, u 36. ho. 116. ezrede kijelentette, hogy nem akar harcolni.

Amint ezt megtudták, a harcoló csapatok közül az 53., 78. ezred és a 6. tábori vadászzászlóalj is megtagadta az engedelmességei.

Az Isonzó-hadseregnél is terveztetett egy nagyszabású ellentámadás a Monticano-csatornára előretört olasz 10. hadsereg ellen.

A 24. ho., a 26. lövész ho., a 8. 1. ho. és a 201. npf. ddr. Fontanellénél csoportosult az ellentámadásra.

Az ellentámadás azonban itt sem lett végrehajtva, mert 3 és fél hadosztályból csak 10 zászlóalj állott kötélnék, míg a többi csapat vagy passzívan viselkedett, vagy magát az ütközetarcból önhatalmúlag kivonta.

Ez mind október 28-án történt. E napon kihirdették a császári manifesztumot, mely szerint az eddigi hadsereg helyett nemzetiségi hadseregek lesznek a monarchiában szervezve és mindenki abba a hadseregbe léphet be, amelyben szolgálni akar.

Október 30-án ennekfolytán a 26. ezred, a 4. császári vadászezred, az 5. táb. tüzérezred, az 5. rohamzászlóalj és a 166. npf. zászlóalj az engedelmisséget megtagadták.

E napon tette közzé a hadseregfőparancsnokság azt, hogy a fegyverszünet megkötésére az intézkedéseket megtette és utasította a hadseregpáncsnokságokat, hogy a hadsereg megsemmisülését minden körülmények között akadályozzák meg; olyan vereséget, mely a hadsereg felbomlását okozhatná, idejében kerüljenek ki.

Mindennek következménye az volt, hogy *november 1-én* a 11. hadseregünk frontján a VI. és XII. hadtest védelmi vonalát az olasz XII. és XIII. hadtest (6. hadsereg) a Hétközség fensikján (Mt. Longara—Mt. Nos—Casera Melelta—Ristecco) széles arcban könnyedén áttörhette.

Az asiagoi fensíkon bekövetkezett áttörés miatt 11. hadsere-

güinknek visszavonulása a Val Sugana-völgyben általánossá vált. Már pedig szükség volt a szívos ellenállásra, mert különben az általános visszavonulás rendben nem folyhatott le.

Ha pedig a 11. hadsereg csapatai a Val Sugana-völgyben szívósan nem állnak ellen az ellenség üldözésének, úgy az olasz előtörő csapatok Trient környékét hamarabb érhetik el és így 10. hadseregünk visszavonulását az olasz 1. hadsereg elvághatja, mert 10. hadseregünk (XX., XL, Edelweiss-hadtest), mely állásában még kitartott, már kellő időben vissza nem vonulhat.

Betetőzésül *november 2-án* megjelent a magyar kormány fegyverletételt rendelete.

Ezek voltak a katasztrófa okai, jobban mondva, *okozatai*, de csak látszólag, mert az osztrák-magyar hadsereg vereségének *igazi okait* a következő IX. és X. fejezetekben találjuk meg.

VIII.

A FEGYVERSZÜNET MEGKÖTÉSE. AZ ELLENSÉGESKEDÉSEK BESZÜNTETÉSE. VISSZAVONULÁS. A HADIFOGSÁGBAESÉS KÖRÜLMÉNYEI.

A monarchia had vezetősége a nyugati fronton és a déli fronton bekövetkezett csapásszerű események hatása alatt komolyan foglalkozott azzal, hogy a céltalan háborút befejezze.

Ezért a fegyverszüneti szerződés megkötésére az előintézkedéseket megtette.

A fegyverszüneti bizottság 1918. évi október hó 12-én alakult meg Trientben.

Elnök: Weber Viktor gyalogs. tábornok.

Tagok:

Vidossich Rezső vkt. ezredes,

báró Seiller Viktor vkt. alezredes,

Ruggera Kamillo vkt. százados,

herceg Lichtenstein János fregattkapitány,

Zwierkowski György korvetkapitány és

Nyékhegyi Ferenc alezredes.

Ebben az időben az olasz frontunk még igen szilárdan állott; az olaszok és az entente-csapatok erős támadása az első vonalban álló főleg magyar csapatok sziklaszilárd ellentállásán kudarcot vallott. Megtörtént azonban, október 20-ika táján, hogy midőn a. monarchiának, mint teljes egységnek ellentállása még elengedhetetlenül szükséges volt, — az újságok az osztrák császárnak Ausztria feldarabolására vonatkozó manifesztumáról hoztak hirt — a magyar lapok tele voltak gróf Károlyi Mihály, Fényes László képviselőknek lázító beszédeivel; a katonai helyzetet nem ismerő politikusok a balkáni harcterről Magyarország felé (Száva—Duna-vonalra) előnyomuló entente-csapatok hírére,

az ország közvetlen védelmére szükséges magyar csapatoknak az országba való azonnali hazaszállítását kívánták. Hogy mindezen, a *Hinterlandból* jövő hírek nem maradhattak hatás nélkül a 4 ½ évi háború alatt annyi nélkülözés által fogékonyabbá vált csapatok erkölcsi erejére, az vita tárgya nem lehetett. A megnyilvánuló nyugtalanság ezen érzését azonban még inkább fokozta a hadseregpáncsnokságok azon rendelkezése, hogy újságok a hadseregkörletbe egyáltalában nem kerülhettek, ami sok minden féle téves hír terjesztésére szolgáltatott okot és ezáltal a csapatok ellentálló ereje még inkább csökkent.

Ezen bizonytalanság és titkolódzás szülte azt, hogy két hadosztály (27. és 38. honvéd) felsőbb helyen kifejezésre juttatta fentebb említett most már követelészerű kívánalmait.

Október hó 28-án, vagyis midőn már az olasz hadseregek állásainkat a Piavén áttörték és amidőn a 6-ik és Isonzó-hadseregünket a Piavéről visszavetették, adta ki a hadseregfőparancsnokság a távirati rendeletet, mely szerint az olaszokkal a fegyverszüneti bizottság az érintkezést vegye fel a fegyverszünet megkötése céljából.

Ez a parancs a fegyverszüneti elnök részére következőképén szólott:

„A helyzet megköveteli, hogy a fegyverszünet azonnal köttessek meg. Ezért Nagyméltóságod az egész fegyverszüneti bizottsággal tárgyalásra induljon. A tárgyalásoknál ez a lépés a következőkkel indokolandó: Mi a Wilson által kikötött összes feltételeket elfogadtuk, mi hajlandók vagyunk azonnal fegyverszünetet kötni, hogy a fronton a teljesen céltalan vérengzés véget érjen. Tájékoztatásul szolgáljon Nagyméltóságodnak, hogy minden feltétel elfogadandó, ha az a fegyverbecsülettel nem jön ellentétbe és ha nem követel kapitulálást.

Hadsereg főparancsnokság.¹⁾

A hadseregfőparancsnokság ehhez a parancshoz még utólag hozzáfűzte, hogy nem hatalmazza fel a fegyverszüneti bizottságot egy oly fegyverszünet megkötésére, amelynél Ausztria-Magyarország egy Németország elleni esetleges operációnál átvonulási terület gyanánt vétetnék tervbe. A fegyverszüneti bizottságban Vidossich ezredes helyét (ki megbetegedett) Schneller Károly vkl. ezredes foglalta el.

A bizottság október hó 29-én délelőtt autón Roveretóba érkezett, innen Ruggera százados mint hadikövet del 6h-kor az

Etsch-völgyében S. Marconái átlépte saját vonalunkat és a vasúti töltésen haladva, puska- és ágyútűz között érte el az olaszok állását Serravellenél; a kíséretében levő egyik trombitás meg is sebesült.

Ruggera századost az olaszok a 26. ho. parancsnoksághoz kísérték Avióba. Ide érkezett meg az olasz, főparancsnokság válaszjegyzéke Páduából, mely szerint az olaszok tárgyalásba nem bocsátkoznak, hanem az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság meghatalmazott kiküldöttjeit azon célból készek fogadni, hogy ezeket az olasz kormány hozzájárulásával a szövetségesek fegyverszüneti feltételeit közöljék.

Október 30-án dut. 5^h órakor a fegyverszüneti bizottság S. Marconái átment az olaszokhoz és autón a 26. ho. parancsnoksághoz Avióba jutott.

Október 31-én a bizottság leredőnyözött, csukott autókon Verona—S. Martino—Terre—Vicenzán át Páduába utazott, hol az olasz hadseregfőparancsnokság székhelyének közelében a Villa-Giustiban (Páduától kb. 4—8 km.-re) kapott szállást, hová este 8^h-kor érkezett meg.

A fegyverszüneti bizottságija két német tiszt is ki lett jelölve az olaszok azonban a német tiszteknek Serravallenél az átlépést nem engedték meg, így német részről a fegyverszüneti tárgyalásokon senki sem vett részt.

November 1-én del. 10^h-kor Badoglio tábornok (Diaz tbnk. olasz főparancsn. helyettese) átnyújtotta a bizottságnak a fegyverszüneti feltételeket. (12. és 13. melléklet.)

Badoglio tbnk. egyben hozzáfűzte, hogy *a feltételeket Parisból táviratilag* közölték; a teljes hiteles (írott) szöveget csak november 2-án lesz módjában a bizottsághoz juttatni, midőn a futár azt írásban meghozza.

Nevezeti tábornok a feltételek átadása alkalmával hangoztatta, hogy ő csakis a *versaillesi legfelsőbb haditanács meghatalmazott végrehajtója* és a bizottság csakis aközött választhat, hogy a feltételeket elfogadja, vagy azokat visszautasítja.

Schneller ezredes és Ruggera szds. dut. 2^h 45^l-kor autón azonnal Trientbe utazott, hogy Hughes útján onnan a feltételekkel a főparancsnoksággal közölje és döntést kérjen, mivel a fegyverbecsület megsértése és a monarchia területének, mint a németek ellen szándékolt operációnak átvonuló terület gyanánt szándékolt felhasználása nyilvánvalónak bizonyult.

Weber gy. tábornoknak azon ajánlatát, hogy tisztán emberkímélet szempontjából addig is, míg a fegyverszüneti tárgyalások befejeztek, *az ellenségeskedést azonnal he kellene szüntetni*, Badoglio tbnok. egyszerűen elutasította.

November 2-án dut. 5^h-kor az olasz főparancsnokság a fegyverszüneti pontok végleges francia szövegét kézbesítette a bizottságnak, egyben Diaz tbnk. főparancsnok aláírásával egy jegyzéket nyújtott át, mely szerint a fegyverszüneti feltételek elfogadásának határideje november 3. és 4-ike között éjfélkor jár le.

A bizottság a végleges fegyverszüneti feltételeket autón Bódenbe akarta küldeni, azonban ez kivihető nem volt, mert november 2-án az olaszok az egész fronton általános támadást indítottak meg, miáltal a közlekedés az Etsch völgyében lehetlenné vált.

November 2-án dut. 3^h-kor az osztrák-magyar fegyverszüneti bizottság tudomására jutott (olasz napilapokból és az olasz vezérkar hivatalos jelentéseiből), hogy Rovereto elesett, Borgo szintén az olaszok kezébe jutott és hogy a veneziai sikérságon az olaszok az egész vonalon győzelmesen haladnak előre. Hogy az általános helyzet a fegyverszüneti feltételeknek sürgős elfogadását követelte, aziránt a bizottságnak már kétsége nem volt; világos volt, hogy a fegyverszüneti szerződés megkötésének *nyújtása, elodázása mily súlyos következményekkel járhat* az osztrák-magyar hadseregre; bár a bizottság teljes mértékben át is volt hatva felelőssége tudatától, még sem volt módjában a fegyverszüneti feltételeket a hadseregfőparancsnokság megkötő utasítása ellenére és annak előzetes hozzájárulása nélkül aláírni; így tehát nem volt mást mit tenni, mint a válaszra türelmetlenül várni.

A fegyverszüneti feltételeket már november 1-én megtudta a hadseregfőparancsnokság, válasz azonban nem érkezett rá.

A bizottság nem tudta megmagyarázni, hogy a badeni hadseregfőparancsnokság *miért nem tud elhatározásra jutni* és hogy miért késik a fegyverszünet megkötésére a felhatalmazás.

Ezért *sürgetés* ment távirati úton Badenbe, mely következésképen szólt:

„Da ich seit 2. November Mittags vollkommen abgeschnitten bin und die Zeit infolge des kurzen von ital. Regierung gestelten Termines für Annahme der Bedingungen (Mitternacht vom 3.

auf den 4-ten Nov.) drängt, bitte ich *nochmals um rascheste Entscheidung* betreffs Annahme der Bedingungen mittels Radio-depesche in Klarschrift via Pola.

G. d. I. von *Weber.*”

Mivel csak nem jött válasz, Weber gy. tbnk. csak azt hihette, hogy a badeni hadsereg főparancsnokság az ő táviratait *nem kapta meg*. Ezért a pólai rádió-állomást 1918 november 3-án del. 8^h-kor táviró útján megkérdezte, hogy a sürgönyöket továbbították-e Pólából Badenbe?

Pólából 1918 november 3-án dut. 1^h 30^l-kor megérkezett a következő válasz:

„Pola ab 10^h 30^l vm. am 3. XI. 1918. Commando Supremo Italiano per General Weber. Depeschen Verh. Nr. 41., 42., 43. und 46. wurden über Radio Budapest geleitet. Werde dort sofort Informationen einholen und Ergebnis mitteilen.

Radio Pola.”

Erre Weber gy. tbnk. Budapest Rádiót sürgősen megkereste táviratilag, hogy a táviratok továbbítva lettek-e Budapestről Badenbe a hadsereg főparancsnoksághoz?

A válasz 1918 november 3-án dut. 2^h 30(i)-kor Budapestről megérkezett.

„Commando Supremo Italiano per General Weber.

Telegramm Verb. Nr. 41., 42., 43. und 46. gestern genommen und an AOK. Baden per Hughes weitergeleitet.

Radio Budapest“

A budapesti rádió-állomás valószínűleg nem bízva a rádió útján való továbbítás biztonságában, tekintettel a *sürgősségre és a rendkívüli fontosságra*, Budapestről Badenbe a hadsereg főparancsnoksághoz Weber gy. tbnk. jelentéseit a biztos Hughes útján továbbította.

A drótsürgönyöknek tehát *biztosan meg kellett Badenbe érkezniök*.

A hadsereg főparancsnokság tehát dacára, hogy égett talpa alatt a föld és hiába dült a fronton céltalanul a vérontás, vagy *nem (adott) elhatározásra jutni a fegyverszüneti feltételekre vonatkozóig*, vagy *nem akart sürgősen dönteni*.

Végre november 3-án délután Schneller ezredes, herceg Lichtenslein fregattkapitány és Ruggera százados Trientből *Vilin* Giustiba visszaérkezett és meghozták a hadsereg főparancsnokságnak a fegyverszünet aláírására vonatkozó parancsát.

Hogy Badenben a fegyverszünetre való döntést *milyen huza-vona* előzte meg, azt Schneller ezredesnek a hadsereg főparancsnoksággal Trientből folytatott hughes-szóváltása igazolja, melyet alább ismertetek.

Schneller ezredes Trientből 1918 november 2-án del. 12^h 20i-kor a badeni hadsereg főparancsnokság hadművelési osztály főnökével, báró Waldstätten tábornokkal, hughes útján személyesen beszélt, a fegyverszüneti bizottság magával hozott jelentéseit leadatta és tudatta, hogy a hadsereg főparancsnokság döntését Trientben a 10. hadseregparancsnokságnál fogja bevárni, kiemelte azt, hogy ha megtudja a döntést, arra, hogy ezt Weber gy. tbnk. is megtudja, 7—8 órai idő kell, mivel Trientből Villa Giustiba az út meglételére az autónak annyi időre van szüksége.

Báró Waldstätten tbnk. válasza ez volt-:

„Ich hoffe, dass Du bis morgen Mittags (3. Nov.) Antwort bekommst, bleibe daher in Trient, ich habe *nichts mehr* mitzuteilen.”

Schneller ezredes röviddel reá Waldstätten tbnk.-ot *újból* a hugheshez hívatta és a következőket közölte vele:

„A 11. hadtest vezérkari főnökétől kapott tájékozás után jelentem, hogy azzal számítani már nem lehet, hogy csapataink kitartsanak; azon veszély állhat be, hogy ha az ellenségeskedés tovább tart, úgy a fronton, mint mögötte, teljes rendtelenség fog kitörni. Mivel a politikai és katonai helyzet is azt követeli, hogy *gyors elhatározás történjék, kérek sürgős döntést*, mely véleményem szerint nem lehet más, mint a fegyverszüneti feltételeknek teljes elfogadása. Ha a hadsereg főparancsnokság a feltételeket elfogadja, kérek erről rádió útján értesítést, melyet, ha felhatalmazást kapok, késedelem nélkül Villa Giustiba továbbítani fogom, mivel átfutó hughes-összeköttetésre — melyre ugyan törekedni fogok — közeljövőben számítani nem lehet. Kérdés, hogy Olaszország a jelenlegi parancsnokságunkat tárgyalásra jogosnak tartja-e, ez okból is elodázhatatlan a döntés, mivel jelen időben a mi igazi helyzetünket még nem ismerheti. Továbbá kérek arra nézve értesítést, hogy Ő felsége vezeti-e a hadsereg főparancsnokságot, illetve mely parancsnokság van jogosítva tárgyalásokra felhatalmazást adni az egyes frontszakaszokra és a flottára nézve?

A tárgyalások gyorsítására kedvező befolyással lenne az, ha a hadsereg főparancsnokság a fronton lévő hadseregarcvonal-

parancsnokságoknak, illetve hadseregparancsnokságoknak megfelelő meghatalmazásokat adna és erről az olasz hadvezetőséget értesítené. Kérek erről elutazásom előtt tájékoztatást, hogy a tárgyalások befejezése és gyors végrehajtása biztosíthatóak.”

Ezen beszélgetés komoly tartalma teljesen visszatükrözi a tiroli front aggasztó helyzetét és a *sürgős cselekvés égcső szükségéi*.

A hadseregfőparancsnokság a helyzetet nem láthatta ily sötétnek, mert *döntése a sürgetés dacára is csak késett*.

Ráro Waldstätten tbnk. válasza a következő volt ezen sürgetésre:

„S. Majestät führt das A. O. K. Flotte besitzen wir keine mehr, nachdem sie den Jugoslaven übergeben wurde. Entscheidung über Waffenstillstandsangebot etc. wird binnen kürzester Zeit fallen. Du bekommst dann sofort die Hughes-Verständigung. *mehr* kann ich Dir für Moment *nicht sagen*, denn nächsten Augenblick ist vielleicht Alles anders.”

Trieniben a beálló aggasztó helyzet kényszerítő hatása alatt Schneller ezredes később *újból* báró Waldstätten tábornokhoz fordult és Hughes útján újabban *sürgeti a döntést*:

„Újból kérem, hogy *azonnal megtörténjék a döntés*, mivel az összeköttetésre közeljövőben számítani nem lehet.

Fegyelmetlenség itt tovább terjed, az olaszok *mára várják visszatértünket és a választ*. *Késedelem kiszámíthatatlan következményekkel járhat*. Ha a késedelmes döntés oka az lenne, hogy az illetékes tényezők megegyezése nehézségekbe ütközik, úgy kérem *a bizottság felelősségére bízni*, hogy a helyzet mérlegelése után *cselekedhessek*.

Feltételeket okvetlenül el kell fogadni.”

Ezen újabbi *sürgetésre* báró Waldstätten tbnk. következőképpen válaszolt:

„Momentan sind bei S. Majestät die *Vertreter Deutsch-Österreichs* um zu den territorialen Fragen Stellung zu nehmen. Ich hoffe, dass dann alsbald Antwort gegeben werden kann; sonst kann ich Dir leider *nichts sagen!*”

Schneller ezredes méltán bánthatta ez a válasz, melyből kivette, hogy *a front helyzete és annyi sok százezer ember sorsa felett való döntésnél előbbvalónak* tartotta a hadseregfőparancsnokság a német-osztrák képviselőkkel folytatott pourparlét.

Ezért Schneller ezredes *újból megsürgette* báró Waldsrten tábornokot. Bitte Dringlichkeit auch S. Majestät und dem deutschen Vertreter vor Augen zu führen, für *Beratungen und Stellung s-nahme ist jetzt keine Zeit mehr*; Lage an der Front fordert Einstellung der Feindseligkeiten je eher, desto besser, *jede Stunde ist kostbar.*”

Báró Waldstätten tbnk. *kitérő válasza* a következő volt:

„Ich weiss genau wie *brennend die Sache ist*, ich kann aber *nichts anders* machen, als jede halbe Stunde Schönbrunn anzu-telefonieren.”

Schneller ezredest ezen *semmitmondó válasz* sehogysen elégítette ki, mindenáron arra törekedett, hogy a hadsereg főparancsnokságnál *a front kétségbeejtő helyzetével azonál foglalkozzanak az illetékes tényezők és hogy végrevalahára döntésre vigye a fegyverszünet kérdését.*

Ezért báró Waldstätten tbnk.-nak *újólag* következőképen válaszolt:

„Nunmehr ist Zeit so vorgeschritten, dass wir heute nicht mehr *in Villa Giusti* eintreffen können, hiermit beginnt Gefahr, dass Waffenstillstand auch morgen (3. Nov.) nicht zu Stande kommt oder zumindest *nicht mehr wirksam wird.*

Entschluss ist aber unbedingt nötig, soll nicht Anarchie eintreten, melde dies in voller Ruhe ohne Schwarzseherei auf Grund hiesiger Wahrnehmungen, Orientierung beim A. K. und von der Front. In dieser Lage halte ich es, auch *wenn kein Befehl kommt, für meine Pflicht abzureisen und Abschluss auf Grund der Vollmacht der Kommission zu beantragen*; die eventuell noch zögernden Faktoren mögen bedenken, dass dann, wenn Waffenstillstand *nicht sofort* abgeschlossen wird, die Waffen über das nächste Schicksal der Deutschen Grenzländer nicht anders entscheiden werden, als jetzt der Feind in seinen Bedingungen.”

Ebből látható, hogy Schneller ezredes, mivel látta, hogy Baden az elhatározásban *késedelmeskedik*, a front helyzete pedig *azonnali cselekvést követel*, számításba vette, hogy parancsot nem vár, hanem a huzavonának véget vetendő, a bizottság *saját felelősségére fog cselekedni.*

Báró Waldstätten tbnk. *ettől* Schneller ezredest visszatartotta, mondván:

„Trotz Deines und meines Dringens geht die Sache leider *nicht vorwärts.* Die *massgebenden Stellen können* wegen, der

territorialen Fragen zu *keinem Entschluss durchdringen*; unter den gegebenen Verhältnissen *hat auch die Kommission kein Recht selbstständig zu handeln*, ich werde jetzt Schönbrunn neuerlich aufrufen und neuerlich die zustimmende Entscheidung verlangen.”

Schneller ezredesnek tudomására jutott, hogy *a döntés késedelmeskedésének az oka az*, hogy a fegyverszüneti feltételek állásfoglalás céljából valamennyi nemzeti tanácsnak kiadattak.

Mivel a nemzeti tanácsok a front katonai helyzetét korántsem ismerhették, Schneller ezredes előre láthatta, hogy katasztrófa fog bekövetkezni; ezt megértendő, *újból* báró Waldstätten tbnk.-hoz fordult az alább ismertetett beszéddel:

„Habe einer Notiz an Fregatt. Kapit. Prinz Lichtenstein entnommen, dass Waffenstillstandentwurf an alle Nationalräte gegangen ist und Antwort nicht vor morgen (3. Nov.) erfolgen kann. *Bis dahin wird zu spät sein einer Katastrophe* bei der Rückbewegung unserer Armee in Tirol *zu begegnen*. Die *noch immer zögernden Faktoren* mögen bedenken, was es heisst, eine Masse von mehreren hunderttausend Bewaffneten, denen der feste Halt der Disziplin grösstenteils schon fehlt, durch das Etschtal durchzupressen und mögen dem nüchternen militärischen Urteil vertrauen, dass hierin die grössten Gefahren erblickt.

Plünderungen haben schon begonnen, Verstopfung der Strassen nimmt zu; Unterbrechung der Verbindungen und progressive Häufung der Opfer an Menschenleben sind zu besorgen. Wir (die hier befindlichen Kommissionsmitglieder) könnten jetzt zur Überbringung der Antwort vielleicht noch durchkommen: morgen dürfte dies nicht mehr möglich sein, da auch Front verlegt wird. Schliesslich muss ich noch hervorheben, dass die Front Waffenstillstand ehestens erwartet, *zögern für Offiziere und Mannschaft unverständlich ist* und ebenso ungünstig auf moralische Faktoren wirkt, wie diese durch Nachricht von seinem Abschluss gehoben werden könnten.¹⁾

Báró Waldstätten tbnk. *Utolsó válasza* erre a következő voll:

„*Sache kann nicht beschleunigt werden*, alles ist schon geschehen. Letzten Verhandlungen erfolgen mit Deutschland. Es ist möglich, dass der Abschluss in der Nacht erfolgt, worauf Bekanntgabe mit Radio geschieht, Befehl mit Hughes kommt jedenfalls auch.”

Tehát a nemzeti tanácsok voltak hivatva a front katonai helyzete fölött döntenek és nem a hadseregfőparancsnokság!

November 3-án del. 2^h kapta meg Schneller ezredes a hadseregfőparancsnokság döntését Hughes útján, mire Trientből Villa Giustiba autón elutazott.

November 3-án érkezett be ez a döntés Weber gy. tbnk.-hoz rádió útján.

A döntés következőképen hangzott:

„Alle Waifenstillstandsbedingungen werden — wenn Milderungen ohne Zeitverlust nicht zu erreichen — ohne Präjudiz für den Frieden angenommen.

O.-U. Truppen erhielten demgemäss bereits Befehl, die Feindseligkeiten sofort einzustellen.

Man setzt voraus, dass der Punkt 4. Land und Wasser nicht so zu verstehen ist, dass die feindliche Armee die freie Bewegung zu einem Angriffe auf Deutschland benützen könne. Obwohl man solch einen Fall nicht verhindern könnte, müsste jedoch dementsprechend Protest gegen denselben erhoben werden. Es wäre also auch diese Bedingung anzunehmen — aber vorher zu versuchen, den feindlichen Vormarsch der Zeit nach zu verzögern.”

Ezen utasítás alapján Weber gy. tbnk. 1918 november 3-án dúl. 3^h-kor a fegyverszüneti szerződést aláírta és erről a badeni hadseregfőparancsnokságot rádió útján értesítette és pedig:

„Waffenstillstandsbedingungen heute, 3-ten November 3³ⁱ nra. angenommen. Vertrag unterfertigt. *Einstellung der Feindseligkeit seitens der AUirien erfolgt 4. November 3¹ⁱ* um. mittel-europäischer Zeii. Wichtigster Auszug aus Durchführungsbestimmungen folgt mit nächstem Radiogramm.”

A fegyverszüneti szerződésnek aláírása előtt mindkét fél bizottsága teljes ülést tartott. Ezen ülésen Weber gy. tbnk. mindenekelőtt az ellenségeskedésnek az olaszok által való azonnali beszüntetését szóba hozta, azon indokolással, hogy *saját részről ez már november hó 3-án hajnalban el lett rendelve.* Dacára a fegyverszüneti szerződés 1. pontjára való hivatkozásnak, mely szerint az *ellenségeskedés azonnal beszüntetendő,* Badoglio tbnk. a leghatározottabban megmaradt annál, hogy az olaszok részéről *az ellenségeskedés csak 24 órával a fegyverszüneti szerződés aláírása után, vagyis november 4-én dut. 3^h-kor ér véget;* nyilván azon okból, hogy az olaszok minden ellentállás nélkül könnyűszerrel bővíthessék ki hadi sikereiket.

A hadseregfőparancsnokság kétségkívül *végzetes hibát* követett el. hogy midőn a fegyverszüneti feltételek *hosszas huza-vona*

utáni elfogadásához hozzájárult, *ezzel egyidejűleg intézkedett*, hogy az ellenségeskedést azonnal be kell szüntetni és *nem várta be a fegyverszüneti bizottság tárgyalásának eredményét*, dacára annak, hogy a november hó 1-én expédiát jelentés 1. pontja kifejezetten hangsúlyozta, hogy *a fegyverszünet időpontja még tanulmány tárgyává tétetett*.

Ezen póni következőképen szólott:

„Zu Punkt 1.

Stunde des Waffenstillstandes, Demarcationslinie, Fixierung einer neutralen Zone, Massregeln für die Verpflegung der Truppen und Bevölkerung sind derzeit im Studium begriffen.”

A hadseregfőparancsnokság, amint november 3-án hajnalban (nyilván del. l^h) elhatározta, hogy a fegyverszüneti szerződés feltételeit *elfogadja*, a fegyverszüneti bizottságnak értesítése mellett (rádió és hughes útján) a hadseregparancsnokságokkal is tudatta ezen elhatározását és *elrendelte egyidejűleg, hogy az ellenségeskedéseket azonnal be kell szüntetni anélkül, hogy tudta volna, hogy a fegyverszüneti bizottságok a szerződés végleges nyelbeütése alkalmával a végrehajtás módozataira nézve miként és hogyan fognak megállapodni*.

Pedig, ha a2 ellenségeskedések azonnali beszüntetésére kiadott november 3-iki parancsot nem hirtelenkedte volna el, agy néhány óra múlva, *november 3-án dut. 3^h-kor a Villa Giusliból expédiát jelentésből megtudhatta volna, hogy az olaszok csak 24 órával a fegyverszünet aláírása után szünetetik meg az ellenségeskedést*.

A fegyverszüneti feltételek tervezetének 1. pontja következőképen szól:

1. Az ellenségeskedést *azonnal* be kell szüntetni szárazföldön, tengeren és levegőben egyaránt.

Ez a szó „*azonnal*” még nem határozza meg a napot és órát. Ami Badenben azonnai-t jelent, az Páduában már múlt volt, mert míg ez ott tudomásra kerül, arra idő kellett és az idő nem áll meg.

Ha a hadseregfőparancsnokság a feltételeket november 3-án del. Ili-kor el is fogadta, ezzel még az ellenségeskedés beszüntetésének terminusát egyoldalúlag nem határozhatta meg, hiszen ennek megállapítása, azaz a nap, óra és perc szerinti meghatározása, illetve ennek a két szerződő fél közötti összhangba hozatala épp a két fegyverszüneti bizottság feladata volt.

A tervezet általános elfogadásának naptári kelte és órája nem jelentette az ellenségeskedés beszüntetésének óráját; hisz azt, hogy Páduában e tárgyban mily megállapodásra fognak a bizottságok jutni, Badenben nem tudhatták.

Feltétlen be kellett volna tehát Badenben várni a bizottságok megállapodását és csak azután lett volna szabad a mindkét fél hozzájárulása folytán érvényessé vált ellenségeskedés megszüntetésének idejét közhírré tenni.

Azáltal, hogy Páduát a már megtörtént események elé állították, nem volt meg a *biztosíték* arra nézve, hogy ezen határozatot az olaszok végérvényesnek is fogják tekinteni.

Azzal is számítani kellett, hogy ami a megbomlott rendű osztrák-magyar hadseregre nézve sürgős volt és „*azonnal*” érvénybe kellett, hogy lépjen a front helyzete miatt, az az olasz hadseregnél, hol rend volt, nem lehetett oly sürgős és az „*azonnal*”-ra ott oly égetően szükség nem is lehetett.

Azt is tekintetbe kellett venni, hogy az ellenségeskedés megszüntetésére kitűzendő időt (nap, óra, perc) összhangba kellett hozni azon tér és idővel, mely szükséges volt arra, hogy az erre kiadandó intézkedések az egész arcvonalon az összes érdekelt parancsnokságokhoz és csapatokhoz eljussanak és közhírré váljanak.

Ezen következtetések helyességét a történetek szomoruan igazolják.

Az, hogy oly sok csapat (15 gy. ho., 3 Ív. ho., 2 gyalogdandár, 3 gyalogezred és a rivai védelmi szakasz) esett hadifogságba, a fegyverszüneti bizottság lelkiismeretét nem terhelheti.

A hadifogságba jutott csapatainkat a 14. *vázlat* tünteti fel, a részletek a 15. *mellékletből* vehetők ki.

Annak teljes megértéséhez, hogy oly sok csapatunk került hadifogságba — a fegyverszüneti egyezségnek kétféle módon való értelmezésétől eltekintve — szolgáljon még a következő földrajzi ismertetés is. (16. *vázlat*.)

Tirolból a visszavonulás lebonyolítására csupán két nagy ut állott rendelkezésre és pedig:

I. Az Etsch (Trient)—Eisack (Bozen—Franzensieste)—Inn (Innsbruck)—Salzach (Bischofshofen) völgyében és

II. a Rienz (Franzensfeste)—Dráva (Pusterthal—Lienz) völgyében.

A svájci határ (Stilfserhágó) és a Brenta-völgye között elterülő Alpokból (Adamello-Lessini) és a Hétközség fensíkjaíró

(Sette Gomuni) az összes utak (Vintschgau, Val di Sole, Sulzberg, Judicarien, Val Buona, Val di Rendena, Sarca-völgy, Val Sugana) az Etsch-völgyébe (Rovereto-Bozen) torkolnak.

Ha az Etsch völgyét elzárjuk, ezzel az összes belefutó utakat is elvágjuk.

Így történt, hogy a *10. hadsereg*, mely a svájci határtól a Hétközség fensíkjaig (Astko-völgyéig) elterülő alpesi hegységben volt állásban, majdnem teljesen (négy gy. ho. és egy lovas ho., Riva védelmi szakasz) el lett vágva a visszavonulás lehetőségétől, amint az olaszok az Etsch-völgyében Trienten át Bozenre előretörték.

A Hétközség fensíkjai az Astico- és Brenta-folyó között állott a *11. hadsereg*, visszavonulási fővonala szintén a Val Suganában vezetett az Etsch-völgyébe.

Így történt ezen hadseregnél is, hogy a zöm (öt gy. ho. és egy lovas ho.) útja a Val Suganában el lett vágva és csakis azon kevés része nem jutott hadifogságba, mely a Val Suganából letér és a Gadin-hágón át vonult vissza Bozen felé. (5. ho., 40. h. gy. ho.)

A *Belluno-hadseregből* alig került valaki hadifogságba, mivel három jó ut állott a Dráva-völgyébe (Pusterthal) való visszavonulásra rendelkezésre. (Cismone-völgyéből Predazzo—Grödner-hágón át, a Cordevole-völgyből Arabbán át Bruneckre és a felső Piave völgyében Pieve di Gádorén át Inniehenre.)

Az olasz síkságon (Piave-fronton) harcoló *6. hadsereg és az Isonzó-hadsereg* visszavonulását azon körülmény zavarta, hogy az a terület, melyen a visszavonulás folyt, a veneziai Alpok kiszögellése folytán 35 km.-re szűkült össze Sacile és S. Stino között (Livenza-szakasz).

A 6. hadsereg összetorlódott az Isonzó-hadsereggel és csakis északi szárnyának kis része vette visszavonulási útját a felső Piave-völgyéből Pieve di Cadoren át a Dráva-völgyébe (31. ho. és 25. ho.).

E két hadseregnek főleg azon része jutott hadifogságba, mely a két hadsereg belső szárnyán torlódott össze. Egy feltűnő jelenség mutatkozik ezen két hadseregnél. Leginkább azon hadosztályok kerültek itt hadifogságba, melyek tartalékban voltak (a 6. hadseregből 34., 10., 43. lövész ho., az Isonzó-hadseregből 'fél 24., 44. lövész, 8. lovas ho.) a nagy harcok alatt. Ennek az lehet a magyarázata, hogy e harctér fedettsége és át nem tekinthetősége a harc vezetését nagyon megnehezítette s így

s midőn a tartalékegységek harcba kerültek a harctér egyéb szakaszain, az előrehatolt olasz erők elvágták az útjukat.

Az aláírt fegyverszüneti szerződést és az erre vonatkozó végrehajtási utasítást november hó 4-én Trient—Innsbruck, illetve Trient—Villach irányban egy-egy futártiszt vitte Badenbe.

November 4-én érkezett meg a hadseregfőparancsnokságnak egy rádiógrammja, melynek alapján dut. 2^h 30t-kor a bizottság tiltakozást intézett az olasz főparancsnoksághoz az ellenségeskedéseknek 24 órával való önkényes meghosszabbítása miatt és *követelte, hogy november 3. dut. 3^h-tól november 4-én dut. 3h-ig hadifogságba esetteket bocsássa szabadon.*

Eső után köpenyeg.

Természetes, hogy a tiltakozásnak eredménye nem volt; az olaszoknak különös érdekük fűződött ahhoz, hogy az ellenségeskedést még akkor is folytassák, midőn *tudták*, hogy az osztrák-magyar hadsereg már beszüntette azt és *semmi ellenállásra nem akadhattak*, mert így annál tökéletesebbnek tűntethették fel szövetségeseik előtt a most már vértelenül kivított *nagy győzelmüket*, mely a november hó 4-én kiadott 1268. számú hadijelentésben látott napvilágot. (17. melléklet.)

A november hó 2-áról kiadott hadijelentés 80.000 hadifogolyról szól, míg a november 4-iki hadijelentés 300.000 hadifogolyról tesz említést. Világos tehát, hogy a két összeg közötti óriási növekedéshez az olasz hadsereg *nem harc révén* jutott.

Annak megvilágítása céljából, hogy az olaszok a fegyverszünet tudatos félremagyarázása révén hogyan iparkodtak győzelmüket *naggyá tenni*, néhány hiteles adatot tesztek közzé, melyből kivehető, hogy az olaszok csak azon esetben iparkodtak a félremagyarázott fegyverszünetnek érvényt szerezni, ha visszavonuló csapataink ellentállást nem fejtenek ki. Ha azonban fegyverhez nyulunk, vagy azzal csak fenyegetőzünk is, úgy az olaszok rögtön elállottak volna a tévesen magyarázott fegyverszünet végrehajtásától.

A csapatok értesítése következőképen szólt:

„Az ellenségeskedés azonnal beszüntetendő. A csapatok laktáborkörleteikben várják be az elszállításra vonatkozó parancsokat.”

A 83. gy.-e. (szombathelyi) *november hó 3-án* Tagliamentótól 8000 lépésre keletre fekvő Teor faluban laktáborba szállott, mely a latisana—palmanuovai úton feküdt. *November 4-én* del. 2^h-kor

az ezredet feliasztották. Távolból gépfegyvertűz volt hallható. Az előljáró 65. gy. dandárparancsnokság tudatta az ezredparancsnoksággal, hogy az olaszok a Tagliamento latisanai hidját rajta ütéssel birtokukba kerítették és a 33. ho. *éjjelezésének* biztosítására a Tagliamentón állást foglalt 19. gy.-ezredet megtámadták.

A Tagliamento hidjának felrobbantása ugyan el volt rendelve, de tekintettel az életbelépett fegyverszünetre, nem történt meg.

A 83. gy.-e. védőállást foglalt.

Délről ágyúdörgés volt hallható.

A 83. gy.-e. parancsnoka a vázolt helyzetre való tekintettel azon esetben, ha az ezredet az olaszok megtámadnák, elrendelte a tüzelést.

Ezen erélyes fellépés következménye *lett*, mint később látni fogjuk, hogy derék katonáink ezrei menekültek meg az olasz hadifogságtól.

Az ezred ezen harcrakész állásában (Paradiso falucskától nyugatra) értesült arról, hogy a fegyverszünet az olaszok értelmezése szerint csak november 4-én dut. 3^h-kor lép életbe.

Az ezred miután az előtörő olasz kerékpáros és lovas járőröket géppuskatűzzel visszaverte, visszavonulását újból folytatva, Palmanuovára menetelt.

Az ezredparancsnok a végzászlóaljnál tartózkodott a géppuskás századnál.

Az ezredet ezen az úton idegen csapathoz tartozó járművek követték.

Az ezredparancsnoktól kb. 30 lépésnyi távolban a járművek mellett egyszerre olasz lovasok jelentek meg, kik a járműveket lépésben kísérték, amire a cseh nemzetiségű hajtólegénység egyáltalában nem reagált.

„Tüzelni” vezényszó hangzott el hirtelen, mire a géppuskás század tüzelőállásba ment.

A lovas csoportból kivált egy tiszt és intett az ezredparancsnoknak, mire „Tüzet szüntess” vezényszó következett.

A lovascsoport a 2. olasz lovashadosztályparancsnokság törzse volt.

Az ezredparancsok a következő kijelentést tette:

„Parancsot adtam a tüzelésre, ha önök előnyomulnak. Diaz tbnk. már tegnap reggel értesítést tett közhírré, hogy a fegyverszüneti egyezmény elfogadtatott, miért is mi az ellenségeskedést beszüntettük. Önök dacára ennek, megtámadtak minket.”

A ho.-parancsnok válasza a következő volt:

„Előrenyomulásra parancsot kaptam. A fegyverszünetre vonatkozó egyezményt az olasz király elfogadta, de az önök császára részéről az elfogadás még hiányzik, mert azt csakis az önök főparancsnoksága írta alá.”

Az olasz tábornok egy demarcationális vonalnak a helyszínen való azonnali megállapítását, míg a 83. gy.-e. parancsnoka az olasz lovasságnak 3 km.-re való visszavételét és ezáltal az olasz lovasság által túlhaladott saját járműoszlopunk elbocsátását követelte.

Az olaszok ezt nem fogadták el, mire az ezredparancsnok kijelentette, hogy: „önök a fegyverszüneti egyezséget megszegték, ha javaslatomat el nem fogadják, kényszerítve leszek, hogy az ellenségeskedést újból megkezdjem.”

Ez hatott, az olasz ho.-parancsnok a járműoszlopot szabadon bocsájtotta.

A november hó 4.-ről 5.-re virradó éjszakát a 83. gy.-e. Palmanuova városban töltötte.

Az ezredparancsnok kora hajnalban azon jelentést kapta, hogy Palmanuovában olasz gépkocsik vannak és hogy november hó 4-én délután, tehát a fegyverszünet életbelépése után egy páncélozott gépkocsi a Palmanuovától 6 km.-re délkeletre fekvő Ajello falunál tüzelőállásban van és kisebb osztagokat, valamint egyeseket is elfog és lefegyverez.

A fegyveres összeütközés elejét veendő, a 65. ddr.-parancsnok akként intézkedett, hogy a 83. gy.-e. útját az északi utón Versán át folytassa.

A ho. egy vezérkari tisztjének *erélyes fellépése folytán* az olasz 4 páncélos gépkocsiból álló csoport, — mely a 33. hadosztály további visszavonulását el akarta vágni — Sírassoldón át elvonult.

Az előadott tények igazolják, hogy az olaszok a fegyverszüneti egyezmény értelmezésében beállott időkülönbséget arra használták ki, hogy lovasított törzsekkel, lovassággal, kerékpáros járőrökkel és gépkocsikkal visszamenetelő parancsnokságainkat, csapatainkat, alakulatainkat és vonatainkat megelőzzék és hogy az ekként előállott helyzet folytán a fegyverszüneti szerződés végrehajtási határozványaira hivatkozva — azokat hadifoglyoknak nyilváníthassák.

Egy másik bizonyíték.

November 3-án angol tisztek és csapatok az Etsch-völgyében előresiettek és hivatkozva arra, hogy csapataink már nov. 3-án del. 3 órakor az ellenségeskedést beszüntették, tényleg a délutáni órákban Trientbe is érkeztek. Itt megérkezve első dolguk volt, hogy az olasz fegyverszüneti szerződésre hivatkozva, az Etsch-völgyében és a val Sugana-völgyben levő parancsnokságainkat, csapatainkat és vonatainkat a fegyverszüneti egyezmény értelmében hadifoglyoknak nyilvánították.

Ekkor pedig a helyzet ott az volt, hogy ezen két fő völgy zúfólva volt csapatainkkal.

Így esett meg az, hogy három hadtestparancsnokságunk is hadifogságba jutott.

Egy harmadik bizonyíték.

A XXVI. hadtest (42. honvéd, 28., 48. és 4. ho.) Fonzaso-Primiero—Predazzón át vonult vissza egy oszlopban.

November hó 4-én az oszlop vége még Primierótól délre volt, midőn 7 óra 15 perckor délelőtt jelentés érkezett, hogy az olaszok 8 órakor délelőtt megkezdik az előnyomulást Primieróra.

Mivel az ellenségeskedés már november 3-án megszűnt és mivel vérontásra semmi szükség nem volt, a hadtestparancsnok - ság az olaszok szándékát tudomásul vette, de kikötötte, hogy a hadtest elvonulását az olaszoknak megakadályozniuk nem szabad és hogy november 4-én Primieróra csak egy olasz zászlóalj juthat.

Az olaszok erre azt válaszolták, hogy a hadtestnek szabad elvonulását nem engedik meg.

A hadtestparancsnokság az olaszokkal tudatta, hogy ha a dolog így áll, az elvonulást harc árán fogja kivívni a hadtest. A hadosztályok ily értelemben utasítottak és azok a menetet azonnal meg is kezdték.

Del. 9 óra 30 perckor beérkezett az olaszok értesítése, hogy a hadtest menetét nem fogják zavarni, sőt november 3-án a Mga. Agnerolla-magaslaton ejtett hadifoglyokat is szabadon bocsájtják.

Egyszer két jó barát megegyezett egymással, hogy ki mennek a mezőre és becsülettel fognak munkálkodni.

A munka hol verőfényes napvilágnál, hol borult égbolt alatt folyt és haladt. Egyszer az égbolt teljesen beborult, mire emberünk körülnézett. A látóhatár nyugati oldalán nagy vihart látott

dulni és látta, hogy a zivatarban barátjának szívós és kitartó munkája hiábavaló.

A látóhatár déli oldalán még nagyobb vihart látott dühön géni, ott már a mennykő is lecsapott és mindent összezúzott, összetört.

Most emberünk maga elé nézett az olasz róna felé és észrevette, hogy ott is tornyosulnak vészhozó felhők feje felett, sőt már a vihar szelét is érezte.

Emberünk csak áll és nem mozdul.

Az égiháború kitört, pedig se vihartálló szűrje, se vízmentes csizmája nem volt. Gúnyája rongyokká foszladozott nehéz munkája közben.

Csak akkor fordul meg és siet fedél alá, midőn már teljesen átázott.

Szeretném megkérdezni emberünket, hogy ha még a halvány reményét se látta annak, hogy a teljesen beborult égbolt ismét kiderülhet, ha tudta, hogy a viharral nem dacolhat és eredményes munkát a mezőn úgy sem végezhet, miért nem ment addig fedél alá, míg a vihar *ki nem tört*, miért csak akkor tette ezt, midőn már teljesen elázott?

Mi lehetett az oka annak, hogy a hadseregfőparancsnokság csak 1918 október hó 28-án, tehát a piavei vereség *után* utasította a fegyverszüneti bizottságot arra, hogy az egyezmény megkötése céljából kezdje meg a tárgyalást az olasz főparancsnoksággal?

Miért nem tette ezt meg az olasz támadás *előtt*? Abból, hogy a fegyverszüneti bizottságot már 1918 október 12-én Trientben a hadseregfőparancsnokság megalakította, következik, hogy a fegyverszünet megkötésére megvolt a szándéka.

Hogy a háború sikerrel már nem folytatható, azt a hadseregfőparancsnokságnak tudnia *kellett*.

Ezen időben már ismeretes volt, hogy a németek ellentálló ereje már meg volt törve, hogy a Hindenburg-állást nehéz és véres harcokban elveszítették és hogy az entente-haderő elől visszavonulnak a határra.

Az is köztudomású volt, hogy a Balkán-front összeomlott és a szövetséges hatalmak hadseregei Konstantinápoly, Szófia, Belgrádra feltartóztatlanul előnyomultak.

A hadseregfőparancsnokságnak a jelentésekből és megfigyelésekből azt is tudnia kellett, hogy az olaszok általános támadásra készültek.

Hogy a fegyverszüneti szerződésnek az olasz támadás *előtt*

való megkötésének kísérlete megfontolás tárgya volt, bizonyítja az, hogy a bizottság már 1918 október 12-ike óta előzetes megbeszéléseket folytatott, hogy miként eszközöltessék a megszállott területek kiürítése, mely akként került volna kivitelre, hogy a tiroli arcvonal Innsbruckra, a piavei pedig Laibachra támaszkodott volna.

Dél-Tirol megszállott területeinek kiürítését sűrűlódásokkal ugyan, de mindenesetre sokkal kevesebb élő és holt anyagvesztéssel lehetett volna keresztülvinni, mint egy megindított olasz támadás *alatt* vagy *után*.

Veneziaiban a megszállott terület kiürítése céljából azt tervezték, hogy ezt az országrészt a Livenza és Tagliamento vonala mentén három övre osztják; a kiürítés itt is simábban ment volna az olasz támadás *előtt*, mert a Piavet máról-holnapra az ellenséges haderők nem léphették át.

Afelől se lehetett kétség, hogy a kiürítés, amidőn az ellenség nyomon követ, tehát az ellenséges támadás *alatt* vagy *után* a hadseregparancsnokok véleménye szerint az osztrák-magyar haderő összeomlását fogja maga után vonni.

Wilson elnök kijelentése szerint is a fegyverszünet és béketárgyalás ügye csak akkor képezhette a megbeszélés tárgyát, ha *előbb* a megszállott területek kiürülnek.

Tehát megfontolás tárgyát kellett képezni annak, hogy a fegyverszünet megkötésére szolgáló lépéseket az olasz támadás *előtt* vagy *után* kell-e megtenni?

Ha a fegyverszünet az olasz támadás *előtt* köttetik meg, annak előnye az, hogy a milliós hadsereg rendben és fegyelmezetten szállítható el a frontról, a megszállott terület simán üríthető ki és a milliárdokat érő élő és holt hadianyag nem pusztul el.

Ha azonban a fegyverszünet az olasz támadás *alatt* vagy *után* köttetik meg, minden a harc sikerétől vagy sikertelenségétől lesz függővé téve.

A harcnak ránk nézve sikeres kimenetele esetén enyhébb feltételekre számíthatunk és a hadseregnek a harctérről való elszállítása és a megszállott terület kiürítése is simán folyhat le, mivel egy visszavert támadás után az ellenség cselekvő ereje mindenesetre meg van bénítva.

Ha azonban a harc ránk nézve balul üt ki, akkor a legsúlyosabb feltételeket is kénytelenek lennénk elfogadni és a vert

hadseregnek az arcvonalról való visszavonulása felbomlást idéz elő.

Az e kérdésben való döntés tehát attól függött, hogy volt-e arra biztos remény, hogy hadseregünk az olasz támadást vissza tudja-e verni vagy sem?

E kérdés eldöntése előtt mérlegelni kellett:

a) milyen a *Front* helyzete?

Megvan-e hadseregünknek az az erkölcsi súlya és ereje, mely nagy tettekre képesíti?; meg vannak-e azon anyagi eszközök, melyek egy döntő mérkőzés sikerét elősegítik?

b) milyen a *Hinterland* helyzete?

Támogatja-e a monarchia összessége az arcvonalat nehéz küzdelmében?

A FRONT.

A) Katonai helyzet.

(Erkölcsei erő. Fegyelem. Szellem.)

A csapatok erkölcsi értéke, katonai fegyelme és szelleme már távolról sem volt oly fokú, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy a háborút szilárdan álljuk továbbra is.

Hadseregünk fegyelmének és szellemének meglazulása szoros kapcsolatban volt az északkeleti arcvonal megszüntetésével.

A brest-litowski békekötés (Ukrainával 1918 február 9., Oroszországgal 1918 március 3.) lehetővé tette, hogy az egykori Oroszország szétesése és hadseregének felbomlása folytán az északkeleti arcvonalról felszabadult erők más helyen alkalmaztassanak.

Az északkeleti arcvonal állománya 1917. évben kb. 1½ millió embert tett ki.

A békekötés folytán 1918. évben ezen arcvonal állománya kb. 1 millió emberrel csökkent.

A felszabadult osztrák-magyar erőt az olasz arcvonal megerősítésére használták fel, melynek létszáma 1918. június haváig kb. 500.000 fővel erősödött.

Ezen erő, mely az északkeleti harctéren az oroszokkal állott szemben, a békekötés előtt, alatt és után közvetlen érintkezésbe jutott a már bolszevistává vált orosz haderővel és látta annak fegyelmetlenségét, elzüllesztését és bomlását, szóval azt látta, amit tulajdonképpen *nem lett volna szabad látnia*.

Ez már baj volt.

Még nagyobb baj volt azonban az, hogy a békekötés előtt,

de főképp utána a hadifogságból visszatérők nagy tömege szinte meglepetésszerűen árasztotta el északkeleti arcvonalkunkat.

A hazatérő hadifoglyok egyszerre csak itt voltak; Keletgalícia határát naponta ezrek lépték át, kik a négy éven át dúló harcok elpusztította Galíciában nem enyhülést, hanem újabb nélkülözést és ínséget találtak.

Így történt, hogy a hadifoglyok, kik sok száz mértföldet gyalogosan, túlnyomóan mezítláb tettek meg, vérző, feltörött lábbal, rongyokban, kiéhezve érkeztek meg a szeretett haza határára.

És mivel Keletgaliciában is ínség honolt, a hadifoglyok tömegének szívét az elkeseredés és keserűség érzése lepte el; hangok hallatszottak, hogy hát ez az a haza, melyért harcoltak és véreztek?

A bolsevizmusra fogékony lelkek ezekre a hangokra fűleltek!

Amint ezek az állapotok a hadvezetőség tudomására jutottak, intézkedések történtek azonnal, hogy a hazatérteket a legszükségesebbekkel ellássák.

Ez azonban nem történhetett meg oly gyorsan, mint kívánatos lett volna, mert akkor már magában a monarchiában is sokban nagy szükség volt. Hetek teltek el, míg az ínségen enyhíteni lehetett.

A hadvezetőség a hazatérők elhelyezésére, felruházására, fertőtlenítésére és vesztegzár alá való helyezésére intézkedett ugyan, de mivel oly hirtelen következett be népvándorlás, az intézkedések nem lehettek kielégítőek és csak rögtönzések voltak. A hazaözönlő hadifoglyok tömegét a monarchia keleti részében zár alá tették, hogy Oroszországból a járványok csiráit be ne hurcolhassák.

A vesztegzárt kitöltött hadifoglyokat rendezték, csoportokba osztották be és pöttesteikhez elszállították.

A pöttestek a hazatérteket szeretteik körébe szabadságolták.

Most történt meg a nagy hiba!

A szabadságolások csak rövid időre szóltak, melynek letelte után szolgálattételre újból behívták őket. Ez megbosszulta magát.

A katonai fegyelmet, engedelmességet és rend iránti érzékel a bolseviki Oroszország légköre a hosszú hadifogság alatt a hazatértek lelkében megfertőzte.

A szökevények ezrei bujdosnak szerte az országban és különösen a nagy városok sötét zugaiban rejtőztek el.

Az 1918 júniusi Piave-ofFenzíva veszteségeit az olasz fronton sürgősen pótolni kellett.

A szükséglet a felgyógyultak állományából és a legfiatalabb korosztályból fedezhető nem volt.

Más mód tehát nem volt, a hadifogságból hazatérteket *kellett* újból az arcvonalba állítani.

1918. év második felében az országban a lelki erő már nagyon lesülyedt. Ez a hadseregben is észlelhető volt. Az ország már nem volt képes a hadsereg idegeit megacélozni. A bolsevik Oroszországgal kötött béke a hátszág szellemére veszélyes hatással volt. A sokak által annyira óhajtott béke tehát lehetséges volt! Ez nagyon megerősítette az arra irányuló mozgalmat.

A bolsevikiek az eszközt is megmutatták, hogyan lehetett a békét elérni. Az Oroszországból visszatérők mindjárt felhasználták ezen eszközt: „a tömegsztrájkot!”

A hátszágban a hangulat annál rosszabb lett, minél inkább vették azt igénybe az arcvonal veszteségeinek pótlására. A pótlás szelleme annál gyengébb, minél inkább vették őket abból a korból és évfolyamból, melyek eddig egészen, vagy részben fel voltak mentve a harctéri szolgálat alól. A hadiszolgálatra való behívásoknál a haditapasztalat szerint bizonyos korban és egy meghatározott teljesítőképességen túl menni káros volt. Az a haszon, mely^a 45 éven felülieknek az arcvonalban és hadtápnál teljesített munkájából származott, nem volt arányban azzal a kárral, amit hevonultatásuk okozott.

Amíg ezek a hátszág gépezetében hasznosan kihasználhatók voltak, addig az arcvonalba kényszerítve ott az elégedetlenséget szították és nemcsak környezetük, hanem a hazaküldött értesítéseikkel a hátszág hangulatát károsan befolyásolták és a hátszágot izgatták.

Még károsabb volt az eddig a harctéri szolgálat alól mentesített ipari, kereskedelmi és közlekedési alkalmazottaknak revidiálás után való behívása. Ha valamely munkás eddig csupán azért *volt* a háborúnak ellensége, mert szakszervezetének általános elvei azt úgy követelték, úgy ezután az ügy ránézve már személyes érdekekkel is bírt. Csak a háború befejezése tudta volna az őt fenyegető veszedelem elől megmenteni és így a behívott, illetve a behívás veszélyének kitett munkások tömege a háború ellen uszító pártok karjaiba dőlt.

Így szaporodtak a szökött katonák és a katonaság soraiban az izgatók.

Hogy ez így volt, bizonyítja az, hogy a háború első éveiben szökött katona és izgató úgyszólván alig akadt.

Ezen veszélyes kóros tünetek nemcsak nálunk, de a németeknél is mutatkoztak. Ludendorff tábornok művében olvastam, hogy a legénységet a hátszárzból a harctérre szállító vasúti kocsikon, 1918 nyarán, következő felírás volt olvasható: „Vágómarha a nyugoti arcvonal számára.” Képzeltünk-e lealázóbb gúnyt a hazájáért hűségesen harcolni akaró emberek számára, mint ezeket a szavakat?

Ilyen szellem került a hátszárzból a harctérre.

Az arcvonalra jutott menetszázadok kezdetben kiválóak voltak; igaz ugyan, hogy az első menetalakulások részére a póttestek a legmegbízhatóbb anyagot válogatták ki.

A kevésbé megbízhatók a póttesteknél maradtak vissza.

A későbbben utbaindított menetalakulásokat már nem lehetett a teljesen megbízhatókból kiállítani, így a póttestek kénytelenek voltak a kevésbé megbízhatókhoz is hozzányúlani.

Így kerültek ezen veszedelmes elemek a menetalakulásokkal a hadtápkörletbe, a kiképző csoportokhoz, és innen az arcvonal mögötti tartalékokhoz.

És valóság az, hogy az első vonalban álló derék csapataink a katonai fegyelmet mindvégig megtartották és megmaradtak a tiszték kezében. Az engedelmesség megtagadása azon csapatoknál robbant ki, melyek *tartaléku*l voltak az arcvonal mögött.

A Bellunóban és Badenben megtartott hadseregfőparancsnoksági tanácskozáson a hadsereg képviselői a katonai helyzetet megvitatták s itt azon vélemény alakult ki, hogy a ki nem elégitő élelmezés, a ruházatban és felszerelésban való nagy hiány, a tüzérségi lövészer elégtelensége, a *belpolitikai zavarok és izgatások* következtében előállott helyzet már soká nem tartható fenn. A honi sajtó szakadatlan és folyton fokozódó izgatása, a hátszárzból jövő levelezések, a szabadságról bevonulók propagandája és a hadifogságból hazatérők megméltelyezett szelleme, a még fennálló *fegyelmet* is aláássák és a háborús ernyedtséget lépésről-lépésre fokozzák. A kibocsájtott manifesztum volt az indítóoka annak, hogy a monarchia nemzeti-ségei ettől kezdve az önrendelkezési jog alapján követelték a csapatok hazaszállítását az arcvonalról.

Döntőleg bomlasztó hatást gyakoroltak gróf Károlyi Mihály országgyűlési képviselőnek a magyar parlamentben elmondott

beszédei, -melyekről a csapatok október hó második felében értesültek.

Az engedelmesség megtagadásának első esete *1918 október 22-én* történt. A 42. horvát hadosztály két (27. és 28.) ezrede a Brenta és Piave közötti magaslatokon (Asolone 1522 m. kúptól keletre) az első vonalban, míg a másik két ezrede (25. és 26.) mögötte *hadosztálytartalékként* állott.

Október hó 22-én a tartalékezredeknek az állásban lévő ezredek fel kellett volna váltaniok.

A 25. és 26. ezred kijelentette, hogy nem megy állásba.

Nem volt mit tenni, mint ezen engedetlenkedő két ezredet az arcvonal mögötti Primiero faluba irányítani.

Ennek az volt a következménye, hogy az állásban álló két ezred magára maradt, — a tartalék eltűnt.

Az *október 2A-iki* nehéz, de győzelemmel végződő assiaiói harc után hasonló sajnálatos eset történt a 27. ho.-nál is.

A 27. ho. egy ezredének (25.) egyik zászlóaljja, mely *hadtesttartalék* volt (XIII.), parancsot kapott, hogy a sisemoli állásnak az ellenség által elragadott szakaszát vegye vissza.

Október hó 25-én ezen zászlóalj az ellentámadás végrehajtását megtagadta.

Nemsokára már az egész 25. gy.-e. megtagadta az engedelmességet. A fellázadt 25. gy.-e. (losonci ezred) kiküldöttei a 27. ho. többi ezredeit is megmételyezték és a szellemet annyira lesüllyesztették, hogy az egész hadosztály azon követeléssel lépett fel, hogy szállíttassék haza Magyarországra.

A fekély tovább terjedt a szomszédos 38. (székely) honvéd hadosztályra is. Ezen hadosztály június hótól kezdve a hátsóországban volt karhatalmi szolgálatban, azután a Val Suganvölgyében *hadserégtartalék* volt. Innen került október első felében állásba. A 22. (marosvásárhelyi) honv. gy.-e., melynek legutoljára kellett volna állásba menni, megtagadta az engedelmséget és nem akart az assiaiói fensíkra felmászni. A hadtestparancsnok (XIII.) az engedetlenkedő ezredek felkereste, hogy személyes befolyása által a csapatokat engedelmességre bírja. Kísérlete eredménnyel nem járt.

A 22. honvéd gy.-e. parancsnoka a hadosztályparancsnoknak jelentette, hogy az ezred szűkebb hazája (Erdély) miatt aggódik; védelmére haza akar menni, mert hírt kapott újságok és levelek útján, hogy úgy mint 1916. évben történt, a határt most is kiürítették.

Hogy ez a rákfene a hadsereg többi csapataira át ne ragadjon, megfontolás tárgyává tették, hogy a 27. és 38. ho. az arcvonalból kivonassák. Pótlására a hadsereg tartaléka jöhetett tekintetbe.

A 10. i.-ho. már elszállítás alatt állott az új száva-dunai frontra, a 36. ho. pedig a piavei frontra.

A rövid idő óta tartalékban álló 16. ho. egy dandára újból állásba rendeltetett a Monte Sisemolra, míg a másik dandár éppen most volt pihenőre vonulandó. A beállott helyzet miatt ezt a dandárt visszamenetele közben megállították. Ha ez a dandár újból állásba rendeltetik, elképzelhető, mily rossz hatással lett volna ez a csapatra.

Az 5. ho. tekintettel a Brentától keletre fellángolt harcra, nem volt elmozdítható.

Ebből kifolyólag a 27. és 38. h. ho. *pótlására tartalék rendelkezésre nem állott*

Ezen szomorú helyzetre való tekintettel a hadseregfőparancsnokság a tiroli hadsereg arcvonalparancsnokság (József főherceg tábornagynak) elrendelte, hogy a 27. és 38. h. ho.-okat személyes megjelenése által nyugtassa meg és felvilágosítás céljából szemlélje meg a hadosztályokat.

József főherceg tábornagy ezen parancs következtében Bozen-Griesből azonnal a XIII. hadtesthez utazott, hogy a 27. és 38. h. ho.-t megsejmelje.

Október 25-én ő Fensége a 22. h. gy.-e.-t Lariciben megsejmelte, melynek szellemét igen kritikusnak találta.

A honvédek a szemle alatt a Fenséges urnák kijelentették századaik nevében, hogy állásba nem hajlandók menni. Megígérték, hogy utolsó lehelletig vitézül és fegyelmezetten harcolnak, de nem itt, hanem erdélyi hazájukban és pedig azért, mert nem akarják még egyszer megélni azt, ami 1916. évben megtörtént, hogy szüleiket, feleségeiket és gyermekeiket az oláhok lemészárolják még mielőtt haza érkezhettek védelmükre; ezért kérik, hogy még kellő időben Erdélybe szállítsák őket.

A Fenséges ur megkísérelte, hogy az ezredet jobb belátásra bírja, de semmi se használt.

A hadseregarcvonalparancsnok a 25. gy.-e.-t is meg akarta szemlélni, mivel azonban ez az ezred magát eltorlaszolta, felkeresése lehetetlen volt.

Ő Fensége azon benyomást szerezte, hogy a 27. és 38. h. ho. kat fel kell váltani.

Jelentésében annak is kifejezést adott, hogy valószínűleg a közeljövőben más csapatok is hasonlóan fognak eljárni; tehát javasolta, hogy a *fegyverszüneti tárgyalások* mielőbb fejeztesse-
nek be. Ez az egyedüli mód — hangsúlyozta — hogy elkerüljük, hogy a hadsereg a bolsevizmus jegyében széjjelzülljön.

Ő Fensége világosan és tisztán ítélte meg a helyzetet és ha javaslatát a hadseregfőparancsnokság elfogadja és ha gyorsan s határozottan cselekszik, — mint látni fogjuk — sok minden másképen történt volna.

Ekkor már mindenki tisztában volt azzal, hogy a háború nem folytatható; mert azon eszközök és tényezők, melyek egy sikeres háború folytatásához föltétlenül szükségesek, már ki-
apadóban voltak.

Mennél előbb áll tehát be a fegyverszünet, annál inkább megvolt a biztosíték arra nézve, hogy az olasz front tömegei a hadszíntérről simán juthatnak el az anyaországba.

Tekintve Tirol földrajzi viszonyait, még ebben az esetben is nehéz feladat elé lett volna állítva a hadseregfőparancsnokság, tekintettel a gyér vasúti és úthálózatra, az elszállítandó nagy tömegre és a rendkívül súlyos élelmezési helyzetre. Ezt csak akkor volt lehetséges végrehajtani, ha a hadseregnél még rend van.

S valóban, ami előrelátható volt, az bekövetkezett.

Felsőbb parancs folytán a 25. gy.-e. október hó 26.-ra virradó éjjelen a Portule és Dosso del Fine táborba ment hátra.

A 67. gy.-e. két százada, mely *tartalékban* volt, amint az ezred elmeneteléről értesült, azt önhatalmúlag követte.

A 67. gy.-e. többi csapatai, melyek az első vonalban állottak, állásaikban rendületlenül kitartottak.

A 38. honv. gy.-ho. helyzete ezen időben a következő volt:

A 21. és 23. h.-gy.-e. az első vonalat tartotta megszállva, míg a 24. h.-gy.-e. *tartalékban* volt. A 22. h.-gy.-e.-nek állásba kellett volna mennie. Az arcvonal dandárparancsnoka azon megfigyelést tette, hogy az arcvonalbeli ezredek (21. és 23.), melyek idáig kiválóan tartották magukat és példás magatartást tanúsítottak, az utóbi időben annyira megváltoztak, hogy alig lehetett rájuk ismerni. Meggyőződésüknek adtak kifejezést az előljárók, hogy a ho. mind a négy ezrede egyformán érez és amennyiben a 22. h. gy.-e. az engedelmességet megtagadta, ugyanez fog történni nemsokára a többi három ezrednél is. Ezen ezredek tudták azt, hogy a 22. h.-gy.-e.-nek a fensíkra kell érkeznie, ha ez nem fog

bekövetkezni, ezt a többi három ezred minden bizonnyal meg fogja tudni, és azt is, hogy miért nem ment az ezred állásba, és ha ez bekövetkezik, úgy nem ítéltető meg, hogy mi fog ezután történni.

Biztosra vették, hogy ha a 27. gy. ho. a frontról elvonul, úgy azt a 38. h. gy. ho. is követni fogja.

József kir. herceg Ő Fensége a keleti front erdélyi arcvonalaának parancsnoka az oláhoknak Erdélyből való kiverésekor 1916 december hó 5-én meglátogatta „a Székelyföldet”. Az ott látottakról következőképen nyilatkozott.

Siralmas kép e temérdek ártatlan gyermeket, szegény derék asszonyt és öreg embert látni, amint a románok okozta éhínségbe, nyomorba visszatérnek. Végtelen kocsisorok sovány gébék, kiéhezett ökrök által nagynehezen vontatva, vonulnak szomorú menetben az elhamvadtt, elpusztított falvak felé.

A kocsik öreg emberekkel, gyermekekkel és asszonyokkal zsúfolva vannak és midőn a házuk kormos, gyászos helyére érnek, idegenül, keresve néznek körül, hisz virágos szép tisztá otthont hagytak volt vissza! S ime, csak pár megszenesedett gendát találnak a hamvas hóban. Az édes székely haza viszontlátása által kiváltott örömteljes mosolyuk megfagy arcukon és keserves, szívtépő, sírógörcsben törtek ki. Gyászba borult a szép Székelyföldnek letűnt boldogsága.

Míntha már csak gyász és özvegység várna rá a sötét bizonytalan jövőben ...

Eme két évvel ezelőtt már egyszer átszenvedett keservek képe varázsolódhatott a székely hadosztály harcosainak lelki szemei elé, midőn Erdélyből a Tírol havasaiba elszállt *kósza hír* suttogva regélte, hogy az oláh újból veszélyezteti a Székelyföldet

Megérthető tehát, hogy a szűkebb hazájáért, családjáért és tűzhelyéért aggódó gyermek, férj és apa lelki egyensúlyát alapjában megrendítette a fenyegető oláh rombolás, rablás és gyilkolás veszélye.

A 22. székely ezred legénységének fegyelemellenes magaviselete minden körülmények között katonailag súlyosan elítélendő és meg nem bocsájtható, de emberileg, lélektanilag megérthető.

Az említett két ezred izgatott hangulatának és az engedelmességben való megrendülésének okát az előljárók a következőkben látták:

Hazájukból érkezett levelek tartalma és a szabadságról be-

vonultaknak beszédjei odairányultak, hogy hozzátartozóik Erdélyből és a magyar vidékekről menekülnek.

Kétségbevonták, hogy a monarchia belső zavarai következtében a sikeres védelem folytatható.

A sajtóból megtudták, hogy a magyar -kormány a parlamentben kijelentette, hogy lépéseket tett illetékes helyen, hogy a magyarországi csapatok térjenek haza Magyarország védelmére.

Hogy a vezetés tiszta képet alkothasson, a hadseregfőparancsnokság a hadseregpáncsnokságokat felhívta, hogy mondjanak véleményt a helyzet megítéléséről.

A beérkezett jelentések következőképen összegezhetők:

1. A tiroli arcvonalon az ismert okok (rossz élelmezés, gyenge és meg nem felelő ruházat és felszerelés, a monarchia belső viszonyaiban való elzúllás) a fegyelmet aláássák és a hadifáradságot fokozzák. A 27. és 38. h. gy. ho.-nak az arcvonalból kieroszakolt kivonása következtében, az azok pótlására rendelt csapatok fegyelme is megrendült, amennyiben ezek kijelentették, hogy ők nem azért vannak, hogy a magyar csapatok helyett harcoljanak, így a 111. gy.-e., a 4. tiroli császárvadász ezred két zászlóalja, az 59. gy.-e. és a 14. gy.-e. két zászlóalja is megtagadta az engedelmességet.

2. A Piave-fronton a csapatok szelleme még jó, bár a belső politikai zavarok és a tiroli fronton bekövetkezett események folytán a kedélyek nagyon nyomottak.

3. Minden tünet (a Monte Perticán elfogott olasz tiszt kijelentése, Wilson amerikai elnöknek a békekötésre való elutasító válasza) arra mutatott, hogy ellenséges támadás áll küszöbön.

4. A legénységnek meglevő fegyelme és szelleme sokáig mar nem tartható fenn, mert az lehetetlen, hogy a belső politikai irányzat bomlasztó hatását ellensúlyozni lehessen.

5. Feltétlenül és elodázhatatlanul sürgősen szükséges, hogy az élelmezés megjavuljon és a legénység felruháztassék, ha kell, az összes raktárak¹ ürítenek ki, de a csapatokon segíteni kell, mert a ruházathiány demoralizálja a csapatokat.

6. Fődolog azonban, hogy a jelenleg *bizonytalan helyzetnek véget kell vetni.*

A jelenlegi helyzet és elhangzott kinyilatkoztatások a csapatoknak a béke utáni vágyakozását szerfelett felcsigázták. Az ezáltal keletkezett feszültséget gyorsan meg kell szüntetni. Ha az összes békereménységgel azonnal szakítunk, még ez sem okozna

oly hátrányos visszahatást az erkölcsökre, mint a *határozatlanság által* bekövetkezett elposványosodás.

Vagy háború van, vagy béke, középállapot nem lehet. A Bulgária kiválása által teremtett helyzet következtében, a belpolitikai bomlasztó irányzat, s a gazdasági kérdések által okozott nyomasztó állapot miatt, ha arra a végeredményre jutunk, hogy a háborút nem folytatjuk: *véget kell vetni* a hadiállapotnak és a fegyverszüneti tárgyalásokat mielőbb be kell végezni, ha még oly súlyos áldozatok árán is, hogy ily módon *a hadsereg teljes összeomlása elkerülhető legyen és hogy rendezett hadseregrészek által a monarchia fennállását és nyugalalmát biztosíthassuk.*

7. Nem tagadható, hogy a magyar csapatoknál azon aggodalom keletkezett, hogy hazájukat közvetlenül ellenséges betörés fenyegeti és hogy a helyzet megköveteli, hogy a haza határainak megvédésére a magyar csapatok térjenek vissza Magyarországra.

Ezen aggodalmat az államférfiak nyilatkozatai, a magyar parlamentben folytatott tárgyalások és a sajtó izgatása idézték elő.

A magasabb parancsnokságok azon véleményben voltak, hogy az arcvonalon a csapatok megnyugtatása céljából a magyar parlamentnek legfelsőbb kívánságra nyilvánosan ki kell jelentenie, hogy teljesen *bizik a hadvezetőségben* és így Magyarország védelme céljából is, minden magyar csapatnak az arcvonalon a katonai helyzet által megkövetelt parancsnak feltétlenül *engedelmeskednie* kell, mert ellenkező esetben Isten tudja mi fog történni.

8. Ha teljes biztosítást nem kapunk arra nézve, hogy az ellenség nem fogja csapatainkat szorosan követni, az olasz meghódított terület katonailag *ki nem üríthető*, különösen vonatkozik ez az Alpeselek vidékére nézve.

A visszavonulás, mely az ellenséggel szoros kapcsolatban következne be, a *hadsereg felbomlására fog vezetni.*

Összegezve a véleményeket, annak eredménye az, hogy a helyzet sokáig nem tartható fenn. *Súlyos és nagy elhatározás* elé állította a hadseregfőparancsnokságot; *fél elhatározás a helyzetet* nem oldja meg, ezért *a döntő lépés* megtétele sürgősen szükségessé válik.

Ennél már világosabban nem lehetett beszélni.

A döntő lépés azonban csak késett!

Azon tünet, hogy hadifáradság következtében egyes csapa-

tok a szolgálatot felmondották, nemcsak nálunk mutatkozott, hanem a szövetség hatalmáknál is.

1917 július havában történt, hogy egy francia ezred azon pillanatban, midőn harcba kellett volna lépnie, küldöttséget mentesített az ezred parancsnokához és kinyilatkoztatta, hogy a legénység az engedelmséget megtagadja.

Egy másik esetben egy ezred egy faluban elsáncolta magát, új parancsnokokat választott, kik a tisztikar előtt kívánságait tolmácsolták és pedig követelték a zsold felemelését, rendszeres szabadságoltatást, és azt, hogy a jövőben addig rohamra ne vigyék őket, míg az ellenséges ellentállás tüzéségi előkészítés által megtörve nincsen, míg az ellenséges védőállások elpusztítva nincsenek és míg a drótkadályok el nem romboltattak.

Sőt még az is előfordult, hogy egy ezred Paris ellen vonult gépkocsikra szerelt géppuskák kíséretében. A katonák kijelentették, hogy szándékuk volt a francia parlament előtt megjelenni. Ezen alkalmakkor vörös zászló alatt ilyen kiáltások hangzottak el: „Le a háborúval, le a tehetetlen vezetőkkel”.

Az azonban az igazsághoz tartozik, hogy a francia hadseregben ezen kilengések rendben történtek, az erre vonatkozó parancsokat szigorúan teljesítették a lázadó ezredek, vér sehol sem folyt, rablás, fosztogatás sehol sem történt, a tisztikart soha sem bántalmazták. A tiszteknek az engedelmséget megtagadták ugyan, de azért a velük szemben kötelező tiszteletről a legénység sohasem feledkezett meg.

A tisztikarnak azt mondta a legénység: „Ti velünk együtt harcoltatok, mi nem bántalmazunk titeket, de nekünk elég volt, a háborúnak véget kell vetni.”

Ezen lázadások a francia 16. hadtestnél egyszerre törtek ki.

A lázadások okai abban voltak keresendők, hogy a háború elviselhetetlenségig hosszúra nyúlt, és hogy a Nivelles tbk. által megindított francia ellentámadás sikerre nem vezetett és ezáltal *a katonák vezetőikbe vetett bizalmukat elvesztették*. Az újonnan kinevezett hadseregfőparancsnok, Petain tbnk. az okozatokat helyesen ismerte fel és ezen helyzethez mértén tette meg ellenintézkedéseit a rend helyreállítására.

Személyesen ment a frontra és egy hó alatt 90 hadosztályt járt be, a tisztikart és legénységet mindenütt kikérdezve megígérte, hogy jogos kívánságait feltétlenül teljesíteni fogja. Így sikerült neki négy hét alatt a legénységnek *vezetőikben elvesztett*

hitet és bizalmat újból helyreállítania. (Grand Quartier General — Jean de Pierrefeu.)

Az engedelmességre a katonákat utasítani és azt tőlük vaszigorral megkövetelni feltétlenül szükséges és kell is, de a *bizalmat megparancsolni* lélektanilag véve nehezen lehet. Mert a bizalom nem az engedelmességből fakad, hanem megfordítva, a bizalom szüli az engedelmességet.

A világháború hosszú ideje alatt bekövetkeztek némelykor oly események is, melyek nem szolgáltak a bizalom megerősítésére.

Krausz Alfréd gyalogsági tábornok, a volt cs. és kir. hadiskola utolsó parancsnoka, a hadsereg egyik legképzettebb tábornoka, „*Die Ursachen unserer Niederlage*” című művében következő véleményét mondja ki.

Az osztrák-magyar haderő felvonulása minden érteimet nélkülözni látszott. Az összes erőt a főellenség, az oroszok ellen kellett harcra vetni, míg Szerbiát elég lett volna megfigyelni, lekötni. E helyett mi történt? A fél hadsereg mozgósított a kétségbeesett kis Szerbia ellen. A támadás a Száva—Drina-szögletből (Sabac—Ljesnica—Loznica) indult ki és oly területen át folyt a hadművelet, melyen a feltétlen szükséges utánszállítási vonalak (vasutak és kocsizható utak) nem léteztek. A volt cs. és kir. vezérkar azon véleményén alapult a hadműveleti terv, hogy a duna-szávai átkelés ki nem erőszakolható, mivel a szerb part uralgó!

Az első szerbiai hadjárat elveszett. A második szerbiai hadjárat, melyet Mackensen tábornagy Belgrádon át a Morava völgyében hajtott végre, megsemmisítette Szerbiát. Pedig ezen hadművelet a Duna—Száva-szakasz kieroszakolásával indult meg, melyre a volt cs. és kir. vezérkar azt mondta, hogy kivihetetlen.

A 2. hadsereg is Szerbia *ellen* vonult fel. Alig fejezte azokban be a vasúti szállítást, újból vasútra került és Oroszország ellen irányított. Bár az oroszok elleni hadműveletekre lett ezen hadsereg szánva, mégis elszállítása előtt céltalanul két véres lökést intézett a Száván át a szerbek ellen. Midőn a Galíciába való felvonulásra az intézkedések már ki voltak adva, a 4. hadtest egyes részeit és a 29. ho.-t mégis átdobták a Száván, hogy a megvert 5. hadseregen segítsen (1914 augusztus 12—16.). Ennek az eredménye volt, hogy a szerb harctéren harcával a helyzetet már nem változtathatták, ellenben a galíciái harctérről elkészt és

csak a döntés után arra érkezett meg, hogy a San-folyó mögé való visszavonulásban szintén részt vegyen.

A Szerbia ellen szánt erő ahhoz, hogy Szerbiái letörje, gyenge, ahhoz pedig, hogy Szerbiát lekösse, erős volt. El volt tehát hibázva a dolog a szerbiai, de el volt hibázva az orosz arconalon is. Itt az orosz túlerőt három hadseregünk (Kummerlov. tbnk hadseregcsoportja, 1. és 4. hadsereg) egymástól elágazó irányban támadta meg.

A támadás oly viszonyok közepette indult meg, midőn az oroszok teljesen készen állottak a hadműveletek megkezdésére, midőn az osztrák-magyar hadvezetőség az orosz erőcsoportosításról egyáltalában tájékozva nem volt. Arra számítottunk, hogy az oroszok még csak felvonulásban varrnak; ez volt ugyanis mindenkor a rögeszménk. És épp az ellenkezője volt igaz. Az 1 % oroszok voltak készen és mi voltunk felvonulóban. És még a felvonulásunk (2. hadsereg) be sem volt fejezve, máris megindítottuk a támadó hadműveletet. És mivel az orosz erő hollétéről biztos tudomásunk nem volt, nem is lehetett a hadműveleti célunk az ellenséges erő elérése, hanem csak bizonyos terek elfoglalása, hol azonban ellenséges erő nem állott. Mindenütt támadtunk, midőn mindenütt gyengék voltunk.

Nagy áldozatok árán ért el az 1. hadsereg Krasniknál (1914 augusztus 26.—szept. 1.) és a 4. hadsereg Komarownál (1914 aug. 26.—szept. 1.) sikereket, melyek azonban eredmény nélkül maradtak, mert a jobbszáron a 3. hadsereget az orosz túlerő (3. és 8. hadsereg) megverte (1914 aug. 26.—szept. 3.).

Az általános helyzet, az erőviszonyok, a harctér sajátosságolta és stratégia alapelve inkább azt követelte, hogy az orosz erők előnyomulását be kellett volna nyugodtan várni, hogy az ellenséges erők csoportosításáról biztos képet alkothassunk és hogy azután a helyzet tisztulása után a döntő helyen túlerővel léphessünk fel, és pedig a szárnyakat átkarolva, nem pedig, mint megtörtént, arcban.

A természetes és mesterséges előnyök, mint a San és Dnyes-ter folyók, Przemysl táborvára és a Kárpátok megadhatták volna a vezetésnek a módot arra, hogy döntő sikereket vívhasson itt is ki, úgy mint Keletporoszországban, hol Hindenburg tábornagy azokat egy nagy győzelemre kihasználta. Ezen hibás vezetés eredménye volt, hogy a hosszú békeidő alatt kitérően megalkotott és kifejlesztett hadseregünk mindjárt a hadjárat elején, a kezdő hadműveletek alatt, ropant vérveszteséget szenvedett.

A szerbek elleni első hadműveleteknek szerencsétlen lezajlása után az osztrák-magyar hadsereg 1914 december hó 15-én a Száva mögött rendezkedett.

Krausz altábornagy, ki a hadműveletekben mint a kombinált hadtest parancsnoka vett. részt, december 18-án Batajnica vasúti állomásra lett rendelve, hol őt a Felső katonai irodájának a főnöke, Marterer altábornagy várta.

Marterer altábornagy az Uralkodó meghagyásából a szerencsétlen hadműveletekről tájékozódott; végül azt kérdezte, hogy *a vezetőséggel szemben a csapatok milyen hangulatban vannak.* Erre a kérdésre sajnos a következő kinyilatkoztatást kellett megtennie: „Szerencse, hogy a főparancsnokság nem tartózkodik a csapatok közt.”

Az 1914. évi Szerbia elleni hadműveletekről *Karl Friedrich Nowak* „*Der Weg zur Katastrophe*” című munkájában a következőket írja.

Frank Liborius gynl. tbk. az 5. hadsereggel a KoJubara folyócska szakaszán, Potiorek Oszkár tábornagy pedig az általa személyesen vezetett 6. hadsereggel Valjevónál a szerbeket megverte (november 16.—30.); az üldözés megindult és pedig a feneketlenül vált utakon. Hófergetegekben és fagyban folyt az előnyomulás a vad és zord tagoltságú hegyvidék magaslatain keresztül, melyek már téli mezbe voltak burkolva. Nem volt pihenés, nem volt lélegzetvétel. Csak hadsereparancs volt. A valjevói és kolubarai győzelmek nagyok voltak. Ezen időben, mjtűdön északkeleten nyomasztó gondok tornyosultak, senki sem várt Szerbia felől babérokát. A szerbiai hadjárat befejezése a már elért eredményeknek teljes győzelemmé való fejlesztése Potiorek tábornagy kezében nyugodott. Ő azonban a feladat megoldásának módjában pszichológiailag tévedett. Ezen hibájával felborította eddigi győzelmeit.

Katonáit éjjel-nappal meneteltette. Pihenés helyett csatákat rendelt el.

Példa nélküli erőfeszítés után a csapatok idegei hallatlan megpróbáltatásoknak voltak kitéve. Azt tudták a vezetők, hogy az osztrák-magyar csapatok vitézül harcoltak. De azt, hogy a legjobb katonának, a harcban legkitartóbb vitéznek, a menetelésben heteken át nélkülözéseket átszenvedett harcosnak szüksége és joga is van pihenni, azt nem tudták. Potiorek tábornagy úgy látta, hogy ennek az ideje még nincs itt. Wurm tábor

szernagynak semmi megjegyzése nem volt a menet azonnali folytatására. Appel altábornagy óvást tett, hogy a csapatok tovább már nem bírják. A lövészer már elfogyott. A pótlás teljesen kimaradt. Potiorek tábornagy azonban nehézséget nem ismert. Nem látott okot arra, hogy terveiben magát megzavartatni engedje. Elfelejtette, vagy nem gondolkozott azon, hogy itt a tragédia nem egy büntető expedíció, hanem két állam léte körül forog. Nézete az volt, hogy ha a csapatok idáig szinte lehetetlen teljesítményt értek el, miért nem lehetne még pár napon át továbbra is tőlük lehetetlen dolgokat követelni? A szerbeket most végleg el kell intézni. Parancsot adott a további előnyomulásra. Nincs kimerülés! Ebben rejtett a pszichológiai hiba. Az igazsághoz tartozik, hogy a vajevói és a kolubari győzelmes csaták a szerbeket megrendítették. De Putnik vajda Belgrádnál és a bolgár határon álló erőit, szóval mindent, ami még rendelkezésre állott, hamar összeszedte és Potiorek tábornagy csoportja ellen (6. hadsereg) harcba dobta és megverte (december 3.—7.). Pedig ezen hadsereget maga a kimerülés is már megdönthette volna. A vereség után Potiorek tábornagy teljesen elveszítette a fejét. Elfelejtette a saját helyzetét áttekinteni. Mert azzal, ami a vereség után megmaradt, egy iramban tette meg az utat a Száváig és addig meg se állt, míg a túlsó partra nem jutott (december 13.-15.). Csak a túlsó parton látta, hogy a mindent feladó visszavonulás alaposan el volt hirtelenkedve.

Karl Friedrich Nowak német író az 1916. évi asiago—lucki hadműveletről „*Der Weg zur Katastrophe*” című művében a következőket mondja.

1916. év elején a Brussilow-féle tavaszi támadás visszavétele után a keleti harctéren szélcsend állott be.

Pfianzer-Baltin vezérezredes hadserege az oroszok támadását visszaverte.

A csatlakozó német hadsereg, mely Bothmer tábornok parancsnoksága alatt állott, a jövő elé bizalommal nézett.

Böhm-Ermolli vezérezredes hadserege szilárdul állott.

Linsingen tbnk. két harcrakész hadsereget vezényelt, egy németet és egy osztrák-magyart.

Montenegró megszállása után Kövess vezérezredes hadserege felszabadult.

Tétlenségre kárhoztatni ezen erőket hiba lett volna. Az időt elpocsékolni szintén hiba lett volna.

Az oroszok ellen irányuló támadásnak sok értelme nem volt.

Egy pár km.-re tovább, mélyebbre az orosz birodalom végtelenségébe behatolni — előnyöket nem hozott volna az általános hadihelyzetre nézve.

Így tehát a hadseregfőparancsnokságnál az *olaszok elleni támadást* határozták el.

Ugyanekkor határozta el Felkenhayn tbnk., a német vezérkar főnöke is a német támadást Verdun táborvár szakaszára.

Ez a magyarázata annak, hogy a németek az olaszok elleni támadásra csapatokat rendelkezésre nem adtak.

Báró Conrad tábornagy, a vezérkar főnöke egyáltalában nem is tudott arról, hogy a németek Verdun megtámadását készítették elő. Ez a legnagyobb titokban lett tartva. Dacára, hogy báró Conrad tábornagy gyakran fordult meg a német legfelsőbb hadiszálláson, erről nem tudott meg semmit sem; csakis akkor értesítették őt, mikor már a támadás Verdunre megindult.

Változtatni már a terven nem lehetett, annyira előrehaladt az olaszok elleni támadás előkészülete.

Megindult tehát a támadás Asiagóra.

A támadás sikerrel kezdődött. Az olaszok az Alpokban megverve hátráltak. Már a támadás majdnem a síkság széléig jutott előre, csak le kellett volna a győzelmes csapatoknak az Alpokról ereszkedni. Csak egy gátat kellett volna még az Astico-völgyében áttörni.

Ekkor ütött Luck órája.

Brussilow tbnk. újonnan szervezett tömegeit Wolhyniában támadásra rendelte.

Új hadseregeket teremtett Oroszország mérhetetlen emberanyagából. Az európai és ázsiai Oroszország szállította a csapatok tömegét.

Wiadiwostokon át jött a szövetséges államokból az új tüzérségi anyag. Új tisztii és altisztii iskolák működtek és képezték ki a vezetőket, a legfrissebb tapasztalatok alapján.

Az oroszok nagyszabású készülődéséről az osztrák-magyar hadvezetőség *teljesen tájékoztatva volt*. Azt is tudta, hogy Brussilow tbnk. még nem készült fel a nagy támadásra.

Ezért az oroszokat meg kellett előzni.

Brussilow tbnk. figyelmeztetve lett az asiagói támadás által.

Báró Conrad tábornagy Brussilow tbnk. támadására számított; arra is el volt készülve, hogy keleten a központi hatalmak arcvonalát az oroszok talán vissza fogják szorítani.

De itt más történt. Az oroszok a központi hatalmak arcvona-

látfettörték. A támadást az oroszok tüzérségi pergőtűzzel nyitották meg, oly formában, mely idáig a keleti arcvonalon még ismeretlen volt, a támadásra hadosztályt hadosztályra vetett be Brusilow tbnk. a legkíméletlenebb módon, az emberáldozat nagysága a kárpáti harcok tömegpocsékolását messze túlszárnyalta.

A támadó hullámokat most nem ezredek, hanem hadosztályok képezték. A támadási terület füst-, por- és homokfelhőbe volt burkolva.

A csapatok idegei ezt nem bírták ki. Hasonlót a keleti arcvonalon még soha sem tapasztaltak.

Két hadtest, melyet az áttörés talált, összemorzsolódott. A lucki áttöréskor egy éjj alatt 89.000 foglyot ejtettek az oroszok.

Tulajdonképpen az egész 4. hadsereg szét lett zúzva.

Most arról volt szó, hogy az orosz előtörést meg kell állítani.

Az áttörés elrekesztésére azonban a keleti arcvonalon megfelelő erő nem állott rendelkezésre, mert az orosz szélcsend következtében, minden nélkülözhető erő az olasz támadásirányi elszállítva.

A győzelmes csapatok az olasz harctéren meg lettek állítva. Az onnan kivont erők most a keleti harctérre vándoroltak ismét vissza.

A kivívott eredményeket fel kellett adni.

Hiábavaló volt az olasz támadás.

Karl Friedrich Nowak író fejtegetéseit azonban *folytatnom kell*, mert az 1916. évi hadvezetés volt az; indítóoka annak, hogy *az erdélyi magyar csapatok hite a vezetésben megingott*. Ezt a történelem igazolta.

Az olasz támadás az alábbi *szomorú következményeket* vont maga után.

Mivel az asiagói támadáshoz a németek csapatokat nem adtak és mivel Conrad tábornagy, vezérkari főnök a régóta tervezgetett olasz támadásról lemondani nem akart, az orosz arcvonallal kellett a támadáshoz szükséges erőket és tüzérséget elvonni, dacára annak, hogy tudták, hogy Brusilow tbnk. egy nagy támadásra huzamosabb idő óta lázasan készülődik.

Brusilow tbnk. támadásának elhárítására különösen a nehéz tüzérségben meggyengített keleti arcvonal nem volt képes. A 4. hadsereg úgyszólván megsemmisült, elveszett Wolhynia, Keletgalícia és Bukovina.

A legnagyobb veszélyt vont maga után az asiagói támadás által, hogy a központi hatalmak helyzete megrosszabbodott,

mert egy új ellenség lépett sorompóba; Románia megüzente a háborút.

Pedig Erdély védtelen volt!

A hatszáz kilométer kiterjedésű magyar-román határ hegység átjáróinál csak gyenge népfelkelő határbiztosító csapatok állottak, melyek a román betörő hadsereg elől hátrálni voítak kénytelenek.

Erdélyben a minden irányból beözönlő román haderők könnyedén szállották meg Petrozsényt, Nagyszebeni, Fogarast Brassót, Sepsiszentgyörgyöt, Kézdivásárhelyi, Székelyudvarhelyi. Csíkszeredát, Gyergyószentmiklóst, Maroshévizt, Tölgyest.

A legnagyobb csapás azonban az volt, hogy az 1916. évi termés a románok áldozatául esett!

Mert Erdélyből kivertük ugyan az oláhokat, de Erdély egy évi termése és állatállománya elpusztult.

És a keleti arcvonalon beállott eme súlyos kudarccal szemben mi volt az olasz fronton az eredmény? Semmi!

Mert az eredménynek nem lehet tekinteni, hogy az olaszokat Asiago fensíkjáról megfenyegettük.

A kudarc azonban végzetes következményeikei szüli. *A székelyek az 1916. évi könnyelmű vezetési megjegyezték maguknak.* 1918 október hónapban, midőn a bolgár arcvonal összeomlása után az oláh betörés ismét veszélyeztette Erdélyt, *a székely* 38. honv. hadosztály követelte, hogy szállítsák haza, hogy *Erdélyt megvédhesse*, mert a székelyek nem akarják az 1916. évi eseményeket még egyszer megélni, tudniillik azt, hogy az oláhok ismét kirabolják a *Székelyföldet*.

Boroevie Szvetozár tábornagy hadseregarcvonalparancsnok az 1918 júniusi Piave-katasztróíára vonatkozólag következőképpen nyilatkozott.

A hadseregfőparancsnokság a támadás idejét május 20.-rn tűzte ki. Ezen dátumból láttam, hogy Badennek a hadsereg állapotáról halvány fogalma sem volt. A hadsereg annyira ki volt éheztetve, hogy az emberek a gyakorlatok alatt összeestek. A lovak csontvázzá soványodtak le, úgy hogy a tüzérség menéiképtelen volt. Dacára a számtalan jelentésnek és sürgetésnek, az anyagpótlás csakis június 8-tól kezdve javult meg, tehát a támadás előtt csak egy héttel.

Az, hogy egyheti kiadóbb élelmezéssel a lesoványodott emberek és leromlott lovak egy nagy támadáshoz feltétlenül szük-

séges erőre nem kaphattak, bizonyításra nem szorul. Erre legalább négyheti pihenés és jó élelmezésre lett volna szükség.

A főtámadás Tirolból tervezetett. Amint ez tudomásomra jutott, minden erőmből ellene voltam. Minden hiába volt. Vége a döntés oly irányban megtörtént, hogy a tiroli főtámadássajl-egyidejűleg a Piavéről is indították meg a támadás. A támadás megkezdésének ideje június 15-ikére volt kitűzve. Javasoltam, hogy a támadás három nappal későbbben kezdődjék meg. Conrad ellentmondott, maradt tehát az első dátum. Jellemző, hogy a hadseregfőparancsnokság június 14-én négy részre szakadt szét, tehát tulajdonképpen négy főparancsnokság volt; a törzs egy része Badenben, Waidstätten Bellunóban, Arz Tirolban, ő Felsége az udvari vonaton a telefontól.

Június 14-én 6 órakor este telefonon azt kérdezték tőlem: „Mi fog holnap történni?” Én azt válaszoltam: „Támadunk, ahogyan a hadseregfőparancsnokság elrendelte.” Felelet erre az volt: „Jó, cselekedjek belátása szerint, de saját felelősségére.”

A csata első napján 7 órakor reggel hadseregem átkelt a Pia vén, 10 óráig 12.000 foglyot ejtett és elfoglalta a Montello-dombot.

Délben értesített a 11. hadsereg, hogy Tirolban jól megy a dolog.

Éjjel 11 órakor Ő Felsége telefonhoz hivatott és idegesen tudatta velem: „Tirol meg van verve, a csapatok a kivívott eredményeket elveszítették és a kezdő helyzetbe vissza lettek dobva.”

Távíratoztam a hadseregfőparancsnoksághoz és pontos tájékoztatást kértem. Választ nem kaptam. Csak a következő napon tudtam meg az igazságot a 11. hadseregparancsnokságtól.

Az ellenség, mellyel hadseregem küzdött, erősítéseket kapott, melyek június 14-én még Verona körül állottak. Autókon jöttek. Az ellenség már erősebb volt, mint én.

Most új elhatározásra volt szükség; mert ha Tirol nem tehermentesít, további támadásom örülettel lett volna határos és katasztrófát okozott volna.

Akként intézkedtem, hogy a Piavén kivívott hídfők minden körülmények között tartandók, mivel reméltem, hogy június 17-én a megváltozott viszonyok folytán a tiroli támadást elejtik és az akként ott nélkülözhető erőket a támadás folytatására rendelkezésemre bocsájtják.

Én ily javaslattal állottam akkor elő, hangsúlyoztam, hogy *azonnal határozni kell.*

Válasz azonban nem érkezett.

Nem volt tehát mást mit tenni: tovább harcolni.

Június 18-án parancsot kaptam, hogy jöjjenek Ő Felségéhez Spilinbergóra.

Június 19-én oda megérkezve, másfélórás előterjesztésben fejtettem ki hadműveleti tervemet.

Elfogadta.

Midőn az élelmezés és lövészer-kérdésre tértem át, a vezérkar főnöke úgy nyilatkozott, hogy délután Udineben egy ezredes fog erre nézve felvilágosítást adni.

Ez annyit jelentett, hogy ezen kérdésre választ nem tudtak adni.

Az idő telt, mely alatt Diaz csapatokat vont ki Tirolból, úgy hogy az én 17 hadosztályom már 30 olasz hadosztállyal küzdött.

Hiába sürgettem az elhatározó döntést.

A hadseregfőparancsnokság lövészerügyi előadója jelentette, hogy a lövészergyártás annyira csökkent, hogy ágyúként naponta csak 5 lövésre lehet számítani.

Badenből pedig azon jelentést kaptam, hogy a hadseregek élelmezése csakis június hó 25-ig van fedezve.

Ezen jelentések rémületet idéztek elő.

Arz vezérkari főnöknek megmondottam, ha így állunk, akkor ne viseljünk háborút!

Miután négy nap drága idő elmúlt, június 20-án éjjel gondolkodóba estem, hogy hát mi fog történni? Reggel 7 órakor táviratoztam, hogy az udvari vonaton van-e Ő Felsége?

A válasz az volt, hogy Vittorióban van. Vittorióhoz fordultam, hol nem tudtak választ adni. Még egyszer kérdezősködtem az udvari vonat után, mire azon válasz jött, hogy Ő Felsége még ott van.

Erre a következő táviratot adtam fel:

„A megindított támadásnak sikeres folytatására csekély a reménység, mivel a 11. hadsereg támadása csütörtököt mondott és mivel hónapokon át kiéheztetett hadseregcsoportom érhetőleg idáig csak csekély eredményt vívott ki.

Mivel az ellenség folyton erősbödik, én pedig gyengülök és a Piave közvetlen a harc vonal háta mögött van, a legkisebb esemény katasztrófát idézhet elő. Végre is elhatározásra kell jutni.

Tekintettel arra, hogy a monarchia szövetségesével szemben kötelezettségének eleget tett és nem teheti ki magát azon veszélynek, hogy védtelenné válva, súlyából veszítsen, javaslom, hogy a hadseregcsoport a Piave keleti partjára vétéssék vissza, hogy később, ha szükséges, újból támadhasson.”

Ezen javaslatra 12 óra múlva, 7 órakor este, azon parancs érkezett, hogy a Piave nyugati partja kiürítendő.

A kiürítés, melyet az ellenség nem vett észre, a legnehezebb hadműveleteim egyike volt, melyet a habomban vezettem.

Ha csak pár hadosztállal vagyok erősebb, a támadás sikerült volna.

Nem a Piave volt a bekövetkezett eseményeknek az oka, hanem a *hadseregfőparancsnokság könnyelműsége és felületessége*.

Ő Felsője környezetében nincs igazi ember. Mivel oldalán tanácsadó nincsen, nagyon szomorú jövőnek nézünk elébe. Én többé nem avatkozom a dolgokba, torkig vagyok.

Azon kérdések megoldására, melyek létünket veszélyeztetik, véleményem szerint egy erős, határozott és önálló férfiura lenne szükség, ki képes volna a koronát meggyőzni, hogy azon fordul meg a dolog, miszerint használható tanácsadókra tegyen szert. (Erinnerungen an Feidmarschall Boroewic von Geheimen Rat Franz v. Bolgár.)

Az a mód pedig, ahogyan a csapatokat az 1918. évi fegyverszünetről tájékoztatták, vagyis inkább nem tájékoztatták, *a vezetésben való hitet és bizalmat* teljesen megrendítette. A csapatok nem voltak tisztában azzal, hogy tulajdonképpen mi igaz. Van-e fegyverszünet vagy nincsen?

A hadseregfőparancsnokság intézkedése szerint 1918 november hó 3-án megkötötték a fegyverszünetet. Az olaszok erről mit sem tudtak; és az előnyomulást folytatták.

Így került 20 hadosztályunk hadifogságba.

A „*Rendszer*” hibái a hosszú háboru alatt nem maradhettek titokban. Annyi rengeteg embernek oly hosszú idő alatt való együttlétében az egyik a másiknak az elszenvedett igazságtalanságot elbeszélte, ami a magyar szívek ezreiben az elkeseredés és bizalmatlanság érzését váltotta ki.

A háború vége felé mondhatni már köztudomásúak voltak azok a hibák, melyeket Windischgrätz Lajos herceg ország-

gyűlési képviselő harmadfél óráig tartó képviselőházi beszédében elmondott.

Windischgraetz herceg „Küzdelseim” című munkájában a következőket olvastam:

„Felsoroltam az összes hibákat, amik a háború kitörése óta elkövetettek, hogy még idejekorán észbekapjunk s okulva a mulakon, orvosoljuk a bajokat;

megvilágítottam a *Rendszert*, amely katonai hatalmunkat uralja;

megtámadtam a menetzászlóaljok rendszerét, amely emberanyagunk esztelen pazarlására vezet;

vizsgálat tárgyává tettem a cseh és rutén ezredek magatartását, árulásuk okait, melyek részben politikai hibáink számlájára írhatók;

kritizáltam a vezetést, amely fájdalmas tapasztalatok után is megismétli ugyanazokat a ballépéseket;

kijelentettem, hogy a közeljövőben be fogom mutatni a komarowi csata okmányait, amelyek bizonyítani fogják, hogy kinek a lelkiismeretét terheli közel 100.000 emberünk veszte;

elbeszéltem nehéz-tüzérségünk sétaútját, megvilágítottam a lucki katasztrófát;

elbeszéltem hadvezetőségünknek azt a rossz élcét, hogy míg a háború első évében a Duna vonalát Belgrádtól Kremsig 450 milliós költség árán megerősítette: a Kárpátok hegygerincének védelmére a legcsekélyebb technikai intézkedés sem történt;

szóltam hallatlan veszteségeinkről és arról, hogy épp most Lucknál félmillió embert áldoztunk fel hasztalan;

kiemeltem az A. O. K.-nak és a külügyminisztériumnak hagyományos ellentétét és szövetségesünkkel szemben az őszinteség hiányát;

beszéltem hírszerző-szolgálatunk négy külön szervezetéről, a főparancsnokságéről, a külügyminisztériuméről, a magyar, valamint az osztrák kormányéről, melyek valamennyien egymás ellen dolgoznak.

Végül névszerint támadtam a tescheni főhadiszállás vezérkari tisztjeit, akik az emberfölötti munkában kimerült vezérkari főnöktől teljesen magukhoz ragadták a végrehajtó munkát/

S beszédem végétől a következőket mondtam:

„Meggyőződéseim szerint még egy rendkívül fontos kérdést kell hangsúlyoznom s ez azokra a társadalmi átalakulásokra vonatkozik, amelyekkel a háború befejeztével számolnunk kell.

Azt hiszem, becsülettel bevallhatjuk — és ehhez kérdés sem fér, — hogy a legsúlyosabb véráldozatot, a legsúlyosabb anyagi áldozatot a népszerűség szegényebb rétegei hozták.

A rajvonalakban és a lövészárkokban túlnyomórészt az alsóbb néposztályok képviselői küzdenek, kik békeidőben súlyos testi munkával keresték kenyerüket. Ha őszinték akarunk lenni, akkor nekünk, akik legnagyobb részt a társadalom amaz osztályaihoz tartozunk, melyek szellemi munkával keresik kenyerüket, be kell vallanunk, hogy az alsóbb néprétegek küzdelme ebben a háborúban nagyobb sikerű volt, mint a mienk. *Hibák csak a vezetésben voltak*, — a szuronytámadás mindig sikerült, botlás, hiba azokban a körökben történt, ahol a monarchia vezetése összpontosult. Hát azt hiszik néhányan tisztelt képviselőtársaim közül, hogy azok, akik a legsúlyosabb áldozatot hozták és akik nagyon jól tudják, hogy a bekövetkezett katasztrófából őket semmi felelősség sem terheli, — azt hiszik, hogy ezek az osztályok a háború után majd bízni fognak a régi vezetésben? Biztosíthatom önöket, uraim, hogy itt majd nem beszélnek már a pártkülönbségekről. A munkások és parasztok, akik hibás rendelkezések miatt mindenüket elvesztették, akiknek annyija pusztult el, vagy lett nyomorék a csatatéren, valamennyiünkéi felelőssé fognak tenni a rendszerért, melyet túrtünk, amelyet hallgatásunkkal támogattunk. Uraim, a kormány nagyon rideg álláspontot foglalt el a hazatérő katonák választójoga dolgában. Annál kevésbé érthetem ezt, mert hiszen egy időben kormányprogramra volt a választójog széleskörű kiterjesztése. Egy azonban bizonyos, — az, hogy a hadból hazatérő tömegeket nem fogja kielégíteni ez a választójog, hogy többé nem hajolnak meg szó nélkül egy rövidlátó politika, egy velejében romlott, rendszer vezérlete előtt. S azok a tömegek majd nem tesznek különbséget a többséghez tartozó tisztelt képviselőtársaink közt és köztünk s mindvalamennyiünket elsöpörnek. S én vagyok az első, aki becsületesen bevallom, hogy: ha minket elsöpörnek helyünkről, nem teszik ezt jogtalanul.”

Megtudtam egyik szárnysegédőtől, hogy a király az öreg Bolfrással is beszélgetett beszédeiről és azt mondotta: hogyan hozhatott ilyesmit nyilvánosságra az öreg Windischgraetz fia? És a legborzasztóbb az, hogy *minden igaz!*

Szükségesnek tartottam, hogy a trónörökösnek is elküldjem beszédemnek egy példányát; elolvasta és értesített, hogy összes fejtegetéseimet helyesli. Másfél esztendővel később, mikor

már miniszter voltam, a király szóvátette beszédemet és azt mondotta, hogy mindazt, ami hónapok előtt történt, fényes elégtételnek tekinthetem, a legméltóbb válasznak parlamenti fejtegetéseimre és támadásaimra.”

A hadvezetőségünkbe vetett bizalom azonban nem csupán a csapatok körében csappant meg, hanem magasabb parancsnokainknál is elkeseredettséget váltott ki.

„Amíg a német Oberste Heeresleitung mindent megadott, amit a hadműveletek és *csapatok* részére kértem, addig a mi Armeekommandóknak majdnem minden javaslatomat és kérésemet elutasította. Borzasztó, hogy nem csupán az ellenséggel kell küzdenünk.

Sajnos, hogy így van, de az *igazság* kedvéért ezt ki kell mondanom.”

Ezen súlyos szavakat nem kisebb parancsnok mondotta, mint a világháború egyik legkimagaslóbb magyar vezére, ki a magyar hírt és dicsőséget örökké hervadhatatlan babérokkal övezte.

A hadseregfőparancsnoksággal való súrlódások miatt József kir. herceg ő Fensége 1917 augusztus hó elején orvoslás végett a vezérkar főnökéhez fordult. Bájó Arz vezérezredes belátta a Fenséges Ur igazát és arra figyelmeztette, hogy ha olyan parancs érkezik a hadseregfőparancsnokságtól, melyben nincsen kimondva, hogy az „legfőbb parancsra” adatott ki, úgy az olyan természetű intézkedés, melyet *nem kell okvetlenül teljesíteni*, mert az akkor báró Waldstätten ezredes műve.

Mivel a súrlódás nem szűnt meg, a Fenség 1917 augusztus hó 17-én Reichenauban történt legfelsőbb kihallgatása alkalmával Ő Felsége előtt e tekintetben aggályait a leghatározottabb formában kifejezésre juttatta. Ő Felsége igazat adva a Fenségnek, megígérte, hogy ezentúl jobban fog vigyázni arra, hogy *lehetetlen parancsokat ne adjon ki a hadseregfőparancsnokság* és mosolyogva tette hozzá . . . „ami lehetetlen, azt úgy sem lehet teljesíteni”.

József kir. herceg ő Fensége azon szerencsés és ritka hadvezérekhez tartozik, kinek sikerült az egyszerű harcos lelkéhez férközni és szívét megnyerni.

Ez a magyarázata annak, hogy a magyar nép osztatlan szeretettel és hűséges bizalommal rajongja magas személyét körül.

Az út, amelyen a magyar nemzet szívéhez jutott, saját szavai szerint a következő volt:

Az egyszerű embert, a közvitézt — mert ez az *igazi vitéz* — jósággal, szeretettel, róla való körültekintő gondoskodással kell megnyerni, segítségére kell sietni; őt, aki *a háború legsúlyosabb terhét viseli*, támogatni, az ő erkölcsi ellentálló erejét megacélozni, az ő önérzetét, nemzeti büszkeségét nagyra kell nevelni és önbizalmát ki kell fejleszteni!

Tudja meg és váljon benne hitté az, hogy ő *első sorban* az, ki a háborút megnyeri.

Ezen tudat és hit váltja ki benne a vasakaratot; a róla való gondos figyelem az őszinte *bizalmat*; a bizalom a *feltétlen engedelmességet*!

Sajnos, nálunk nem valami nagyon törődtek az egyszerű ember egyéniségével.

A hadseregfőparancsnokság még a háború vége felé sem helyezett erre kellő súlyt; vihar, hó, fagy és jég között küzdő, fogyatékos ruházatú, ki nem elégitő ellátású, hadifáradalmak, betegségek és harcok okozta fogyatékok által lepadt *harcosok lélektanának figyelembe vétele nélkül* legtöbbször csak az óra és cirkálom alapján működött és nem jött tudatára annak, hogy a népek rettenetes tusája hadijátékszerűen nem intézhető el, mely minden nagyobb és súlyosabb következmények nélkül fejeződik be, hanem egy rettenetes véres valóság, mely ha szerencsétlenül végződik, trónok és országok összeomlásával járhat.

A lélektani hibák már kezdetben megtörténtek.

Hogy a világháborúnak merész, de szerencsétlen kimenetelű bevezető hadműveletei minő következményekkel jártak nálunk, arra nézve *Ludendorff tábornok munkájában* a következő Ítéletét olvastam: „A cs. és kir. hadsereg hadműveleteinek irányítója Conrad egy szellemileg kiválóan ruganyos és vakmerő tábornok. Ritka gondolatbőséggel rendelkező hadvezér, ki a cs. és kir. hadsereget állandóan újabb és újabb tettekre ösztönözte. Az osztrák-magyar hadsereg azonban *nem volt elég hatalmas* ahhoz, hogy *vakmerő terveit* minden egyes esetben végrehajtsa. Az arvonalbeli tisztikar virága, amely a népek viszálykodása alatt a hadsereget összetartotta, már kezdetben *elesett*, ami későbbi időben még megmaradt, már nem képezte a hadsereg összetartó elemét. A jó és vitéz legénység zöme is már *elvértett*.”

Cramon tábornok, ki a német legfelsőbb hadvezetőség meghatalmazott tábornoka minőségben 1915 január 27-től kezdve a háború végéig a hadseregfőparancsnokságnál teljesített szolgál-

latot „*Unser Österreich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege*’ című munkájában következőket mondja:

„Die Kämpfe der vorangegangenen Wochen hatten zur Genüge gezeigt, dass die Absicht der Heeresleitung sich *mit der Leistungsfähigkeit der Truppen* nicht in Einklang bringen Hess. Selbst wenn alle zum Angriff angesetzten Verbände in Güte und Ausbildung auf einer Stufe gestanden, selbst wenn die Führer aller Grade an allen Stellen voll ihre Pflicht getan hätten, gegen die Tücken des Winters gab es kein wirksames Mittel, und mit dem stetigen Anwachsen der russischen Abwehrkräfte konnten die Mittelmächte nicht Schritt halten. Die Truppe an der Front hatte das Aussichtslose ihrer Anstrengungen früher eingesehen als die Heeresleitung. Mancher Befehl zum Eingreifen ist eben Befehl geblieben. *Conrad* neigte dazu, seine Operationen *losgelöst von der Truppe* zu durchdenken; er befahl gewissermassen über diese hinweg und übersah, dass jeder Entschluss erst durch die lebendige Kraft der Masse zur Tat wird.

Eine Truppe, der man *dauernd mehr zumutet*, als sie beim besten Willen zu leisten vermag, *verliert die Lust und das Vertrauen ...*”

A keleti front erdélyi arcvonalának parancsnoka 1917 január 16-án Lúgoson megszémlélte a kiképzési csoport csapatait.

λ Fenséges Úr örömmel ismert meg a csapatok soraiban sok doberdói hőst.

És hogyan gondoskodtak ezekről a hősokról?

Rongyos bakancs, vászon pantalló, rongyos nyári zubbony télvíz idején!

így nem lehet a csapatokat a Kárpátok dermedtő zord telében a hadosztályokba besorolni, mikor a havasokban kemény fagy és vihar tombol és a talajt többméteres hó borítja.

Ő Fensége távbeszélőn azonnal a hadseregfőparancsnoksághoz fordult orvoslásért.

És minő választ nyert? Azt felelték onnan, hogy „*ezen nem tudnak segíteni!*”

Ezen lelketlen feleletre a Fenség oly kemény szavakkal válaszolt, hogy későbbén saját szavai szerint az volt az érzése, hogy a távbeszélőn nem kellett volna annyira kíméletlen kifejezéseket használni, mert szavait talán mások is meghallhatták.

Annak igazolására, hogy az, kinek sikerült a legderekasabb magyar nép lelkét magához ölelni, mit érhet el, csak idéznem kell a Fenséges Úr szavait:

„De mondja meg nekem valaki, hogyan tarhattam volna fenn meggyötrött szegény vitézeimben a lelket és az elszántságot a Doberdó rettenetes poklában, ha nem az *által*, hogy szeretettel, hittel, bizalommal az ő hazafiságukra hivatkozva, közöttük élve és szenvedve lelkesítettem őket.

Következménye *feltétlen engedelmességük*, szívós kiíratásuk és ezáltal halhatatlan hősiességük volt!”

A magyar nemzet hős harcosainak lelkére súlyosan nehezedett a *méltatlan mellőzés* számos jele, melyet különösen a háború kezdetén keresztként viselt.

Gondoljunk csak arra, hogy magasabb parancsnokainknak úgyszólván ki kellett kezdetben verekedni, hogy a hősieken küzdő magyar ezredek fegyvertényei a Höfer-féle harcjelentésekbe felvétessenek. Avagy gondoljunk csak arra, hogy a háború kezdetén mily ritkán nyilvánult meg egy-egy vitéz harcosunk kai szemben az elismerés látható jele.

József kir. herceg ő Fensége (a keleti front erdélyi arcvonalának parancsnoki minőségében), midőn hadseregeinek (*l. r* 7.) csapatait 1916/17. évben, tehát a *háború harmadik évében* megszemlélté, számtalan hőst látta viszont és hiába kereste csupasz mellükön a doberdói hősi magatartásuk által kiérdemelt vitézség látható jeleit, pedig annak idején őket mind előterjesztette kitüntetésre. Rögtön pótolta a mulasztást és nagylelkűen tömegesen osztotta ki közöttük az arany és ezüst vitézi érmeket, saját maga tűzvén azokat fel mellükre.

Feltűnően mellőzték különösen a háború kezdetén a magyar tisztikart is.

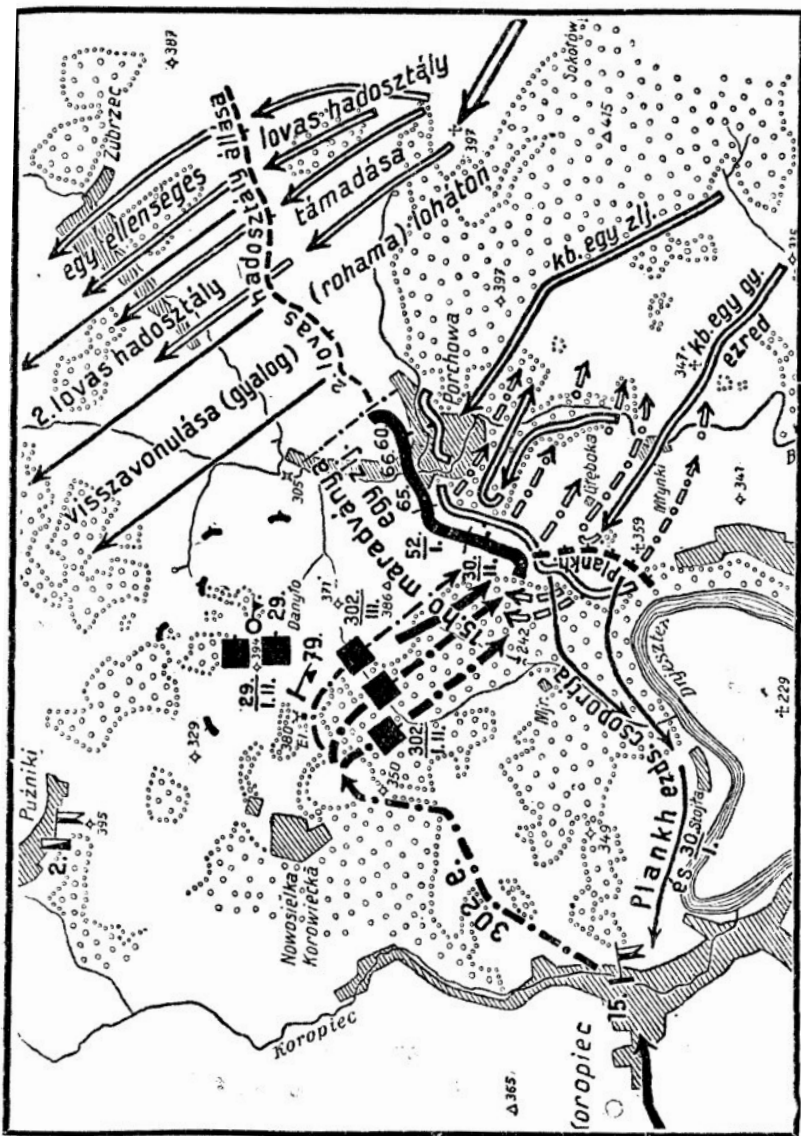
Évente télen a front magasabb parancsnokai a hadsereg-főparancsnoksághoz berendeltettek a fontos kérdések megbeszélésére.

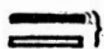
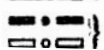
A hadseregben beszélték, hogy egy ily tárgyalás végén a kitüntetési kérdést feszegetni kezdtek. Ez elől a hadsereg-főparancsnokság kitüntetési osztályának referensei a magasabb parancsnokok általános felzúdulása elől azáltal tértek ki, hogy hamar összehalkolták aktáikat és a gyűlést a faképnél hagyták.

Ezt csak hallomásból tudom, azért, hogy tényleg így volt-e, nem felelhetek.

De hogy a magyarokkal szemben mellőzések történtek, az köztudomású.

Magamon is tapasztaltam.

- Helyzet VI./9. délután és éjjel
- Helyzet VI./10-én hajnalban.

A es. és kir. 15. hadosztály Jasloviec környékén az orosz tömeg által leveretett, roncsa a Dnyester északi partjain Koropiecre vonult vissza. A m. kir. 79. h. gy. dandár, melynek akkor parancsnoka voltam, Bukovinából (Sadagóráról) vasúton Nizniowra lett eltolva. A 15. ho. hadilétszáma 6 századra (66. és 65. ezred egy század, 60. ezred egy század, 52. ezred négy század és egy gp. osztag) fogyott le ezen harcokban. Maradványa Porchowánál vetette meg a lábát. A 6 század jobbszárnyán a Dnyesterre támaszkodva, Plankh ezredes lövézkülönítménye, balszárnyán a 2. lovas ho. vett sietve védelmi állást. A 79. dandár két ezrede (29., 30.) a nizniowi vasúti állomásról részint erőltetett nappali és éjjeli menetben, részint kocsikon szállítva sietett előre a 15. ho. segítségére.

A 30/1. zászlóalj Koropiecről a Dnyester mentén Hgh. Wadowára irányított Plankh ezredes közvetlen támogatására.

Ez 1,9 í 6 június 9-én történt.

Az üldözésre előretört ellenség dut. 5^h-kor Mlynki felől támadába ment át Plankh ezredes és az 52. ezredbeli zászlóalj belső szárnyára.

Délután 7h 301-kor egy üldözésre előresietett ellenséges lovas-hadosztály Na Mogile 403 magaslaton felféjlödvé Zubrzec falu irányában a 2. lovas ho.-t megrohmozta és azt áttörte.

Az ellenséges gyalogság dut. 8^h Folw. Arturowka és a Dnyester között a védelmi vonalba betört, Plankh ezredes különítménye Koropiec felé visszavonult.

A 15. ho. (hat század) mindkét szárnya így a levegőben lógott.

A 79. h. gy. dandár hadtest- (XIII.) tartalék volt és parancsom volt, hogy alkalmazni azt csakis kizárólag a hadtestparancsnok telefonparancsára szabad.

Látva a veszélyt, egy zászlóaljat (30/11.) a nyert parancs ellenére *saját felelősségemre* az 52. ezredbeli zászlóalj déli szárnyának védelmére harcba vettem. A támadás következtében Folw. Arturowkáról az ellenség kiveretett ugyan, de a 30/11. zj. a tőle jobbra a Plankh ezredes különítménye által elhagyott védelmi állásban kitarva, az ellenséggel egy vonalban éj jelezett.

Este 9^h 45^l-kor jobboldalunkban és részben hátunkban fekvő erdőben lövöldözés keletkezett.

A helyzet kezdett nagyon kritikus lenni. Mindkét szárny a levegőben lógott; a jobbszárny bekerítését az oroszok megkez-

dették; elől az alig mellmagasságban kiemelt lövészárokban 9 század és egy géppuskás osztag védelmi állásban; nálam tartalékban 2 zászlóalj és 4 géppuska (a 79. dandár ekkor 4 zlj.-ből és 8 géppuskából állott).

Éjjel 12h-kor a 15. ho. parancsnokság telefonon értesített, hogy kora hajnalban támadni fogok, éjjel még hozzám a 302. ezred be fog érkezni.

Június hó 10-én del. 2^h 30^lkor beérkezett hozzám a hadosztálytüzérség parancsnoka két üteggel és a 302. ezred élezászlóalja (302./III.); a többi zászlóalj még menetben volt.

Del. 3^h-kor a jobbszárnyon levő 30/11. zlj. jelentette, hogy a reggeli szürkületben az oroszok kezdik bekeríteni a jobbszárnyat.

Tovább a 302. ezredre nem várhattam, del. 3^h 30^lkor megindítottam a támadást.

Dél előtt 4h 25^lkor beérkezett a 302. ezred másik két zászlóalja is; ezeket is rögtön harcba vettem.

A támadás sikerült, az ellenség az állásból kiveretett és a Baryszka-patakon át a Porchowától keletre fekvő erdőbe és magaslatokra visszaüzetett, 400 orosz fogságba esett és 5 kocsi orosz fegyver és felszerelés zsákmányoltott.

A kétnapos sikeres harc eredménye az volt, hogy az orosz támadások megtörték, a 2. lov. ho. új védelmi állást foglalva, csatlakozott a 15. ho. északi szárnyához. Plankh ezredes csoportja állását újból elfoglalhatta s ezáltal egy zárt védelmi vonal keletkezett. A következő napokban lehetséges volt a védelmi állást rendszeresen kiépíteni, melynek foganatosítása után a 79. dandár vasúton Bukovinába (Jakobeny) ismét eltolatott, hogy a Papp-féle visszavetett és szétvert dandár segítségére siessen.

Lejelentkezésem alkalmával a 15. ho. és XIII. hadtestparancsnokságnál közölték velem, hogy magasabb kitüntetésre terjesztenek fel (Lipót-renddel ekkor már fel voltam díszítve).

Mivel kitüntetve nem lettem és mivel biztos tudomásom volt arról, hogy több kitüntetési javaslatom elintézését nem nyert, bár szerény katona lévén, s minden működésem alapját csakis a kötelességérzet képezte, mégis kellemetlenül érintett a mellőzés. Érdeklődni kezdtem.

A hadsereg főparancsnokság kitüntetési osztályának vezetője erre megküldötte nekem a rólam előterjeszteti három kitüntetési beadványt.

Két beadványt (Res. Nr. 500/544 és Res. Nr. 83/509), melyet a es. és kir. 15. és 30. ho. parancsnoka rólam előterjesztett hadtestparancsnokaim (báró Rehmen gyal. tbk. és Benigni tszngy.) (melegen pártfogolták, a 7. hadseregparancsnok (báró Pflanzner-Baltin vezérezredes) záradéka azonban következőleg szólott: „Im Jahre bereits zweimal dekoriert, nicht befürwortet.”

A 64. ho. parancsnoka által előterjesztett beadványt (Res. Nr. 513/8.) úgy a IV. hadtest parancsnoka (herceg Schönburg lov. tbk.), mint az Isonzó-hadsereg parancsnoka (báró Wurm vezérezredes) szintén melegen pártfogolta, azonban az arcvonalparancsnok (Boroevic tbngy.) azon záradékkal látta el: „Noch zuwarten.”

Azért a legszebb jutalmat — habár külsőleg nem láthatóan — mégis megkaptam.

Bekic altbngy. mindig a legnagyobb elismerésben és dicséretben részesített.

Jesser altábornagy felhivatott a jurkoutzi magaslaton foglalt harcálláspontjához csak azért, hogy velem kezét fogjon. Weisz altábornagy pedig midőn a porchowai harcok után a harctéren felkeresett, szívére ölelt és jobbomat keményen megrázta.

A leírtak bizonyítására hivatkozom hadosztály- és hadtestparancsnokaimra, Bekic, Jesser és Weisz altábornagyok, illetve Benigni tábornagy, báró Rehmen vezérezredes Ő Nagyméltóságaira és Schönburg vezérezredes Ő Hercegségére.

Vájjon mit szólott volna Magyarország ahhoz, ha megtudta volna, hogy az osztrák katonai befolyás a németek hatalmas császáriját arra akarta rábírní, hogy a magyar királynak azt javasolja, hogy az osztrák-magyar hadsereget a békekötés után teljesen *germanizálja*?

1917 október hó 27-én Vilmos császár Kolozsvárott találkozott József kir. herceg Ő Fenségével.

Ez alkalommal Vilmos császár ismertette a Fenséges Úrral jövődő terveit.

Ő egy katonai konvenciót akart létrehozni Németország és az osztrák-magyar monarchia között, melynek alapján a hadseregben minden teljesen egyenlővé lett volna nálunk és náluk. Fegyverzet, lőszer, kiképzés, szabályzat és nyelv (Gefechtsprache), szóval minden egységes német lett volna.

Hegy ezt elérhesse, még a falusi elemi iskolákban is kötelezővé akarja tenni a német nyelv oktatását, hogy mindenki, még a közembert is beleértve, tudja a német nyelvet.

A Fenséges Úr azonnal kifejtette a császár előtt, hogy ezen terv teljesen kivihetetlen. Fegyverzet, lőszer és kiképzés egységről lehet beszélni, de hogy a nyelv kérdését ekként lehessen megoldani, az teljesen kizárt dolog.

A császár azonban azon nézete mellett maradt, hogy a nyelv kérdését ügyesen még is meg lehetne oldani, mert neki a néhai Ferenc Ferdinánd trónörökös katonai irodájának volt főnöke, a 2. hadsereg vezérkari főnöke, *Bardolff tábornok ajánlotta azt, ki jól ismeri a magyar viszonyokat!*

A Fenséges Úr látva a veszélyt, hogy mily következményekkel járhat ez a lépés, a császárt meggyőzni iparkodott és kérte őt, hogy erről Bécsben egy szót se említsen. A Fenség ez által rendkívül nagy szolgálatot tett Magyarországnak.

Vilmos császár ő Fenségét meg is értette és őszinte melegséggel biztosította őt arról, hogy míg a Fenséggel nem tudatja, addig nem fog ez ügyben semmi néven nevezendő lépést tenni.

Ezek után még csak egy kérdést vetek fel! -

Mit érzett volna lelke teljes mélyében a fegyverben álló király hű és hazafias, lovagias magyar nemzet, mely a világháborúban a haza és a trón védelmében oly rettenetes véráldozattal adózott, ha megtudta volna a magyarság évszázados kívánságaival szemben az 1918 január hó 10-én Badenben a hadvezérekkel tartott koronatanácson elhangzott véleményeket?

Arról volt ott szó, hogy Ő Felsége megtudja hadvezéreinek véleményét a *magyar hadsereg* megvalósítása érdekében.

Jenő főherceg, tábornagy kis engedményeket ajánlott. Conrad tábornagy egyáltalában semmit sem óhajtott megadni.

Kövess tábornagy szerint a hadseregnek egységesnek kell maradni.

Krobatin tábornagy szükségesnek tartotta az 1867-es törvényt revideálni, de a hadsereg egységét fenn óhajtotta tartani.

Böhm-Ermolli vezéreizr. semmit sem tartott megadhatónak.

Boroevic, Kritek, Kirchbach vezérerezdesek ugyanazon nézeten voltak, mint Böhm-Ermolli vezérerezdes.

Scheuchenstuel vezérerezdes a hadsereg egysége mellett nyilatkozott.

A hadvezérek többsége tehát a magyar hadsereg megteremtése által veszélyeztetve látta a hadsereg egységét!

A háború befejezése után minő keserű csalódás érte ezeket a hadvezéreket.

Az amerikai, angol, francia, olasz, portugál, belga, orosz, csehszlovák csapatokból állott entente-haderő az *egységes német* hadsereget a nyugati fronton legyűrte és ezzel 1918. év őszén a világháborút eldöntötte!

Ez pedig azt bizonyítja, hogy a győzelem nem a haderő egységességétől függ elsősorban! Mert az entente haderejéről ezt bajosan lehetett állítani.

Wurm vezérezredes úgy nyilatkozott, hogy a magyar hadsereg megalkotása nem képezheti a hadsereg kettéosztását, ebben semminemű veszélyt nem látott és annak végrehajtását kívánatosnak tartotta. Csupán József kir. herceg ő Fensége szállt sikra a magyar érdekek mellett, igaz magyarságtól izzó szenvedéllyel fejtette ki, hogy az 1867-es törvény a hadsereg kérdésében végrehajtva nincsen, dacára annak, hogy a törvény határozottan magyar *hadseregről* szól. Feltétlenül szükségesnek tartotta a kérdés revideálását.

Ezt egy feltartóztatlan folyamatnak jelezte, melyet a felségjog alapján helyes mederbe kell terelni. Az új alkotás épenséggel nem lehet a hadsereg egységének megbontása, sőt ellenkezőleg, a Felség egy lelkes, hű és engedelmes hadsereget nyerend, mely megdönthetetlen támasza és védője lesz a hazának és a trónnak. Ő Fensége kifejezte, hogy ezen reformot mint Ő Fensége ajándékát feltétlenül szükségesnek tartja.

Ha nem ily formában jön, akkor azt majd kieroszakolják és pedig oly módon, mely az egységes vezetést is fel fogja borítani.

Rohr vezérezredes vasúti baleset miatt a koronatanácsról lekésett.

Így 9 szavazattal 2 szavazat ellenében a magyar hadsereg ügye a koronatanácson elbukott.

Ugyanaznap délután 4 órakor Lachsenburgban még egy másik koronatanács is volt, melyben Wekerle miniszterelnök nyilatkozata szerint Ő Fensége kijelentette: „Az én meggyőződésem nem fog megváltozni, de oly erős áramlatok vannak, hogy most nem vagyok abban a helyzetben, hogy a reformot megvalósíthassam!”

Ő Fensége jó szíve hős magyar nemzetének segítségére akart sietni, de hadvezérei leszavazták őt!

Mily igazat adtak a következmények József kir. herceg Ő Fenségének, ki tisztán látott a jövőbe és helyesen ítélte meg

a helyzetet, midőn később a politikai helyzet által kényszerítve, a király a magyar hadseregnek a háború utáni megvalósítására nézve gróf Apponyi Albert által írásban előterjesztett nyilatkozatot elfogadni kényszerült. Ha ezen nyilatkozat az 1918 január hó 10-én tartott koronatanács következményeként történt volna meg, akkor úgy a magyar *fronton*, mint a magyar *Hinterlandban leírhatatlan lelkesedést, mélységes hálát idézett volna elő* és a magyar csapatoknak a hadvezérekbe vetett törhetetlen *hitét, bizalmát, feltétlen engedelmességét* és a végsőkig való *kitartást* szikla szilárdá erősítette volna.

Pedig *épp ezt követelték a hadvezérek*. Már október havában odajuttatták a dolgot, hogy szükségesnek látták azt, hogy a fronton a csapatok megnyugtatása céljából *a magyar parlamentnek nyilvánosan ki kell jelenteni, hogy teljesen bízik a hadvezetőségben!*

B) Anyagi helyzet.

A fegyverben álló haderőnek anyagi ellátása 1918. évben már oly zavarokkal küzdött, hogy a háború gazdaságilag létkérdéssé vált, amely természetesen nemcsak a hadsereget, de az állam egész lakosságát is érintette. Az állam és társadalom egy gazdasági háború által minden tekintetben a legnehezebb kérdések elé lesz állítva, amennyiben alapelveiben oly átváltozásoknak lesz kitéve, hogy az összes gazdasági ügyek egységes vezetése feltétlenül szükségessé válik. Ezért a hadsereg ellátásának kérdése nem tekinthető katonai magánügynek.

A Front és Hinterland közötti gazdasági viszony kapcsolata oly fontossá lesz, hogy a szükségletek kiegyenlítése nagyon is megfontolva kell hogy történjék.

A hadvezetőség minden emberi lehetőt megtett, hogy dacára a legnagyobb nehézségeknek, a haderő a szükséges önfentartás eszközeihez hozzájusson, viszont azonban szükségessé vált az is, hogy az anyaország felvilágosíttassék afelől, hogy megértse, miszerint az ország létkérdéséről lett most már szó.

Természetes, hogy a hadseregnek az anyaországra való tekintettel, azzal összhangban kell igényeivel fellépni és gazdálkodni.

Ha az anyaország nem tudja a hadsereg szükségletét kielégíteni, akkor csak két mód lehet a továbbiakra nézve.

Az egyik az, hogy a háborút be kell *fejezni*; a másik pedig

az, hogy megelégszik a hadsereg azzal, amit az anyaország éppen adni képes, azonban ha a háborút tovább állja, akkor lerongyolódik.

1918. évben a hadsereg oda jutott, hogy mindenben nélkülözött, úgy étellemezésben, ruházatban, szállítóeszközökben, mint mindennemű hadianyagban.

Élelmezés.

Az ellenséges szövetséges és társult hatalmak számítottak arra, hogy a központi hatalmakat gazdaságilag a külvilágtól teljesen izolálni képesek lesznek és ezáltal éhínséget idéznek elő, melyet az összeomlás fog követni.

Milliók hadseregek az ország összefogyasztását rendkívül hatványozzák. Különösen szembeötlő a hús fogyasztás. A lakosok milliói békében rendszerint naponta nem fogyasztanak húst, míg ellenben a hadrakelt hadsereg főeleme hús és kenyér. A katona háborús élete kiadósabb táplálkozást igényel, mivel a hadifáradalmak testi megerőltetéssel járnak.

A fogyasztás növekedésével szemben a termelés a háborúban erősen csökkent.

A legjobb erőben lévő munkások milliói vonatnak el a termeléstől.

De maga a föld is veszít termékenységéből, mivel a gondos megmunkáltatást nélkülözni kénytelen. (Békében egy millió métermázsa műtrágya behozatala volt a monarchiának, melyet a háborúban pótolni nem tudott.)

A termelés csökkenésének további oka a hadseregvonatok óriási mennyisége miatt beállott igahiány.

Nagyban csökkentette a termelést a pusztulást szenvedett harcterek terméketlensége is.

Gondoljunk csak vissza Közép- és Kelet-Galiciára és Bukovinára, hol éveken át dúltak a harcok, melyek ezen gazdag országrészeket gazdaságilag hosszú időre tönkretették.

(A részletes adatokat lásd a 18-ik mellékletben.)

Az élelmezési szükségletet a monarchia két kormányának kellett fedeznie.

A szükséglet egy részének előteremtéséhez a hadsereg maga is hozzájárult egyrészt a hadtápkörletekben, másrészt a megszállott országok katonai kormányzósaiban termelt készleteivel.

A hadsereg élelmezési szükséglete 1918. évben:

7 millió mm. liszt,
 2 „ „ burgonya,
 0.8 „ „ főzelék,
 3.8 „ „ hus és
 14 „ „ lótáp volt.

Megjegyzem, hogy ezen szükséglet kiszámításánál már korántsem azon súly vétetett alapul, melyet minden ember és ló részére az élelmezési szabályzat előír.

Ugyanis, hogy a katona teljes fizikai erejét feltarthassa, naponta a következő élelmet kívánja a szabályzat:

kenyér		700	gr.
	hús	400	
	főzelék	140	„
	kávékonzerv	92	„
	fűszer, só, zsír, zöldség, stb.	58.5	„

Egy ló napi tápilletéke 6 kg. zab és 3 kg. széna.

Az anyaország súlyos gazdasági helyzetére való tekintettel az igényeket csökkenteni kellett.

Napi 700 gr. kenyeret az állománynak csak 70%-a kapott míg 30%-a napi 500 gr. kenyeret élvezett.

A létszám 70%-a 300 gr. húst, 30%-a pedig csak 200 gr.-ot kaphatott.

Ebbe is bele volt értve csont, zsiradék, faggyú. úgy hogy egy-egy ember az eszközölt próbafőzések szerint élvezhető húst naponta alig kaphatott 100 gr.-nál többet.

Zabot a lovak — legalább a fronton — alig láttak és ehelyett meg kellett eiégedniök 4 kg. zabpótlóval. De még ez sem volt biztosítva. Igen sok seregtestnél, így például az Isonzó-hadseregénél a lovak jóformán szőlőlevelekből éltek.

Emlékszem, hogy midőn egyszer lovaink Coifrancu faluba bevonultak, a park buja díszcserjéinek estek neki és két óra muiva néhány közüiök megdöglött. A boncolás eredménye megállapította, hogy a díszcserje mérges anyagot tartalmazott.

Az osztrák élelmezési miniszter kijelentette, hogy lisztet a hadseregnek egyáltalában nem szállíthat. (Ausztria a legjobb terméskor is behozatalra volt utalva, 1913. évben például Magyarországból kb. 20 millió métermázsa gabonamennyiség volt a bevitele.)

A magyar élelmezési miniszter az ország lisztfeleslegét a hadsereg rendelkezésére bocsájtotta, de ez korántsem fedezte a szükségletet, mert Magyarország lisztkészletének nagy része Ausztria lakosságának élelmezésére lett fordítva.

1917 augusztus 1-től 1918 július 31-ig a hadsereg a következő élelmi mennyiséget kapta:

Magyarországtól 5,084.200 mm. lisztet és 1,727.200 mm. ló-tápot.

Ausztriától csakis 546.700 mm. ló-tápot.

A hadsereg évi élelmezésére hiányzott tehát:

1,915.800 mm. liszt és

11,726.100 „ ló-tápot.

Ez volt a magyarázata annak, hogy a hadsereg koplalni volt kénytelen, azaz naponta a katona 164 gr. liszttel, a ló pedig 3.6 kg. ló-táppal kevesebbet kapott az illetéknél.

Húst mindkét kormány 1917. év végéig még szűkösen adott, de 1918. évben már oly gyérek voltak a vágómarhaszállítmányok, hogy a napi fejadag 100 gr.-ra süllyedt, úgy hogy mire a hus meg lett főzve, a katona a szó szoros értelmében naponta csak egy harapás húshoz jutott.

Ez annyira elgyengítette az emberek fizikai erejét, hogy — emlékszem — a tartalékoknál a gyakorlatozásra szánt időt napi 1—2 órára le kellett szállítani, mely körülmény pedig a kiképzést hátrányosan érintette.

Az élelmezési zavarok következtében a hadsereg tartalék-készletét is felemésztette azon reményben, hogy majd jobb időben pótolhatni fog. Mivel a pótlás elmaradt, 1918. évben a hadsereg élelmezési készülségéről beszélni már nem lehetett és él-tünk máról holnapra.

A legsúlyosabb következménye a rossz élelmezésnek azonban az volt, hogy az ember és ló fizikai ereje annyit veszített, hogy betegségek léptek fel és a hadsereg harcképessége nagyon csökkent, mivel az *akaraterő és teljesítőképeség megrendült.*

A lovak ezrével pusztultak el.

Az élelmezési helyzet 1918 március hóban úgy alakult, hogy a hadsereg létszámát élelmezni lehetetlen volt.

A helyzet javulására semmi kilátás sem mutatkozott.

Mivel pedig az elégtelen élelmezés miatt a hadsereg szelleme szenvedett, sürgősen orvosolni kellett ezt a kérdést.

Erre csak egy út volt és pedig az, hogy a hadrakelt sereg

létszámát (Front és Hinterland) azonnal csökkenteni kell. Ezt követelte a monarchia mindkét kormánya.

Ezen követelménynek megfelelően tervbe vétetett a frontban lévő 1868. és 1869. évfolyambelieknek szabadságoltatása; ez úton 80.000 ember vált volna ki a hadseregből.

A Hinterlandban az 1867., 1868. és 1869. évfolyambeliak szabadságolása által újabbi 210.000 emberrel redukálódott volna a hadsereg létszáma.

A keleti front állományából körülbelül 400.000 fő volt nélkülözhető.

A hadvezetés szándéka volt a szabadságolandókat a pótlás-ügy főnökének mezőgazdasági célokra rendelkezésre bocsájtani.

Ezáltal a hadrakelt sereg élelmezési állománya 610.000 fővel csökkent volna.

Ezen terv azonban kivitelre nem kerülhetett teljesen, mivel a német hadvezetőség a nyugati frontra nagy erőket vont el a keleti frontról, úgy hogy ennek rovására a monarchiának kellett tekintélyes erőket keleten meghagyni.

Ebből kifolyólag csakis 100.000 fő hadiszolgálatra kevésbé alkalmas elem vált ki a hadrakelt seregből. Ez azonban a helyzeten javulást nem eredményezett, mivel ez csak napi 5 waggon liszt megtakarítását jelentette.

Hogy az élelmezési krízisen a hadvezetőség segítsen, a monarchián kívüli források után kellett nézni.

Gazdasági kihasználásra a megszállott Szerbia, Montenegró, Albánia, Lengyelország, a velencei síkság, Románia és Ukrajna jöhetett számításba.

A kihasználásra befolyást gyakorolt az illető országrésznek a monarchiához való viszonya, annak a fronthoz viszonyított fekvése és azon körülmény, hogy az illető országrész a monarchia által lett-e kezelve, vagy pedig a szövetséges Németországgal közösen történt-e a közigazgatás.

Mikor csapataink győzelmesen nyomultak elő Orosz-Lengyelországban s az ott meghódított területek katonai közigazgatás alá kerültek, a hadseregfőparancsnokság a magyar kormányt felszólította, hogy működjön közre a lublini főkormányzóság felállításánál és közigazgatásnál.

Tisza István gróf, akkori miniszterelnök ezen felhívással szemben azt az álláspontot foglalta el, hogy Magyarországnak, miután Orosz-Lengyelországgal nem közvetlenül határos, nincs

érdekében a meghódított lengyel terület katonai közigazgatásában résztvenni s ennél fogva a magyar kormány ezen kérdéssel szemben a „désintéressement” álláspontjára helyezkedett. Egszersmind azonban nyomatékkal hangsúlyozta, hogy azon esetben, ha egy Magyarországgal közvetlenül szomszédos ellenséges terület kerülne cs. és kir. katonai közigazgatás alá, Magyarország igényt tart arra, hogy ott vezető szerepet játsszon, hogy tehát ott elsősorban magyar közigazgatási közegek nyerjenek alkalmazást.

Így, mikor a Mackensen—Kövess-offenzíva előrehaladásával a belgrádi katonai főkormányzóság fel lett állítva, Szerbiában a cs. és kir. megszálló hatóságok mellé Thallóczy Lajos főkormányzósági biztoson kívül számos magyar tisztviselő is beosztott és a magyar kormány mindvégig döntő befolyást biztosított magának a belgrádi főkormányzóság politikai közigazgatása és gazdasági kihasználása tekintetében.

A többi meghódított terület (Lengyelország, Montenegró, Albánia, Ukrajna, Románia, a velencei síkság stb.) mind osztrák vagy német közigazgatás befolyása alatt állott s így a megszállott területek közül egyedül Szerbiára terjedt ki a magyar kormány befolyása.

Talán ennek köszönhető, hogy csupán *Szerbia volt* képes jelentékeny élelmezési mennyiséget a hadseregnek szállítani. *Montenegró* csupán a polgári lakosság és a megszálló csapatok részére szükséges élelmezést tudta fedezni.

Lengyelországban, tekintettel arra, hogy ezen államot újonnan kellett felépíteni és hogy kíméletes eljárást kellett követni, hogy a monarchia részére a jövőre az ifjú államot megnyerjük, a katonai kormányzóság teljes eréllyel nem léphetett fel.

Ezen politikai ok miatt a haditermények biztosításával kezdetben a polgári hatóságok bizáltak meg. Mivel kellő eredményt ezek elérni nem tudtak vagy nem akartak, a katonai közigazgatásnak ki kellett a polgári hatóságok kezeiből venni az élelmezési javak beszállításának végrehajtását. Sajnos, már késő volt.

A velencei síkságon előteremtett élelmezési javakat maguk a megszálló hadseregek közvetlenül használták fel.

Mivel az 1917. évi őszi offenzívában egy német hadsereg is részt vett, mely bár az olasz frontról később kivonatott, a visszahagyott német gazdasági szervek a szokott kíméletlen módszer szerint alaposan kizsákmányolták a meghódított területet.

Románia német közigazgatás alatt állott.

A monarchia, Bulgária és Törökország érdekeit külön bizottságok képviselték.

Az élelmi javak felosztását egy német és egy osztrák-magyar gazdasági törzs látta el.

Tekintettel arra, hogy a megosztás négy állam között történt, a monarchia hadserege Romániából csak kb. 130.000 mm. liszthez jutott.

Albániában más helyzet volt, mint a többi katonai kormányzószágokban.

Albánia nem volt ellenséges ország. A monarchia közigazgatása itt arra szorítkozott, hogy a rend és nyugalom az Albániában harcoló hadsereg háta mögött fentartassék.

Ezért ezen ország gazdasági forrásait csakis részben lehetett a hadsereg céljaira kihasználni.

Ukrainában katonai közigazgatásról nem lehetett szó.

Ukraina megszállása az ottani kormány felkérésére történt, hogy az országban rend és nyugalom legyen. A hadsereg az ukrán hatóságok támogatására rendelkezésre állott és csak ott avatkozott be, hol a kötött szerződés szerint beszállítandó élelmezési javak kimaradtak.

Különben az Ukrainához fűzött remények sem teljesedtek; naponta csak 30 waggon gabonát sikerült előteremteni.

Aratásig Magyarország közélélmezése biztosítva volt, míg ellenben Ausztria közélélmezésére és a hadsereg ellátására 1918 július 15-éig 150.000 tonna gabonára volt szükség.

Mivel az osztrák élelmezési miniszter kijelentette, hogy Ausztriában a közélélmezés csakis 1918. évi május hó 18-ig van fedezve és mivel a magyar élelmezési miniszter 1918. évi június hó 1-től kezdve a hadsereg ellátását a kívánt terjedelemben nem biztosíthatta, a hadseregfőparancsnokság kénytelen volt Németországgal Berlinben 1918 május 18-án szerződést kötni.

A hadseregfőparancsnokság tehát kényszerülve volt Németország segítségét igénybe venni, bár Németország erre csak terhes feltételek mellett volt hajlandó.

Így követelte, hogy Ukraina gazdasági kihasználás tekintetében Eichhorn tábornagy főparancsnoksága alá helyeztessék; Jekaterinoszláv kormányzóság a monarchia részéről kiürítessék; az Ukrainából fedezendő vágómarha kulcsaránya a németek javára megváltoztassék.

Ezen követelmények teljesítése ellenében Németország kötelezte magát, hogy a hadsereg élelmezésére 1918 július 15-ig szükséges 100.000 tonnát kitevő gabonaszükségletet fedezi.

Nem volt más kivezető út, a szerződést meg kellett kötni.

Sajnos, Németország sem tehetett eleget kötelezettségének, mivel Ukrajnában a gyűjtés sikerrel nem járt.

A kenyérinség ezen időben oly nagy mértéket öltött, hogy ennek enyhítésére a két uralkodónak személyes levélváltása is szükségessé vált, melynek eredményeképp Németország 2000 vagon gabonát szállított nekünk és ezáltal 1918 július 15-ig a kenyérszükséglet valahogyan fedeztetett.

A hadsereg élelmezése az 1918. évi aratás után sem javult meg, sőt a krízis ismét beállott.

A hadseregfőparancsnokság 1918. évi szeptember 5-én a hadügyminiszterhez és a monarchia mindkét miniszterelnökéhez táviratilag fordult orvoslás végett. (19. melléklet)

Eme szomorú és vigasztalan helyzet magyarázata a világháború következményeiben gyökeredzett és szorosan összefüggött az ellenséges, szövetséges és társult hatalmak blokádjával és propagandájával.

A folyvást növekedő nyersanyaghiány, a hadi iparnak színel való elégtelen ellátása és a mértéken felüli elhasználás miait ruházat és felszerelés tekintetében is krízis állott be a hadseregnél.

Ruházat.

1918 július 20-án a helyzet a következő volt:

Készletben volt:

451.000 zubbony,

98.000 nadrág,

101.000 köpenyeg.

Szállítás alatt volt:

82.000 zubbony,

177.000 nadrág,

680.000 köpenyeg.

Február és augusztusban meg lett rendelve:

1,000.000 zubbony,

1,500.000 nadrág,

1,260.000 köpenyeg.

Feltéve, hogy az ipar a gyártáshoz szükséges szén megkapja — ami teljesen kizárt dolog volt — a februári megren-

delés csakis *1918. év végén*, tehát már csakis a tél folyamán, az augusztusi megrendelés pedig csakis *1919 tavaszán* kerülhetett volna szállításra.

A szállítás, illetve a hadseregnek ruházattal való ellátásának lehetősége korántsem volt arányban a ruházat elhasználásával.

Ennek igazolásául szolgáljon, hogy 1918 első félévében a hadseregnél pótolni kellett: -

3,850.000 zubbonyt,
3,730.000 nadrágot és
1,988.000 köpenyt.

Ezen ruházat azonban de facto *időre szállítható nem volt*.

Eme ténnyel szemben gondoljunk csak arra, hogy frontunk nagy része Tirolban az Alpeseekben hó és jégmezőkön állott.

Fehérnemű.

Fehérneműben a hadsereg még rosszabbul állott.

A nyersanyaghiány miatt papírral tettek kísérletet.

A papírból készült fehérneművel való kísérletezés csütörtököt mondott.

Ezért szükségessé vált, hogy papírnak részben való beszövés által állíttassék elő fehérnemű.

1918 augusztus 1-én a helyzet a következő volt:

Raktári készlet egyáltalában nem volt.

Szállítás alatt állott	830.000 készlet
Gyártás alatt állott	1,675.000
Németország átutalt	82.000 készletet
Egységes fehérneműben gyártás alatt állott	2,250.000 készlet

összesen: 4,837.000 készlet.

Leszámítva a menetalakulatok szükségletére 650.000 készletet, a haderő szükséglete összesen 4,197.000 készletei tett ki;

azaz havi 700.000 készlet elhasználását alapul véve, a szállítás és gyártás alatt álló készlet csak *6 hónapra* lett volna elég.

Magától értetődik, hogy a hadifogságból hazatérők szükséglete itt beszámítva nincsen.

Az egyedüli mód, mellyel a hadrakelt seregen segíteni lehetett volna, az volt, hogy azt rekviráljuk.

Szállodák, vendéglők készleteinek és az ablakfüggönyök rekvirálása tekintetében a hadügyminisztérium az illetékes kor-

manyyokkal már érintkezésbe lépett, azonban az események folytán erre már nem került a sor.

Lábbeli.

Lábbeliekben 1918 első félévében a haderő igényelt:

1,850.000 pár közönséges cipőt,

1,680.000 pár hegymászó-cipőt,

535.000 pár csizmát, azaz 6 óra

összesen 4,065.000 pár lábbelit; ez kitett fejenkint 1 ½ pár új cipőt.

Az évi szükséglet tehát kerek számban 8 millió pár lábbelit tett ki.

Hogy ennek *eleget tenni egyáltalában nem lehetett*, ez meg lehetőszen világos dolog.

1918 augusztus 1-én ezen szükséglettel szemben készletben volt:

közönséges cipőben	300.000	pár
hegymászó-cipőben	650.000	„
csizmában	255.000	„

összesen: 1,185.000 pár.

Az ipari termelés havonta 450.000 pár cipőt szállított. Így tehát a szükséglet fedezésére évente csakis 5.4 millió pár lábbeli állott rendelkezésre.

Dacára annak, hogy nyersbőrben hiány nem volt, a termelést munkáserő hiánya miatt jobban fokozni alig lehetett.

Ezen helyzet volt a magyarázata annak, hogy 1918. év őszén, midőn a tél küszöbén állottunk, az emberek egy része már rongyos, lyukas lábbeliben, sőt gyakran mezítláb is volt látható.

Lovak.

Az egész haderőnél általános lótápiánség uralkodott.

A lótáphiány enyhítése céljából a beteg és leromlott lovak a frontról hazaszállítottak, gazdasági célokra tartásra kiadattak és a hadsereg egy részénél a vonatok mennyiségét csökkentették.

1917 június végén a hadsereg loállományára 809.000 volt; 1918. év június végén ezen létszám már 459.000-re csökkent, azaz a loállománynak a fele elpusztult.

A tönkrement lovak pótlására a lengyelországi katonai kormányzóságban 57.000, Ukrainában 30.000 lovat vásároltak.

Az 1918. évi pótlásra a fenti vásárlástól eltekintve a had-

sereg 120.000 darab lovat igényelt, ennek fedezésére azonban már csak 40.000 ló volt előteremthető.

Hogy ily viszonyok mellett a haderő hadművelési készült-ségéről szó nem lehetett többé, azt hiszem világos.

Egészségügy.

A hadrakelt seregnél 1917. évben 7392 orvos teljesített szol-gálatot, ezen létszám 1918. évben a legidősebb népfelkelési év-folyambelieknek elbocsájtása, betegségek, sebesülések és elhalá-lozások következtében 4872-re apadt le.

Ezáltal az egészségügyi szolgálat oly helyzetbe került, hogy a meglévő orvosok száma a csapatok, intézetek és egyéb alaku-lások szükségletét (zászlóaljanként, tüzezredenként egy orvost számítva) már nem fedezhette: eltekintve attól, hogy a menet-alakulatok részére szükségrendő orvosokat egyáltalában számí-tásba sem vették. Az egészségügyi hadnagyok (zászlósok) lét-száma sem fedezte a szükségletet; ennek oka főképen abban rej-lett, hogy tanulmányi szabadság révén nagyon sok került a hadrakelt seregnél fogyatékbá, mitől a hadvezetőség az orvosi utánpótlásra való *tekintetből* el *nem* zárkozhatott.

Arra, hogy az orvosokban és egészségügyi hadnagyokban beállott hiány csak valamiképen is enyhíthessék, semmi kilátás nem volt.

Úgy a hadügyminisztérium, mint mind a két állam honvéd-minisztériuma, tekintettel arra, hogy az anyaországban is nagy hiány volt orvosokban, a helyzetet egyáltalában segíteni nem tudott.

Gyógyszerekben és kötszerekben is nagy hiány mutatkozott.

A megszűnt keleti frontról a hadvezetőség az ott nélkülöz-hető egészségügyi berendezéseket a délnyugati frontra helyezte át, hogy az Ínségen némiképen könnyítsen; új kórházakat fel-állítani azonban ezen időben már nem volt lehetséges.

Ezen aggasztó egészségügyi helyzetet még súlyosbította azon körülmény, hogy a hadifogságból visszatértek a kiütéses tifusz-betegséget behurcolták; 1918 július végéig nem kevesebb mint 522.325 eset fordult elő.

Az egészségügyi helyzet még rosszabbodott azáltal, hogy maláriás járvány területeket kellett megszállva tartani (felső Olaszország és a Balkán-front) és hogy a chinin gyógyszerből szükséges mennyiségnek csak kétharmada volt beszerezhető.

Szén.

A szénkérdés annyiban játszott döntő szerepet, mivel a hadiparban való termelés a rendelkezésre álló szén mennyiségétől függött.

Egyrészt tehát a hadianyag utánpótlhatóságát, másrészt pedig az utanszállításra szolgáló vasutak teljesítőképességét befolyásolta.

Mennél jobban belementünk a háborúba, a széntermelés annál inkább csökkent, mely körülmény részben abban lelte magyarázatát, hogy a ki nem elégtő élelmezés következtében a bányászok testi ereje megbénult.

Ezzel szemben a szénben való szükséglet folyton folyvást nőtt.

1918. évben a monarchia előirányzott széntermelése 145 millió métermázsa mennyiséget tett ki, melyhez a hadügyi vezetés a lengyelországi bányákból évi 25 millió métermázsa quotával járult hozzá.

Az olasz frontnak szénrel való hiányos ellátása arra vezett, hogy a hadvezetőség 1918 augusztus havában ezen front szénrel való ellátásának vezetését a hadügyminisztérium kezéből kivette és annak lebonyolítását a dabrowai katonai bányászatra bizta.

Az ismertetett általános anyagi helyzetből kitűnik, hogy szénhiány miatt 1918. évben a haditermelés már nem volt annyira fokozható, hogy a hadrakelt sereg elhasznált anyagának pótlására szükségleteit megkaphassa.

A háború vége felé 1918 augusztus 21-én a délnyugati front hadseregének összes vezérkari főnökei Bellunoba lettek rendelve, hogy velük báró Waldstätten tábornok, a hadsereg-főparancsnokság hadműveleti osztályának főnöke, az anyagi helyzetet megbeszélje.

Mivel a vágómarha-szükségletet a monarchia az előirt kiszabatban már fedezni nem tudta, elhatározatott, hogy a harcoló állomány napi husadagja fejenként 100 gr.-ra lesz leszállítva.

A gyáripár is megbénult. A gyárak nem kaphatják meg a szükséges szénmennyiséget, mivel a bányászok fizikai ereje a ki nem elégtő élelmezés miatt nem képes a kellő mennyiségű szén kitermelni.

Ennek következtében a lövegek, fegyverek, géppuskák,

akna- és gránátvetők stb. gyártása annyira megbénult, hogy a gyártás a fegyvertéket már fedezni nem tudta.

A tűzérési, gránát és aknavető lövész gyártása csak a napi szükségletet tudja fedezni, egy többnapos nagy csatához szükséges lövész előállítására már lehetetlenné vált.

Ezen helyzet rendkívül szomorú volt, mert kiéhezett katonákkal, elegendő lövész nélkül, nagy kérdés, hogy a front kitarthat-e a fegyverszünet megkötéséig?

Indokoltá vált tehát, hogy a *fegyverszünet megkötéséi sietetni kell!*

Boroevic tábornagy 1918 március hó 27-én, midőn Lago-nál a 44. gy. ezredet, a 3. bosnyák ezredet és a 31. rohamzászlóaljat megszemlélte, a tisztikarhoz beszédet intézett, melyben hangsúlyozta, hogy igaz, hogy a csapat éheznek, de éheznek ők is, a tábornagy. Felhívta a tisztikart, hogy a legénység tudomására adja, hogy a hiányos élelmezés a vasúti szállítási viszonyokban beállott nehézségekben rejlik. Hangsúlyozta, hogy neki, mint hadvezérnek, joga van a tiszték és a legénység élete felett rendelkezni, akár úgy, hogy követeli tőlük, hogy életüket a hazáért harcban feláldozzák, akár úgy, hogy *éhhalt szenvedjenek*, — panasz nélkül kell ezen áldozatot meghozni.

Vannak a háborúban pillanatok, mikor ezt követelni lehet, és némelykor kell is, de *parancs alakjában ezt közhírré tenni veszélyes dolog.*

Erre csak az a parancsnok lesz képes, ki a csapattal való közvetlen érintkezésében *arra* a hosszú, szoros együttlét alatt *erkölcsileg teljes befolyást tud gyakorolni*, aki tehát osztozik embereivel minden jóban és rosszban, melyígy így szorosan *összeforrott.*

*Különb*ben a *parancs csak szóbeszéd marad* és válságos időben keserű *csalódást* idézhet elő.

Nagyon különös, hogy miképen akart Boroevic tábornagy az éhínség következtében folyton ismétlődő panaszok felett napirendre térni.

Az éhínség 1918 május hóban a legnagyobb fokra hágott.

A csapatoknál a tömeges panaszok napirenden voltak.

József kir. herceg, a 6. hadsereg parancsnoka *ezt* ismételten jelentette felfelé, sürgette, hogy valamely módon segíteni kell a csapatokon, mert ellenkező esetben a *fegyelemre* nézve végzetessé válhat a szomorú állapot.

Erre Boroevic tábornagy *megtiltotta*, hogy az előjárók a csapatoknak az éhínség enyhítésére irányuló panaszaikkal foglalkozzanak.

1918 szeptember hó végén a hadseregnek csakis kb. 4 csata napra volt tüzérségi lövészere. (A júniusi Piave-csata 8 napig tartott.)

Midőn ezért József kir. herceg, a tiroli hadseregfőparancsnokság előtt a tüzérségi lövészert elégtelen volta miatt aggályait kifejtette, sürgette, hogy a gyárat nagyobb munkateljesítményre kellene szorítani.

Báró Waldstätten tábornok, a hadseregfőparancsnokság hadműveleti osztályának főnöke, tudatta a Fenséges Úrral, hogy az új déli arcvonal megalakítása miatt a lövészert a balkán frontra kell szállítani, miért is az olasz front lövészert nem kaphat, a gyártást fokozni pedig lehetetlen.

Ő Fensége ekkor azon kérdést vetette fel, hogy mi lesz akkor, ha az olaszok nagy támadása, melyre hónapok óta készülnek, megindul és a négy napos lövészert elfogy?

Waldstätten tábornok ezen kérdés elől azon csodálatos felelettel tért ki: *„akkor térdelj imához-t kell vezényelni és jöjjön, aminek jönni kell!”*

Midőn pedig az olasz offenzíva előtt, október hó elején a Fenséges Ur a hadseregfőparancsnokságot ismét tüzérségi lövészert megsürgette, a következő választ kapta:

„A hadseregfőparancsnokság a legjobb akarat mellett sem tud a hadseregszert részére lövészert szállítani, ki keli jönni azzal, ami van, mivel a *Hinterland teljesen csődöt mond!*”

X.

A HINTERLAND.

Mivel a szövetséges és társult hatalmak a harctereken döntő eredményeket kivívni nem tudtak, és így fegyverrel a központi hatalmakat megdönteni képesek nem voltak, a világháború alatt megszületett új hadviselési eszközhöz, a *propagandához* nyúltak, mellyel a központi hatalmaknál politikai krízist, belviszályt és felfordulást akartak előidézni, főképen monarchiánkban, mely aknamunkára a csehekkel és délszlávokkal fegyverbarátságot kötöttek.

Mint legelső, Olaszország szervezte meg a propagandát, ki-nevezvén propagandaigazgatóvá 1917. évi október hóban Romeo Gallengat, a belügyminisztérium államtitkárát.

Egyidejűleg Franciaországban Clemenceau miniszterelnök a miniszterelnökségnél egy propaganda-osztályt létesített. Ezen osztály vezetője Franklin Bouillon képviselő, a képviselőház külügyi bizottságának elnöke lett.

Angliában a propaganda-ügyet Charles Harmsworth North-cliffes lordja intézte. Szervei voltak: Angliában a Times, Franciaországban a Matin, Oroszországban a Nowaja Wremja és Hollandiában a Telegraf újságok.

London és Parisban a propaganda-főnökök elnöklete alatt francia, angol és olasz képviselők egy egységes propaganda-tervezetet dolgoztak ki, és ugyanakkor a szerepeket is kiosztották.

Parisban 1918 február havában értekezletet tartottak Franklin Bouillon elnöklete alatt.

Ezen értekezleten alapvető határozványok hoztak és elő-készítették az olasz-délszláv egyezséget, melyet részleteiben Londonban 1918 március 7-én és Rómában április 11-én beszéltek meg.

Az egyezmény alapját azon terv képezte, hogy az osztrák magyar monarchia nemzetiségei között izgató propagandát idéznek elő annak bizonyítására, hogy nálunk a nemzetiségek el vannak nyomva.

Elhatározták továbbá annak hangoztatását, hogy a szövetséges hatalmak az osztrák-magyar monarchia nemzetiségi kérdését az eljövendő béketárgyaláson nemzetközi alapon meg akarják oldani.

A monarchiát nemzetközi úton meg kell dolgozni, egyrészt a munkástömegek fellázítása által, másrészt az örökké elégedetlen nemzetiségek felizgatása által.

Elsősorban az osztrák-magyar monarchiában kell zavart okozni, ha ez sikerül, Németországra kerül a sor.

A szerepeket az 1918 április 8—11-ig Romában tartott értekezleten osztották ki, melyen résztvettek: a délszlávok képviselőjében dr. Trumbic szerb képviselő, a lengyelek részéről Zamorsky, a csehek képviselőjében dr. Benes és Masaryk leánya, (Masaryk maga Amerikában működött ezen ügyben), a románok részéről dr. Lupu, ki a román nemzet nevében tiltakozott a bukaresti békeszerződés ellen.

Ezen értekezleten véglegesen megkötötték az olasz-délszláv szövetséget.

A határozat után a cseh és délszláv képviselők az olasz frontra utaztak, hol Diaz főparancsnok fogadta őket és a frontot bejárták. Egy stockholmi újság szerint Trumbic képviselőnek sikerült a római értekezlet határozatát a monarchiába eljuttatni.

A propaganda a semleges Svájc és Skandinávia útján a nemzetközi szociáldemokrata szervezetek útján került hozzánk; nevezett semleges államokban erre külön szervezetek alakítottak, a munkában az összes szövetséges és társult hatalmak propagandaosztályai dolgoztak; Anglia főképen a németországi propagandát vezette, míg Francia és Olaszország a monarchia megdolgozásával foglalkozott.

De itt is megosztották a munkát.

Olaszország főképen a délszláv propagandának szentelte magát, míg Franciaország a csehek és lengyelek érdekében dolgozott.

Az elnyomott népek felszabadításának jelszava alatt az aknamunka megindult London, Paris és Rómából a monarchia ellen azon célzattal, hogy a cseheket, délszlávokat és lengyeleket felháztá, hogy az általunk állítólag elnyomott zsarnokság alól a

nemzetiségeket felszabadítsa, kizárván a monarchiát azon joga ből, hogy belügyének ily alapvető kérdésben bármínemű beleszólasa is lehessen.

A szövetséges államok tehát összekovácsolták a népek ligáját és zászlójára írták minden nemzetnek a békéhez való jogát, mely örök időkre az igazság uralmát fogja biztosítani részükre.

Washingtonban demokratikus európai szövetség alakult, amelyben lengyelek, románok, csehtótok, jugoszlávok foglaltak helyet. A szövetség célja, az úgynevezett elnyomott európai nemzetek egységes politikájának irányítása volt.

De nemcsak a szövetséges és társult államok indították meg a monarchia ellen a külső propagandát, hanem magában a monarchián belül is aláaknálták a csehek a birodalmat.

A monarchia összeomlása nagymértékben a csehek műve volt.

Már 1914. év végén Wienben megalakult a titkos cseh nemzeti szövetség azon célból, hogy a monarchiát megdöntse és a csehszlovák államot megteremtse.

A titkos szövetség hálózata kiterjedt az egész monarchiára. Szervei bent voltak a minisztériumokban, a vezérkarban, a frontokon, a gyárakban, a rendőrségnél, a hivatalokban, sőt még a király kabinetirodájában is. Meg tudtak szerezni mindent, amire szükségük volt, még a titkos chifre-kulcsokat is. (*Narocine Listy 1919 október 28-iki száma.*)

A szervezet láthatatlanul, de annál biztosabban és hatásosabban működött. Itt egy árulás, ott egy sztrájk, malmok leégése, gyárak felrobbantása, zendülés stb. jelezte munkájuk eredményét. A szálak mindig a csehekhez vezettek. (*Hogyan vérszeit et a Felvidék. Szviezsényi Zoltán.*)

Fővezérei voltak a szervezetnek Benes, Kramar.

1915 május 15-én az osztrák államrendőrség elfogta Kramafot, június 15-én pedig letartóztatta Soukupot és Dusekct.

Benes augusztusban megszökött s így elkerülte a letartóztatást.

Masaryk ezalatt Oroszország nagyobb városait, Moszkvát, Szt. Pétervárt, Kiewet bejárta és megszervezte a cseh-tót légiókat, innen Franciaországba és Amerikába ment.

A propaganda ezen időben még szerény keretek között mozgott.

Masaryk 1916-ban Parisban tárgyalt Brianddal és Benessel, megalapította a csehszlovák nemzeti tanácsot.

Ezt egyre komolyabban vették Parisban.

1917-ben alakultak meg Franciaországban a csehszlovák légió első csapatai, tagjait azokból a katonákból toborozták össze, kik a balkán, orosz és olasz fronton az ententenek megadták magukat.

A légió az amiensi csatában kitüntette magát, ezért Clemenceau Masaryk és Benesnek köszönetét fejezte ki.

1917 december 16-án Franciaország a csehszlovák légiót hadviselő félnek ismerte el, mire megalakult Parisban az első csehszlovák kormány. 1918 évben Masaryk ismét Amerikában agitált a tótok között és létrehozta május 30-án Pittsburgban a cseh-tót megegyezést. (20. sz. melléklet.)

A németeknek marnei támadása után (3-ik áttörési kísérlet) *Versaillesben* összeült a szövetséges hatalmak katonai-politikai haditanácsa.

Ezen haditanácsban 1918 június 3-án Franciaország, Anglia és Olaszország meghatározta a hivatalos hadicélt és pedig, hogy megteremtik mint önálló államot Lengyelországot és Jugoszláviát.

Ezen egyezmény és a haditanács határozata alapján 1918 június 3-án a francia kormány és a versaillesi haditanács a cseh-tót államot elismerte, melyet aztán augusztus 18-án Anglia, szeptember 4-én az Egyesült-Államok és végül szeptember 15-én Japán is elismert.

Az ellenséges propaganda két irányban dolgozott és pedig *a Fronton és a Hinterlandban*.

A fronton röpiratok útján terjesztette a hazugságokat és mótelyt. A röpiratokat átpártolok és repülőket útján juttatták lövészárkainkba és tartalékainkhoz.

A röpiratokban katonáinkat felhívták átpártolásra, szökésre, engedelmesség megtagadására, hazug és rémhíreket terjesztettek a monarchiában uralkodó áldatlan állapotokról, izgatták a nemzetiségeket az osztrák-magyar államhatalom ellen.

Politikusaink képviselőházi beszédeit és a destruktív sajtó hírlapjait, melyek a béke ügyét tüzzel-vassal és vakon szolgálták, röpiratok alakjában dobálták lövészárkainkba.

A 21. számú mellékletben néhány ily röpcédula van felüntetve.

Hogy ily viszonyok között katonáink lelki egyensúlya erős kísértésnek volt kitéve, azt elgondolhatjuk, mert a háborúnak évekig való elhúzódása — dacára annak, hogy minden fronton az ellenségtől elhódított földön állottunk és győzelmeket vívtunk

ki ellenségeink felett — hadifáradságot és unottságot váltott ki embereinkből. A háború kezdetén fellángolt, a hazaszereteten alapult lelkesedés alábbszállott, a nemzeti érzés elhalványult, a honvágy folyton erősödött, a nélkülözés szinte elviselhetetlenné vált, a végső győzelemben való hit megrendült.

A fronton az ellenséges propaganda kártékony hatását ellensúlyozni sikerült; egyrészt felvilágosító akcióval, másrészt fegyvermezés útján sikerült katonáinkat az ellenséges propaganda aknamunkájának céljairól meggyőznünk; bár némelykor, midőn egyszer a hus, máskor a kenyér elmaradt, vagy ha fehérneműt, ruhát, lábbelít a legénység nem kapott, észrevehető volt, hogy a katonaság gondolkodóba esett.

S tényleg a fronton nem is az ellenséges propaganda hazugságai és rágalmai okozták a legnagyobb gondot a parancsnokságoknak, hanem az ellátásnak hiányosságai. A háború nélkülözésekkel jár, legénységünk ezt meg is értette és el is viselte, ha azok az egyes nehezebb harchelyzetek folytán állottak be; de ha a háború ötödik esztendejében Damokles kardjaként a hiányos ellátás állandósul és folyton fejünk felett lebeg, akkor előbb-utóbb demoralizálást fog előidézni.

Ezt jól tudták az ellenséges szövetséges államok, ezért propagandájuk főképen a *Hinterland* ellen irányult, mivel a Front anyagi ellátásának a foka a *Hinterland* teljesítőképességétől függött.

Az éhségblokádnak a központi hatalmak fizikai ellentálló képességét nagyon gyengítette. A megélhetéshez szükséges élelemért a mindennapos küzdelem, akkor, midőn a családfentartó élete minden pillanatban a fronton veszélynek van kitéve, lélektanilag elkeseredést vált ki. A gyenge és érzékeny természetekben hamar felébredt a béke utáni vágyakozás.

A kormányok nem tettek ezzel szemben semmit, ők maguk is a békegondolat hirdetőivé váltak abban a téves hitben, hogy ezáltal a néptömeg kegyét megnyerik és őket kitartásra bírhatják.

A valóságban ezáltal a népek harcokésztségét gyengítették, elkeseredésüket állandó csalódások által növelték, elárulták az ellenségnek gyengeségüket és azoknak győzelemre való reményét megerősítették. A talaj ezáltal elő volt készítve, melybe az entente *propagandája* teli marokkal elszórta *azon magvakat, melyből a Hinterlandban a háború elleni sztrájk vadvirága burjánzott ki.*

Az osztrák-magyar monarchia nemzetségekre volt szétszakadva. Ezek egymást sokkal mélyebben gyűlölték, mint az

ellenséget. Ezeket a viszálykodásokat használta ki az entente az ő romboló munkájára. A központi hatalmak árulóiban segítő-társakra akadtak.

Ezen aknamunkák a kormányoknál csak csekély ellentállásra találtak és a kormányok nem mertek a sajtóban már felbukkanó tünetekkel szembeszállani.

Ameddig a háború tart, csak egy közvéleménynek lehet helye: a győzelmet kivívni. Az entente-államok kormányai ellenségeiktől nem hiába vonták meg a szólásszabadságot.

EBBE a nyomott és feldúlt lelki állapotba mint mérgező cseppek kerültek bele a bolsevizmus tanai. A bolsevizmus az orosz hadseregben tért hódított, mivel az a kíméletlenség és kegyetlenség, amellyel az orosz hadvezérek a csapatokat a háborúba hajtották, fellázító volt. Ez a bánásmód az egyesek önfenntartási ösztönét még a szelídlelkületű és hagyományosan engedelmes orosz népben is harcra hívta fel az államban és annak vezető embereiben megtestesült társadalom ellen. Az erősebb ösztön a háború réme elől való borzadás, félelem és rettegés sok ezer emberben győzött az állami együtvértartozás érzésén. Az állam tönkremehet, csak nekik ne történjék bajuk.

Ha a vezetők a katonatömeg lelkét nem nyerik meg, akkor az kisiklik kezeik közül és mindenféle kényszereszköz hiábavaló marad, a legszilárdabb fegyelem játékká válik.

Levelek, újságok, szabadságolt katonák, titkos ügynökök vitték a kiszínezett, túlzott és elferdített híreket a frontra. A harctérről hazatérő katonák itthon azt látták, hogy míg ők a fronton nélkülözéseknek vannak kitéve, addig hozzátartozóik otthon nem részesülnek mindig a megkívánt támogatásban, keserűen tapasztalták, hogy míg a háború nyomasztó súlya főképp öreájuk és családjaira nehezedik, kik a hazát védik kint a fronton, addig idehaza a Hinterlandban az árdrágítók, frontkerülők és lánckereskedők, protekciós felmentettek könnyedén kikerülnek a háború keserveit, sőt még maguk részére mérhetetlen anyagi előnyöket is tudnak teremteni.

Már magában ezen jelenség is veszedelmes volt katonáinkra nézve.

De ezenfelül a honi sajtó egyrésze a demagógia minden eszközeivel szította az elégedetlenséget.

ÉS végül politikusaink egyrésze, kik a mindenáron való azonnali különbéke hívei voltak, részint beteges érvényesülési vágyból, részint egyoldalú jóhiszeműségből, magát a fronton

vérző hadsereget is támadták sokszor tudatosan, de legtöbbször tudás nélkül.

Hiba nélkül nincsen semmi sem a világon. Hiba mindenütt történhetik. Hisz a háború mozgatói is csak emberek voltak és iem felsőbb lények. De a hibákat felfűjni, azokat a parlamentben a világ színe előtt kikürtölni, a hadsereg vezetőit meghurcolni, dokumentálni, hogy az ország belsejében egyenletlenség uralkodik, nem volt semmi esetre sem megengedhető akkor, midőn a monarchia a létért harcolt, mert a hadsereg bárminemű erkölcsi vagy fizikai gyengítése az ezeréves haza fundamentumát rendítette meg.

Az ellenséges szövetséges államok propagandájával a *Fronton* a parancsnokok meg tudtak küzdeni, de a *Hinterlandban* a kormány nem volt ura a helyzetnek.

Mindenki tudhatta a *Hinterlandban*, hogy a monarchia harca a *Fronton* nem más, mint küzdelem a létért. Az ellenségtől kegyelemre nem számíhattunk. Ezeket az igazságokat különösen most érzi a megcsonkított és kifosztott haza!

Tudhatta mindenki, hogy ha a háborút elveszítjük, úgy hiába hoztuk meg a rengeteg pénz- és véráldozatot.

Az ily viszonyok között kötendő béke előbb-utóbb egy újabb háborút fog előidézni.

Ezt az igazságot keserűen tapasztalhatjuk most a békeszerződés után, mert Csonka-Magyarország jelen helyzetébe végleg nem nyugodhat bele.

Elvesztettük szántóföldjeinknek 62, erdeinknek 88, leelőinknek 72, rétjeinknek 77, szőlőgazdaságainknak 38, marhaállományunknak 69, sertéseinknek 56, lovainknak 61, juhainknak 74 százalékát.

Iparunkból pedig elvették vas- és acélgyártásunknak 62, szénbányáinknak 68, fűrésztelepeinknek 90, bútóiparunknak 90, szövőiparunknak 60, papírgyárainknak 90, malomiparunknak 40, cukorgyárainknak 40, sóbányáinknak 100 százalékát; 22.000 km. hosszú vasútvonalainkból mindössze csak 5000 km. maradt meg, három és fél millió magyar pedig idegen járom alá került.

A monarchia kardot rántott, hogy fel ne daraboltassék.

Szerbia miatt tört ki a háború, mely kezét a monarchia részei után nyújtotta ki.

Ugyanezt tette Olaszország és Románia is.

Mily nagy különbség volt a monarchia és az entente között!

Nálunk mindig a békéről prédikáltak!

A szövetkezett hatalmak ezzel ellentétben folyton a kimaradhatatlan győzelmet hirdették, dacára Belgium, Szerbia, Monte negro, Románia leveretésének és az orosz kolosszus megrendítésének.

Kormányaink kifelé és befelé gyengeséget árultak el.

Még akkor is, ha félelem szállt meg bennünket, azt mutatni hiba volt.

A bel- és külföldi ellenség ezt észrevette, következménye volt, hogy erejét megkettőztette.

Ezért a legelső követelmény az lett volna, hogy *a haza élén egy erős kormány legyen.*

Kérdem, miért nem lépett fel a kormány a lázítókkal szemben? Miért nem szerzett érvényt a kivételes törvényeknek?

Szomorú jelenség volt az, hogy a *Hinterlandhan* történetek, a parlamentben elhangzott, a hadviselés érdekeire károsan kiható beszédek és nyilatkozatok dacára a törvényes rendelkezéseknek, dacára a cenzúra létezésének, a sajtóban mégis napvilágot láthattak, ott kommentálhatók voltak és úgy ezen, mint más után a harcoló csapatokhoz eljuthattak, ott azok harcászását befolyásolva, sőt megbénítva, az összeomlást előkészítették.

Mindkét állam kormánya gyenge volt arra, hogy a velük szemben álló pártokat kényszerítsék, hogy önző céljaikat legalább a háború idejére felfüggeszék. Az aknamunkák és az entente pénze által támogatva a feldúláson, illetve a fennálló államszervezet szétmorzsolásán dolgozó pártok a monarchiában végül felülkerekedtek. A kormányok engedték őket kifejlődni és veszedelmessé válni.

A propaganda hatalmas eszközével élni kellett volna úgy a Hinterlandban, mint a Fronton.

A Hinterlandban a kormány feladata lett volna a honi sajtót a létért folyó harc szolgálatába állítani, a Fronton pedig a hadseregfőparancsnokságnak a sajtóhadiszállását oly irányban kellett, volna vezetni, hogy a népek lelkéhez férközzön.

E kettő, a honi sajtó és a sajtóhadiszállás szoros kapcsolatban együttműködve vezetett volna sikerre.

A valóság pedig az volt, hogy a honi sajtó zöme a Hinterlandban bomlasztólag hatott, a sajtóhadiszállás pedig idegen maradt a monarchia népeinek lelkéhez, a szíveket pedig a hazafiaság lángjára lobbantani nem tudta.

Boroevic Szvetozár tábornagy, a monarchia kiváló hadvezé-

reinek egyike a sajtóhadiszállásról következő véleményét fejezte ki.

„Das Pressquartier besteht aus lauter braven Zöglingen, die aber ihren Beruf verfehlt haben”.

„*In Teschen sitzt nicht ein Mensch, der von der Bedeutung der Presse, von ihrer Fähigkeit auf die Bevölkerung zu wirken von dem, was in der Volksseele vorgeht, — eine Ahnung hat.* Man lebt in der vormärzlichen Zeit, und verlangt nur: Geld, Menschen? Schweigen. Versuche von hier aus zu ändern, wurde mit nonchalanter Geste abgewiesen, daher eingestellt. Und doch gehört dorthin ein *grosser Berufsjournalist, der eine Armee wert wäre, und unendlich nutzen könnte!*”

Az entente ott, ahol a bomlás jelei mutatkoztak, kemény marokkal nyúlt bele. Ily jelek nem hiányoztak nála sem. Különösen a francia hadseregnél mutatkoztak a champagnei megücsült áttörés után, de könyörtelenül letörte őket. Ugyanazon energiával pótolta az elhasznált tartalékokat is emberhiány ellenére, júliusban. Zsákmányolt parancsok bizonyították, hogy az arcvonalból való engedély nélküli eltávozást (szökéseket) minden rendfokozatban, még az angol hadseregnél is, halállal büntették. A *Hinterlandban minden defaitizmust* és az ellenséggel való mindenemű egyetértést az államhatalom üldözte. A törvényszékek még most is ebben az irányban dolgoznak. Vasszigorral tartották fenn a fegyelmet úgy a hadseregben (a *Fronton*), mint a népben (a *Hinterlandban*). Kifelé egész politikai hatását a támadásra irányította. Ezzel megtöltötte népeinek és hadseregeinek lelkét. Franciaországban a bosszú gondolata volt az, melyet a kormány sohasem hagyott kialudni. (*N. Nikolai: Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg.*)

Az entente kormányai vasököllel uralták a helyzetet minden vonalon; keményen tartották kezükben a kormány gyeplőjét.

Ezzel szemben nálunk?

Az áruló csehek amnesztiát kaptak!

A sajtó büntetlenül izgatott!

Fényes László, Lovászy Márton orszgy. képviselő nyílt ülésen hirdették, hogy ententebarátok!

Gróf Tisza István lemondása után következett kormányok keztyüs kézzel intézték az ügyeket, míg Lloyd George és Clemenceau miniszterelnökök vasököllel dolgoztak.

A nálunk uralkodó liberális lágység malmára a vizet az Unió elnöke rókaravaszsággal hajtotta.

Eszembe jut itt a róka és a holló anekdotája.

Megszólalt a Wilson-róka (14 pont): Ausztria-Magyarország népeinek lehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket és gondoskodni kell arról, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása biztosítsassék.

Hallgatta a holló ezeket az ígéket.

A róka folytatta mondókáját (4 pont): a megegyezések békének az igazságon és oly kiegyezésen kell felépülnie, hogy tartós békét idézzen elő; a népeket és tartományokat nem lehet sakkfigurák módjára az egyik államfelsőbbségből egy másikba áttolni; a területi kérdéseket az illető lakosság érdekében és javára, nem pedig a versengő felek kompromisszuma gyanánt kell megoldani.

A holló csak hallgatott.

A róka végül legszebb melódiájába fogott (5 pont): a pártatlan *igazságosság* nem tűr meg semmiféle különbséget azok között, kikkel szemben igazságosak kívánunk lenni és azok között, kikkel szemben nem akarunk igazságosak lenni. Oly igazságot kell gyakorolni, mely nem ismer kedvezést, csak egyenlő jogokat.

Ennyi sok mézes-mázos *propaganda-beszédre* megszólalt a holló a pacifizmus falsch hangján és erre kiesett a hadsereg a monarchia hatalmából.

És itt az aesopusi mese a történetektől eltér egy kissé, mert nem a wilsoni róka prédája lett a zsákmány, hanem előtörtettek a megtépázott, megzavart és éhes kis rókácskák és a zsákmány egy-egy darabjával szétfutottak Bukarest, Prága és Belgrád felé.

És az öreg propagandát csináló róka elsompolygott és szanatóriumba vonult.

Való tény az, hogy az entente a háborút főképen a *propaganda* eszközeivel nyerte meg.

Az Abendzeitung szerint (München, 1918 nov. 20.) North - cliff lordja, Charles Harmsworth 1918 november havában Lloyd Georgetől egy elismerő okiratot kapott, melyben bizonyoságot tesz a North cliff által vezetett propaganda nagy jelentőségéről és annak hatásáról, amellyel *ez a propaganda Ausztria-Magyarország összeomlását előmozdította.*

Az Unió elnöke 1918 január hó 8-án tartott beszédében 14 pontban állította fel a világbéke feltételeit. (22. sz. melléklet)

Körülbelül egy hónap múlva Wilson 1918. évi február hó 12-iki beszédében újból nyilatkozott a béke kérdésében és újabb négy pontban vázolta meg a béke alapelveit. (23. sz. Melléklet)

E nyilatkozatok alapján általános igazságos békéről kezdtek beszélni, mivel a Wilson által proklamált alapelvek lényegileg megegyeztek a központi hatalmak programjával.

Gróf Gzernin és gróf Hertling a kötendő béke alapjául nagyjában alkalmasnak tartották ezeket a pontozatokat.

De nemcsak gróf Czernin és gróf Hertling beszélt a békéről, hanem beszélni kezdett a Hinterland is, a sajtó is, a politikusok is, a nem politikusok is, a munkásság is, szóval *mindenki*, összevissza beszéltek, derüre-borura.

Megkezdődött a wilsoni pontok magyarázata.

Az egyik a végső kitarásban látta az üdvöt; a másik megegyezéssel keresett megoldást; a harmadik a különbségek mellett kardoskodott; a negyedik a feltétlen azonnali békekötést követelte. Szóval, az egység helyett kezdetét vette a széthúzás.

Ez már nagy baj volt. Sőt igen nagy!

Közben lezajlott a nyugati fronton a németek által megindított támadás, melytől kedvező fegyveres döntést reméltek.

A fegyveres döntés azonban elmaradt

Helyesnek bizonyult 1918. év tavaszán az offenzíva felvétele, mert nagy kezdőeredményekkel indult meg, de bebizonyult egyidejűleg az is, hogy a rendelkezésre álló erő döntő eredmény eléréséhez kevés volt.

Az amerikai haderőnek Franciaországba való megérkezésével a szövetséges és társult hatalmak visszavonhatatlanul és megmásíthatatlanul elhatározták, hogy a háborút *a döntésig fegyveresen fogják végigküzdeni*.

Ezzel Wilson békepontjai szegre kerültek.

1918. évi július 18-a után a nyugati fronton a kocka megfordult. A kezdeményezés a németek kezéből kisiklott és az entente ragadta azt magához. A szerepek megváltoztak.

Most az entente támadt és a német védekezett, sőt mi több, visszavonult.

A szövetséges és társult hatalmak úgy számbeli, mint hadi eszközökben való roppant fölénye folytán Foch marsallnak módjában állott folytonos és következetes nyomást gyakorolni a németekre.

Ahol a németek a nyomásnak engedtek, ott feltartóztathat-

lanul hömpölygött vissza a mozgás a Rajna felé, hol a nyomást a szívós ellentállás nyugvópontra hozta, ott segítettek az amerikai tartalékok és a tankok.

A nyugati fronton most már valóságos *örlési* folyamat indult meg.

Így tehát tartós megállása nem volt a németnek a tengertől a Maasig terjedő 300 km.-es széles fronton sehol sem! Az 1918. évi július 18.-val kulminált német akció után azonnal bekövetkezett az entente-reakció. A harcban elhasznált és fáradt német hadosztályok sem pihenéshez, sem a kiegészítéshez szükséges időhöz nem juthattak.

A béke ügye kezdett rosszul állani.

A diplomataik azon nézetten voltak (Czernin, Burián), hogy felette vitás, vajjon a háború befejezését fegyveresen ki lehet-e erőszakolni.

Az entente eddig a békekötési ajánlatokat visszautasította. Elképzelhető-e, hogy most üljön le a béke asztalához, midőn Foch marsall offenzíva jávai győzelmi mámorban ringatta az entente közvéleményt!

Mindegy, meg kellett kísérelni!

A cs. és kir. közös kormány tehát az összes hadviselő kormányoknak 1918. szeptember 14-én javasolta, hogy a békekötés alapelvei felett való bizalmas megbeszélésre küldjenek ki a semleges külföldre (hely és idő még megállapítandó) képviselőket, akik megbíznának, hogy kormányaiknak felfogását egymással közöljék, valamint nyílt és őszinte felvilágosításokat kérjenek és adjanak. (24. melléklet.)

Ezen lépés megtételére alapul szolgált: *Wilson* elnöknek ismeretes 14 és 4 pontja; azután *Mr. Balfournak* az angol alsóházban tett ama kijelentése, hogy Ausztria-Magyarországnak *önmagának kell megoldania belső problémáit*; továbbá *Mr. Lloyd Georgenak* nyilatkozata, hogy a szövetségesek hadicéljai között *nem szerepel Ausztria-Magyarország felosztása* és Németország belső megreformálása. *Wilson* újabbi beszédében (1918. július 4.) oly alapelveket szövegezett meg, amelyek az ő szövetségeseinél nem keltettek ellentmondást és amelyekről feltételezte, hogy a négyesszövetség részéről sem találnak kifogásra. Arról volt szó, hogy az alapelvek alkalmazása és értelmezése tárgyában egyes konkrét hadi és békekérdésekre létesüljön egyetértés.

Midőn a monarchia a békeajánlatot megette, a nyugati fron-

Ion a német hadseregek a kiépített Hindenburg védelmi vonalra, harcolva hátráltak.

A katonai helyzet a németeknél ekkor a következő volt.

Erő

Harcban állott összesen 197 hadosztály (129 az első vonalban, 68 tartalékban). A tartalékban állott hadosztályokból 21 új (friss), 40 felújított (elhasználó) és 7 fáradt volt.

Hadműveleti szándék:

A 119. hadosztálynak 1918 szeptember hó 16-ról keltezett rendelkezésében a következő állott.

„A csapatok most inkább mint valaha, *állásaikat meg kell hogy tartsák*. Szóba sem jöhet az a kérdés, hogy még csak egy *lépést* is hátráljanak.

Az angoloknak, franciáknak és amerikaiaknak meg akarjuk mutatni, hogy az állásunk ellen intézett minden újabb támadásuk meg fog törni és hogy ez *a vonal bevehetetlen bástyát képez*) Ily módon az entente-hatalmak majd vizsgálat tárgyává fogják tenni azokat a *békefeltételeket*, melyeket a háború befejezése előtt mindenáron el akarunk érni. Kell, hogy ezek a lények minden egyes embert áthassanak és hogy a század tisztjei állandóan odahassanak, hogy ez így is legyen.”

A XIV. tartalékhadtestnek, mely a Cambrai védelmi szakaszban állott, 1918 szeptember 10-iki parancsa a többek között a következőket tartalmazta.

„Katonai okokból kifolyólag a mai napig megengedtük az angoloknak, hogy elpusztított ellenséges területet elfoglaljanak. Most azonban, mert igen erős védelmi állást foglalunk el, *nem szabad többé egy hüvelyknyi terepet sem átengednünk.*”

A monarchia békeajánlatára Amerika 1918 szeptember 19-én «lutasító választ adott. (25. melléklet.)

Az Egyesült-Államok kormánya nem tud és nem akar semmiféle javaslatértekezlettel foglalkozni oly ügyben, melyre nézve álláspontját és szándékát annyira tisztán kifejtette.

Így szólott a válaszigyzék!

Az Unió elnöke tehát nem megy bele semmiféle béketárgyalásba, mert ő már egyszer kinyilvánította feltételeit és ezekre nézve semmi alkudozást el nem fogad.

Mondott azonban Wilson elnök a nála megjelent amerikai politikusoknak furcsább dolgot is. Kinyilatkoztatta, hogy elutasít minden békekezdeményezést és *nem köt békét addig, míg a*

központi hatalmak vereséget nem szenvednek, mert különben a békének nem lenne biztosítéka.

Szükségesnek tartja a teljes győzelmet. Tárgyalásokba nem bocsátkozhatik. Még ha Ausztria-Magyarország ki is jelentené holnap, hogy a békeprogrammjának mind a 14 pontját elfogadja, akkor is ragaszkodnia kell ehhez az állásponthez. Nem hihet az* ellenség szavának.

Hires pontjai tehát csak a *propaganda* céljait szolgálták.

Érthetetlennek látszott, hogy az Unió elnöke nyolc hónap alatt ennyire megváltoztatta véleményét!

Az év elején a béke pálmaágát lengette és szeptember hóban már beállott a háború-uszítók közé.

Miért történhetett e hirtelen változás? Mert Foch marsall értesítette Wilson elnököt, hogy a Franciaországba beérkezett amerikai segítő haderő harckészültségét már elérte, hogy *nagy dolgok vannak küszöbön és hogy a háború rövidesen befejezést fog nyerni.*

A hirtelen Pál-fordulásnak ez a magyarázata. Csak a dátumokat kell megfigyelnünk.

A békeajánlat elutasításának keltje szeptember 19-ike. Szeptember hónapban a szövetséges és társult hatalmak *három fronton* általános offenzívát kezdtek meg és pedig:

Szeptember 15-én a *balkán* fronton, szeptember 19-én a *palesztinai* fronton, szeptember 26., 27. és 28-án a *nyugati* fronton (Champagne, Picardia és Flandria).

A békeajánlat elutasítása tehát már az offenzíva folyamata közben történt meg.

Rendkívül jellemző Wilson elnök magatartása. Egyik kezével ridegen elutasítja a békét kérő feleket, de ezzel egyidejűleg a másik kezével a békekötésre vezető lehetőségeket barátságosan magyarázgatja.

Így a *békejavaslat elutasítása után* (szeptember 19.) nyolc napra rá (szeptember 27.) már újból nyilatkozik 5 pontban, úgy a népszövetség, mint az egyezségek, szerződések módozataira és feltételeire nézve. (26. melléklet.)

A központi hatalmakra *nehéz napok* következtek.

A palesztinai fronton az angol-francia hadsereg szeptember 25-éig tartó harcban a törököket 70 km. széles fronton (a tenger és a Jordán-folyó között) állásukból kivetette és megverte. (40.000 hadifogoly és 250 ágyú hadizsákmány.)

A balkán-fronton a szerb, angol, francia, olasz, görög haderő a bolgár-frontot szeptember 15-én a Cserna-folyó és a Dudica-hegytönc között 20 km. szélességben áttörte. Szeptember 20-áig az áttörés 40 km. szélességre és 45 km. mélységre bővült ki, mire a bolgár-front összeomlott.

Szeptember 30-án a bolgárok az ententetal fegyverszünetet kötöttek Szalonikiben, felfüggesztették a hadműveleteket és Macedóniában beszüntették az ellenségeskedést.

A nyugati fronton október első napjaiban az angol hadseregek meghódították a bevehetetlennek vélt Hindenburg védelmi állás északi szakaszát (Douai és St. Quentin), míg a francia-amerikai hadseregek a Hindenburg-állás déli szakaszáig jutótak előre.

Foch tábornagy ez időben jelentésében többek között ezeket mondotta: „a német haderő már meg van rendülve, a hegy csúcsán túlhaladtunk és most már lefelé megyünk.”

Ily körülmények között a központi hatalmaknak nem lehetett kilátásuk a háború sikeres folytatására.

Ezért Ausztria-Magyarország, Németország és Törökország elhatározták, hogy általános fegyverszünet megkötése és a béketárgyalások megkezdése céljából egyidejűleg az Egyesült-Államok elnökéhez fordulnak.

A svéd királyi kormány október 4-én juttatta el Ausztria-Magyarország jegyzékét Wilson elnökhöz. (27. melléklet)

Wilson válasza késett.

Közben október 17-én az uralkodó Ausztria népeihez császári *manifestumot* bocsátott ki (28. melléklet), melyben bejelentette, hogy a népek önrendelkezési joga alapján külön nemzeti államok alakuljanak Ausztriából és felhívta a néptörzseket, hogy a letelepülési területre illetékes joghatállyal nemzeti tanácsot szervezzenek.

Ezzel a császári manifestummal a régi Ausztria 1918 október hó 17-én tulajdonképpen megszűnt létezni.

A manifestumban az uralkodó hangsúlyozta, hogy az új alakulás minden nemzeti külön államnak biztosítja önállóságát és a *magyar szent korona országainak integritását* semmi tekintetben nem érinti.

A császári manifestum a monarchia zavaros belpolitikai helyzetét még jobban összekuszálta és ettől fogva a monarchia bomlása gyorsabb lépésekben haladt előre.

Az uralkodó kijelentéseivel *Magyarország integritása* miatt sem a csehek, sem a rutének, sem a szlovének, sem a németek nem voltak megelégedve. Ausztria széttűllő néptörzsei szabad prédának tekintették Magyarország ősi földjét.

A *csehek* a manifesztumot visszautasították, rámutatva arra, hogy a cseh-szlovák állam alakítása nemzetközi ügy és így a béketárgyalásra tartozik, másrészt pedig Wilson elnök békepontjaira való hivatkozással a manifesztum Magyarország integritásának tiszteletbentartása miatt ellentétben áll a cseh-tót állam eszméjével.

A *délszlávok* hasonló állást foglaltak. Hangoztatták, hogy a manifesztum nem érinti őket. A megoldási módozatot egyoldalúnak tartották, mert Boszniát, Hercegovinát és Horvátországot nem érinti.

Bár a manifesztum *csak Ausztria népeihez* szólt, Magyarország nemzetiségei mégis azonnal megszólaltak.

A császári manifesztum Magyarország belpolitikai helyzetét lánggra lobbantotta, mert az áldatlan állapotok miatt a hamu alatt izzott a parázs.

A *román* nemzetiségű osztrák képviselők az öt magyarországi képviselőt felszólították, hogy csatlakozzanak hozzájuk és követeljék az önálló román államot a monarchia keretén belül és a magyarországi román területekből.

Az *ukránok* Kelet-Galicia, Bukovina és Magyarország ukrán területeinek egyesítését követelték.

A Reichsratban Grigorovics képviselő kijelentette, hogy a bukovinai, bánáti és erdélyi románok önálló államtestbe való bekebelezésüket kívánják.

Így láthatjuk, hogy a császári manifesztum Magyarországra vonatkozólag épp ellenkezőjét érte el; benne azt hangsúlyozta, hogy *Magyarország területi integritása érintetlen marad*, pedig éppen felidézte azt, hogy a magyarországi nemzetiségek is ugyanolyan jogokat követeltek a Lajtán innen is, mint aminő jogokat a császári manifesztum az ausztriai nemzetiségeknek a Lajtán túl adni akart.

A magyar országgyűlésen október hó 18-án Vajda Sándor képviselő a *román* nemzetiségi képviselők nevében azon jog alapján, hogy sorsa felett minden nemzet maga rendelkezik, mely jogot a monarchia békeajánlatával most már Magyarország kormánya is elismerte, kijelentette, hogy a magyarországi és erdélyi román nemzet e joggal élni kíván és ehhez képest követeli a

maga részére is a jogot, hogy teljesen szabadon ön maga határozhassa meg állami elhelyezkedését. Ezért nem ismeri el a magyar parlament és a magyar kormánynak ama jogosultságát, hogy magát a román nemzet képviselőjének is tekintse.

A román nemzeti párt végrehajtóbizottságán kívül senki sem lehet feljogosítva arra, hogy ezen nemzet politikai helyzetére vonatkozó ügyekben tárgyaljon és határozzon és mindazokat a határozatokat és megegyezéseket, melyek ennek hozzájárulása nélkül jönnének létre, semmisnek és a román nemzetre nem kötelezőknek jelentette ki.

A következő napon, október 19-én tartott országgyűlési ülésen, Juriga Nándor képviselő a *tót* nemzetiségi képviselők nevében is nyilatkozott.

A magyarországi szlovák nemzeti tanács nevében a következőket nyilatkoztatta ki.

A szlovák nemzetiségek kijelentik, hogy ők nemzetet képeznek, melynek külön nyelve van és követelik önállóságukat és jogukat, önálló parlamentet is óhajtanak, mert az őket megilleti. A népek önrendelkezési jogát mielőbb a legteljesebb mértékben életbe kell léptetni.

míg ezek Magyarországon történtek, Ausztriában a nemzetiségek most már államaik előkészítésén fáradoztak, a csehek Prágában, a délszlávok Zágrábban, a lengyelek Varsóban, az ukránok Lembergben, a németek Wienben.

A visszhang, amelyet az osztrák nemzetiségek önrendelkezési jogának kihirdetése a magyar képviselőházban a románoknál és tótoknál keltett, Ausztriában élénk érdeklődésre talált, mert úgy látták, hogy ez a jelszó nem áll meg az önálló magyar nemzet, határánál.

A monarchia október 4-iki békeajánlatára Wilson elnök válaszejgyzéke végre október hó 21 megérkezett. (29. melléklet.)

Wilson válasza megdöbbenést okozott. Mert semmiképen sem jelentette a mi békeajánlatunk elintézését, hanem egészen mellékvágányra került. Wilson jegyzéke a fegyverszünet hön óhajtott időpontját kitolta. Szavai Magyarországnak szólottak, melyre az uralkodó manifesztuma közjogi okokból érthető módon nem terjeszkedett ki.

Érdekes és jellemző Wilson kétszínű, halogató, megtévesztő, hol békés, hol háborús magatartására az a körülmény, hogy azt a határozatot, melyben az entente a cseh-szlovák nemzeti tanácsot (mely Parisban székelt) Ausztria-Magyarországgal háborús

állapotban álló hadviselő kormánynak ismerte el, még a Versaillesben 1918 június hó 3-án tartott tanácsban hozták meg.

Ezóta Wilson elnök 1918 szeptember 27-én már nyilatkozott (öt pontban), de erről akkor hallgatott és csak az október hó 18-iki válaszjegyzékben hozta ezt napvilágra.

Az is feltűnő, hogy a monarchia október hó 4-iki békeajánlatára csak október hó 18-án válaszolt.

Wilson elnök késedelmes és kitérő válaszának megtaláljuk a magyarázatát, mint «ahogy megtaláltuk magyarázatát annak, hogy miért utasította el szeptember hó 19-iki válaszjegyzékében a szeptember hó 14-én tett békeajánlatunkat.

Október hó 18-ig ugyanis a balkán-fronton a központi hatalmak katonai helyzete időközben felborult és a Morava-szakaszon új frontot alkotniok nem sikerült.

Tudhatta, hogy néhány nap múlva (október 23-án) az utolsó fronton is az olaszok általános offenzívát fognak kezdeni, mert mindenképen meg kellett az entente-hadseregek küzdelmét a nyugati fronton könnyíteni, ezért szükségessé vált, hogy az osztrák-magyar haderő az olasz fronton leköttesék, hogy ne szállíthasson át a szorongatott németeknek segítséget a nyugati frontra.

Ugyanis négy hadosztály (1., 35., 106. és 37. h. ho.) a németek segítségére a nyugati fronton már beérkezett.

Ezért tehát Wilson elnök újból taktikázott, ismét szegre akasztotta pontjait, sőt első 14 pontjai közül a 10-iket már alaposan módosította is.

Érdemleges választ tehát október 4-iki békeajánlatunkra addig nem akart adni, míg az olasz offenzíva eredményét nem látta.

Amint jegyzéke köztudomássá vált, október 22-én Zágrábban Pribicevics képviselő a dalmátok, Pincsic képviselő az isztriai horvátok, Radies a horvátok, Cankár képviselő pedig a szlovének nevében kijelentette, hogy a szlovének, horvátok és szerbek nemzeti tanácsa már elfogadta azt az álláspontot, mely szerint nemzeti kérdéseik a nemzetek feltétlen önrendelkezési jogainak szellemében oldandók meg és ennél fogva nem a császári maní' fesztumot, hanem a nemzetközi békekonferenciát tekintik az egyetlen illetékes fórumnak.

Csehek, tótok, délszlávok, horvátok és románokon kívül megmozdultak az *osztrák-németek* is Magyarország ellen; októ-

ber 25-én a Reichsratban Heininger dr. képviselő kijelentette, hogy épp oly kevésbé mint a cseh-tótok, nem állanak meg a magyar határnál, az osztrák-németek sem mondanak le magyarországi testvéreikről. Követelik, hogy Vas-, Mosón-, Sopronmegyék és Pozsony megye egy része az osztrák-német államhoz csatoltassanak.

Wekerle miniszterelnök október 15-én lemondását előterjesztette a királynak, azért, mert Ausztriában teljesen a föderalizmusra tértek át; mert Csehország egészen föderalizmus alapon akart különválni és külön államot alkotni; mert az osztrák államhatalomnak nem volt ereje, hogy ezekkel a törekvésekkel szembeszálljon; mert a védelmi kötelezettségnek Ausztria a mostani formájában nem volt képes megfelelni és *így nem azzal az Ausztriával állottunk szemben, mellyel a múltban Magyarország egyezséget kötött a kiegyezésben*, végül mert Ausztria már nem volt az az állam, mellyel háborúba léptünk.

Az uralkodó Wekerle miniszterelnök lemondását nem fogadta el.

Wekerle miniszterelnök bejelentette az országgyűlésen, hogy a király a *Magyarország önállóságáról és függetlenségéről szóló javaslatot*, mely úgy a külügyekre, Valamint az egész gazdasági berendezkedésekre vonatkozik, biztosította és *jóváhagyta*, annak az országgyűlés elé való terjesztésére a felhatalmazást megadta.

Dacára annak, hogy az ország súlyos helyzete a magyarok egységes tömörülését joggal megkövetelte, a Károlyi-párt a szét-húzással nem hagyott fel, sőt az elégedetlenséget és személyes gyűlötséget szándékosan szította.

Október hó 16-án az országgyűlésen nagy botrányt és vihart Jdéztek elő közbeszólásaikkal Lovászy Márton, Vass János és Fényes László képviselők, kijelentvén, hogy ki akarnak békülni az ententetal, nekik nem kell német szövetség, vegye a magyar parlament tudomásul, hogy ententebarát-politikát akarnak folytatni, mert *ők entente-barátok*.

Ez a kijelentés akkor, midőn a monarchia az entetental háborúban állt, *nyílt hazaárulás volt*.

Ily nyilatkozatért az ententenál e képviselők bíróság elé kerültek volna.

A császári manifesztum, melyet a fronton a parancsnokságok oly veszedelmesnek tartottak, hogy a csapatoknak nagyrészt ki sem engedték hirdetni és a Magyarországra vonatkozó függet-

ienségi kormánynyilatkozat a katonaságnál rendkívül nagy idegességet okozott.

Valóságos katasztrófát idézett azonban elő a katonaságnak a frontról való hazatérésének követelése.

A véderő-bizottságban Korosec délszláv és Stanek cseh képviselők követelték a cseh és délszláv ezredeknek hazaszállítását.

Az országgyűlésen gróf Károlyi képviselő követelte, hogy a habom azonnal szüntessék meg, a magyar katonák az országba hozassanak haza, a kormány azonnal mondjon le és az új kormány haladék nélkül indítsa meg a béketárgyalásokat, a német-szövetség azonnal bontassék fel, az új kormány jelentse ki, hogy nem kíván a délszláv nemzet függetlenségének útjában állani és végül követelte az általános, titkos, nőkre is kiterjedő választójogot.

Huszár Károly képviselő azt követelte, hogy a honvédség az osztrák határról hozassék haza Magyarország területének megvédésére és kifejezést adott azon aggodalmának, hogy felette nyugtalanító az, hogy magyar katonák felett a parancsnoklást idegenek gyakorolják, kik nem tettek esküt a magyar alkotmányra.

Ezen követelésekre Wekerle miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar csapatok visszahozásának kérdésével foglalkozott és hogy ez nem csak törekvése a kormánynak, hanem e tekintetben cselekedett is már.

Ezen követelések és nyilatkozatok ütöttek legelőször rést a fronton.

A 42. *horvát* nemzetiségű honvédhadosztály 25. és 26. ezrede kijelentette, hogy nem megy állásba.

A 27. hadosztály *tót* nemzetiségű 25. ezrede megtagadott egy ellentámadás végrehajtására irányuló parancsot. Az egész hadosztály követelte, hogy szállíttassék haza.

A 38. *honvédhadosztály* 22. ezrede kijelentette, hogy nem megy állásba. A hadosztály követelte hazaszállítását.

A *Hinterland* a front bomlását ezzel megindította.

A nemzetiségi deklarációk azonban nem maradtak meg a törvényesség határában belül, hanem más erőszakos kirobbanásokat is idéztek elő.

Fiúmében október 22-én a 79. horvát nemzetiségű gyalogezred részei a honvéd csapatokat lefegyverezték, a vasúti pályá-

udvart megszállották, betörték a törvényszék épületébe és a horvát nemzetiségű rabokat kiszabadították. Korosec délszláv képviselő az osztrák delegáció hadügyi albizottságában október 24-én kijelentette, hogy a 79. horvát gyalogezred a *horvát nép akarátát* hajtotta végre.

Gróf Tisza István az országgyűlésen október 23-án hangsúlyozta, hogy az ország nehéz helyzetére való tekintettel az összes nemzeti pártok tömörülése szükséges és a munkapárt ennek érdekében hozzájárul a választójogi törvényjavaslat újabb revizójához, illetve a demokratikusabb választójogi reform keresztülviteléhez.

Erre a Wekerle-kormány újból bejelentette lemondását a képviselőházban és javasolta, hogy az új kormány minden párt közreműködésével alakuljon meg és vegye be a képviselőház keretén kívül álló nemzeti erőket is, melyek jelenleg az országgyűlésen képviselve nincsenek. Lemondását azzal indokolta a miniszterelnök, hogy véleménye szerint az ő személye akadályá valamennyi párt koncentrációjának.

Az utolsó törvényes kormány lemondása után az ország összeomlása rohamlépésekkel közeledett.

A Wekerle-kormány lemondása után Károlyi erőszakos elnyomulása és mindenáron hatalomra való törekvése nap-nap után mindnagyobb mérvet öltött.

Midőn a *Hinterlandban* ezen szomorú események történtek, a fronton következő volt a helyzet.

A nyugati fronton.

A németek a megerősített Hindenburg védelmi állásban a szövetséges és társult hatalmak hadseregeit nem tudták megállítani, a Hindenburg-vonal elesett.

A balkán-fronton.

Konstantinápolyt az angol hadsereg, Bulgáriát a francia hadsereg megszállotta.

Az olasz hadtest Dalmácia déli határához közeledett.

Az osztrák-magyar albán hadseregcsoport Skutari—Podgorica vonalában fedezte Dalmáciát.

Az 1. és 2. szerb hadsereget a gyenge német és osztrák-magyar erők feltartóztatni nem tudták.

A görög hadsereg Kavala-Küstendil vonalában a bolgár határon állott, a leszerelésben álló bolgár hadsereggel szemben.

Az olasz fronton.

Megindult az olaszok általános offenzívája.

Ily viszonyok közepette a monarchia arra való tekintettel, hogy a Wilson-féle jegyzékek, a császári manifesztum és a nemzetiségek egyöntetű fellépése miatt a birodalom bomlásnak indult, különbeké-ajánlattételre határozta el magát.

Gróf Burián külügyminiszter elveihez hú maradt és lemondott.

Október 24-én gróf Andrásy lett kinevezve külügyminiszterré, ki a különbekét Wilson elnöknek felajánlotta, elfogadván annak összes pontjait és újabbi kikötéseit is. (30. melléklet.)

A magyar kormánynak október hó 23-án történt lemondását a király elfogadta ugyan, de új kormányt még nem nevezett ki.

A kritikus helyzetet súlyosbította, hogy az ország ezen válságos helyzetében kormány nélkül állott.

Ezen fejnélküli állapotot gróf Károlyi saját önző és sötét céljaira gyorsan ki is használta.

Ellenkormányt alakított a Nemzeti Tanácsban, tagjait a Károlyi-pártból és a szocialistákból toborozta össze.

Tehát épp ellenkezőjét cselekedte annak, amit a magyar nemzet kívánt.

A koncentráció, azaz a képviselőházi pártok egyesítése helyett parlamenten kívüli szélsőséges elemekből alakította meg a nemzeti tanácsot; Magyarország pártjait, melyek az ország többségét képviselték, egyszerűen kizárta.

Nem volt ez más, mint egy törpe kisebbségnek erőszakos, törvénytelen utón hatalomra való törekvése.

A politikai pártok arányát ezen időben a csatolt kimutatás tünteti fel. (31. melléklet.)

A király Budapesten maga iparkodott a válságot megoldani. Reggeltől estig kihallgatásokat tartott és egy sereg politikust hallgatott meg minden pártból, sőt meghallgatta a radikálisokat és a szocialistákat is.

Dönteni azonban nem tudott. A válság megoldása nélkül október 26-án elutazott Wienbe.

József királyi herceg október hó 26-án Tirolból elutazott, hogy Magyarországból az új déli front parancsnokságát átvegye.

Útközben Ő Felségétől távirati parancsot kapott, hogy Schönbrunnban kihallgatáson jelentkezék.

Ezen a kihallgatáson Ő Felsége József főherceget meg akarta nyerni arra, hogy vállalja el a magyar miniszterelnökséget és alakítson kormányt.

Ő Fensége ezen vállalkozást célravezetőnek nem tartotta, mert a politikai pártok támogatását — melyek egyikéhez sem tartozhat — nem remélte, ennél fogva a megbízatást nem fogadta el. Végre oly irányban történt döntés, hogy Ő Fensége mint homo regius Budapestre utazik, kísérletet tesz egy minisztérium alakítására, mely az ő nádorrá való kinevezését keresztül fogja vinni. József kir. hercegnek nádorrá való kinevezése azért lett volna kívánatos, mert a helyzet az egész monarchiában annyira elmérgesedett, hogy Ő Felsége Budapesten jelen nem lehetett és a kormánnyal személyesen nem tanácskozhatott.

A király még azt is tudatta Ő Fenségével, hogy gróf Károlyi Mihálylyal ezt az elhatározását értesse meg, mert Károlyit, aki igen veszedelmes és megbízhatatlan, nem tudja és nem akarja miniszterelnökké kinevezni.

Károlyi ugyanis október 26-án a királlyal Budapestről Bécsbe utazott volt, hogy a válság megoldásán vele tanácskozzék és Bécsben várta miniszterelnökké való kinevezését.

József kir. herceg Budapestre való elutazása előtt Ő Felségét és *a hadseregfőparancsnokságot arra kérte, hogy azonnal küldessen Budapestre egy megbízható magyar hadosztályt, mivel gyanította, hogy a budapesti helyőrség már meg van mételyezve.*

Megbízatásának elfogadását ezen feltételnek azonnali teljesítéséhez kötötte, mert máskülönben nem vállalhatja el a törvényes rend fentartásának biztosítását. úgy Ő Felsége, mint báró Arz vezérezredes, a vezérkar főnöke, megígérték, hogy a Fenség kívánságát azonnal teljesíteni fogják.

József kir. herceg Marcheggig való utazása alatt gróf Károlyival tárgyalt, *kitől megtudta, hogy Magyarország forradalom előtt áll.* Elbeszélte, hogy ő Gödöllőn már Ő Fenségével megállapodásra jutott és azért utazott vele, hogy megtörténhessék Bécsben miniszterelnökké való kinevezése. Károlyi hangsúlyozta, hogy Magyarországon mindenki József kir. herceget akarja királynak.

Ő Fensége figyelmeztette gróf Károlyit, hogy Magyarországnak van koronás királya, aki *Magyarország teljes függetlenségé-*

gét akarja és ezt ünnepélyesen a magyar parlamentben már ki is nyilatkozta.

Ennél többet egy igaz magyar hazafi nem akarhat!

Közben, október 27-én, Ausztriában lemondott a Hussarek-kormány is és *így se Ausztriában se Magyarországon nem volt kormány.*

Kezdetben Károlyi a Nemzeti Tanáccsal csak titokban, dolgozott, de október 27-én már vakmerősége mindjobban nőtt.

Most már oly áramlatot indított meg, mely az ország rendjét egyenesen veszélyeztette. A törvényességről lelépett és a lázadás felé törtetett. Hogy ehhez tömeget szerezhessen, a szocialistákkal és a radikálisokkal szövetkezett és az utca elemeivel kötött fegyverbarátságot.

A Nemzeti Tanács október 27-én tartotta meg első ízben nyilvánosság előtt a gyűlését a parlament előtt. Körülbelül 50.000 embert izgatott fel ezen népgyűlésen Farkas, gróf Batthyány, Lovász, Hock, Fényes, Szende, Jászai, Garbai, Böhm és Pogány.

József kir. herceg Budapestre történt megérkezése után először a lemondott miniszterelnökkel, Wekerlével tárgyalt, ki azon nézetten volt, hogy törvényes rendet kell teremteni Budapesten. Lukachich báró altábornagy azt jelentette, hogy a budapesti helyőrség csapatai megbízhatatlanok és mert a hadsereg-főparancsnokságtól megígért csapatok még nem érkeztek meg, ezek utbaindítását *a hadsereg főparancsnokságnál megsürgette,*

A hadsereg főparancsnokság kitérő választ adott. Gróf Bethlen a nádorság mellett foglalt állást. Az általános titkos választói jogot, a nemzetiségek autonóm fejlesztését és demokrata minisztérium alakítását javasolta.

Gróf Tisza szintén a nádori méltóság betöltését javasolta, szükségesnek tartotta azután Nagyhorvátország elismerését, a horvát bánnak azonnali eltávolítását és egy új bán kinevezését, a 32. közös és 1. honvéd-pótzászlóaljnak Budapestről való azonnali áthelyezését, a pártok koncentrációját, a választójogban mérsékletet, végül Károlyi megbízatását.

Gróf Károlyi kijelentette, hogy *ha nem nevezik ki azonnal miniszterelnökké, akkor ki fog törni a forradalom.*

Garami, Kunfi és Jászi épp úgy beszélt, mint gróf Károlyi.

Gróf Apponyi és gróf Hadik a pártok koncentrációját javasolták, a Károlyi-párt bevonásával.

Ő Fensége Bécsbe telefonon jelentette a tárgyalás eredményét és *másodszor megsürgette* a beígért hadosztálynak Budapestre való sürgős küldését.

A Nemzeti Tanács október hó 28-án már azt a merész elhatározást hozta, hogy azért, mert kormány kinevezve nincsen, ezentúl *az ország ügyeit a Nemzeti Tanács fogja intézni.*

József főherceg ezalatt a politikusokkal tovább tárgyalt és buzgólkodott a válság megoldásán.

Egy sereg politikus hivatott meg kihallgatásra. Csernoch hercegeprimás, gróf Széchenyi, gróf Károlyi, Vajda, Goldis, Bolgár, Beöthy, Szabó (nagyatádi), báró Wlassich, Teleszky, Návay, gróf Zichy, báró Ghillányi, dr. Frank, sorban meghallgattattak. *Mindenki mást mondott, mindenki csak tanáccsal szolgált, felelősséget senki sem akart vállalni. Széthúzás, fejetlenség nyilvánult az egész vonalon!*

Gróf Hadik hajlandó volt vállalni a kormányalakítást.

⊙ Fenségének másodszori telefonsürgetésére a hadsereg-főparancsnokság nevében báró Arz vezérezredes biztosította József kir. herceget, hogy minden intézkedést megtett. *Ezzel szemben tény az, hogy csapatokat nem küldött Budapestre.*

Már hatodik napja, hogy a Wekerle-kormány visszalépett és a válság még mindig nem oldatott meg.

Ilyen helyzetben Károlyi október hó 29-én megalakította a Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottságát, azaz a maga kormányát.

Elnök: Gróf Károlyi Mihály.

Tagok: Ábrahám Dezső, gróf Batthyány Tivadar, Bíró Lajos, Böhm Vilmos, Diener-Dénes József, Fényes László, Garami Ernő, Garbai Sándor, báró Hatvány Lajos, Hock János, János Zoltán, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, dr. Lovászy Márton, Purjesz Lajos, Weltner Jakab, Müller Ernőné és Schwimmer Róza.

úgy a lemondott kormány, mint a hadsereg-főparancsnokság is tájékozva voltak a Nemzeti Tanács összetételéről és működéséről. Csodálatos, hogy ártalmatlanná való tételére kísérlet nem történt.

Ezen zűrzavaros helyzetet kihasználva, Horvátország elszakadt Magyarországtól.

A szábor, Medakovics elnöklete alatt, Pribicsevics képviselő indítványára elhatározta, hogy a közjogi viszonyt Dalmácia, Horvátország, Szlavónia és Magyarország között egyrésztől, úgyszintén a horvát királyság és Ausztria közt másrésztől, felbontja; továbbá, hogy a magyar-horvát kiegyezési törvényt ösz-

szes pótcikkelyeivel érvénytelennek és semmisnek tekinti. Ennek következtében Horvátországot, Szlavóniát és Dalmáciát Ön állóknak és Magyarországtól minden tekintetben függetlennek nyilvánították.

E határozatot a szabor harangok zúgása, ágyúk dörgése és a nép örömrivalgása között Zagrebben október hó 29-én mondtotta ki.

Fiume, az egyetlen dédelgetett magyar kikötőnk is elveszett Magyarország számára.

Lucich sorhajókapitány és Klusacek vezérkari százados jelentették Jekefalussy Zoltán kormányzónak, hogy azzal a csekély számú katonasággal, mely Fiumében van, a várost egy esetleges horvát erőszakoskodással szemben megvédeni nem tudják.

A kormányzó Budapestről azt az utasítást kapta, hogy ha a város nem tartható, akkor minden vérontás elkerülése végett, Fiumét át kell adni a horvátoknak.

A kormányzó eltávozott a városból és a horvát-szlovén-szerb nemzeti tanács átvette Fiume kormányzását.

Az olasz- és balkán-frontról, valamint Berlinből is rossz hírek érkeztek.*

A piavei frontot az olaszok áttörték és a 6., valamint az Isonzó-hadseregeinket a Livenza—Vittorio-szakaszra szorították vissza.

A balkán-fronton a szerb hadseregek Palanka magasságáig jutottak előre és *Magyarország határától már csak két napi-menetnyi távolságra voltak.*

Németország kijelentette, hogy az osztrák-magyar kormány külön békelépése folytán, minden tekintet alól, mellyel eddig az osztrák és a magyar érdekek iránt kötelezve volt, magát felmentve érzi.

Ő Fensége Wiennel tárgyalt és gróf Károlyit felszólította, hogy alakítson kormányt, de a belügyi, igazságügyi és a honvédelmi tárcákat maga a Fenséges ur fogja betölteni. Károlyi mielőtt még a megbízatást elfogadta volna, szükségesnek tartotta a Nemzeti Tanáccsal értekezni.

Október hó 30-án hajnali 3 órakor gróf Károlyi tudatta József kir. herceggel, hogy a megbízatást nem fogadhatja el, mert a nemzeti tanács ezt a megoldást egyhangúlag elutasította.

Ő Fensége e napon *harmadízben sürgette meg a hadsereget*

főparancsnokságot, hogy a megígért hadosztályt sürgősen indíttassa útba.

A hadsereg főparancsnokságtól erre az a válasz jött, hogy a rend a budapesti helyőrség csapataival tartandó fenn.

Báró Lukachich altábornagy jelentette, hogy a budapesti helyőrség csapataihoz kevés a bizalma, még a bosnyákok sem teljesen megbízhatók, a csapatok ki vannak éhezve és a forradalmárokkal paktálnak.

Arról volt ugyanis szó, hogy a laktanyák a lázadó katonaságtól megtisztíttassanak és az utcákon összeverődött csőcselék szétszórassék.

Ily körülmények között a budapesti katonai parancsnokság csak arra kapott parancsot, hogy a katonaság fegyverét csak abban az esetben használja, ha a tömeg támadásának lenne kitéve.

A vérontásnak nem volt értelme, annál kevésbé, mert ebben az időben csakis öt megbízható század állott rendelkezésre kb. 200.000 főből álló felfegyverzett munkássággal szemben.

A kormányválság hatodik napján az uralkodó, József főherceg útján új miniszterelnökként gróf Hadik Jánost designálta.

Gróf Hadik János polgári demokrata-kabinetet kívánt alakítani és azonnal érintkezésbe lépett az alkotmánypárttal, a néppárttal, az Apponyi-párttal, az Andrássy-csoporttal, a Bizonypárttal, a demokratákkal és a kisgazdapártiakkal.

Az összes pártok támogatásukról és bizalmukról biztosították az új miniszterelnököt és hangoztatták, hogy minden magyar embernek közre kell működnie az ország belső békéjének és a közrendnek megővésében.

Gróf Hadik a következő kérdések gyors megoldását tartotta legsürgősebb feladatának.

A béke gyors megkötését, az önálló és független Magyarország megvalósítását, a politikai-, katonai- és gazdasági elválást Ausztriától, a közös minisztériumok szétválasztását, a magyar hadügyminisztérium és magyar külügyminisztérium létesítését, az összes magyar csapatok hazaszállítását, Magyarország polgárainak a legőszintébb demokrácia alapján való egyesítését, végül az általános és titkos választójogról szóló törvény megalkotását.

Az új miniszterelnök felkereste úgy a *Károlyi-pártot*, mint a *szociáldemokrata- és radikális-pártot is*, hogy közvetlen meg egyezést létesítsen ezzel a három párttal is.

E pártok azonban kijelentették, hogy ők semmiféle más párttal és politikussal együtt nem működnek; gróf Hadik nem tárgyalhat velük, hanem csakis a Nemzeti Tanáccsal, tehát a miniszterelnöknek a Nemzeti Tanácshoz kell fordulnia.

Gróf Hadik János ennek következtében nem tett további lépéseket, mert az volt a nézete, hogy egy, a törvényes kormánnyal szembehelyezkedő, *törvénytelen alapon álló testülettel* nem bocsájtkozhatik tárgyalásba.

Az alatt, míg a kormány megalakulása folyt, a m. kir. államrendőrség csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz és ezáltal a Nemzeti Tanács javára billentette a mérleget.

Károlyi október 30-án megalakította a *Munkástanácsot* és a *Katonatanácsot*

A Nemzeti Tanács már lázasan dolgozott. Miután az államrendőrséget már megnyerte, a *Hinterland* katonaságára vetette magát. A katonasághoz proklamációt intézett. (32. melléklet)

A Károlyi-párt helyiségéből indult meg az agitáció, hogy a Nemzeti Tanács részére a Katonatanács híveket toborozzon és eskessen fel.

A Nemzeti Tanács gárdája a polai és cattaroi lázadás következményei elől elmenekült tengerészekből és szökött katonák hadaiból alakult.

A Nemzeti Tanács állandó összeköttetésben volt a Munkás- és Katonatanáccsal. A tömeget ezek a szervezetek lázították és mozgósították az utcát.

A sok lógós, bujkáló dezertor katona engedett a proklamációnak, sokkal hamarabb, mint ahogy azt a Nemzeti Tanács gondolta.

Az utca nem várta meg a nyílt lázadásra a jelt a Nemzeti Tanácstól, hanem saját szakállára cselekedett. Szökött katonák, lázadó munkások, szóval a társadalom söpredéke összeverődött sok ezret kitevő tömeggé.

A vezetés most már nem a politikusok kezében volt.

A Nemzeti Tanács csak azt hitte, hogy elgáncsolja a gróf Hadik-féle kabinetalakítási kísérletet, de a fékét vesztett, megvadult tömeg azonban már áttörte a gátat és előntötte Budapestet.

Október 31-én kitört az „*őszirózsás forradalom*”.

Az éjjel a forradalmi csapatok megszállották a térparancsnokság épületét, a telefonközpontokat, pályaudvarokat és néhány középületet.

Br. Lukachich altábornagyot a katonai parancsnokság épületéből eltávolították és erőszakkal az Astoria-szállóban székelő Nemzeti Tanács elé cipelték. Innen egy hátsó ajtón, polgári kalapban és esőköpenyben sikerült később megmenekülnie.

Br. Lukachich altábornagy helyét Hunke altábornagy foglalta el.

Felbérelt katonák gróf Tisza Istvánt, Magyarország ezen korának legnagyobb államférfiát, meggyilkolták.

Forradalomnak ezt a kort csak *annyiban* lehet nevezni, mert itt is, mint minden forradalomban, a törvényes rend erőszakos eszközökkel felborított.

Az a körülmény, hogy Budapest utcáin gépkocsikra zsúfolt csukaszürkeruhás, mámoros tömeg össze-vissza lövöldözve végigszáguldott; hogy az utca népe üzleteket és ékszeres boltokat, pályaudvarokat és katonai raktárakat kirabolt; hogy a katonai szállítmányok pénztárait feltörték és kifosztották; hogy a világháborút *vitézül* végigküzdött tiszteknek a melléről a haza hűségese szolgálataiban kiérdemelt kitüntetések letépték; hogy a tiszték egyenruhája meggyaláztatott; hogy az utca terrorja által uralomra jutott törvénytelen szervezetek az államhatalmat bitorolták: *nem volt a magyar nemzet szabadságforradalma!*

De mit is lehetett várni a régi katonai kötelességtudásról és esküjükről megfeledkezett szökött katonáktól?

Mit lehetett várni a szakszervezeti vezetők által megtévesztett és félrevezetett munkástömegektől?

Mit lehetett várni a gyűlölettől elvakult Károlyista, szocialista és szabadkőmives vezetőktől?

Hetven év előtt, 1848-ban kitért a forradalom, mert Ausztria császára eltörölte a magyar alkotmányt. Most, 1918-ban az uralkodó a magyar nemzet összes követeléseit elfogadta és az ország teljes függetlenségét proklamálta!

Gróf Hadik miniszterelnök programjába *minden pártnak*, úgy a 67-es, mint a 48-as alapon nyugvó kívánságát, továbbá a szociáldemokratáknak, a radikálisoknak és a Károlyi pártjának is az összes követeléseit felvette.

Magyarországnak semmi szüksége sem volt tehát a forradalomra, hogy a monarchia keretéből kiváljon, és önálló, független királysággá átalakuljon.

Hiszen 1918 október hó 16-án az országgyűlésen a kormány elnöke, Wekerle, és pedig a király egyenes utasítására, bejelentette a perszonáluniót.

Magyarországnak Ausztriától való különválásának keresztülvitelére csak három közösügyet kellett liquidálni.

A külügy és pénzügy liquidálására külön királyi engedélyre szükség nem is volt, mert az osztr.-magy. bank és a külügyi hivatal fenn sem maradhatott volna, mivel a monarchiából öt önálló nemzetiségű állam alakult, (Magyarország, Német-Ausztria, Jugoszlávia, Lengyelország és a Cseh-tót állam).

A hadügy liquidálására pedig Ő Felsége Károly császár és király hosszas tárgyalások után az osztrák generálisok heves illenzése dacára, már 1918. év elején döntött és írásbelileg is lekötötte királyi szavát, mellyel az önálló magyar hadseregnek a háború befejeztével való felállítását biztosította.

E nyilatkozat főbb pontjaiban következőleg hangzott:

Ő Felsége nyilatkozata gróf Apponyi Albert előtt 1918 január hó 25-én a magyar hadsereg kérdésében.

Ő Felségének megmásíthatatlan elhatározása, hogy a háború befejezése után, bármilyen nehézségek merüljenek is fel másik államában, vagy bármilyen kormányváltozások és pártalakulások álljanak elő Magyarországon, a magyar véderőt *magyar hadsereggé szervezi*, mely az 1867. XII. t.-c. értelmében az egész hadsereg kiegészítő része leend.

Ez a magyar hadsereg hadtestig bezárólag magyar szolgálati és vezényleti nyelvet és tisztán magyar állami (nemzeti) zászlókkal és jelvényekkel bírand, teljesen önálló katonai igazságszolgáltatással, katonai nevelő, műszaki és gazdasági, szóval összes katonai intézetekkel.

A katonai igazgatás a magyar országgyűlésnek felelős magyar hadügyminiszter alatt fog állani.

A magyar hadsereg költségeit a magyar országgyűlés szavazza meg, összes szükségleteiről az ország gondoskodik.

Ezt ő Felségének írásban terjesztettem elő és ez ő Felsége által legkegyelmesebben elfogadtatott.

Apponyi s. k.

Ő Felsége ezen királyi szavával *meghajolt a magyar nemezeinek 400 éves kívánsága előtt*, melyek az 1591. évi I., 1596. évi XXL, 1609. évi IX. és X., 1608. évi IL, 1609. évi LXV., 1622. évi XXIII, 1638. évi VII., 1655. évi XIX., 1715. évi VIII., 1792. évi IX., 1802. évi L, 1807. évi L, 1808. évi IL, 1830. évi VII., 1840. évi IL, 1848. évi III. és XXL t.-c.-ekben vannak beiktatva.

Ezen törvénycikkekben a magyar nemzet jogai vannak lefektetve az önálló magyar hadseregre, a magyar szolgálati és vezényleti nyelvre, a magyar nemzeti zászlóra és jelvényekre, az újoncmegajánlásra, a magyar újoncoknak kizárólag a magyar csapatokhoz való besorolására, a magyar csapatoknak az ország határán belül való állomásozására és alkalmazására, az idegen nemzetiségi tiszteknek a magyar csapatoktól való kihelyezésére, a magyar hadseregben kizárólag magyar táborno-
kok és tiszteknek való alkalmazására vonatkozólag.

Ha tehát a pénzügy és külügy akarva vagy nem akarva ügyis elváltott volna a közösségtől és a hadügyre nézve Ő Felsége maga adta meg a beleegyezését Ausztriától való elválásra, kérdezem, *mi szükség volt a forradalomra?* Hisz a többi ügyekben Magyarország már idáig is önálló volt!

Miért és kinek kellett tehát az „öszirózsás forradalom”?

Megmondom! *Károlyi Mihálynak* és cinkostársainak, mert nem Károlyit nevezték ki királyi miniszterelnöknek és így nem juthattak Károlyi révén a szocialisták és radikálisok hatalomra.

Az események folytán gróf Hadik János miniszterelnöki megbízatását József kir. herceg kezébe visszaadta.

Gróf Hadik ezen elhatározását telefonon Ő Felségének is bejelentette. Br. Lukachich altábornagy a királyt megkérdezte, hogy a forradalomhoz még nem csatlakozott katonaság az utca lázadó tömege ellen használhatja-e fegyverét?

Ő Felsége gr. Hadik lemondását elfogadta; br. Lukachich altábornagynak pedig megtiltotta, hogy a katonaság a népre tüzeljen.

József kir. herceg gróf Hadik lemondásának elfogadása után ismét homo regius-szá válván, újból felvette gr. Károlyival a tárgyalást, aki *kijelentette, hogy Budapest egy rettenetes vér-fürdő előtt áll.* ő az egyedüli, ki ezt meg tudja gátolni és rendet tud teremteni, de csak azon esetben, ha Ő Felsége azonnal kinevezi miniszterelnökké és ha még estig az esküt le is teheti.

József kir. herceg telefonált ő Felségének és azt ajánlotta, hogy nevezze ki haladéktalanul gróf Károlyit miniszterelnökké.

Gróf Károlyi Mihályt erre a király október 31-én kinevezte miniszterelnökké és az összes polgári és katonai hatalmat rendelkezésére bocsátotta, hogy az országban a rendet helyreállítsa.

Az eskütétel délután 6 órakor történt meg, melyet gróf Károlyi egyedül és külön, a minisztérium többi tagjai pedig együttesen tettek le a királyt képviselő József kir. herceg előtt.

Az eskümintát Say alezredes, a Fenség szárnysegéde olvasta fel, mint tanuk Libits udvari tanácsos és Kállay százados parancsértiszt szerepeltek.

Az eskütétel alatt történt, hogy gróf Batthyány és Jászi az eskü szövegét nem mondották az előolvasó után, mire a Fenséges Ur keményen Batthyány szemébe nézett, erre Batthyány úgy tett, mintha az eskü szövegét mondaná.

Most már valóban nem is kellett tovább a forradalom. Sietett is a Nemzeti Tanács október hó 31-én kiadott kiáltványában a népet a munkához, a katonákat a kaszárnyába visszatessekelni. Hangoztatta most már — de persze a fosztogatás és rablás után — a magántulajdon szentségét és hogy a rendzavarástól mindenki tartózkodjék.

De az egynapos forradalom, jobban mondva a forradalmat előkészítő időszak alatt annyi piszok ragadt a Nemzeti Tanács vezető embereire, annyi kétes és züllött ember tolakodott a vezetők környezetébe, hogy a tőlük való szabadulás most már lehetetlen volt.

A sok piszkot, ha sikerült is idővel magukról némileg eltávolítani, a piszok foltja ott maradt, sőt még ma is ott van.

Sokszor vetődött fel az a kérdés, miképen volt lehetséges, hogy úgyszólván a Wekerle-kormánynak szeme előtt, nyíltan szerveztetett és jutott kivételre ez a lázadás.

Még többször kérdezték, hogy miért nem történtek meg azok a rendelkezések, melyeket ily lázadás leverésére a törvény előír?

Ezekre a kérdésekre felelni még ma is nehéz.

Báró Lukachich Géza altábornagy 1918 október hó 26-án kedvetlenül vette át Budapesten a katonai parancsnokságot, mert a karhatalmi intézkedésekről tájékozva nem volt és sejtette, hogy azok nem kielégítőek. A király óhajára báró Lukachich altábornagnak engedelmeskednie kellett, de hangsúlyozta, hogy azokért a karhatalmi rendelkezésekért, melyeket pótolni már ideje nincs, a felelősséget nem vállalhatja el.

A törvény szerint az ország belrendjének öre elsősorban a katonaság.

A katonaság sikeres karhatalmi alkalmazásának előfeltételei legfőbb vonásokban a következők:

- az alkalmazás előkészítése;
- a karhatalom megbízhatósága;

a vezetés biztonsága és kiegészítő intézkedések.

A karhatalmi előkészítést az illető helyőrség részére megszerkesztett riadó-intézkedés foglalja magában.

Az intézkedésben előre ki kell dolgozni az illető helyőrségnek körletekbe való beosztását; minden körletnek ki kell utalni a karhatalmi csoportját egységes parancsnok alatt; szabályozni kell, hogy mely középületeket, fontos tereket stb. kell őrséggel megszállni; mely útvonalokon kell járőrmeneteket tartani és hogy a karhatalom zömét hol kell alkalmazásra készen tartani. A karhatalom magatartását és mikénti alkalmazását a Szolgálati Szabályzat írja elő. Ezeket a határozványokat a parancsnokoknak teljes biztonsággal tudniuk kell.

A karhatalmi csapatok megbízhatóságának érdekében gondoskodni kell arról, hogy a csapatoktól a destruktív elemek távol tartassanak, hogy a csapatok szelleme meg ne metyeljezzék.

A vezetés biztonsága megköveteli, hogy a vezénylő parancsnok a körlet karhatalmi alparancsnokokkal biztos úton gyorsan érintkezhessek, tehát köztük a telefonösszeköttetésnek feltétlenül meg kell lenni.

Kiegészítő intézkedések legfontosabbjai a következők:

A sajtó ellenőrzése; izgatók, lázítók ártalmatlanná tétele; statárium kihirdetése, az államrendőrségnek a karhatalmi szolgálat támogatásába való bekapcsolása.

A megejtett vizsgálat kiderítette, hogy Budapesten 1918 október havában ezek az intézkedések hiányosak voltak.

A riadó-intézkedés a sok toldás és helyesbítés folytán oly állapotban volt, hogy abban magát senki ki nem ismerte.

Báró Lukachich altábornagy azonnal elrendelte a riadó-intézkedés átdolgozását, kinyomatását és kiadását.

Ez október hó 28-án történt meg. Természetes, arra, hogy ezen új riadó-intézkedés mindenütt a parancsnokok és csapatok véérébe átmenjen, már idő nem volt.

A csapatok (összesen 81 karhatalmi század) elhelyezése nem volt célszerű, így pld. a város belsejében fekvő Lobkowitz-, Mária Terézia-laktanyában karhatalmi csapat nem volt, az éjszakát nem töltötte ott.

A karhatalmi csapat (minden laktanyában 4—5 század) Budapest környékén volt elszállásolva és naponta reggel 6—8 km.-re távol fekvő elhelyezési körletből bevonult a városba, este azonban éjjelezésre ismét visszamenetelt az elhelyezési körletébe.

A karhatalmi egységek harcászati kötelékei szét lettek tépve, mert a karhatalom nagyságát az illető laktanya terjedelméhez képest kellett arányítani.

A karhatalmi egységek parancsnokai nagyrészen teljesen fiatal, tapasztalatlan tartalékos tisztek voltak, kik kötelmeikkel tisztában nem voltak.

Egyes laktanyákban napközben készségben álló karhatalmi egységek csoportokba összefoglalva nem lettek, így pl. a Mária Terézia-laktanyában 7 különféle alakulat volt közös parancsnok nélkül.

A Budapesten elhelyezett karhatalmi századok érintkezését az agitátorokkal kellően ellen nem őrizték és így a csapatok szelleme, mely még nyáron kifogástalan, a karhatalmi kirendelés idejében (október hóban) már romlott volt. Erre az első tünet október hó 27-én volt észlelhető, amidőn az a Lánchidnál a tüntető tömeg által, minden nagyobb ellentállás nélkül, keresztül törtetett.

A budapesti telefonösszeköttetés teljes biztosítására a honvéd kerületi parancsnokság a miniszterelnökség figyelmét még június havában felhívta, hogy ezirányban a cs. és kir. katonai parancsnokságot befolyásolja. Dacára ennek, előkészületek nem tétettek.

Báró Lukachich altábornagy október hó 28-án előterjesztést tett, hogy a statárium kihirdetessék. A minisztertanács a javaslatot nem fogadta el.

Hasonlóképen nem fogadta el a minisztertanács az államfő-ügyésznek azt az előterjesztését sem, hogy a Nemzeti Tanács mint törvénytelen testület letartóztatassék.

A minisztertanács arra sem adott engedélyt, hogy a szónoklataikkal nyilvánosan izgatók letartóztatassanak. A sajtó megrendszabályozása sem történt meg, sőt ez izgatott a iegfektele-
lenebbül.

*Megdöböntő a jelenség, hogy a Hinterland teljesen aláaknázott helyzetének és viszonyainak félreismerése, kellő értékelésének elmulasztása folytán, akkor, amidőn az amnesztia révén kiszabadult államellenes izgatók mind nyíltabban szították a lázadást, midőn a hadiipar ennek folytán megakadt, a gyárak munkájának értéke problematikussá vált, mégis csaknem meg-
lepetésszerű volt a Hinterland támadása a front ellen, hol még jórészt mindig állott és harcolt a hadsereg, midőn a monarchia már összeomlott.*

Döntő kihatással volt az eseményekre a budapesti államrendőrség magatartása, mely szerint a rendőrségi fogalmazói személyzet tekintélyes része a Nemzeti Tanácsra október 29-én felesküdt.

Október hó 30-án a rendőrség nem működött; e napon semminemű karhatalmi kirendelést nem kért; sőt a rendes híradást is beszüntette. A katonai parancsnokság e napon teljes sötétségben tapogatott. A rendőri szolgálatot pótolni nem lehetett, ez okból a katonai parancsnokság minden eseményt csak utólag tudott meg és ezért ellenintézkedéseket tenni nem is tudott.

Báró Lukachich altábornagy azon néhány nap alatt, mióta a katonai parancsnokságot átvette, az ő szokott erélyével lázas tevékenységet fejtett ki, hogy a hiányosságokat pótolhassa, de arra, hogy a helyzetnek teljesen ura lehessen, már nem volt ideje. Katonai parancsnokká történt kinevezése már késő volt.

Még az utolsó pillanatban is, október hó 30-ról 31-re virradó éjjelen, azaz a forradalom éjjelén is megvolt báró Lukachich altábornagyban az erős akarat, hogy feladatának megfeleljen és hogy az ország törvényes rendjét, ha kell, a Szolgálati Szabályzatban előírt eszközökkel biztosítsa, azonban ő Felsége telefonon neki megparancsolta, hogy vérontástól tartózkodjék.

Ezek az adatok némileg megvilágítják azt, hogy miért törhetett ki a zendülés és miért tombolhatott az Budapesten egy napon át büntetlenül.

Az új miniszterelnök kabinetjét természetesen csakis hasonló emberekből állította össze és pedig a Károlyi-pártból, a szocialistákból és radikális szabadkőművesekből.

A kormány november 1-én következőképen alakult meg:

Miniszterelnök: gróf Károlyi Mihály.

Belügyminiszter: gróf Batthyány Tivadar.

Kereskedelemügyi miniszter: Garami Ernő.

Földmivetésügyi miniszter: Búza Barna.

Igazságügyi miniszter ideiglenesen: Búza Barna.

Pénzügyminiszter ideiglenesen: gróf Károlyi Mihály.

Munkasügyi és népjóléti miniszter: Kunfi Zsigmond.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter: Lovászy Márton.

Hadügyminiszter: Linder Béla alezredes.

Közélelmezésügyi miniszter: Nagy Ferenc.

Nemzetiségi miniszter: Jászi Oszkár.

Volt tehát Magyarországnak ezen időben *négy* kormánya és pedig: a Nemzeti Tanács (törvénytelen főkormány), a fele-

lős minisztérium (törvényes kormány), a Munkástanács (hatalmi kormány) és Katonatanács (fiók-kormány).

Mert hogy ez tényleg így is volt, azt a történelem bizonyítja. E szervezetek folyton versengtek egymással, külön-külön intézkedett mindegyik saját szakállára és a hegemoniát valamennyi fölött a Munkástanács ragadta később magához.

A Munkástanács szervezett szocialistákból állott, kiknek delegáltjai a többi három hatalmi szervbe bekerültek, azokat ellenőrizték és fékentartották.

A Nemzeti Tanács a vidéket is felszólította, hogy ők is alakítsanak fiók nemzeti tanácsokat.

Az országban *gombamódra* megszorodtak ennek következtében a vidéki nemzeti tanácsok. Ebből később sok baj származott, mert azok, mint apró mellékkormányok működtek és sok gondot okoztak, míg azokat le tudták szerelni.

A sok kormány és nemzeti tanács sehogy sem tudta az ország törvényes rendjét és nyugalmit visszaállítani.

A forradalmi láz nem szűnt meg. A tömeg a „diadalmas forradalom vívmányát” biztosítani akarta és a Nemzeti Tanácsot azzal a követeléssel zaklatta, hogy kiáltsa ki azonnal a *köz-társaságot* és annak elnökéül Károlyi Mihályt proklamálja.

A kormány azzal a fenyegetéssel, hogy ha nem nyer szabad kezét, az országban polgárháború és vérontás lesz, a királytól a minisztériumnak az eskü alóli feloldását kieroszakolta.

Ennek a története a következő. Gróf Károlyi, gróf Batthyány, Jászi és Kunfi József kir. hercegnél megjelentek.

Izgalmak között magukból egészen kikelve előadták, hogy a közvéleményt, mely a király ellen fordult, a köztársasági áramlattól visszatartani képtelenek. Ennek oka az, hogy a király esküjét nem tartotta meg, mert Snjaric altábornagyot, a zágrábi katonai parancsnokot és Mihalovic horvát bánt kihallgatáson fogadta; így tehát Horvátországnak Magyarországtól való elszakadási törekvéséről tudomással kellett bírnia és abba hallgatólag beleegyezett.

A Nemzeti Tanács ezért elhatározta, hogy az új kormányt, mely a királynak esküt tett és ezáltal a köztársasági mozgalomnak útját állja, le fogja tartóztatni és végezni fog vele.

Más kivétel ut nincs, minthogy a kormány lemond, vágta az eskü alól feloldassák.

Felszólították a Fenséges urat, hogy hozza a király tudomására a következőt.

A minisztereket oldja fel az eskü alól; ellenkező esetben a minisztérium le lesz tartóztatva, a király trónjától meg lesz fosztva és a köztársaság ki lesz kiáltva. *Legjobb volna, ha Ő Felsége önként lemondana a trónról.*

A kormány ultimátumát Ő Felségének Károlyi telefonon bementotta és pedig:

1. A kormány egy proklamációt bocsát ki, melyben kijelenti, hogy hatalmát a néptől nyerte és nem áll módjában az államformát meghatározni. Az országgyűlés össze lesz hívva, hogy kimondja Magyarország teljes függetlenségét, a sajtószabadságot, a korlátlan gyülekezési jogot és megszavazza az általános titkom választási törvényt.

2. Ha az országgyűlés a fentieket nem szavazná meg, akkor ezek oktrojáltainak.

3. Hat hét alatt az új választások megejtetnek és az új képviselői, testület fog határozni az államforma fölött: *köztársaság vagy királyság!*

míg ez a telefonálás tartott, Jászit a Nemzeti Tanács telefonon felhívta. Jászi a Nemzeti Tanáccsal való beszélgetés után kijelentette, hogy az események a Wiennel telefonon tudatott kormányelőterjesztést már túlhaladták. Már minden késő, a köztársaság erőszakkal fog jönni, csak egy ut van még hátra, a *királynak le kell mondani, ellenkező esetben erre kényszerítve lesz.*

Ő Felsége minderről telefonon tudomást nyert. A király választ nem adott.

Három óra múlva Schönbrunn jelentkezett. Gróf Andrassy külügyminiszter tudatta, hogy Ő Felsége a minisztereket a Neki tett eskü alól feloldotta.

Windischgrätz Lajos herceg „A nagy összeomlás előtt” című cikkében az alábbiakat írja.

November hó 1-én délután hat órakor gróf Andrassy Gyula külügyminiszterrel megyünk Schönbrunnba a királyhoz. Felmegyünk az első emeletre, szárnysegédnek nyoma sincs, keresztül megyünk a termeken és a széles kitárt ajtón belépünk a király dolgozószobájába. Csak a király és a királyné voltak jelen. Mikor közelebb megyünk, látjuk, hogy a király a telefon mellett áll és a legnagyobb izgatottságban, élénk taglejtésekkel beszél. Int, hogy lépjunk oda.

„Budapesttel beszélek, — szólt idegesen — azt követelik, hogy mondjak le a magyar trónról. Mit feleljek?”

Hirtelen elveszem a beszélőkagylót és a tenyeremmel befedem.

„Ma délelőtt feloldottam a kormányt esküjétől, — mondotta a király — a fickók gyávák, meghátrálnak; esküjüktől feloldottam őket, de ez az utolsó, amit teszek. Le nem mondok! Jogom sincs arra, hogy lemondjak. Hogy ezek az urak hogy vélekednek esküjükről, azt intézzék el tulajdon lelkiismeretükkel, én nem szeghetem meg tett eskümet.”

Andrássyval együtt biztattuk a királyt, hogy semmi körülmények között sem szabad lemondania. Andrássy felveszi a kagylót és felhívja Budapestet.

A korábbi király személye körüli, most belügyminiszter, Batthyány Tivadar gróf beszél vele. Élesen vitatkoznak.

„Mégbolondultál talán, — kiabál Andrássy a telefonba — hogy lemondást javasolsz a királynak?”

„Ha nem mond le, úgy elkergetjük, mint egy rossz cselédet”, — válaszol Batthyány.

Így nézett ki a *Hinterland*, így nézett ki az ezeréves Magyarhon 1918 november hó 1-én.

Az országban a törvényes jogrend felborult, a személy és magántulajdon biztonsága megszűnt, az államhatalom radikális-szocialista szélsőséges irányzat kezébe jutott, esküje alóli felmentést kieroszakolt kormány a magyar hősök kezéből a kardot kicsavarta és a királyt, mint egy rossz cselédet, el akarta kergetni!

Ide jutott az az ország, mely ezer esztendőn át királyhü volt mindenkor és melynek vitézségét a világ eddig megcsodálta!

Ezek után a *Hinterlandra* már több szavam nincsen.

És a front?

Az még megvolt!

Sőt mi több, még folyt az elkeseredett küzdelem az olaszokkal addig, *míg november 1-én az esküje alóli feloldást kieroszakolt kormány a fegyverletételt rendelettel a magyar vitézséget és hősiességet orgyilkos módra meg nem fojtotta.*

Ezzel bizonyítva van, hogy nem felel meg az igazságnak az a *Hinterlandban* hirdetett állítás, hogy az ország romlását a Front felbomlása idézte elő.

XI.

MAGYARORSZÁG VÉDELME.

A balkán-front összeomlása után a bolgárok Salonikiben az entente haderő főparancsnokságával Franchet d'Esperey francia tábornokkal 1918 szeptember hó 30-án különbekét kötöttek és így a központi hatalmak szövetségéből kiváltak.

A *délnyugati fronton* a hadsereg zöme (59 hadosztály) az olasz haderővel nézett farkasszemet, melynek soraiba 15 entente (francia és angol) hadosztály is be volt osztva.

Az olasz hadsereg támadásra készült.

A *nyugati frontra*, a rendkívül nehéz visszavonulási harcokban álló német haderő némi megerősítésére négy osztrák-magyar hadosztály (1., 35., 106. és 37. honvéd) lett irányítva.

A *keleti fronton* Ukrainát 10½ hadosztály tartotta megszállva és gyűjtötte az élelmet, mivel a monarchia egymagában a hadsereget ezen időben élelmezni már nem tudta.

A *délkeleti fronton* a román hadsereggel szemben Mackensen tábornagy Romániát megszállva tartó hadserege állott. Ezen hadsereg -kötelékébe tartozott az osztrák-magyar haderőnek Goldbach altábornagy parancsnoksága alá tartozó gyenge csoportja is, mely Erdélyben volt összevonva.

A *déli (bolgár) fronton* az albániai hadseregcsoport (3½ hadosztály) a tengerpart mentén az olasz hadtest elől Dalmácia felé vonult vissza; állandóan annak a veszélynek kitéve, hogy vagy elvágják visszavonulási útjától, vagy beleszorítják a tengerbe.

A bolgár frontnak Macedóniában történt összeomlása folytán a Szerbiába vezető ut megnyílt az ellenség számára. Nem volt kétséges, hogy a szövetségesek által támogatott szerb had-

erők Szerbia visszafoglalása céljából előre fognak törni és ezáltal Magyarországot délfelől közvetlenül veszélyeztetik.

Mivel a bukaresti béke még törvénybe nem volt iktatva, azzal is számolni kellett, hogy a Balkánon megváltozott helyzet miatt Románia újból hadat indít a monarchia ellen.

Ennek következtében a monarchia, illetve *Magyarország déli határának védelméről* sürgősen gondoskodni kellett.

A hadvezetőség ezen égető kérdést úgy oldotta meg, hogy a délen lévő összes parancsnokságokat és csapatokat egységes vezetés alá helyezte, Montenegrót és Szerbiát kiürítette és az olasz frontról és Ukrajnából a nélkülözhető erőket a Száva—Duna-vonalra irányította.

Még mielőtt a hadvezetőség ezen elhatározásához jutott, a bolgár-front áttörése után már szeptember hó 20-án friss erők irányítottak Macedóniába a bolgár-front támogatására.

Az osztrák-magyar hadvezetőség e célra azon két hadosztályt (9., 30.) indította útba, melyek eredetileg a németek segítségére a nyugati frontra voltak szánva.

A német hadvezetőség öt hadosztályt (alpesi hadtest, a 6. tartalék ho. és 217., 219. ho.) irányított a Balkánra.

A hadvezetőség október 1-én, — miután Bulgária a háborút a maga számára tényleg befejezte — elhatározta, hogy ezen erőkkel az előtörő szerb haderőt addig tartóztatja fei, amíg a szerbiai és montenegrói katonai kormányzóságot tervszerűen kiüríti és időt nyer az új front megalakítására útba indítandó új csapatoknak a Száva—Duna-szakaszra való beérkezésére.

Báró Kövess tábornagy Ő Felségétől 1918 szeptember hó végén parancsot kapott, hogy az új (déli) front parancsnokságát vegye át. Az új front parancsnoksága október hó 8-án alakult meg Belgrádban.

A monarchia védelmére délen a következő erők állottak rendelkezésre:

1. 11. német hadsereg (Steuben tbk.), melyet a Szerbiából visszavonuló német és osztrák-magyar csapatok alkottak.

2. Az osztrák-magyar-albán hadseregcsoport (báró Pflanzler-Baltin vezérezredes).

3. A bosznia-hercegovinai parancsnokló tábornok (báró Sarkotic vezérezredes) csoportja.

4. Szerbia és Montenegro katonai kormányzóságaiban lévő megszálló csapatok.

A 11. hadsereg megerősítésére a Száva-Duna-vonalra a következő hadosztályok voltak útbaindítandók:

Ukrainából az 59., 15., ho. és 4. lovas ho.

Az olasz frontról a 27. és 38. h. gy. he és a 10. lovas ho. Wienből a 32. gy. ho.

November hóban a monarchia déli határán hadműveletekre tehát számításba jöhetett 14 hadosztály és 35 npf. (hadtáp) zászlóalj, 3 npf. (trt.) lovas szd.

Ezenkívül tervbe lett véve, hogy későbben Ukrainából a 155. honv. gy. ho., a 145. dandár és a 2., 7. lovas és az 5. h. lov. ho. is a déli frontra szállíttatik, úgy hogy az Adriai tenger és Orsova között összesen 23 hadosztályra lehetett számítani [eltekintve a 35 npf. (hadtáp) zászlóaljtól és 3 npf. (trt.) lovas századtól].

Orsova és a Fekete-tenger között, az alsó Duna és Sereth vonalán Mackensen tábornagy parancsnoksága alatt 70 zászlóalj, 19 lovas század és 60 üteg állott (8 gyalog hadosztály).

A délkeleti Kárpátok bérceit és a Tölgyes, Gyimes, Uz és Ojtoz szorosait Goldbach altábornagy erdélyi csoportja tartotta megszállva a keleti Moldvában álló román hadsereggel szemben; ezen erő 28 zászlóaljból és 12 ütegből állott.

Az entente a Balkán hadszíntéren 32 hadosztállyal rendelkezett; é. p.:

8 francia ho.	kb.	35.000	puska
4 olasz ho.	„	40.000	
7 szerb ho.	„	24.000	„
4 angol ho.	„	18.000	„
3 görög ho.	„	15.000	
(Venizelos-hadtest)			
6 görög ho.	„	<u>30.000</u>	„

összesen 32 ho. kb. 162.000 puskalétszámmal.

Ezen erő legnagyobb részének (mindenesetre a szerb, olasz és francia hadosztályok zömének) a Száva—Duna-vonalon való fellépése a közeljövőben várható volt.

Meglehető biztossággal lehetett számítani arra, hogy az angol hadosztályok (4 ho.) a tengerpart mentén az európai Törökországnak (Dardanellák és Konstantinápoly) megszállására fognak alkalmaztatni.

Az iránt sem lehetett kétség, hogy a görög hadsereg zöme, mely még nagyrészt kiképzés alatt állott, nagyobb hadművele-

tekre ezen időben nem lesz felhasználható, hanem valószínűleg a bolgár hadsereggel szemben állva fog maradni és a bolgár haderő leszerelését fogja ellenőrizni.

A francia erő egy része mindenesetre Bulgária megszállását fogja foganatosítani.

Ezen hadosztályokat leszámítva tehát a következő entente erők vehettek részt a támadásban:

Az olasz hadtest (3—4 ho.) a tengerpart mentén fog felépülni, mellyel szemben a Dalmáciát védő albán hadseregsoportunk (3V2 ho.), megerősítve a montenegrói és tengerparti megszálló zászlóaljakkal (15 zlj. és 10 üteg) mindenesetre meg fogja helyét állhatni.

A francia haderő zöme (4 ho.) a romániai alsó Duna-szakaszra előnyomulva Mackensen tábornagy hadseregsoportjára (8 ho.) fog ütközni és minden remény megvolt arra nézve, hogy ezen erőket egyensúlyban fogja tarthatni.

Ezen számítás alapján *a Magyarországon és Bosznia elleni hadműveletekre fenmaradt kb. 12 hadosztály* (7 szerb, 1 olasz, 2 görög és 2 francia).

Báró Kövess tábornagnak *november havában* hadműveletekre rendelkezésre állott volna a Száva—Duna-vonalon *10 hadosztály* (alpesi hadtest, 6. trt. 217., 219., 9., 30., 15., 59. és 4. lov. ho.), a Drina-vonalon *3 hadosztály* (32., 45. és 10. lov. ho.), azaz *összesen 13 hadosztály*. A Drina-szakaszon Bosznia és Hercegovina védelmi rendszerébe ezenfelül még 35 npf. zlj. és 3 npf. lov. szd. is be volt vonható.

Az új front hadrendjét a *33. melléklet* tünteti fel. A szava—dunai hadseregsoport *október hó végén* csupán a XI. hadtestből (9. és 30. ho.), a 4. lov. ho.-ból, a bajor alpesi hadtestből és három német hadosztályból (6. trt., 217. és 219. ho.) állott.

A hadsereg többi hadosztályai ezen időben csak *papíron* voltak meg (59., 15., 155. h., 27., 38. h. gy. ho. 145. ddr. és 2., 7. és 5. h. lov. ho.), mivel ezen időben az egyes hadosztályok a vasúti szállítást alig kezdték meg.

Hasonlóképpen a Drina-szakaszra való szállítás alatt állott a 32. gy. és a 10. lov. ho. is.

Báró kövess tábornagy a hadseregfőparancsnokságtól a következő utasítást nyerte:

„Arról van szó, hogy az ellenség megakadályoztassék abban, hogy a monarchia határát átlépje.

Szerbiából csak annyi területet és azt oly tempóban kell feladni, hogy Szerbia anyagi eszközeit lehetőség szerint sokáig ki tudjuk használni és a hadműveletek, amennyire csak lehetséges, az ellenség területén folyjanak.

Azon esetben, ha a rendelkezésre álló erővel a szivós védelem a Dunától délre lévő területen lehetséges nem volna, úgy a védelmet a monarchia határát képező Száva—Duna-vonalon (Bosznia keleti határáig) kell kifejteni.

Mackensen tábornagy a romániai Duna vonalát fogja biztosítani.”

Ali. hadsereg az előnyomuló szerb hadsereg elől a Száva-Duna-vonalra harcolva húzódott lassan vissza. Ezen haderő nem volt elegendő erős arra, hogy a Száva—Duna-vonaltól *délre* eső területen az ellenséges szerb hadsereg előnyomulását feltartóztassa, mivel a hadrendileg beosztott hadosztályok még nem érkeztek be. Ezen lassú visszavonulás folytán megvolt annak a lehetősége, hogy az ellenséges előnyomulás és térdnyerés elodáztassék addig, míg a Száva—Duna-átkeléshez a szükséges hadianyagot előteremtik és a hidak felépítettek.

A hadsereg november 1-ig az átkelést simán és rendben végrehajtotta, azon feladatát azonban, hogy a szerb haderő térdnyerését a Dunától délre lehetőleg sokáig megakadályozza, erőinek elégtelensége folytán megoldani képes nem volt (7 ho. 12 entente-hadosztállyal szemben), annál kevésbé, mivel részei csak fokozatosan érkeztek be.

Most már a hadászati szándék az volt, hogy a Drina—Száva—Duna-vonalon makacs és szivós védelem fejtsék ki.

A védelem támogatására a Dunán a monitor-flotilla is harcra készen állott.

November hó 1-én az általános helyzetet a *34. melléklet* tünteti fel. A Drina—Száva—Duna-vonal mögött védelemre csoportosítva állott:

az 1-ső vonalban 9 hadosztály és a flotilla (13 egység);

a 2-ik vonalban kirakodásban 4 hadosztály.

A többi hadosztályra egyelőre még gondolni sem lehetett, mert a vasúti szállítás csak lassan folyhatott le és az egyes szállítmányoknak nagy útjuk volt (Jekaterinoslaw 2017 km., Trient 1082 km.-nyire volt a Duna—Száva-vonaltól).

A hadrendileg beosztott új hadosztályok közül négynek él-szállítmányai már ezen időben beérkeztek és pedig az 59. ho.

Indiján, a 15. ho. Újvidéken, a 32. ho. D.-Tuzlán és a 10. 1. ho. Brckán rakódott ki, illetve gyülekezett.

A hadseregarcvonalparancsnokság Belgrádból Újvidékre tette át főhadiszállását.

November hó 1-én a hadseregfőparancsnokság gróf Károlyi-hoz, az újonnan kinevezett miniszterelnökhöz a» következő táviratot intézte:

„Zwecks Klarstellung der weiteren mil. Operationen, bitte ich Euere Exzellenz um sofortige Bekanntgabe, ob die Verteidigung Ungarns durch die Heeresgruppe Feldmarschall Br. Kövess wie bisher an der Donau und Save, oder mit Rücksicht darauf, dass sich der jugoslaw. Staat gebildet hat und dieser an den Kämpfen mit der Entente nicht mehr beteiligt ist, an der Donau und Drave zu erfolgen hat. Op. Nr. 145., 539.”

A válasszal Károlyi adós maradt; felelt azonban helyette november hó lén a hadügy[^]miniszter, Linder Béla, ki a *„fegyverletételt rendelte el s ezzel Magyarország védelniét feladta.*

Látható tehát, hogy a hadvezetőség intézkedett arra nézve, hogy Magyarország déli határa biztosíttassék és hogy az ellenségnek az országba való betörése meggátoltassék.

A magyar parlamentben a képviselőknek elhangzott riasztó vészkiáltásai, — mellyel a harangot félreverte, nyílt ülésen hirdették, hogy Magyarország déli határai védtelenek, — minden alapot nélkülöztek.

A magyar képviselőknek az a követelése, hogy a magyar csapatok az ország védelmére azonnal szállíttassanak haza tekintettel az október hó 24-én megindult olasz offenzívára, — már nehezen volt teljesíthető.

Nagyon rossz szolgálatot tettek ezen eljárásukkal a hazának, mert egyrészt épp akkor bontották meg az olasz fronton a katonák fegyelmét, midőn minden katonától a harc sikere érdekében a legnagyobb katonai erényekre és SZÍVÓS kitartásra volt szükség, másrészt a Hinteríandban oknélküli izgalmat és idegességet idéztek elő.

Délen álló erőink gyengék voltak bár, de az ellenséges és saját erő közötti különbséget kiegyenlítette a köztük levő természetes akadály. Amint azonban a hadrendileg beosztott hadosztályok a déli frontra beérkeznek, a helyzet mérlege részünkre annyira megjavult volna, hogy az ország sikeres védelme biztosítottnak volt tekinthető.

Nyugatról az albániai hadseregcsoport és a bosznia-herce-

govinai vezénylő tábornok parancsnoksága alatt álló hadcsoport által, *keletről* Mackensen tábornagy hadseregcsoportja által hadászatiilag biztosítva a *Száva—Duna-vonal mögött* báró Kövess tábornagy a monitor-flotilla támogatása mellett 16½ hadosztállal teljes nyugalommal tekinthetett a szerb hadsereg támadása elé, mely elkeseredett és szívós ellenség volt ugyan, de entente-hadosztályok támogatása mellett sem szárnyalta volna túl számbelileg az osztrák-magyar haderőt.

De nem is volt valószínű, hogy a szerb hadsereg Szerbia visszafoglalása után mindjárt Magyarországra való betörést kíséreljen meg, mert tekintetbe kell venni, hogy szeptember hó . 15-től kezdve 47 napon keresztül szakadatlan mozgásban volt; létszáma 350 kilométeres menetelés után kétségen kívül megcsappant és a hároméves távollét után mindenestre erős honvágy következtében is bizonyos fogyatéék állott be soraiban.

A Száva—Duna-folyón való átkelés kierőszakolásához hiányzott náluk azon hid- és hajóanyag, mely nélkül ily nagy akadályt máról holnapra átlépni nem lehet.

Minden feltétel megvolt tehát arra nézve, hogy a legjobb reményekkel nézhessünk a jövő elébe.

Ha báró Kövess tábornagy a déli front védelmét elvállalta, az ő bevált hadvezéri képessége biztosíték volt arra nézve, hogy Magyarország védelme jó kezekbe volt letéve.

Most már csak arról volt szó, hogy ő Magyarország határán állva, az ország által mindenben támogattassék.

Az akkori magyar kormány azonban ennek épp ellenkezőjét cselekedte; elrendelte az általános fegyverletételt és ezáltal az ország védelmének még a megkísérlését is meggátolta, sőt a belgrádi katonai egyezmény elfogadásával az ellenségnek egyenest megnyitotta az utat Magyarországra. Nem a tábornagyon múltott tehát, hogy a szerb betörés megtörténhetett.

Az események tárgyilagos megvizsgálása alkalmával két feltűnő jelenség ötlük szemünkbe.

A hadseregfőparancsnokság már szeptember hó közepén tudta, hogy a balkán-fronton a központi hatalmak összhelyzetére vonatkozólag végzetes napok fognak bekövetkezni.

A Radoslawow-kormány bukása után az entente-barát Malinovv került Bulgáriában a kormány élére, ezáltal Bulgária további magatartása kétséssé vált. Az entente elérte célját, szeptember 25-én Bulgária fegyverszünetet kért.

Az események azt eredményezték, hogy Németország öt

hadosztályt (alpesi hadtest, 219., 217. és 6. trt. ho.), a monarchia pedig két hadosztályt (9. és 30. ho.) *azonnal* Szerbiába irányított.

Az új front megalakítására a hadvezetőség a jelzett szállítványok *lebonyolítása után* kilátásba vette IIV2 ho.-nak a Duna—Száva—Drina-vonalra való szállítását és pedig első lépcsőben 5 hadosztályt (15., 59., 32., 4. lov. ho. és 10. lov. ho.); a második lépcsőben 6V2 hadosztályt (27., 38. h., 155. h. 2. lov., 7. lov., 5. h. lov. és 145 ddr.).

A hadseregfőparancsnokság tehát az új déli frontot fokozatosan akarta kiépíteni.

Az első mozzanatban október hóban 7 ho. állott azonnal rendelkezésre, mely Szerbiában harcolva húzódott vissza a Duna—Száva—Drina-vonalra, hová november hónapban beérkező erőkkel együtt 12 hadosztályra fog erősödni (2. mozzanat); amíg végre az Ukrainából beérkező erőkkel a hadseregcsoport 18 ½ ho.-ra fog nőni (3. mozzanat).

Aki ezen tervet megszerkesztette, *nem számolt azonban* egyrészt a Macedóniában beállott hadászati helyzettel, mert a bolgár hadsereg kikapcsolása után Macedóniában az osztrák-magyar albániai hadseregcsoporton kívül (3 ½ ho.) a központi hatalmaknak egy katonája sem maradt meg; tehát a hadászati egyensúly helyreállítására 7 hadosztály kevés volt; másrészt nem számolt a háború ötödik évében az annyira és folyton igénybe vett vasutak teljesítőképességével.

Az entente-szerb 12 hadosztállyal szemben hét osztrák-magyar-német hadosztály, mely hozzá még cseppenként érkezett be Szerbiába, nem volt képes megoldani azon feladatot, melyet részére a hadseregfőparancsnokság kítűzött. A 11. hadsereg a nyugati Moravától északra fekvő magaslaton foglalt állásának feladása után a Száva—Duna-vonalat 10 nap alatt érte el, naponta tehát átlag 18 km.-t tett meg (Krusevac—Belgrád 180 km.), ez azt bizonyítja, hogy a szerb hadsereget nem tartóztathatta fel oly mértékben, mint ahogy az feladatául ki volt tűzve. A hadseregarcvonalparancsnokság egy intézkedésében ki is emelte, hogy „die anrollenden Verstärkungen kommen so spät, dass deren Mitwirkung in jetziger Stellung nicht mehr möglich ist.”

A déli frontra szánt erők átszállítására az ukrainai hadosztályok részére 5, a tiroli hadosztályok részére 3 vonat volt csak naponta biztosítható (mozdony- és szénhiány). Ez annyit jelentett

hogy a 2. mozzanatban Ukrainából elszállítandó 15., 59. és 4. lov. ho.-nak 42 *napra volt szüksége*, hogy a Duna-vonalra beérkezzenek. (Egy gy. ho.-nak 60, egy lovas ho.-nak 36 száztengelyes vonatra volt szüksége, tehát az egész szállítmány 156/100 vonatot igényelt. Az utazási idő, melyben a Galícia határán a nyomtáv-különbség miatt szükségessé vált átrakodási időt is figyelembe kellett venni, 10 napot tett ki.) Ukrainában az elszállítás október hó 3-án vette kezdetét, tehát a 2. mozzanati három hadosztály (15., 59. és 4. 1. ho.) a Duna-vonalra november hó 13-án érkezett volna be.

Az ukrainai többi hadosztályok (155. h., 7., 2. lov., 5. h. lov. ho. és 145 ddr.) elszállítása csak ezután vehette volna kezdetét, tehát az ukrainai 7½ hadosztály szállítása *1918 december hó 21-én* fejeződött volna be teljesen.

A Tirolból elszállítandó hadosztályok beérkezésére a következő számítási terv állítható fel:

Elszállítandó volt három ho. (10. lov. ho. és 27., 38. h. ho.). A 10. lov. ho.-nak 30/100, a 27. ho.-nak 48/100 és a 38. h. ho.-nak 30/100 vonatra volt szüksége. A 10. lov. ho. elszállítása október hó 22-én, a 38. h. ho.-é október hó 28-án, a 27. ho.-é október 29-én vette kezdetét.

Az utazási idő 5 napig tartott.

Az átszállításra tehát e három hadosztálynak (10. lov. ho., 27. és 38. h. ho.) 41 (36+5) napra lett volna szüksége, azaz *december hó 1-én* fejeződött volna be teljesen az átszállítás. Ezen fejtegetésekből az következik, hogy a duna—szávai vonalon álló szerb hadsereg (12 ho.) *december hó 21-éig majdnem kétszeres túlerőben állott volna szemben az osztrák-magyar-német hadsereggel* (7 ho.).

Egy másik feltűnő jelenség az, hogy a hadseregfőparancsnokság *törvényes rendeltetésük dacára nem a honvédhadosztályokat állította Magyarország megvédésére.*

E célra például a 74. h. ho. kéznél volt, mely október hó elejétől fogva Bozen vidékén mint hadseregtartalék pihenő helyzetben laktáborozott és mégis annak ellenére, hogy minden pillanatban el volt szállítható, helyén hagyatott.

Feltűnik, hogy az olasz fronton levő 59 hadosztályból *bár 18V2 hadosztály volt tartalékviszonyban*, azok között véletlenül csakis egy honvédhadosztály (74. ho.) volt. *A többi 9 honvédhadosztály* (38., 39., 40., 20., 11. lov., 41., 51., 64. és 70.) *mind az első vonalban állott.*

A hadseregfőparancsnokság már *szeptember hó második felében* tudta a veszélyes helyzetet a Balkánon, el is határozta, hogy hadosztályokat fog odadobni, hogy az egyensúlyt ott helyreállíthassa.

Mivel 18½ hadosztály az olasz fronton tartalékban állott, módjában volt a honvédhadosztályokat azokkal felváltani és az akként felszabadult honvédhadosztályok egy részét Magyarország védelmére a Duna-vonalra állítani.

Ez volt az oka annak, hogy Magyarország bizalmatlanná vált a hadvezetőséggel szemben és október 21-én Wekerle miniszterelnök a hadseregfőparancsnokságot szemrehányással illette, hogy a magyar (honvéd) csapatoknak a haza közvetlen védelmére való elszállítása körül nehézségeket támaszt.

E helyen, midőn rámutattam arra, hogy *a magyar hadosztályokat* túlnyomóan az első vonalban, a legveszedelmesebb helyen alkalmazták, míg ezzel szemben a *nem magyar hadosztályok* tekintélyes része vagy tartalékba került, vagy a front nyugodalmas, félreeső helyeire jutott, azzal vádolhatnak meg, hogy nem vagyok tárgyilagos, mert az 1918. év októberi olasz offenzíva előtti csoportosítás csakis a véletlennek tulajdonítható.

Arra, hogy a leírott szó bizonyítást nyerjen, csak egy példát kívánok felhozni.

József kir. herceg Ő Fensége 1916. évben a hadseregfőparancsnokságtól már *két ízben* kérte, hogy a *magyar 17. hadosztályt* váltsák fel és vigyék el Doberdóról, mert ellenkező esetben a legjobb színmagyar vidék (Debrecen, Szeged) virága kipuuszul és a hadseregfőparancsnokság, részese lesz azon égbe kiáltó bűnnek, mellyel ezáltal a legderekasabb magyar nemzet ellen vét.

A 17. magyar hadosztály megszakítás nélkül két év óta volt a Karszt-fensíkon; az egyedüli, mely az eddigi összes (9) Isonzó-csatákat az első vonalban dicsőségesen végigküzdötte a Doberdón, húszszor annyi vesztesége volt, mint bármily más hadosztálynak; a többi hadosztályok ugyanis, különösen a szlávok és csehek, aránylag rövidebb ideig voltak ott és ismételten fel lettek váltva.

Mivel az előterjesztés a hadseregfőparancsnokságnál süket fülekre talált, Ő Fensége 1917 január 21-én Badenben történt legfelsőbb kihallgatása alkalmával Ő Felségénél személyesen megújította kérését. A Felség József kir. herceget megnyugtatva,

azon választ adta: „A 17. hadosztály végett pedig azt hiszem, hogy kérésed *harmadszor* talán mégsem lesz visszautasítva.”

A 17. hadosztályt azonban a hadseregfőparancsnokság a harmadszori kérelem dacára továbbra is a Karszton felejtette.

Ezért a Fenség 1917 április 18-án Laxenburgban történt legfelsőbb kihallgatása alkalmával *negyedszer* ismételte meg kérését.

A Fenség a leghatározottabban megígérte, hogy a hadsereg-főparancsnokság által a hadosztályt azonnal felváltatja és Erdélybe küldi, hogy ott valamely nyugodtabb helyre kerüljön.

A nóta vége az lett, hogy a színmagyar 17. hadosztály nem lett felváltva, hanem tovább vérzett a Karszton. A vezérkar főnöke 1917 április 28-án értesítette a Fenséget, hogy a 17. hadosztálynak a comeni fensíkon kell maradnia.

Elképzelhetjük, hogy minő kíméletben részesülhetett a többi magyar hadosztály, ha egy kir. hercegi rangban és oly magas katonai állásban lévő előljáró méltányos és igazságos pártfogásában állott hadosztállyal így bántak!

A magyar kormány a parlamentben elhangzott kívánságra 1918. év október havában a hadseregfőparancsnokságnál közbejárt arra nézve, hogy a magyar határok védelmére kellő számú magyar csapatokat mielőbb szállítsanak haza.

A hadseregfőparancsnokság a magyar kormánynak meg is ígérte, hogy kívánságát teljesíteni fogja.

A magyar csapatok hazaszállítási kérdésének részletes megoldására báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter 1918 október hó közepén Dormándy Henrik tábornokot Badenbe küldötte, lelkére kötvén azt, hogy minél előbb és minél több magyar csapatnak Magyarországba való visszaszállítását kieszközölni iparkodjék.

Dormándy tábornok 1918 október hó második felében tényleg már Badenben volt, ott jogot is adtak neki minden ügyiratba betekinteni, de *magyar (honvéd) csapatok alkalmazásának kérdésébe beleszólni nem engedték.*

Dormándy tábornok feladatát sikeresen megoldani nem tudta, mert egyrészt a magyar csapatoknak hazaszállítására a magyar kormánynak tett ígéretet a hadseregfőparancsnokságnál annak nem magyar közegei — akkor, midőn a végrehajtás még minden nagyobb súrlódás nélkül megtörténhetett volna — komolyan nem vették és a csapateltolásokat elodázták, másrészt

midőn a végrehajtásra alkalmas idő elmúlt a Fronton az olasz offenzíva és a Hinterlandban a forradalom bekövetkezett.

A hadvezetőség elejét vehette volna annak, hogy magyar csapatok hazájukat — 1916. évi példa alapján — veszélyeztetve lássák és talán nem is következett volna be az a sajnálatos, de lélektanilag megérthető körülmény, hogy a magyar csapatok azon kívánságaiknak és kérelmeiknek adtak kifejezést, hogy szállíttassanak haza Magyarországnak védelmére.

Ő Felsége október 22-én elhatározta, hogy Magyarországnak védelmével József kir. herceget bízta meg, ezért Reichenauba kihallgatásra rendelte a részletek megbeszélése céljából.

József kir. herceg Gloggnitz állomáson a vezérkar főnökével, báró Arz vezérezredessel a sürgősen megteendő intézkedéseket megbeszélte és utasításokat adott arra nézve, hogy *a magyar hadosztályokat az olasz frontról sürgősen a Duna—Szávavonalra irányítsa*; ezáltal eleje volt vehető annak, hogy a magyar csapatok önhatalmúlag Tirolból elvonuljanak. Október hó 20-án ugyanis Ő Fensége már jelentést kapott arról, hogy a kiképzési csoport magyar menetelakulásai haza akarnak menni, mivel éheznek, rongyokban és mezítláb járnak.

Amint a megbeszélés befejezést nyert, az udvari vonat Ő Felségével Gloggnitz állomásra befutott, mire József kir. herceg a vezérkar főnökével együtt a király szalonkocsijába beszállt.

József kir. herceg csakis azon kikötés mellett vállalta a balkán-front feletti parancsnokságot, ha *az összes magyar csapatokat megkapja*. Jelentette, hogy inkább fel kell adni a megszállt Venezia tartományt, melyet a küszöbön álló fegyverszüneti szerződés folytán úgy is ki kell üríteni, mintsem megengedjük az ellenségnek, hogy Magyarország egy részét megszállja.

Ő Fensége a vezérkar főnökével való megállapodásait a királynak megjelentette, mire a király a következő szavakat intézte József kir. herceghez: „Ezennel tábornaggyá kinevezlek. Utazz mielőbb a magyar határra, meg fogod kapni mindazon csapatokat, melyeket kértél. Mondd meg nevemben a Tirolban lévő magyar csapatoknak, hogy leggyorsabban követni fognak téged Magyarországba, ezt ezennel megígérem.”

búcsú után József kir. herceg az udvari vonatból kiszállt és Bozenbe utazott, hogy a tiroli hadseregarcvonal parancsnokságát átadhassa.

Utódjává báró Kövess tábornagy lett kinevezve; mivel pedig nevezett a szerb front parancsnoka lévén, csak napok múlva

érkezhetett Bozenbe, a Fenség a tiroli hadseregarcvonalparancsnokságát ideiglenesen báró Krobotin tábornagnak, a 10. hadsereg parancsnokának adta át.

József kir. herceg egy búcsúparancs fogalmazványát adta át a vezérkari osztálynak, hogy azt azonnal közöltesse a csapatokkal.

Mivel a vezérkari főnök távol volt, helyettese Schattel ezredes a búcsúparancsot átolvastva, súlyos aggodalmait fejezte ki a búcsúparancs azon része felett, melyben a Fenség a magyar csapatokkal tudatni akarta, hogy a király Magyarország védelmével megbízta és hogy szavát adja arra *nézve*, hogy *valamennyi magyar csapat hazájába mielőbb el lesz szállítva*.

József kir. herceg ekkor Schattel ezredessel tudatta, hogy ez Ő Felsege kívánságára történik, miért is *megparancsolta*, hogy a búcsúparancsot a magyar csapatoknak haladéktalanul ki kell hirdetni.

Ezen eseményeket csakis azért említem fel, mert most utólag sok minden magyarázatot nyer.

Először a búcsúparancs kihirdetése *nem történt meg*, másodszer, a magyar csapatoknak a Duna—Száva-vonalra való elszállítására *gyors és komoly* intézkedések nem történtek.

Pedig ha a magyar csapatok ezen búcsúparancsot megkapják, igen valószínű, hogy megnyugodnak és türelemmel bevárják az elszállítás idejét.

Ha a magyar csapatok kellő időben Magyarország déli határára beérkeznek, az annyira népszerű és szeretett József kir. herceg befolyása a magyar csapatokra talán Linder leszerelési parancsának dacára is érvényesül annyira, hogy *hazájuk védelmére kaphatók lettek volna*.

Az előadottak indokolttá tehetik azon véleményyt, hogy a hadvezetőség a magyar állami érdekeket nem honorálta mindig a megkívánható megértéssel, úgyannyira, hogy a háború utolsó fázisában a balkán-harctéren lefolyt hadieseményekkel kapcsolatban a Duna—Száva-vonalnak, mint hadászati akadálnak az előző hadiesemények után is (1914. évi hadiesemények és Mackensen tábornagy hadseregének 1915. évi dunai átkelése) még mindig oly túlzott nagy fontosságot tulajdonított, hogy emiatt Magyarország határainak *kellő időben és megfelelő erővel* való megszállását és megvédését elodázhatónak tartotta.

A bolgár-front összeomlása után pedig vasúti szállítóanyag, mozdony és szén hiánya miatt a magyar határok biztosításának

kérdése is elhanyagoltatott, amennyiben ha nem is az összes magyar, de legalább a honvéd és magyar népfelkelő csapatok törvényes rendeltetésük dacára, Magyarország ezeréves határainak megvédésére fel nem használtattak és így az ellenséges csapatoknak az országba való betörése meg nem akadályoztatott.

Igaz ugyan, hogy ha a hadvezetőség az ecsetelt szellemben kezelte volna is a magyar államérdekeket, bekövetkezett volna a Károlyi-kormányának november hó lén kiadott fegyverletételi rendelete folytán az ellenséges csapatoknak Magyarországba való betörése, de ez esetben nem érhatték volna a hadvezetőséget jogos szemrehányások a magyarság részéről.

XII.

A HADÁSZATI ARCVONALAK FELBOMLÁSA.

A) Olasz front.

A Weber gyalogsági tábornok elnöklete alatt álló fegyverszüneti bizottság az olasz hadsereg-főparancsnoksággal október hó 29-én az érintkezést felvette.

Az osztrák-magyar hadsereg-főparancsnokság október hó 29-én az egész frontra vonatkozólag az általános visszavonulást elrendelte és a haderőt az 1917. évi állásokba akarta elhelyezni; ebben óhajtotta bevárni a fegyverszünet megkötését. Ennél az elhatározásnál két kérdést kell tisztázni. *heiruführer* wärde, hogy a haderő képes volt-e a visszavonulást végrehajtani?

Truppen gelaufen, pedis az, und der Armee war abetössen ania, die egy Rückbewegung nicht mehr in der Hand ihrer Kommandanten. *leg meg fog-e állani* és abban addig ki fog-e tartani, míg a fegyverszüneti szerződést megkötik?

A kérdésekre *feleletként* idézem a tiroli front egy hadsereg vezérkari főnökének és a piavei front egy hadseregparancsnokának a jelentését.

A 11. hadsereg vezérkari főnöke Op. Nr. 3804. számú jelentésében a következőket mondotta:

„Als die Heeresgruppe Belluno am 29. Oktober bereits den Rückzug antreten wollte, beschwor ich, Oberst Kundmann, noch auszuhalten, *da jede Rückwärtsbewegung den Zerfall der Armee*

In der Stellung vom Jahre 1917 wurde wohl von einzelnen

Da aber mit längerem *Halten* dieser Stellung vom Jahre 1917 unter diesen Umständen *nicht sicher zu rechnen war*, wurden am 1. November unter Op. Nr. 3775/71. die Direktiven für das weitere Verhalten und das eventuelle Beziehen der 1916-er Stellung und jener, nachts Trient, ausgegeben. Das Armeekommando gab diese Befehle wohl aus, war aber der festen Überzeugung, dass durch diese Anordnungen allerdings etwas Zeit gewonnen und vielleicht auch noch einige Ordnung in die rückgängige Bewegung gebracht wurde, dass aber mit einem längeren *Halten der Stellungen bestimmt nicht zu rechnen ist*, weil die kriegsmüden und durch die Hinterlands- und Feindespropaganda zersetzten Truppen keinerlei Widerstand mehr leisten wollen und nur mehr dürftige Reste an Artillerie zur Verfügung standen.“

A 6. hadsereg parancsnoka Op. Nr. 1554/1. szám alatt következő véleményének adott kifejezést:

„Ohne ausreichende Garantien, dass der Feind nicht nachdrängt, ist *die Räumung von Venetien nicht durchführbar*.

Ein Rückzug im Kontakte mit dem Gegner könnte zur *Auflösung der Armee* führen.“

November hó 1-én Ausztriában egy *legfelsőbb kézirat*, Magyarországon pedig egy *kormányrendelet* jelent meg. A Felső elrendelte, hogy az Ausztriából alakult új nemzetiségi államokban és a Délszláv államban *saját hadseregek* állíttassanak fel. A Hinterland katonái azonnal, a Front katonái pedig hazatérésük után nyilatkozzanak hogy mely nemzetiségi hadseregbe óhajtának belépni. (35. melléklet.)

Az osztrák kormánynak az ausztriai új föderatív államalakulatok létesítéséről szóló elhatározását, a fegyverszünet, illetőleg a béke megkötése előtt már nemcsak általánosan, de a harcban álló csapatoknak is hivatalosan kihirdették, minek következtében nemcsak az állam emeltetett ki sarkaiból, hanem a harcoló csapatoknál a tisztok és legénység az ellenség előtt nemzetiségi frakciókra szakadtak, nyíltan kimondták, hogy állami hovatartozóságukra való tekintettel, a rájuk nézve immár idegen nemzeti és állami érdekekért tovább nem harcolnak és így máriólholnapra már ott kunt a lövészárkokban ellenségekké váltak azok, kik egy emberöltőn át egyek voltak.

A magyar kormány a magyar csapatoknak elrendelte a *fegyverletételt* és utasította a hadsereg-főparancsnokságot, a hadseregarcvonalparancsnokságokat (Boroevic, Bozen, báró Kövess, Odessa, Mackensen), hogy haladéktalanul lépjenek az entente-

hadseregek parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag. (36. melléklet.)

Ezekután már nem lehetett kétség az iránt, hogy a *hadsereg nem fog együtt maradni* és hogy a Front fel fog bomlani.

Minő *erkölcsi erő* tarthatta össze a hadsereget, midőn a katonák engedélyt nyertek arra, hogy tetszés szerint azon nemzetiségi hadseregbe léphetnek be, melybe akarnak?

Kitarthatott-e a haderő *lengyel* része, midőn tudta, hogy otthon, a régi Lengyelország hamvaiból már új életre kelt?

Kitarthatott-e a haderő *cseh* része, midőn otthon Csehország mint önálló állam a monarchiából már kivált?

Kitarthatott-e a haderő *horvát* része, midőn tudta, hogy otthon Horvátország Magyarországtól már elszakadt?

Kitarhattak-e az olaszokkal szemben a fronton az *osztrák* csapatok, ha a többi nemzetiségi csapatok őket cserben hagyták?

Kitarhattak-e a *magyar* csapatok, midőn a magyar kormány nekik az azonnali fegyverletételt elrendelte?

Lehetséges *volt-e* egyáltalában a *közös védelem*, ha a monarchia közössége már megszűnt?

A magyar kormány rendeletének végrehajtása szinte lehetetlennek látszott és oly állapotot vonhatott maga után, mely az államrendet felboríthatta.

A magyar kötelékek mindenütt más állambeli csapatkötelékekkel egyesesen voltak alkalmazva.

A magyar csapatoknak egyoldalú fegyverletétele, illetve a haderő magyar részeinek a kapitulációja semmi körülmények között nem volt megengedhető. A háborút az osztrák-magyar monarchia közösen viselte, a védelem közös volt és így úgy Ausztriának mint Magyarországnak érdeke azt kívánta, hogy a háború közös alapon fejeztessék be a folyamatban állott fegyverszüneti tárgyalások lezárásával.

Más államok kormányai azonos tartalmú utasításokat nem adtak ki. Ennek folytán előállhatott az a helyzet, hogy a hadseregcsoportokon belül egyes csapatok leszerelnek, mások nem.

Ugyanez a helyzet állhatott elő azáltal, hogy egyes hadseregcsoportok közvetlenül és egységes irányítás nélkül vezethették be a fegyverletételi tárgyalásokat.

Ilyenmő tárgyalások megindítása előtt a hadseregfőparancsnoksággal, továbbá — miután a báró Kövess tábornagy hadseregcsoportja és Goldbach altábornagy erdélyi csoportja között Romániában a Mackensen vezértábornagy német hadsereg-

csoportja állt, — Mackensen tábornaggal is egységes alapelvek lettek volna előbb megállapítandók.

Az azonnali leszerelés következtében összegyűjtendő hadianyag, mely milliárdokra menő, szinte kiszámíthatatlan értékű nemzeti vagyont képviselt, a kormányrendelet szerint egyáltalában nem volt biztosítva.

A hadianyag összegyűjtésére szükséges idő és a szállítóanyag semmiképen sem volt a kormányrendeletben biztosítva, mert a rendeletben csak arra volt intézkedés, hogy a katonák azonnal leszerelendők és mielőbb elbocsájtandók.

Ily nagy embertömeg hazaszállítása alapos élelmezési előkészületeket igényelt, mely előkészületek egyáltalában nem tör létek meg, aminek természetes következménye, hogy a hazatérő éhező katonák erőszakkal gondoskodnak majd élelmezésükről, vagyis Ausztriát hazatérésük közben végig fogják rabolni. Ez pedig felborítja a közbiztonságot és a rendet.

Λ hadsereg felbomlásának lavinaszerű megindulását három rendelkezés idézte elő:

1. A hadseregfőparancsnokságnak október hó 29-én kiadott rendelete az általános visszavonulásra;

2. az Uralkodónak november hó 1-én kelt legfelsőbb elhatározása a nemzetiségű hadseregek megalkotására;

3. a magyar kormánynak ugyancsak november hó 1-én kiadott kormányrendelete a fegyverletételre.

Ennek a *három rendelkezésnek eredménye az lett*, hogy az osztrák-magyar haderő az olasz Frontról hátrafelé megindult; a Front katonasága az 1917-ik évi állásban nem állott meg, hanem az ausztriai nemzetiségi csapatok szűkebb hazájukba visszajutni iparkodtak, a magyar csapatok pedig osztrák érdekekért továbbharcolni nem akartak.

Ennek bizonyosságául szolgál az a számos jelentés, melyek ből néhány jellemzőt a *37. sz. melléklet* tüntet fel.

Csodálatosan szomorú jelenség volt az, hogy a hadsereg-arcvonal-, hadsereg- és egyéb magasabb parancsnokságoknak a fegyelem meglazulásáról, a rend fokozatos felbomlásáról, az engedelmesség megtagadásáról, egyes csapatok lázadásáról és annak okairól szóló jelentéseit a katonai helyzetnek ebből kifolyó tarthatatlanságait illető jogos aggodalmait és ezzel kapcsolatosan a fegyverszüneti tárgyalások haladéktalan megkezdését sürgető javaslatait *kellő figyelemre nem méltatták, hanem a hírt tuda-*

tosan addig feszítették, míg el nem szakadt és a négy és fél éven át az utolsó percig dicsőséggel küzdött hadsereg fel nem bomlott. úgy a hadseregfőparancsnokság, mint a hadseregparancsnokságok teljesen tisztában voltak azzal, hogy ha a magyar kormány az azonnali fegyverletételre való parancsát közhírré tesz, akkor a front azonnali felbomlása elkerülhetlenné fog válni.

Ebből kifolyólag a parancs kihirdetését kezdetben nem is akarták foganatosítani.

A hadseregfőparancsnokság november hó 2-án Op. Nr. 2095. szám alatt a magyar hadügyminiszternek a következő táviratot küldötte:

„Truppen werden den Befehl 28.108/eln. vorläufig nicht durchführen, weil die Verhandlungen um allgemeinen Waffenstillstand fortgesetzt werden”.

Erre Linder Béla nov. 2-án délután telefonon közvetlen őfelségéhez fordult, követelte a fegyverletételi parancsnak azonnali kiadását, a legfelsőbb elhatározásra öt perc meggondolási időt tűzve ki.

A vezérkar főnöke értesítette telefonon a hadügyminisztert, hogy a fegyverletételi parancshoz nem járulhat hozzá, a felelősséget nem vállalhatja; Linder erre kinyilatkoztatta, hogy *a felelősséget a magyar kormány és a magyar nemzet viseli.*

Mivel a paduai fegyverszüneti szerződés feltételeinek elfogadását elhatározták és így az ellenségeskedés beszüntetése küszöbön állott és ez a magyar csapatokhoz kiszivárgott, a hadseregfőparancsnokság november hó 2-án este 9¹¹ -kor a következő parancsot adta ki:

„Op. Nr. Geh. 2090.

Bisher zurückgehaltener Befehl des k. ung. Ministers Béla Linder Nr. 28.108/eln. *ist durchzuführen.* Ung. Regierung und ung. Nation übernehmen und tragen hiefür volle Verantwortung.”

A következő nap hajnalán, november hó 3-án del. 3^h 40^l a hadseregparancsnokságokat a hadseregfőparancsnokság a fegyverszüneti egyezmény elfogadásáról értesítette.

„Op. Nr. Geh. 2101. Alle Feindseligkeiten zu Land und in der Luft sind sofort einzustellen.”

A vezérkar főnöke ily módon megóvta a magyar csapatokat a szégyenteljes kapitulációtól; a haderő fegyverbecsülete mocsoktalan maradt.

A Károlyi-kormány hadügyminiszterének bűnös erőszakosságára igen jellemző az a telefonon lefolyt párbeszéd, mely Linder és egyrészt a vezérkar főnöke, másrészt a hadműveleti iroda főnöke között folyt le. (38. melléklet.)

Ez a párbeszéd igazolni látszik, hogy a magyar hadügyminiszter mennyire nem volt való arra a magas, felelős állásra, melyet betöltött. Nyilatkozatai oly szűk látókörrel tesznek tanúságot, a fegyverszünet megkötéséről, a békefeltételek elfogadásáról, a fegyverletételről oly vétkes, megdöbbenően könnyelmű felfogását tükrözik vissza, hogy megérthető, hogy még a szélsőséges Károlyi-kormány is párnapos hivatali ténykedése után kénytelen volt őt a hadügyminiszteri állásból sietve elmozdítani. Megdöbbenő az a jelenség, hogy Linder pacifista forradalmár hadügyminiszternek a magyar csapatok becsületét meggyalázó, végzetes, feltétel nélkül való fegyverletételi parancsa a fronton harcban álló magyar csapatokhoz oly könnyedén eljuthatott, illetőleg továbbított akkor, mikor a Giusti-villában a fegyverszüneti tárgyalások már tulajdonképen le voltak zárva és azok általános kihirdetése csak órák kérdése volt.

Mint ahogy a kártyavár összeomlik, ha annak egy lapját helyéből kimozdítom, akként omlott össze a hadsereg, amint a hadtestekből a nemzetiségi hadosztályok, a hadosztályokból pedig a nemzetiségi ezredek kiváltak.

A nemzetiségű csapatoknak egymással való összekeverése nagyon rossz következményekkel járt. Az emberek nem értették meg egymást, sem tisztjeiket, sem parancsnokaikat; beszélni senkivel sem tudtak; önönmagukra hagyatva a háború minden borzadálya és veszélye közepette csak saját gondolataikkal foglalkoztak és ki lettek téve a lelketlen igazatóknak, kik a kiváló csapatokat káros befolyásuk következtében hűségükben megrendítették. A jó csapatok ily módon elromlanak, az ezredtradíciók eltűnnek, a szellem kihal, a magyar nemzeti büszkeség és hősiesség megszűnik.

Azáltal, hogy magyarokat vegyítettek a „megbízhatatlan” csapatokba, a csapat nem lett jobb, megbízhatóbb!

A magyarok idegen nemzetiségek kötelékében megalázó bánásmódnak voltak kitéve.

Ezt érdemli az, aki eddig becsülettel, hűségesen teljesítette hazafiúi kötelességét a haza és királlyal szemben?

Így rontotta le a hadseregfőparancsnokság a csapatok értékét.

Pedig ezeknek az összekeveréseknek minden hátrányát már régebben kifejtették a magasabb parancsnokok a hadseregfőparancsnokság előtt és tiltakoztak idegen nemzetiségű legény ségnek erőszakos beosztása ellen.

Mivel mindez nem használt, 1917 január 21-én József kir. herceg ő Fensége Badenben a vezérkar főnökének személyesen szemére vetette a hadseregfőparancsnokság káros eljárását, mellyel a csapatok értékét lerontja.

Mindez falra hányt borsó volt.

A háború utolsó 24-ik órájában a hadtestek és hadosztályok kötelékeiben a hadrend és nemzetiségek úgy össze-vissza voltak keverve, hogy akarattal sem lehetett volna azokban nagyobb zavart előidézni.

Ez a magyarázata annak, hogy a fronton kezdetben csak szórványosan megkezdődött bomlás oly hamar teljes összeomlásra vezetett.

A háború utolsó évében az egyes seregtestek és a seregtestekben az egyes csapatok hadrendileg akként voltak összeállítva, hogy ha egy hadosztály a hadtestből, egy ezred a hadosztályból kivált, úgy az egész hadtestnek, illetve hadosztálynak fel kellett bomlani. (39. melléklet.)

A háború kezdetén ez másképen volt.

Akkor az egyes hadtestek, illetve hadosztályok egy országból és annak egy zárt hadkiegészítési területéből alakultak. (40. melléklet.)

A háborúban ez a hadrend megváltozott, a hadosztályban az ezredeket, hadtestben a hadosztályokat nemzetiségek szerint összekeverték a monarchia egész területéről.

Csupán a magyar honvéd- és osztrák lövészadosztályok tartották meg a régi rendet.

Mint az oldott kéve, úgy hullott szét az a hadsereg, mely négy és fél éven keresztül oly dicsőségesen küzdött.

Az ellenségeskedések beszüntetését követő fegyverszünet után a császári manifesztum alapján minden nemzetiségi csapat szűkebb hazájába igyekezett hazajutni; a csehek, lengyelek, románok és németosztrákok az Etsch völgyén át Innsbruckra, a délszlávok, horvátok főképen a Dráva völgyében Villachra és Laibachra vették az irányt.

Innsbruck, Spittal, Villach és Laibachig a visszavonulás általában gyalog folyt, onnan a hazaszállítás vasúttal történt meg. (Lásd 16. számú mellékletet.)

Az olasz fronton összesen 59 hadosztály harcolt; 39 osztrák, 20 magyar.

Hadifogságba került összesen 16 hadosztály (13 osztrák és 3 magyar).

Hazájába tehát visszatért Ausztriába 26, *Magyarországba 17 hadosztály.*

A 11. *hadsereg* kötelékébe tartozott magyar hadosztályok (16., 27., 38. honv., 74. honv.) az Etsch völgyében Bozenon át Innsbruckra meneteltek és onnan vasúton Wienen át tértek haza.

A *bellunoi hadseregcsoportba* tartozott magyar hadosztályok közül a 40. honvéd ho. a Gadin-hágón át (Castell-Tessino) az Etsch völgyében Innsbruckra menetelt és onnan ugyanúgy jutott haza, mint a 11. hadseregbeli magyar hadosztályok. A 20. honvéd és a 17. hadosztály a Cordevole és a felső Piave völgyében gyalogmenetben Toblachon át a Dráva völgyébe (Pustertal) jutott és Spittalból vasúton lett Marburgon át hazaszállítva.

A 6. *hadseregbe* tartozott magyar hadosztályok (31., 41. honvéd, 51. honv., 11. h'onv. lov.) és az *Isonzó-hadseregbe* tartozott magyar hadosztályok (7., 14., 33., 64. honv. és 70. honv.) részint a felső Piave, Fella és Isonzó völgyében Villachra, részint Görzön át Laibachra (Bischofslack, Loitsch) meneteltek, honnan Marburg és Grácon át szállították őket haza.

A visszavonulásnál két jellemző tünetet lehetett megfigyelni.

A hadosztályok nagyrésze (*teljes hadosztályok*) dacára a hadsereg felbomlásának, rendben hajtotta végre a visszavonulási meneteket, bár a csapatok azt a benyomást keltették, hogy veszélyes hangulat lappang belsőjükben. A látszólagos rend kevésbé a fegyelmezettség kifolyása volt, hanem mintegy ösztönyszerű felismerése annak, hogy így szorosan összetartva leghamarabb juthatnak haza.

Ezek a hadosztályok főképen azok voltak, melyeknek sikerült a hadifogságba való jutástól megmenekülni.

A hadifogságba esett hadosztályok töredékei, amelyeknek sikerült megmenekülniük, továbbá azok a csapatok, amelyele hadrendileg idegen nemzetiségű hadosztályokba voltak beleevelve (*csonka hadosztályok*) és azokból kiváltak, már rendetlen csoportokban, szabadcsapatok módjára vonultak vissza.

Ezek nagyon rossz példát mutattak azoknak a csapatoknak, amelyek még katonai rendjüket megőrizték.

Mint hogy e csoportok a legtöbb esetben élelmezési szervekkel, vonatokkal nem rendelkeztek, maguk gondoskodtak élelmezésükről, természetesen fosztogatás útján. Ezek rohanták meg a vonatokat és kapaszkodtak fel a vasúti vonatok lépcsőire, a vagonok ütközőire és tetőire.

A legnagyobb rendetlenséget az Etsch völgyében az autós oszlopok, az autós nehéz tűzéréség és hadseregvonatoszlopok idézték elő.

A nehéz autók nem zárt oszlopokban, hanem egyenként vágtak neki a Brenner-hágónak.

Mivel sok motor nem volt oly erős, hogy a nehéz autó a hágóra fel tudjon kapaszkodni és mivel útközben a benzin is elfogyott, az autó az utón megakadt és ott fekvé maradvá, az uttestet eltorlaszolta.

Franzensfestetől Sterzingen át egészen a Brenner-hágóig számtalan ily nehéz autó és nehéz motoros löveg hevert szanaszét az uttestén.

November hó első hetében az Etsch völgyében *népvándorkisszerű tömegmozgalom* folyt le északi irányba; a folyó keleti partján vezető utón főképen a 11. hadseregbeli, a folyó nyugati partján vezető utón pedig a 10. hadseregbeli csapatok és vonatok tömege menetelt.

Itt, hol a két hadsereg (10. és 11.) csupán két útra volt utalva, a legnagyobb rendetlenség uralkodott; csapatok, vonatok, autóoszlopok, motoros ütegek, munkás osztagok, fegyveres és fegyvertelen emberek, lovas csoportok ellepték az egész uttestet, eltorlaszolták az utakat és a községek utcáit. A front többi három hadseregénél (6., Isonzó és Belluno) a visszavonulási gyalogmenetek rendben folytak le, mivel a mozgás számos útra oszlott meg és így nagyobb torlódások nem következtek be.

A vasúti állomások azonban mindenhol zsúfolásig telve voltak várakozó katonákkal, kik a beérkező vonatokat meghrohanták és ellepték.

Az útmenti katonai raktárak kifosztva állottak; a fosztogatásban a lakosság is tevékeny részt vett.

A vasútvonal és az utak mentén mindenütt sok fegyver, lövész, felszerelési tárgy hevert elszórva, eldobálva.

A teljes lefegyverzést a fegyverszüneti szerződés nem írta elő.

E szerződéshez függesztett végrehajtási határozvány 2. a) pontja következőképen szólt: „Die öst.-ung. Armeen sind er-

mächtigt, nur das mitzunehmen, was zur persönlichen Ausrüstung und Bewaffung der Soldaten gehört.”

Csupán a tüzérségi anyag átadását írta elő a fegyverszüneti szerződés.

A fegyverszüneti szerződés végrehajtási határozvány 2. b) pontja következőképpen szól:

„Was insbesondere die Artillerie betrifft, so wird bestimmt, dass die Ö.-U. Armee in dem zu räumenden Gebiet das ganze Artillerie-Material samt ganzer Ausrüstung zurückzulassen hat.”

A fegyverszüneti szerződés e határozványával ellentétben, a hadseregfőparancsnokság az összes fegyverek és lövészer leadását parancsolta meg az 1918 november hó 6-án kelt Op. Mr. 149.034. számú rendeletének 8. pontjában, amely így szól:

„Sämtliche Formationen, Transporte un deinzeln reisende Mannschaftspersonen sind nördlich bzw. östlich der im Punkt 3. der Waffenstillstandsbedingungen angegebenen Linie*) vor dem Abtransport (Abmarsch) Waffen u. Munition abzunehmen. Deponierung und protokollarische Übergabe regeln die Armeekommandos.”

A hadseregfőparancsnokságnak e rendelete folytán a lefegyverzést az Etsch-völgyben visszavonuló csapatoknál Franzensfesteben, a Dráva völgyében visszamenetelő csapatoknál Laibach és Graz környékén kísérelték meg.

Amely csapatok magukat a lefegyverzés alól kivonták, újabb kísérletnek lettek kitéve a határ átlépése előtt Wien- - Marchegg között, Wiener-Neustadt és Pragerhof környékén. A lefegyverzést a berakodó állomásokon a hadseregparancsnokságok rendelték el.

A *határ átlépése előtti lefegyverzést* az ausztriai nemzeti tanácsok és Wehrausschussok is követelték *a magyar kormány kérelmére.*

Az osztrák hatóságok természetesen örömmel tettek eleget a magyar kormány kérelmének, mert egyrészt ezáltal felbecsülhetetlen értékű hadianyaghoz juthattak, másrészt abban az átvonuló csapatok erőszakosságai ellen biztonságot is véltek nyerni.

A parancsnokok tiltakoztak a lefegyverzés ellen, ezzel szemben a dolog úgy lett feltüntetve, hogy a fegyverek átadását a magyar kormány és a keletkező föderatív államok közti meg-

*) Sulzserjoch—Brenner—Toblach—Tarvis—Idria—Fiume.

állapodás folytán határozták el, mivel az egyes seregtesteknél bomlásnak indult csapatok garázdálkodása azt a rend és biztonság érdekében szükségessé tette.

Másrészt a hatóságok — nyilván rosszhiszeműen vagy tévesen — a fegyverszüneti szerződés feltételeire hivatkoztak, amelyek szerint a fölösszámú csapatok fegyverei kölcsönösen azon állam területén voltak visszahagyandók, amelyeken a csapatok átvonulása megtörtént.

Nagy hiba volt, hogy a seregtestek és a csapatok parancsnokságait nem helyesen tájékoztatták a fegyverszüneti szerződés feltételeiről és így azok a hatóságok által könnyen megteveszthetők voltak.

A hadosztályok nagyrésze a lefegyverzésnek ellenszegült és erőszakkal való fenyegetés révén megtartotta fegyverzetét. Így pld. a 40. honv. ho. 8397 puskával és 101 géppuskával, a 11. honv. 10. lov. ho. 6000 karabéllyal, 120 géppuskával és 36 ágyúval érkezett haza.

A magyar csapatok a magyar határig általában teljes rendben jöttek meg, a felbomlás csak a határ átlépése után következett be.

A magyar hadügyminisztérium a magyar csapatok hazaszállítása tárgyában semminemű intézkedéseket nem tett; sem vasúti szerelvényt nem irányított a berakási állomásokra, sem élelmi cikkeket nem küldött. A hadosztályparancsnokságok, melyek táviratilag fordultak ismétlen a magyar hadügyminiszterhez, még választ sem kaptak.

Egy dologra azonban intézkedett. És pedig arra, hogy a hazatérő magyar csapatok lefegyvereztessenek és hogy a határállomásokon a csapatokat agitátorok fogadják, kik a magyar csapatokat a honi viszonyokról „felvilágosították”.

Ettől függetlenül a szociáldemokrata-párt is a csapatok elébe küldötte ágenseit, kik a vonatokba beszállva, a szállítmányokat a vasúti utazás alatt „preparálták”.

A csapatok megmételyezése itt kezdődött meg és a vasúton való szállítás ezt nagyban elősegítette.

A hadosztályok csapatai egyenként kb. 20 lépcsőre felosztva kerültek elszállításra; a hadosztály-, dandár- és ezredparancsnokok rendszeren csapatjuk utolsó vonatlépcsőjével utaztak; így a legtöbb lépcsőnél idősebb parancsnok nem volt.

Az *ágensek és agitátorok* könnyen hozzáférkőzhettek a csapatokhoz.

A hadosztályok nagyrésze a vasúti szerelvényt és vasúti elszállítását a berakodási helyen sokszor jóformán ki kellett erőszakolni azzal a fenyegetéssel, hogy ha az irányítás meg nem történik, a csapatok gyalogmenetben mennek haza, de ez esetben Ausztrián harácsolva vonulnak keresztül.

Kemény harcot vívtak a hadosztályok az ausztriai nemzeti tanácsokkal is a lefegyverzés kérdésében. Legtöbb hadosztályparancsnok, dacára a magyar kormány rendeletének, a fegyverletételt kereken megtagadta és utasította a csapatokat, hogy géppuskákkal biztosítsák magukat.

Az erélyes fellépés mindenkor sikerrel járt.

Nagy oka volt a Károlyi-féle kormánynak, hogy a harctéri csapatokat lefegyverezze.

A Károlyi-, radikális- és szociáldemokrata párt blockja csakis forradalom útján juthatott hatalomra.

Hatalmon voltak ugyan, de nagy kérdés volt, hogy azon megmaradnak-e?

Az otthoni katonaságtól tartaniok nem kellett; ezt már fel bomlasztották.

A frontnak hazatérő katonaságával azonban tisztában nem voltak. Félték a rendben hazatérő magyar hadosztályoktól.

Ezek *felbomlasztására* a magyar kormány három módozatot alkalmazott:

Először a hadosztályok hazaszállításáról és élelmezéséről nem gondoskodott, hogy ezáltal a hadosztályok rendjét és fegyelmét megbontsa.

Másodszor megkereste a hadseregfőparancsnokságot és az ausztriai nemzeti tanácsokat, hogy a magyar csapatokat fegyvereztessék le.

Harmadszor a határállomásokra ágensek és agitátorok raját küldötte a csapatok elé.

Annak bizonyítására, hogy ez így történt, idézem a 3H. ho-parancsnokságnak jelentéséből a következő részletet.

A ho.-parancsnoksághoz hazamenetele közben Adelsberben a következő parancs érkezett:

„A hadseregfőparancsnokság Ő Felsége jóváhagyásával elrendelte, hogy *a magyar kormány sürgős kívánságának meg kell felelni, hogy Magyarország területére egy csapat se lépjen fegyveresen.* A fegyvereket a vasúti berakodás előtt a hatóságuknak át kell adni.”

A fegyverek átadása Unter-Loitseh vasúti állomáson november 12-én megtörtént.

A stájer és magyar határon levő vasúti állomáson *a magyar hadügyminisztérium két tisztje* jelent meg, kik a legénységhez beszédet intéztek, melyben megígérték, hogy „a harctérről hazatérő katonák az egyháztól elvendő földet fognak kapni.”

A magyar haderő felbomlasztására vonatkozólag érdekes a Károlyi-kormánynak magatartása.

Köztudomású, hogy a magyar kormány hadügyminisztere úgy nyilatkozott, hogy „*nem akar többé katonát látni!*”

A Károlyi-kormány a teljes *pacifizmus* álláspontján állott. A határon a hazatérő csapatoknak a fogadó-bizottságok a magyar kormány nevében utasításokat kézbesítettek, hogy a csapatok a leszerelési állomásokra irányítandók, ott szereljenek le. Tamásy Árpád táborsernagy, a volt 4. hadtest parancsnoka Budapesten a hadügyminiszternél való jelentkezése alkalmával azt az utasítást kapta, hogy Budapesten 2 *gyalog és 1 lovas hadosztályból álló csoport* parancsnokságát lesz hivatva átvenni és tartsa magát erre készenlétben.

Pár nap múlva a hadügyminisztériumból Tamásy táborsernagy a parancsnoksági megbízás helyett egy 8 heti szabadságra szóló igazolványt kapott, azzal az értesítéssel, hogy további tényleges szolgálatára nem számítanak.

November hó 24-én Körmenden Károlyi miniszterelnök titkára jelentkezett Hegedűs Pál altábornagynál, a volt 11. honv. lov. ho. parancsnokánál és kérte, hogy Károlyit haladéktalanul keresse fel.

Károlyi miniszterelnök Hegedűs altábornagyot jelentkezése alkalmával felkérte, hogy *hadosztályát tartsa együtt*, mert megbízható katonai erőre az országnak nagy szüksége van.

Hegedűs altgy. azon nyilatkozatára, hogy ez már elkésztetett dolog, mert a hadosztály csapatai már a leszerelési állomások felé útban vannak, Károlyi azt a kérését fejezte ki, hogy a hadosztályt újból állítsa fel.

Ezt végrehajtandó, Hegedűs altábornagy Szegedre utazott a szükséges szervezési előkészületek megtételére.

Néhány nap múlva Hegedűs altábornagy a hivatalos lapban nyugdíjazását olvasta.

A nyugati, délnyugati, déli, délkeleti és keleti frontról haza özőnlött katonaság rendes leszereléséről a Károlyi-kormány rendszertelen és ötletszerű eljárása folytán szó sem lehetett.

A leszerelési terv elő volt ugyan készítve és részletesen ki is volt dolgozva, de ezt a szabályzatot a Károlyi-kormány szerencsétlen hadügyminisztere egyszerűen a papírkosárba dobta-

Ezért a leszerelésre kiadott rendelkezések is tárgytalanokká váltak.

ő Felsége 1918. évi november hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározással a hadseregfőparancsnokságnak (vezérkar főnökének), a es. kir. Landwehr-minisztériumnak, a m. kir. hadügyminiszternek és a k. u. k. Kriegsministeriumnak (tengerészeti osztály) a következő leszerelési parancsot adta ki:

„A védtörvény és a népfelkelési törvény határozványai alapján a fegyverszüneti szerződés értelmében elrendelem az összes fegyveres erőnek, (beleértve a népfelkelés felosztatását is), a leszerelést.

A jelenlegi fegyveres haderő a leszerelés folyamán legfeljebb 20 békeállományú hadosztály létszámára csökkentendő.

Schönbrunn, 1918 november 6.

Károly, s. k.

A hadseregfőparancsnokság e legfelsőbb elhatározás folyta« a 41. számú mellékletben feltüntetett leszerelési parancsot tette közzé. (AOK. Op. Nr. 149.034.)

A parancs végrehajtására sor már nem kerülhetett, mivel a fegyverszünet elrendelése után a felsőbb vezetés megszűnt, úgy szólván teljesen csődöt mondott; a hadsereg nemzetiségi frakciókra szakadt; a visszavonuló seregtettek felsőbb vezetés és irányítás nélkül maradtak; a mérhetetlen hadianyag és javak megmentésére, a rend és fegyelem fentartására, a csapatok visszairányítására és elszállítására stb. felsőbb helyről szükséges, részletes intézkedések nem történtek meg.

A magyar csapatok teljes felbomlásának megakadályozása, a hazaszállítás kierőszakolása, a hazaszállítás közben az osztrák örökös tartományok területén történt lefegyverezés és kifosztásnak megakadályozása kizárólag csak a helyükön végig hűségesen megmaradt hadosztály-, dandár- és csapatparancsnokok felépésétől és erélyétől függött.

De akarva sem bonyolíthatta volna le a rendszeres leszerelést a magyar hadügyminisztérium, mivel a magyar hadügyminisztériummá átalakult m. kir. honvédelmi minisztérium csak a honvédség és népfelkelés leszerelését dolgozta ki, a közös had-

sereg magyar része leszerelésének irányítása és végrehajtására a cs. és kir. közös hadügyminisztérium volt hivatva.

Mivel pedig Magyarország független állammá vált, a magyar kormány a közös hadügyminisztérium illetékességét nem ismerte el, intézkedéseit figyelembe nem vette.

Így megérthető, hogy a harctérről hazaérkezett csapatok katonai leszereléséről tulajdonképpen szó sem volt, hanem a katonaság legnagyobb része úgyszólván a vasúti kocsiból egyenest hazaszaladt, és a csapatoknak csakis kis töredéke volt az, mely laktanyába vonulva, szabadságolás útján tért otthonába.

B) Szerb front.

November hó 1-én dut. 5^h a Kövess-hadsereg vezérkari főnökét, Konopicky altgy.-ot telefonhoz hívták. A vezérkari főnök legnagyobb meglepetésére a magy. hadügyminiszter (Linder Béla) neki telefonon személyesen a következőket mondotta:

„Magyarországon a forradalom kitört. Katonák mindenütt fosztogatnak és rabolnak. Mivel ily viszonyok között a háború folytatása lehetetlen, a magyar minisztertanács elhatározta, hogy a kapituláció mondassék ki, mely a teljes leszerelésen, a népszövetségen és a döntő-bíróságon alapul.

A hadseregarancsnokság két tisztet küldjön ki fegyverszünet létesítésére. Ha az ellenség Magyarország megszállását követelné, oda kell hatni, hogy erre francia vagy angol csapatok alkalmazzassanak.

Magyar csapatokat illetőleg, *a fegyverek azonnal leteendőek*”

A telefonbeszéd befejeztével a vezérkari főnök követelte, hogy mivel gyorsírással a rendeletet nem jegyezhetette fel, az egész Hughes útján ismételtessék.

A kérés teljesítését Linder Béla megtagadta. A hadseregarancsnoknak azzal kellett számolni, hogy a telefonértesítés misztifikáció, ezért erőlyesen követelte, hogy a magy. hadügyminisztérium egy vezérkari tisztje jöjjön azonnal a Hugheshez és hogy a hadseregfőparancsnoksággal összeköttetés létesíttessék.

Erre dut. 7^h a magy. hadügyminisztériumnak egy vezérkari századosa jelentkezett, ő kijelentette, hogy a hadügyminiszter telefonbeszédéről semmit sem tud; megjegyezte, hogy azonnal bemegy a miniszterhez.

A vezérkari szds. azonban többé magáról életjelt nem adott.

Röviddel ezután sikerült Konopicky altábornagynak a had-

seregfőparancsnokság hadműveleti irodájának főnökével, báró Waldstätten tábornokkal beszélni. Utóbbi sem tudott a dologról semmit; megjegyezte, hogy az esetet a vezérkar főnökének azonnal jelenteni fogja.

Az előadottakból világos, hogy *a magyar kormány* — melynek létesülési módozatairól és törvényességéről akkor a hadseregpáncsnokságnak semmi tudomása nem volt — *a hadsereg fő parancsnokság kikapcsolásával kísérletet tett, hogy a hadsereg parancsnokságnak közvetlenül oly utasításokat adjon, melyek a monarchia és a központi hatalmak összhelyzetére döntő befolyással voltak.*

November 2-án dut. 1^h beérkezett a hadseregpáncsnokságnál a Laaer Berg rádióállomáson feladott távirat, mely ugyanazt tartalmazta, mint a Linder Bélának november hó lén között telefonbeszéde. A feladási állomásról és a zárómegjegyzésről biztonsággal arra lehetett következtetni, hogy a táviratot a hadseregfőparancsnokság küldte. Ebből kifolyólag este két vezérkari őrnagy, mint fegyverszüneti tárgyalásvezető, Belgrádba leli küldve.

A magyar hadügyminiszter által nem rejtjel kulccsal kiadott rádiótávirat november hó 2-án érkezett meg a hadseregpáncsnoksághoz, mely a magyar csapatoknak elrendelte a fegyverek letételét és az azonnali leszerelést. Ez az intézkedés természetesen nemsokára nyilvánosságra jutott és *ez volt a főoka annak, hogy a Magyarország védelmére hivatott csapatok felbomlottak és a védelem lehetősége megsemmisült.*

Hogy Magyarország szerencsétlen sorsának a főokoja a Károlyi-kormány és főképen Linder Béla hadügyminiszter volt, ezt a bekövetkezett események teljesen beigazolják.

A felbomlás jelei azoknál a csapatoknál mutatkoztak legelőbb, melyek Ukrainából jöttek. Ott azok a hadviseléstől elszoktak és részben bolsevista eszmékkel lettek megfertőzve.

A legénység abban a hiedelemben volt, hogy részükre a háború már befejeződött. Magyarországon át a Duna—Száva vonalra történt vasúti szállítás alatt újságokhoz jutottak, melyeknek tartalma alkalmas volt arra, hogy a csapatokat a fegyelemben megrendítse.

A felforgató eszmék ágensei, mint utólagos jelentések beigazolták, — még tiszti egyenruhában is — a vasúti szállítás alatt az állomásokon titkos propagandával a bomlasztást még fokozták.

A hosszú szállítás alatt kötelességük- és esküjükről megfeledkezett emberek még bajtársaikra is károsan érvényesítették befolyásukat.

Az egyes csapatoknál szórványosan előfordult rendelleneségekől azonban teljesen meg kell különböztetni azt a felbomlasztó folyamatot, *amely november 1-én indult meg* és amelynek eredménye az lett, hogy teljes csapategységek és seregtestek felbomlottak.

Ennek okai voltak a hosszú háborús állapot megünása és az abba való belefáradás, írásban és szóbelileg dolgozó titkos agitáció és propaganda. *A közvetlen indító okot és lökést a szétzülésre* azonban a november 1-én Károlyi kormánya által kiadott *Proklamáció* okozta, mely a békét kiáltotta ki, az ellenségeskedésnek azonnali beszüntetését követelte és elrendelte, hogy a magyar csapatok tegyék le a fegyvert.

Így robbantotta szét ez a gyalázatos proklamáció azokat a magyar csapatokat, amelyek idáig oly hősiezen harcoltak. A hatás villámgyorsan mutatkozott.

A 15. ho. parancsnoka, Aust altábornagy, ki Ukrainából a hadosztály éllepcsőjével Újvidékre nov. 1-én érkezett meg, e napon jelentkezett a hadseregpapancsnokságnál és jelentette, hogy *a hadosztály teljesen megbízható*. Délután ismét megjelent ott és akkor már azt jelentette, hogy távolléte alatt a ho.-parancsnoksághoz tartozó legénység, a ho. távirószázada és törzszakasza *megszökött*.

November 1-én Újvidék utcáin rendetlen katonacsapatok vonultak át és össze-vissza lövöldöztek.

Élelmezési javak és lövészer-fosztogatásról érkeztek be jelentések. A távbeszélőhálózatot ismeretlen kezek folyton szétépték.

Újvidéken november 1-én az árkáspótzászlóaljnál a katonai állomásparancsnok pillanatnyilag eredménnyel lépett föl, de midőn a laktanyából eltávozott, a legénység a szélrózsza minden irányába szétfutott.

Az Újvidékre érkezett belgrádi csendőrszászlóalj, melynek oly híre volt, hogy teljesen megbízható, a városban és a vasúti állomáson a rendet ugyan azonnal helyreállította, de már a következő napon, november 2-án a zlj. legnagyobb része ettűnf.

A hadseregpapancsnokságnak a seregtestekre való befolyása azáltal vált lehetetlenné, hogy a távbeszélőhálózat meg lett szakítva.

November 1. óta nem volt meg a távbeszélőösszeköttetés sem az Albán hadseregcsoporttal, sem Bosznia-Hercegovina vezénylő tábornokával; csak a német 11. hdsg. parancsnoksággal volt fenttartható a közvetlen érintkezés. Így sikerült a 9. és 30. ho. feloszlását meggátolni. Budapesttel meg volt ugyan a távbeszélőösszeköttetés, az ottani telefonközpont a hadseregfőparancsnokságtól vett is fel táviratokat, de azokat nem adta tovább a hadseregparancsnokságnak Újvidékre.

Amint a magyar hadügyminiszter által kiadott fegyverletelt és leszerelési parancs köztudomásúvá vált, a fegyelemnek vége lett; mindenki azon a véleményen volt, hogy most már azt teheti, ami neki tetszik.

Az utólag kiadott intézkedésre, melyben elrendelték, hogy a csapatok a leszerelési állomásaikra vonuljanak el, már jóformán alig volt szükség.

November hó 2-án, midőn a Károlyi-kormány rendelete a fegyverletételre a hadseregparancsnoksághoz megérkezett, a Duna—Száva-vonalon a hadászati helyzetet a *34. számú melléklet* mutatja.

Az első vonalban 8 hadosztály állott (2 bajor ho., 6. tr. 217. és 219. német ho. és 4. lov., 9., 30. osztrák-magyar ho.); a második vonalban 4 hadosztálynak vasúton beérkezett lépcsői éppen kirakodtak (59. Indiján, 15. Újvidéken, 10. lov. Brckán, 32. Dl. Tuzlán).

A hadsereghez hadrendileg beosztott többi hadosztályok részint Ukrainából, részint Tirolból Magyarországon át vasúton voltak szállításban. Ezek már a Duna—Száva-vonalra be sem érkeztek.

A bekövetkezett események folytán a *11. hadsereg* nov. 2-án a kötelékből kivált és Mackensen tbrgy.-nak lett alárendelve.

A bajor alpesi hadtestet elszállították Bajorországba, a 217., 219. és 6. tart. ho. elvonult, hogy Mackensen tábornagy hadseregével egyesüljön.

A bekövetkezett események folytán a *11. hadsereg* nov. Száva—Duna-vonalat tartani, hogy az Újvidéknél a Dunán veszteglő sok hajót Budapest felé útnak indíthassa és így azokat az ország részére megmenthesse.

Ennek sikere csakis a szerbek magatartásától függött, mert a 11. hadtest csekély harcereje miatt (kb. 10.000 puska) komoly folyóvédelmet kifejtteni alig volt képes, annál kevésbé, mert a hadtest hadosztályai nem magyar csapatokból voltak össze-

állítva és azt már tudták, hogy a magyarok hazájuk védelmét feladták, az pedig nagy kérdés volt, hogy erre az idegen nemzetiségű csapatok kaphatók-e?

Mivel az erre való minden kilátás elszlott, a *11. hadtest* (a 9. és 30. ho.) november 5-én Újvidéknél a Dráva—Duna mögé vonult és azután vasúton hazájába (Csehország, Galícia) lett elszállítva.

A 4. lov. ho.-t és a vasúton beérkezett 10. lov., Iđ., 32. és 59. ho. lépcsőit feloszlatták; a csapatok a keretállomásokra lettek elszállítva.

Amiképen a hadsereg csapatai felbomlottak, úgy semmisült meg a *Duna-flotilla* is, mely pedig Magyarország déli határainak megvédésében elsőrendű szerep betöltésére volt hivatva.

1918 október 30-án a hadseregfőparancsnokságtól parancs érkezett, hogy a tengeri flottát a délszláv kormánynak át kell adni. A Duna-flotilla Magyarországot illeti. Az idegen nemzetiségű tiszteket és legénységet el kell bocsátani.

A hadseregpáncsnokság azonnal felismerte a veszélyt, hogy ha ezen parancsot kihirdeti, a flotilla hasznavehetetlenné fog válni.

Lehetetlen volt az egyes hajóegységeket azonnal csupán magyar matrózokkal ellátni, mivel egyes fontos szolgálatokat (pl. gépkezelést) majdnem kizárólag német és cseh legénység látta el; magyarok erre rendelkezésre nem állottak.

A hadseregpáncsnokság ezért elhatározta, hogy a parancsot nem hirdeti ki.

A flotilla páncsnokát, Ratkovich sorhajókapitányt október 31-én Újvidékre rendelték és a hajólegénység szelleme felől megkérdezték.

Nevezett kijelentette, hogy a legénység szelleme kifogástalan. Tényleg a Duna-flotilla november 1-én a német alpesi hadtestnek Belgrádnál a Száva-folyón való átkelését eredménnyel támogatta egy ellenséges oszloppal szemben, melyet a Duna mentén Grockából menetben felfedezett és Belgrádra való előnyomulásában feltartóztatott. Egy monitor ennek következtében el is sülyedt, elvontatható már nem volt és miután a legénységét megmentették, fel lett robbantva.

November 1-én a flotilla páncsnoka, Ratkovich sorhajókapitány a hadseregpáncsnokságnál újból jelentkezett, előmutatta az október 30-ról kelt parancsot, mely a monitorok rádiója útján felfogott és így a legénység tudomására jutott.

A parancsnok kijelentette, hogy a beállott viszonyok folytán a hajókon a fegyelem fentartását nem biztosíthatja, hogy a különféle nemzetiségű legénység között már szakadások is mutatkoztak és az ellentétek kirobbanásától lehet tartani.

E jelentés folytán el lett határozva, hogy a flotilla Buda pestre vonuljon, ott az idegen tisztek és legénység elbocsájtandó és annyi hajó, amennyi csak lehetséges, magyar tiszttel és legénységgel látandó el.

November 3-án a flotilla a rangban legidősebb magyar törzstiszt parancsnoksága alatt (Wulff korvettkapitány) Budapestre elindult és nem is tért többé vissza!

A hadseregpáncsnokság, hogy Budapesttel jobb összekötést nyerhessen, Újvidékről Apatinba költözött át, hol november 6-ig maradt. Tényleg sikerült innen az érintkezést úgy a hadseregfőparancsnoksággal, mint Budapesttel felvenni.

November 5-én beérkezett a hadseregfőparancsnokságnak az a parancsa, hogy báró Kövess tábornagy Wienbe utazzék és vegye át a hadsereg főparancsnokságát.

Ez a parancs, bár november 2-án adták ki, Budapesten fel lett tartva, úgy hogy csak november 8-án érkezett meg Apatinra.

Annak jellemzésére, hogy ebben az időben mily lehetetlen és szomorú állapotok uralkodtak az országban és hogy mily hatóságok kezében volt akkor a hatalom, ismertetek egy táviratot, melyet a „zombori nemzeti tanács” november hó 5-én küldött a magyar hadügyminiszternek. A távirat így szólt: „Kövess tábornok Apatinban tartózkodik, kérjük közölni, mi a megbízatása, mert Apatin és Újvidék között közvetlen vonalat rendeztet be és állítólag ellenforradalmat szít. Kérünk sürgős utasítást esetleges *őrizetbevételére*. Zombori nemzeti tanács.”

Ezek a szerencsétlen és szánalomraméltó emberek azt akarták letartóztatni, aki Magyarországot a szerbek ellen megakarta védelmezni és meg is védelmezte volna, ha ők el nem árulták volna a hazát í

C) Román front.

A magyar kormány november hó 1-én Mackensen tábornagynak is elküldötte azon rendeletét, melyben a magyar csapatoknak a fegyverletételt és az azonnali leszerelést elrendelte.

A páduai fegyverszüneti szerződés 5. pontja a német csapatokra vonatkozólag következőképen hangzott:

„Die vollständige Abziehung aller detrtschen Truppen inner-

halb 15 Tagen, nicht nur von der italienischen und Balkanfront, sondern vom ganzen öst.-ung. Gebiet; Interniering aller deutschen Gruppen, welche Öst.-Ungarn innerhalb dieser Frist nicht verlassen haben.”

A német csapatok Magyarországon való átvonulásának tehát *a páduai fegyverszüneti szerződés szerint november hó 19-ig* kellett volna befejezve lenni.

A magyar hadügyminisztérium a *fegyverszüneti szerződéssel ellentétben* november hó 6-án a német kormányhoz Berlinbe a következő felszólítást intézte távirati úton:

„Das Oberkommando der Balkanstreitkräfte der Entente hat als Vorbedingung der Waffenstillstandsverhandlungen die Waffenstreckung und die Auslieferung des Kriegsmateriales für alle entlang der Donau und Save befindlichen Truppen festgesetzt. Demzufolge sieht sich die ungarische Regierung genötigt, die kais. deutsche Regierung aufzufordern, die dort befindlichen deutschen Truppen unverzüglich anweisen zu wollen, die Waffen zu strecken und das Kriegsmaterial auszuliefern.”

A Károlyi Mihály által vezetett bizottság Belgrádban a szövetséges hatalmak Balkán haderejének főparancsnokságával november hó 13-án a már érvénybe lépett páduai fegyverszüneti szerződéssel ellentétben *egy újabbi fegyverszüneti szerződést kötött*, melynek XI. pontja következőképen szövelt:

„A német csapatoknak a magyar területen való átvonulására és tartózkodására a fegyverszüneti szerződés aláírásától számított 10 napi időköz engedélyeztetik.”

A német csapatok Magyarországon való átvonulásának tehát *a belgrádi fegyverszüneti szerződés szerint november 23-ig* be kellett volna fejezve lenni.

A német haderő átvonulása a megszabott rövid határidőn belül technikai okoknál fogva (vasúti szállítóanyag, szén és élelmezés biztosítása) nemcsak keresztülvihető nem volt, de nagyjából még kezdetét sem vehette a határidő lejártáig (november 19., illetve 23.).

A tekintetbe fővő német csapatok a következők voltak::

1. A Romániát megszállva tartó Mackensen tábornagy hadserege.

2. A Balkánon volt német egységek.

Ezen haderő nyolc gyalog ho.-ból {11. hadsereg: 6. trt., 217., 219. hadosztálya, 22 zlj., 2 lov. szd. és 20 üteg; — Scholz tbk. hadsereg: 16. Landw., 218., 226. hadosztálya, 18 zlj., 9 lov.

szd. és 21 üteg; — 63. hadtest: 89., 303. hadosztálya, 30 zlj., 8 lov. szd. és 19 üteg), a bajor alpesi hadtestből, egy bajor lovasdandárból és a Koch-csoporthoz tartozó gazdasági alakulásokból állott, *összesen 70 zászlóalj, 19 lovas század és 60 üteg mintegy 170.000 létszámmal.*

A Romániából elvonult német oszlopok november hó 19-én lépték át a magyar határt.

A Magyarországon való átvonulás gyalogmenetben három oszlopban történt: Brassó—Tövisen át Kolozsvárra; Nagyszebenén át Aradra; Temesvár—Szegeден át Szolnokra.

Az élelmezésre, szállítóanyagra és szénre vonatkozólag a szükséges intézkedések megtétettek.

Az élelmezés biztosítása akként történt, hogy az élelmezési minisztérium mintegy 227 waggon lisztet előlegezett a német birodalmi kormánynak megtérítés ellenében a Budapesten, Lágymányos, Újpest és Ó-Buda téli kikötőben fekvő romániai eredetű gabonából.

A földművelésügyi minisztérium 3600 drb. vágómarha beszerzését engedélyezte.

A MÁV. elnökgazgatójával a szállítóanyag és szén tekintetében is megállapodás jött létre. Az Oderbergen át befutó minden negyedik német szénvonat kizárólag a Mackensen tábornagy hadseregének elszállítására volt szánva, melynek ellenében a MÁV. kötelezte magát, hogy a berakodó állomásokon ugyanannyi szenet rendelkezésre fog bocsájtani.

Miután a német hadseregnek a Magyarországon való átszállítás feltételei ekként biztosítva lettek, november hó 30-án a magyar kormány meghatalmazottja Mackensen tábornagy főhadiszállítására Nagyszebenbe utazott a részletek megbeszélése végett.

December hó lén Rimnicul Valcearon a német hadsereg (Mackensen tábornagy) vezérkari főnöke és az entente-haderők (Berthelot tbk.) vezérkari főnöke és a magyar kormány meghatalmazottja között megbeszélés tartatott.

A megbeszélésen az entente-hatalmak képviselője a német csapatok lefegyverzését és Magyarországon való internálását követelte.

A német hadsereg képviselője kijelentette, hogy alávetik magukat ezen követelményeknek, ha erre vonatkozólag a „Spaa-i német fegyverszüneti bizottságtól” ellentétes parancs nem érkezik. Meg lett határozva, hogy a román hadsereg, mely Erdélyt a belgrádi katonai egyezmény értelmében a demarcationális vo-

naláig meg fogja szállani, az átvonuló német oszlopokat csak 24 óra elmúltával fogja követni.

December hó 2-án beérkezett a német kormány döntése, hogy a lefegyverzés és internálásba beleegyezik.

A magyar kormány az internálás tekintetében akként intézkedett, hogy e célra a gyalog csapatok részére a Csóth, Sopronnyék, Boldogasszony és Kenyérmező községek határában fekvő volt hadifogolytáborok rendbehozandók.

Minden egyéb csapat (lovasság, tüzérség, vonat, műszaki csapat) azon internálási területre jut, mely egyrésztől a Rakamaz és Szolnok közötti Tisza-folyó, másrésztől Nagyvárad és Nyíregyháza vonala által van határolva.

Lefegyverzés tekintetében a következő megegyezés létesült:

A lefegyverzés fogalmában benfoglaltatik a kézfegyverek, a szálfegyverek a gépfegyverek, kézigránátok, lövegek és a lövészer leadása.

Valamennyi gépkocsi, lövészerkocsi, oszlop- és vonatjárómű, légi járómű, összekötő eszköz — egy meghatározott mennyiség kivételével — szintén leadandó.

A lovak, amennyiben a csapat ellátásához nem feltétlenül szükségesek, szintén a leadandó hadianyaghoz tartoznak.

Tisztek fegyvereiket és lovaikat megtartják.

A fegyver és hadianyag átadása Arad, Nagyvárad, Szolnok és Rákos vasúti állomáson történik.

December 6-án Vix alezredes, az entente-misszió budapesti megbízottja a magyar kormánytól határozott választ kért arra nézve, hogy a magyar kormány képes-e a megegyezésnek megfelelni a német csapatok lefegyverzését és internálását illetően.

Gróf Károlyi Mihály miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar kormány ezen követelményeknek meg tud felelni.

A bekövetkezett események azonban mást mutattak és bebizonyult, hogy gróf Károlyi előbbi ígéretét a legkönnyelműbb módon tette meg. Gróf Károlyi miniszterelnök nem számolt az ország akkori katonai és különösen belpolitikai helyzetével, amelynek következtében teljesen kivihetlenné vált annak a lehetősége, hogy a magyar kormány akkori karhatalma egy fegyelmezett német hadsereget le tudjon fegyverezni.

Gróf Károlyinak és társainak a magyar katonaságra minden tekintetben destruktív és bomlasztó irányban gyakorolt befolyása teljesen lehetetlenné tette az ellenszegülő német csapatok lefegyverzését és internálását. Így történt azután, hogy a német

szállítmányok egymásután képesek voltak a határon való át-
lépést mindenegyus alkalommal kierőszakolni.

A magyar hadügyminiszter több ízben keményen elrendelte ugyan, hogy a vasútvonalparancsnokságok a német szállító-
vonatokat lefegyverzési állomásokra irányítsák és ott a szállít-
mányokat fegyverezzék le, mely után, ha már a szállítmányok-
nál nincsen semmi fegyver, azok az internálási állomásokra
továbbítandók. Karhatalmak kirendelésére is dörgedelmes pa-
rancsok adtak ki.

*Az intézkedéseknek azonban nem volt foganatjuk, az egész
irott malaszt maradt.*

Mert hogyan is lehetett azt elképzelni, hogy a bizalmi rend-
szeren alapuló, szociáldemokrata eszmékkel telített, lezüllött ka-
tonaság képes legyen a német fegyvelmezett katonaságot lefegy-
verezni.

A miskolci vasútvonalparancsnokság december hó 3-án je-
lentette is már, hogy „a Zsolnán feltartott német szállítmányok
részint lóháton, részint gyalog, részint személyvonatokra fel-
t, kapaszkodva elhagyták Magyarországot; az átvonuló német
csapatok lefegyverzése megfelelő karhatalom és őrség hiányá-
ban keresztül nem vihető. Ezek után területünkön feltartott né-
met szállítmány nincs.”

A magyar szállítmányvezetőség pedig december hó 8-án a
következő jelentést tette a hadügyminisztériumnak:

„December 7-én öt német csapatszállító vonat erőszakkal
átvonult Bruck-Királyhidán. A szállítmányparancsnokok írás-
beli nyilatkozatot adtak le arra nézve, hogy ha a bruck-király-
hidai irányból elterelik a vonatot, abban az esetben fegyveres
erőszakot alkalmaznák; karhatalom hiányában az állomások
kénytelenek voltak engedni és a vonatokat az irányítástól eltérő-
leg Bruck-Királyhidán át továbbítani.”

Hasonló jelentések jöttek minden oldalról.

A tény valóban az volt, hogy a német csapatok magukat le-
fegyverezni nem engedték, az internálásra kijelölt állomásokra
vonakodtak menni és az osztrák határállomásokon át erőszako-
san hagyták el Magyarországot.

Miután megbízható karhatalom nem állott rendelkezésre, a
német csapatokkal szemben a magyar kormány tehetetlen volt.

Mindennek az volt a következménye, hogy az entente-
csapatok parancsnoka, Berthelot tbk., december hó 9-én értesít-
tette a magyar kormányt, hogy az összes Erdélyben lévő német

csapatokat ily viszonyok között az ő hadserege, a francia-román hadsereg fogja lefegyverezni és internálni, míg a magyar kormánynak csak a Magyarországnak Királyhágótól nyugatra fekvő részén tartózkodó német csapatok lefegyverzéséről és internálásáról kell gondoskodni.

Mackensen tábornaggyal december 10-én közölték az új francia határozványokat, mire tőle azon válasz érkezett, hogy az eddig megkötött szerződések megdöntését nem fogadja el és ha kell, fegyveres erővel fogja útját Magyarország területén át folytatni.

Ezidőben Erdélyben kb. 74.000, Magyarországon kb. 8000 német katona tartózkodott.

Mackensen tábornagy a leghatározottabban tiltakozott az <lien, hogy német csapatait a francia-román hadsereg lefegyverezze, internálja és kijelentette, hogy a spaai fegyverszüneti bizottság (szövetséges és társult hatalmak — német birodalom) megállapodása alapján a német kormánytól utóbb azon utasítást kapta, hogy a neki alárendelt csapatokat fegyveresen vezesse haza Magyarországon át; hangsúlyozta, hogy azon esetben, ha a magyar kormány a német csapatok átvonulását megakadályozná, úgy ezen körülmény a német birodalmi kormányt arra kényszerítené, hogy Magyarországtól minden gazdasági természetű támogatást megvonjon.

Mackensen tábornagy a német csapatoknak tényleg a következő parancsot adta ki:

„Entwaffung und beabsichtige Internierung aufgehoben. Auf geregelten Abtransport mit Transportzügen ist zu rechnen.

Wertvolles Material und hochwertige Pferde sind mitzunehmen.”

A német csapatok lefegyverzése és internálása azonban így sem sikerült, mivel a román hadsereg nem tudta az Erdélyben levő német csapatokat lefegyverezni és internálni.

Így az említett 74.000 német katona Magyarország területén az átvonulást folytatta; a feltartóztatása már említett okoknál fogva lehetetlen volt.

December hó 15-én a magyar kormánytól Mackensen tábornagyhoz Nagyváradra felszólítás érkezett, hogy induljon el Budapestre, hogy ott a magyar kormánnyal a továbbiakat megbeszélje. Mackensen tábornagy különvonata a budapest-ferencvárosi pályaudvarra december hó 16-án reggel érkezett meg, hol Pogány József, a katonatanácsok kormánybiztosa két századdal

és négy géppuskával várta a tábornagyot. A vonat megállása után a géppuskákat a szalonkocsira irányította, s ezután Gerő őrnagy, a hadügyminiszter parancsértisztje a tábornagyhoz be akart menni. A tábornagy Gerő őrnagyot nem fogadta, mire az utóbbi a tábornagyhoz beüzent, hogy 10 percen belül a tábornagnak nyilatkozni kell, hogy önként jön-e a miniszterelnökhöz? Ha nem, akkor erre kényszeríteni fogja.

A kényszernek Mackensen tábornagy engedett. Gerő őrnagy a tábornagyot kíséretével együtt az országházba vitte, hol már gróf Károlyi Mihály miniszterelnök és Böhm hadügyminiszter várakozott rá. Károlyi és Böhm csak a tábornaggal személyesen voltak hajlandók tárgyalni, úgy hogy a tábornagy kísérete a mellékszobában volt kénytelen maradni. A tárgyalás csak rövid volt, tárgyát a három résztvevőn kívül senki sem tudhatja. A mellékszobában tartózkodó német tisztek, mikor a tábornagy emelkedett hangját hallották, benyitottak a tárgyalási szobába. A tábornagy háttal állott az ajtó felé és körülbelül azt mondotta indulatos hangon: „Diese erniedrigende Behandlung ist Ungarns Dank dafür, dass ich das Land dreimal vor feindlicher Invasion gerettet habe!”

Károlyi sápadtan ült egy karosszékekben, csak Böhm hebegett és azt fejtegette, hogy ami történik, az a szövetséges misszió rendelkezése.

Mackensen tábornagy ezekután visszatért vonatjára. A vonatot Károlyi rendeletére a rákospalotai állomásra továbbították és a tábornagnak gróf Károlyi László főthi kastélyát jelölték ki tartózkodási helyül.

Mackensen tábornagy őrzésére a hadügyminiszter intézkedése alapján egy század katonaságot vezényeltek Főthra. Az összekötő szolgálatot a tábornagy és a magyar kormány között Beiszner vezérkarhoz beosztott százados végezte.

Hogy a tábornagy a franciák és Károlyi, Pogány, Böhm részéről mily lealázó bánásmódban részesült, erre vonatkozólag idézem az összekötőtiszt jelentéséből az alábbiakat.

„Őrséget nem állítottam fel, habár a főbizalmi folyton azt hangoztatta, hogy így nem lehet a tábornagyot őrizni s hogy ő neki a Katonatanácstól egész más utasítása van. Ha én azonban egy általa felállított őrséget megláttam, annak mindjárt engedélyt adtam, hogy jutalmul a jó szolgálatért Budapestre bemerjen. Ezt a taktikát fentartottam az egész idő alatt s így a legénység inkább felém hajlott, mint a főbizalmi, illetve a

Katonatanács felé, akitől szigorú őrparancsokat kapott; sikerült is így a század felváltásáig minden őrszolgálatot lehetővé tenni.

Másnap dél felé a Katonatanács egy kirendeltsége jelent meg nálam *dr. Mór Pál népfelkelő főhadnagy vezetése alatt, amely a Katonatanács írásbeli parancsára hivatkozva követelte a Mackensen-csoportparancsnokság összes autót és lovait.*

Én azt feleltem, hogy csakis a hadügyminisztérium ilyen parancsát tartanám magamra kötelezőnek. Telefonon a felsőbb döntést kikértem és a kiadást megtagadtam.

A főthi tartózkodás Károlyi László gróf és családja vendégszeretete által a tábornagy és vezérkarának a viszonyokhoz képest a lehető legkellemesebbé tétetett. Személyes szabadságában korlátozva senki sem volt. *Pogányék ugyan egymásután rendelték ki tiszteket az őrszolgálat felülvizsgálására,* de szerencsére mind velem együtt érző tisztek voltak. Pogány maga is érdeklődött, de hála Istennek csak telefonier. A század felének megengedtem, hogy a kirendeltségi díj fentartása mellett minden másnap felváltva hazamehet. Ezzel azt értem el, hogy egyáltalán senki sem volt kint és a Katonatanácsnál sem panaszkodott senki.

Közben a fegyverszüneti bizottság, a budapesti német összekötő tiszt, von *Wenkher* őrnagy és még más titkos erők is közreműködtek az internálási parancs enyhítésében. A kormány azonban erre csak úgy volt hajlandó, ha Mackensen írásban kötelezi magát arra, hogy nem hagyja el Magyarország területét.

Néhány nap múlva azután a tábornagnak azon nyilatkozatára, hogy *„Magyarország területét addig nem hagyja el, míg német katona magyar földön van internálva”,* egy sokkal enyhébb internálási parancsot kaptam kézhez, s az őrszázadot egy 16 csendőrből álló örökönítmény váltotta fel, de már tisztán csak azon feladattal, hogy a tábornagy személyes biztonságáról köteles gondoskodni.

A tábornagnak láthatólag jól esett a „Pester Lloyd” által csapatai számára megindított gyűjtés, amelynek eredménye az újságokból általánosan ismeretes. Karácsonyra különösen a *magyar arisztokrata asszonyok* akartak neki nagy örömet szerezni azáltal, hogy Mackensen tábornagy nejének egy gyönyörűen hímzett vánkost küldtek emlékül. A karácsonyi ünnepséget nagyon szépen és felemelően ünnepelték meg a német katonák úgy a templomban, mint az iskolában, ahol az ajándékosztás történt, meglehetősen boldog arcokat lehetett látni.

Az összes Pogány-féle intrikák dacára sikerült Mackensenéknek meglehetősen kellemes tartózkodást és úgyszólván teljes személyes szabadságot biztosítanunk. A tisztek szabadon jártak be Budapestre, a tábornagy lovagolhatott bárhol, kénye-kedve szerint. A falu lakossága mindenütt a legnagyobb tisztelettel és hódolattal fogadta a tábornagyot.

A franciák szemében azonban szálka volt Mackensen nagy szabadsága. Látták a német tiszteket és altiszteket a városban minden kíséret nélkül. Hogy a németek természetesen nem a legbarátságosabb szemmel néztek találkozásuk alkalmával a franciák szemébe, az könnyen elképzelhető. A legnagyobb baj azonban az volt, hogy a német katonákat nem lehetett fogolytáborokban internálni. Vix alezredes ezáltal különösen blamálvá érezte magát. Meg is ragadott tehát minden alkalmat, hogy Mackensen itt tartózkodását kellemetlenné tegye.

December 28-án Fóthon megjelent autón a budapesti francia misszióhoz tartozó *Ameil francia százados* és a tábornagyhoz kívánta magát vezetetni. Én megkérdeztem tőle, hogy van-e valami meghatalmazása a magyar kormánytól, ő nemmel válaszolt, de azt mondta, hogy nagyon fontos levele van Foch marsalltól Mackensen személyéhez. Hogy az ügyet el ne mérgezzem, von Schwartzkoppen ezredeshez vezettem. Schwartzkoppen fogadta is Ameil századost, *de a tábornagyhoz nem engedte be, Ameil százados erre nagy dühvel távozott.*

December 31-én azután bekövetkezett a franciáknak erőszakos beavatkozása. Körülbelül 8 óra 30 perckor délelőtt egy francia Parlamentär jelent meg a szobámban és bejelentette nekem, hogy *a főthi kastély körül van zárva*, s hogy a körülrzáró francia spáhi ezred parancsnoka óhajt velem beszélni; ezekután megjelent Guespereau francia alezredes és tudatta velem, hogy a tábornagy és környezetének őrizetéért ezentúl ő felelős.

Kifejezte továbbá azon kívánságát, hogy a tábornaggal akar beszélni, vagy legalább is látni akarja őt. A tábornagy továbbra is azon álláspontja mellett maradt, hogy *nem fogadja a franciákat. Erre ő benyitott a tábornagyhoz, utána tódult még két francia tiszt.* Csak egy-két pillanatnyi bentlét után kijöttek. Kijövet az alezredes azt mondta nekem: „igen, ez a tábornagy.” A franciák által gyakorolt őrizet nagyon szigorú volt. Az összes dunai átjárókat, kompokat stb. őriztették, illetve megfigyelték. Még a Fóthon bevásárló német katonákat is két-két szuronyos színes francia kísérette.

A németeknek csak egy szabad területet hagytak s ez volt: a kastély falain belül.

Január 4-én délután a francia alezredes megjelent nálam és azt mondta, jelentsem a tábornagynak, hogy nagyon fontos közölni valója van; a tábornagy visszaient, hogy *nem fogadja*. Erre nekem adta át a következő közleményt: „a tábornagy és kísérete csomagoljon, összes autóival és legszükségesebb podgyászával álljon készen egy déli irányban fekvő állomásra való elszállítás céljából.”

Ezt a közleményt személyesen átadtam a tábornagynak, mire ő felkért, hogy szólítsam fel a magyar kormányt a legerélyesebb tiltakozásra ezen erőszak ellen. Ő addig nem megy el, míg vissza nem jönnek.

A francia alezredestől követeltem tehát a Budapesttel való telefonösszeköttetés helyreállítását. A francia ebbe beleegyezett.

A hadügyminiszter nem lévén található, a *miniszterelnököt* magát hívtam. Ő megbízott azzal, hogy jelentsem be a tábornagynak, miszerint a magyar kormány erélyesen tiltakozott ezen erőszak ellen, s felszólított, hogy vegyek fel az egész tiltakozásról egy jegyzőkönyvet, amelyet írassak alá a tábornaggal, ennek vezérkari főnökével, a francia alezredessel, Károlyi László gróffal, Ameil századossal stb. és adjak egy-egy példányt ezen urak mindegyikének, egyet pedig nyújtsak be a miniszterelnökségnek.

Láttam, hogy erről az oldalról segítséget nem várhatok. De legalább ezt a szegényes tiltakozást is tudtára akartam adni a tábornagynak.

Guespereau alezredes azt kérdezte tőlem, hogy mit mondott a miniszterelnök. Én megmondtam neki, hogy energikusan tiltakozott ezen erőszak ellen és hogy megparancsolta nekem, miszerint ezt jelentsem Mackensen tábornagynak. Az alezredes mosolyogva azt felelte, hogy — amennyire ő tudja — nem nagyon energikusan tiltakozott a miniszterelnök. Ameil százados, aki a beszélgetés alatt jelen volt, közbeszólt, hogy különben is semmi érintkezésem sem lesz ezentúl a tábornaggal.

Én viszont fentartottam azon állításomat, hogy parancsomat teljesíteni fogom. Ezzel hátrafelé indultam és az ajtón kimentem. *Odakünt két spáhi szegezte rám felszúronyozott fegyverét.* Az alezredes utánam sietett és barátságosan visszahívott, látszott rajta, hogy az egész ügy nagyon kellemetlen neki. Nemsokára aztán ő is és Ameil százados is elhagyott engem s beállítottak hozzám egy fölfegyverzett spahit. A kastélyban ekkor már csak

két német tiszt volt, akik hátramaradtak — természetesen szigorú francia őrizet alatt, — hogy a nagy podgyászt szállítsák a franciák után.

Január 5-én aztán elszállították Mackensen nagy podgyászt is.”

A Károlyi-féle kormánynak csak Mackensen tábornagyot sikerült internálni, aki kijelentette, hogy addig, míg egy német katona Magyarországon van, az országot nem fogja elhagyni. Jellemző Károlyira, hogy egy alkalommal Mackensen tábornagnak *becsületszavát* adta, hogy a tábornagy csakis a Károlyi-kormány internált ja lesz. Károlyi becsületszavát azonban nem tartotta be Mackensen tábornaggal szemben, mert nem akadályozta meg a tábornagnak erőszakos elhurcolását.

Ugyanis 1918 december hó 31-én délelőtt váratlanul francia lovasság (Spahi) fogta körül a főthi kastélyt és a tábornagy őrzését átvette. Mackensen tábornagy tiltakozott a francia erőszak ellen és hangsúlyozta, hogy internálása a magyar kormány ügye és annak *becsületbeli kötelessége az adott ígéretet megtartani*.

1919 január 2-án az akkori hadügyminiszter, gróf Festetich, közölte a tábornaggal, hogy a Budapesten tartózkodó entente-misszióval csak azon esetben tárgyalhat a francia lovasságnak Főthről való eltávolítására vonatkozólag, hogy ha a tábornagy írásbelileg kötelezi magát és becsületszavát leköti, hogy még akkor is ittmarad, ha az egész német hadsereg elvonult már Magyarországról.

A tábornagy ezen követelés teljesítésére hajlandó nem volt.

Festetich hadügyminiszter ezen követelése igen különös volt, mert *gróf Károlyi miniszterelnök az 1918 december hó 16-án tartott megbeszélésen becsületszavát adta*, hogy a tábornagnak Magyarországon való internálását a magyar kormány fogja végrehajtani.

Mackensen tábornagy csakis azon feltétel mellett egyezett bele internálásába, ha azt a magyar kormány foganatosítja. Ez ellen a budapesti entente-misszióknak akkor ellenvetése nem is volt.

Budapesten 1919 január 3-án az entente-misszió, a miniszterelnök, a hadügyi és kereskedelmi miniszter tanácskozást tartott, melyen elhatározott, hogy Mackensen tábornagy törzsével francia katonaság fedezete alatt január 4-én délután Főthről vasúton a szerb megszállás alatt lévő új-Futakra el fog szállítani, hol a Chotek-kastélyban lesz internálva.

Az entente-misszió a magyar kormányt értesítette, hogy Mackensen tábornagnak Magyarországon való internáltatási kötelezettsége alól feloldja, azon indoklással, hogy azon pillanattól kezdve, midőn a főthi kastélyt a francia csapatok 1918 december 31-én megszállták, az internálás francia fenhatóság alá került és így a magyar kormány kötelezettsége tárgyatlaná vált.

Mackensen hadseregének legutolsó szállítmánya 1919 január hó 3-án hagyta el Magyarországot; *való tény, hogy egyetlen német katona sem lett Magyarországon internálva.*

(1918 december 31-én sikerült ugyan 2036 német katonát vasúton a csóthi fogolytáborba irányítani, de azok a következő napon onnan elmenekültek.)

Erdélyben csupán a Koch-féle *fegyvertelen* csoportot tudta a román hadsereg internálni.

(Ezen csoport gazdasági és vasúti alakulatokból állott, létszáma kb. 4000 volt; Brassónál került hadifogságba.)

A Mackensen tábornagy hadseregétől elvett hadianyagra vonatkozólag a következő adatokat sikerült megállapítani.

Az entente-misszió 1919 január hó 14-én kelt jegyzékében a Károlyi-kormánytól követelte, hogy a lefegyverzés folytán a magyar kormány tulajdonába jutott német hadianyagot az entente-misszióknak szolgáltassa ki.

A magyar kormány erre akként válaszolt, hogy a hágai konvenció 53. cikkelye szerint a német hadianyag a békekötésig a magyar kormány által őrzendő és azután a német kormánynak lesz visszaadandó.

Az entente-misszió a magyar kormány ellenvetését természetesen nem fogadta el, hanem nyomatékosan követelte, hogy a német hadianyag egy része Miskolcon át *Lengyelországba*, másik része Szabadkán át *Szerbiába* szállíttassék el és ottan az entente-bizottságnak adassék át.

Ezen követelménynek a magyar kormány megfelelt.

Március hó 21-ig Lengyelországba öt, Szerbiába két német hadianyaggal megrakott vonat lett utbainditva.

Annak jellemzésére, hogy az országban mily lehetetlen és szomorú állapotot teremtett meg a szerencsétlen Károlyi-kormány uralma, nem érdektelen néhány szóval megemlékezni arról, hogy hogyan történt Mackensen tábornagy hadseregének lefegyverzése.

Összesen négy lefegyverező bizottság működött és pedig Nagyváradon, Szolnokon, Rákoson és Aradon.

Ezen bizottságok ténykedése abban merült ki, hogy a német szállítmányok hadianyagát — már tudniillik azokat, amelyeket az internálás elkerülése és a szállítmány továbbengedése fejében a szállítmányok önként átadtak — legnagyobb részben potom áron eladták.

Így érthető meg, hogy egy 170.000 főből álló kitűnően felszerelt hadseregtől csakis kb. 7 vonatra való hadianyagot tudott a lefegyverező bizottság összeszedni.

Végül e helyen nyomatékosan hangsúlyozni kívánom, hogy a magyar nemzet a Károlyi-kormánynak a német hadsereg Magyarországon való átvonulása, internálása és lefegyverzése körüli, valamint a világháború egyik legkimagaslóbb vezérével szemben tanúsított eljárásával soha egyet nem értett, azt mindenkoron elítéli és örökre megbélyegzi!

XIII.

HAZAÁRULÁS.

A hazaárulást a történelmi tények okmányszerűen bizonyítják.

A hazaárulók cselekvéseik közepette tudatára ébredtek annak, hogy az ezeréves hazát pusztulás és romlásba döntötték.

A nyomasztó bűnök súlya alatt fokról-fokra összerogyva, a tiltakozás üres demagógiájával vélték a rajok nehezedő rettentő felelősséget enyhíteni és minthogy semmi kitérő utat nem találtak, a tönkretett hazát prédául odadozták az anarchiának, a sülyedő hajóról kalandorokként elmenekültek és a törvény megtorlása elől megszöktek.

A fegyverszüneti szerződés megkötése után az osztrák-magyar monarchia teljesen összeomlott.

A monarchia nemcsak mint állam, hanem mint hatalmi tényező is megszűnt.

A monarchia államai és tartományai széjjelhullottak, részei részint független országokká alakultak át (Német-Ausztria, Csehország, Magyarország), részint az utódállamokba olvadtak be (Jugoszlávia, Lengyelország, Románia).

Magyarországnak ily viszonyok között csak *egy feladata* lehetett és pedig az, hogy *függetlenségét* és *ezeréves területét* a kettős monarchia pusztulásából megmentse, nehogy az összeomlás romhalmaza Szent István birodalmának területéből országrészeket temessen el.

Minden erővel lokalizálni kellett volna a kettős monarchia nagy égisét, hogy a pusztító tűzvész át ne csaphasson Magyarország területére. Roppant nehéz feladat volt ez, mert a Tótságon, Erdélyben és Bácskában nagy gyúlóanyag volt mesterségesen felhalmozva.

Erélyes államférfiakra, tapasztalt vezérekre, a hazát lán-
golóan szerető hazafiakra, szóval *egész emberekre* lett volna
szüksége a hazának. E helyett a haza sorsát akkor hazafiatlan
és tapasztalatlan politikusok irányították, kik a hatalomhoz ér-
demtelenül, pusztán a politikai minoritás által rendezett lázadás-
szerű forradalom révén jutottak. Hogy ily férfiak a nehéz fel-
adattal sikerrel megküzdzeni nem tudtak, könnyen megérthető.

Így a pusztító ár áttörte az ezeréves haza gátját, elöntötte
Felsőmagyarországot, Erdélyt és Bácskát.

A kettős monarchia pusztulását a történelmi Magyarország
összeomlása követte, melyből csak egy sziget maradt meg: a mai
«Csonka-Magyarország.

Ez a hazaárulók műve!

A hazaárulás a páduai fegyverszünet megkötése után vette
kezdetét.

Weber gy. tábornok, a fegyverszüneti bizottság elnöke
1918 november hó 4-én a hadseregfőparancsnokságtól a követ-
kező Op. Geh. Nr. 2151. AOK. számú rádioparancsot kapta:

„Die kön. ung. Regierung muss den G. d. J. Weber als
gemeinsamen Vertreter der Waffenstillstandsverhandlungen
kraft der auch von Sr. Majestät anerkannten Unabhängigkeit
Ungarns ablehnen.

Nur unter dem Drucke der Ereignisse und um nicht durch
eigene Schuld den Abschluss der Waffenstillstandsverhandlungen
zu verzögern, *willigt die kön. ung. Regierung ein*, dass
G. d. J. Weber auch die Interessen Ungarns übernimmt.“

Ez azt bizonyítja, hogy Weber gy. tbk. a már független
Magyarországot is képviselte a páduai fegyverszüneti tárgya-
lásokon.

A páduai *fegyverszüneti szerződés*, melyet a kettős mon-
archiát hivatalosan és törvényesen képviselő megbízottak és a
szövetséges és társult hatalmakat képviselő olasz főparancsnok-
ság 1918 november hó 4-én kezdődő joggal kötöttek meg,
Magyarország integritását biztosította.

Itt hangsúlyozni kívánom, hogy Badoglio tábornok hivata-
losan képviselte a versaillesi haditanácsot és közlése szerint a
fegyverszüneti szerződésnek megkötésével ő volt az entente ré-
széről megbízva.

A páduai fegyverszünet tárgyalása alkalmával Magyar-
országra különösen két fontos kérdést vitattak meg a megbízottak.

Az egyik kérdés az volt, hogy Magyarországra vonatkozóan helyik határ lesz a demarcationális vonal?

A másik kérdés pedig az volt, hogy vajjon a páduai fegyverszüneti szerződés csak az olasz frontra bír érvényességgel? Azaz, hogy a páduai fegyverszüneti szerződés megkötése Vitán a többi fronton — így a szerb—román-fronton — kell-e még más fegyverszüneti szerződést is kötni, hogy az ellenségeskedések beszüntetése által a háborúnak vége vessék.

Badoglio tábornok a szövetségesek versaillesi haditanácsa által megállapított fegyverszüneti feltételeket (12. sz. melléklet) 1918 november 1-én nyújtotta át a Giusti-villában Weber gyal. tbk.-nak az osztrák-magyar fegyverszüneti bizottság elnökének.

Ezen feltételek Parisból távirati úton érkeztek meg, míg az írott szövegű feltételeket hozó futár Parisból útban volt.

A futár 1918 november hó 2-án érkezett meg Villa Giustiba és a magával hozott francia szövegű feltételeket Weber gyal. Tbnk.-nak 1918 november hó 2-án dut. 5^h adták át.

A távirati feltételek, az írott szövegű feltételekkel megegyeztek.

A fegyverszüneti feltételek 3. pontja következő:

„*Räumung* jedes durch öster.-Ung. *seit Kriegsbegben setzten Gebietes**) und Zurückziehen der öster.-ung. Kräfte innerhalb eines von den Oberkommandanten der alliierten Kräfte an den *verschiedenen Fronten* zu bestimmend Termin, einer wie folgt festgesetzten Linie.”

Ezen pont azután az egyes helységek és magaslatod neveinek felemlítésével a demarcationális vonalat állapítja meg Tirolban, Karinthiában, Krajnában, Istriában és Dalmáciában (42. sz. melléklet.)

Azonban *semmiféle meghatározást sem tartalmaz* a szerződés arról, hogy ezen vonal Bosznia, Hercegovina és *Magyarország területein is folytatódnék.*

A fegyverszüneti tárgyaláson ennek következtében Weber gy. tbk. ez irányban kérdést intézett, mire Badoglio tábornok úgy nyilatkozott, hogy a többi fronton az *országhatár tekinthető* demarcationális vonalnak.

*) Tehát nemcsak Veneziára, hanem Szerbiára, Montenegróra, Romániára és Ukrainára, azaz az összes hadszínterekre is vonatkozik a szerződésnek ezen pontja.

Erről Weber gy. tbk. 1918 november 2-án a hadseregfőparancsnokságnak rádió útján Verh. Nr. 39. szám alatt azonnalt jelentést tett. (43. sz. melléklet.)

Kitűnik ez egyébként abból is, hogy a 3. pont további folyamán felemlíti:

„Alle evakuirten Gebiete werden von den Truppen der alliierten und vereinigten Staaten besetzt werden.”

Így, ha a versaillesi tanács határozata szerint Magyarország területének részbeni és azonnali megszállása szintén tervbe véteztet volna, úgy kétségtelen, hogy a demarcationális vonal további iránya és fekvése kétséget kizáróan a feltételekben megállapítást nyert volna. Minthogy azonban Magyarországra nézve csakis a „Räumung der besetzten Gebiete” című szakasz birt vonatkozással, ennek folytán minden vitán felül állott, hogy a demarcationális vonal gyanánt a versaillesi tanács szerint itt az ország határa szerepelt. Megerősítést nyert ez azzal is, hogy az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksághoz 1918 november 4-én beérkezett *fegyverszüneti szerződés a végrehajtási határ okmányokban* annak megemlítése után, hogy a délnyugati fronton a csapatokat november hó 19-én dut. 3h-ig kell a demarcationális vonal mögé visszavonni, azt mondja:

„Für die anderen Froitten wird der Höchstkommandierende der alliierten und der vereinigten Staaten den Zeitpunkt bestimmen, innerhalb welchen die öst.-ung. Truppen hinter'die Landesgrenze zurückgezogen sein müssen.”

A 3-ik pont végén a szerződés felemlíti a katonai anyag átadását, melyet a különböző frontokon szereplő legmagasabb parancsnokok szabályoznak. Így tehát a balkán-front katonai parancsnoka fel volt ugyan hatalmazva arra, hogy megállapítsa azt, hogy az általunk megszállott ellenséges területek miként lesznek kiüritendők és hogy erre az időpontot meghatározza, valamint arra is, hogy utasítást adjon a katonai anyag átadásának módozataira vonatkozólag; de legkevésbé sem volt feljogosítva arra, hogy *egy újabb demarcationális vonalat* állapíthasson meg.

Az olasz fegyverszüneti bizottság a versaillesi tanácsot mindenkor mint *egyedül illetékes fórumot* helyezte előtérbe és a feltételek szintén „Protocole des conditions d'Armistice entre les Puissances Alliées et Associées et l'Autrich-Hongrie” címet viselik, melyből kétségtelenül kiviláglik, hogy ezen *fegyverszüneti*

feltételek Ausztria-Magyarország egész területére vonatkoznak és hogy így ha a demarcationális vonalat Magyarországra nézve nem a határ mentén állapították volna meg, ez a fegyverszüneti szerződés feltételeiben feltétlenül kifejezésre is jutott volna.

Az egész entente nevében tárgyalásra felhatalmazott olasz fegyverszüneti bizottság is állandóan azon az állásponton volt, hogy *Weber gy. tbk. Ausztria és Magyarország nevében tárgyal.*

A páduai fegyverszüneti szerződés tárgyalásakor Weber gy. tbk. azon kérdést is felvetette, hogy a megkötendő páduai szerződésen kívül kell-e a monarchiának a balkán-fronton a szövetséges és társult hatalmak *keleti hadseregével* Szerbia, Románia és Ukrainára vonatkozólag külön szerződést kötni, hogy az ellenségeskedések ott is megszűnjenek?

Ezen kérdésre Badoglio tbk. kinyilatkoztatta, hogy a páduai fegyverszüneti szerződés az osztrák-magyar monarchia *összes frontjaira érvényes*, miért is netaláni balkán- vagy román-frontra kiküldendő osztrák-magyar fegyverszüneti bizottságokat *nem fogják elfogadni.*

Weber gy. tbk. az olasz fegyverszüneti bizottságnak ezen határozatát 1919 november hó 2-án Verh. Nr. 45. szám alatt rádió útján szintén jelentette a hadseregfőparancsnokságnak. (*H. sz. melléklet.*)

A páduai fegyverszüneti szerződés szövegét, a páduai fegyverszüneti szerződés feltételeinek elfogadását (*A5. sz. melléklet*), valamint a szerződés aláírásának 1918 november hó 3-án dut. 3[^]-kor való megtörténtét (*46. sz. melléklet*) a hadseregfőparancsnokság a magyar kormánnyal 1918 november hó 3-án táviratilag tudatta.

A magyar hadügyminisztériumban fekvő ezen ügdarabok egyikén a következő irott záradék olvasható:

„A fegyverszüneti határozványok, mint különkiadás hozandó a sajtó által nyilvánosságra. Ezen különkiadásnak a fegyverszüneti határozványok képeznek a magvát.

Fel kell hívni a figyelmet a fegyverszünet egyes pontjaira, így pl. Isztria, Dalmácia és Déltirol megszállására.

Feltűnő ezzel szemben, — dacára, hogy a fegyverszünet osztrák részről (?) köttetett meg — *Magyarország területi integritásának megóvása.*

Ezen kedvező körülmény a magyar kormány azon álláspontjának köszönhető, hogy a teljes fegyverletétel alapján áll (?).

Számolni kell azonban azzal, hogy egyes vasúti gócpontok megszállatnak, ennek azonban tisztán stratégiai jelentősége és átmeneti jellege van (?)”

Leszögezhető tehát az, hogy Weber gy. tbk. Badoglio tbk.-kal Magyarországra vonatkozólag is érvényes szerződést kötött, mely demarcationális vonalul az ország határát állapította meg és hogy Magyarország a Balkánon Szerbiával és Romániával a páduai fegyverszüneti szerződésen kívül más jogérvényes egyezséget nem köthetett.

Egy hazafias magyar kormánynak becsületbeli kötelessége veit, hogy a páduai fegyverszüneti szerződéshez a *végletekig görcsösen ragaszkodják*.

Ha pedig a jelenlegi kis-entente a fegyverszüneti szerződést megszegte és a haza szent földére merészelt volna a lábát betenni, akkor csak egy választása volt a magyar nemzetnek: *fegyverhez nyúlni*.

Hangsúlyozni akarom, hogy a harc sikerére *akkor* minden reménység megvolt, mert egyrészt az olasz fronton a magyar csapatok épp azon kívánságukat fejezték ki, hogy szállíttassanak az ország védelmére haza, kinyilatkoztatván, hogy utolsó csép vérig fogják védeni az ezeréves hazát; másrészt azon időben a prédára leső és a mai kis-ententéhez tartozó államok közül komolyan számbavehető hadereje csakis Szerbiának volt.

A Károlyi-kormány azonban a páduai fegyverszüneti szerződést figyelembe nem vette és másképen cselekedett. Ehhez csak akkor lett volna joga, ha a Weber gy. tbk. által a hadsereg-főparancsnoksághoz intézett jelentésekről *nem tudott volna*.

Ezt azonban megcáfolják a következők:

Weber gy. tbk. a polai és budapesti rádió-állomásokat felhívta, hogy tudassák azt, vajjon a feladott sürgönyjelentések rendeltetési helyükre jutottak-e?

A polai rádió-állomás erre 1918 november 3-án del 1^h 30^l kor jelentette:

„Commando Supremo Italiano per General Weber.
Depeschen wurden über Radio Budapest geleitet.

Radio Pola.”

A budapesti rádió-állomás 1918 november 9-án del 2h 30-kor hasonlóképen jelentette:

„Commando Supremo Italiano per General Weber.
Telegramme gestern genommen.

Radio Budapest.”

Tehát a Károlyi-kormánynak a páduai fegyverszüneti bizottság tárgyalásainak eredményeiről tudnia kellett. És tényleg a jelzett sürgönyök a hadügyminisztériumban 1918. évi november hó 3-án és 4-én 28.083/el. 10., 28.179/el. 1., 28.327/el. 10. számok alatt *iktatva vannak*,

A megkötött páduai fegyverszüneti szerződést a Károlyi-kormány magára nézve kötelezőnek elfogadta; tudomásul vette azt is, hogy *az olasz-, szerb- és román-fronton lévő összes entente-csapatok nevében* a fegyverszüneti tárgyalásokat az olasz főparancsnok (Diaz tábornok) vezette.

Ezt azon távirat bizonyítja, melyet a hadügyminiszter 1918 november hó 5-én 27.867/el. 10. sz. alatt az entente haderők balkán főparancsnokához rádió útján intézett. (47. sz. melléklet.)

Ezzel bebizonyosodott:

1. hogy a Károlyi-kormány beleegyezett abba, hogy a Weber gy. tbk. elnöke alatt működő fegyverszüneti bizottság a páduai fegyverszüneti tárgyalásokon a független Magyarországot is képviselje;

2. hogy a hadseregfőparancsnokság a páduai fegyverszüneti tárgyalás egyes mozzanatairól, a szerződés szövegéről, a feltételek elfogadásáról és a szerződés aláírásáról a magyar kormányt értesítette;

3. hogy a magyar kormány *tudta* azt, hogy az elfogadott és aláírt páduai fegyverszüneti szerződés *Magyarország területi ép-ségéi* biztosította;

4. hogy az elfogadott és aláírt páduai fegyverszüneti szerződés az osztrák-magyar monarchia *összes frontjaira* érvényes.

A Károlyi-kormányt szerencsés véletlen folytán kellő időben figyelmeztette egy távirat arra, hogy legyen *óvatos*, tartózkodjék a mai kisententetal való érintkezéstől, mert annak politikája határozottan Magyarország feldarabolására irányul.

A honvédelmi minisztériumtól a hadseregfőparancsnoksághoz Badenben beosztott Dormándy Henrik tábornok 1918 november hó 3-án táviratban jelentette, hogy az Egyesült Államoknak a román kormányhoz intézett egy táviratát felfogták, melyből ki lehetett venni, hogy az Egyesült Államok most is állják az entente és Románia között 1916. évben kötött szerződést. Ezen szerződés volt ugyanis az ára annak, amiért Románia 1916. év nyarán a központi hatalmaknak a háborút megüzente és a Brussilow-offenzíva lezajlása *után* az entente oldalán harcba lépett ellenünk.

A távirat (48. sz. melléklet) szerint az entente Magyarország területének majdnem a felét, egész Erdélyt, az Alföldnek Vásáros-Namény—Debrecen—Gyoma—Orosháza-vonalig eső részét és az egész Bánságot akarta az oláhok kezére juttatni.

Ezeknek mind tiszta tudatában volt a Károlyi-kormány és mégis hajtva hiúsága és határtalan könnyelműsége s vakmerő elbizakodottsága által, vesztébe vitte az országot azáltal, hogy minden áron arra törekedett, hogy az *entente vezető embereivel* mielőbb közvetlen *érintkezésbe* juthasson.

Tudnia kellett az előzmények után, hogy a mai kisentente-
tal való bármilyen érintkezése csakis Magyarország romlására kell, hogy vezessen.

Tudnia kellett arról a váltóról, melyen jótállóként az entente szerepelt, elfogadoul pedig Magyarországot akarják belekényszeríteni.

És ahelyett, hogy a háború erőszakos befejezése után leszámítoztatás céljából bemutatott *hamis* váltót visszautasította volna, illetve a páduai fegyverszüneti szerződéshez ragaszkodott volna, maga kereste a hamis *váltó* tulajdonosaival való lealázó egyezkedést biztos tudatában annak, hogy semmi ereje nem lesz elleneivel szemben fellépni, mert „katonát többé látni sem akaró” hadügyminiszterével a hadsereget felbomlasztotta és elzülesztette.

A Károlyi-kormánytól oly hön óhajtott közvetlen tárgyalás felvételével egy bizottságot bíztak meg, melynek vezetőjévé *Berinkej* miniszterelnököt szemelték ki.

Az első utazási cél Pádua volt. Tekintve az ut hosszúságát, a közlekedési viszonyok nehézségét és mert a jugoszláv nemzeti tanács nem biztosította Károlyi kormányának az átutazást, elhatározták, hogy a közelebbi és könnyebben elérhető *Belgrádba* utazzék a bizottság.

November hó 4-én gróf Károlyi érintkezésbe jutott az entente balkán-főparancsnokságával és tudatta, hogy a magyar kormány bizottságot fog Belgrádba küldeni tárgyalás végett.

A magyar hadügyminiszternek 1918 november hó óén Franchet d'Esperey tábornokhoz intézett 27.867/eln. 10. számú rádió-távirata (*M. sz. melléklet*) szerint a bizottság *feladata lett* volna, hogy a páduai fegyverszüneti szerződést ismertesse és hogy az entente haderők balkáni főparancsnokságát a magyar kormánynak a fegyverletételre vonatkozó parancsáról tájékoztassa.

Franchet d'Esperey tábornok — miután tudomására jutott, hogy a páduai fegyverszüneti szerződés az olasz és osztrák-magyar főparancsnokság között tényleg létrejött — kérdést intézett Parisban, hogy a megkötött páduai fegyverszüneti szerződés joghatállyal bír-e a balkán-pontra is és hogy a magyar küldöttekkel tárgyalásba bocsátkozhatik-e?

November 6-án Franchet d'Esperey tábornokot Parisból értesítették, hogy tárgyalhat ugyan a magyar kormány által küldött bizottsággal, *de csakis oly irányban és tárgyban, mely a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés határozványainak Magyarországgal szemben való alkalmazására vonatkozik.*

Franchet d'Esperey tábornok a nyert utasítás után Parisba jelentést küldött, hogy gróf Károlyival érintkezésbe fog lépni Belgrádban, hogy a nyert katonai irányelvek figyelembevételével *Magyarországra nézve a páduai fegyverszüneti szerződést fogja a tárgyalások folyamán alkalmazni;* biztosítani fogja a stratégiai fontos pontok, vasutak stb. birtokbavételét, valamint Szerbiának katonailag való fedezését is.

A bizottság Budapestről 1918 november hó 6-án kora hajnalban indult el. Az utazás Újvidékig vasúton, onnan Belgrádig hajón történt.

A bizottság a következőkből állott: gróf Károlyi miniszterelnök és Jászi nemzetiségi miniszter a magyar kormány képviselőjében;

báró Hatvány a Nemzeti Tanács képviselőjében;

Bokányi a Munkástanács képviselőjében;

Csernyák százados a Katonatanács képviselőjében;

Hajós százados, Schubert főhadnagy, Soós zászlós a Katonatanácstól;

Abt főhadnagy a testőrség parancsnoka;

Körfer miniszteri tanácsos a kereskedelmi miniszter képviselőjében;

Rau a szénbizottságtól;

Stielly vkt. százados a hadügyminisztérium képviselőjében;

Bakonyi a miniszterelnökség sajtóirodájától és

Jeszenszky főhadnagy, a miniszterelnök titkárja.

A bizottsághoz csatlakozott azonfelül 5 újságíró.

A bizottság este Belgrádnál partraszállott és a Koronaszállodában szállt meg. A szerb Duna-hadosztály parancsnoka értesítette gróf Károlyit, hogy az entente keleti hadseregének fő-

parancsnoka, Franchet d'Esperey francia tábornok másnapon, azaz november hó 7-én fog Belgrádba megérkezni.

Franchet d'Esperey tábornok tényleg a jelzett napon délután 5h-kor megérkezett.

Erre Károlyi összehívta a bizottságból a következőket:

Jászit, Hatványt, Csernyákat, Kor férft, Raut és Stielly vkt. századost.

Ezen bizottság 1918 november hó 7-én délután 7^h-kor megjelent Franchet d'Esperey tábornok előtt.

Hogy a fegyverszüneti tárgyalás miként folyt le, idézem egy szem- és fültanú jelentéséből a következőket.

Egy szalonba vezettek bennünket, hol nemsokára megjelent a francia főparancsnok; egy alacsony, markáns vonású, energikusnak látszó tábornok, egy francia és egy szerb ezredes kíséretében. Károlyi bemutatta a bizottság egyes tagjait. Csernyák bemutatásánál, mikor meghallotta, hogy a Katonatanács elnöke, megjegyezte: „*Vous êtes tombé si bas!*”

A bemutatás után Károlyi felolvasta francia nyelven azon *memorandumot*, melyet a hajón való utazás alatt Jászi nemzetiügyi miniszter szerkesztett. Midőn az olvasás közben a csehekről volt szó, Franchet tábornok mindig nyomatékosan megjegyezte: „*pas tchéque, mais tchécoslovaque!*” Mikor Erdélyről volt szó Franchet tábornok azt mondta, hogy „*ce n'est pas hongrois!*” Erre Károlyi és Jászi közbevetették, hogy „nem is teljesen román”, mire Franchet tábornok többször erélyes és hangos „*Assez!*” szóval véget szakított a közbevetett magyarázatoknak.

Azan Paul francia alezredes szerint *a gróf Károlyi által felolvasott memorandumban többek között az volt, hogy az új magyar kormány az ententenek az azonnali fegyverszünetet és a külön békekötést felajánlotta, de az ententehoz nem juthatott el szava, mert a német legfelsőbb hadvezetőség az országot elzárta a szövetséges hatalmaktól. Weber gyalogsági tábornok, aki — mint beszélük — tárgyalt Diaz tábornok, olasz főparancsnokkal, semmiképen sem volt fejjogositva a már független Magyarországot képviselni és így az általa kötött fegyverszüneti szerződést az új magyar kormány nem ismeri el, mert a magyar nép akaratát csakis a magyar nép kiküldöttei képviselhetik. (Les armistices d'Orient en 1918. L'armistice avec la Hongrie. L'illustration Ni: 4105. 5. Novembre 1921.)*

Ha a Károlyi-féle memorandum ezt tartalmazta — miben

nem. kételkedhetünk, mert arra semmi okunk sincsen, hogy Azan Paul francia alezredes szavahihetőségét kétségbe vonjuk — akkor *gróf Károlyi Mihály hazudott és Franchet d'Esperey tábornokot tudatosan félrevezette.*

Gróf Károlyi kormánya igenis hozzájárult ahhoz, hogy a páduai fegyverszüneti tárgyaláson, Weber gyalogsági tábornok a már független Magyarországot is képviselje. Ezt bizonyítja azon távirat, melyet a hadseregfőparancsnokság Weber gyalogsági tábornoknak küldött. (Lásd a 206. oldalon.)

Ha tehát ezt gróf Károlyi 1918 november hó 7-én Belgrádban Franchet d'Esperey tábornok előtt letagadta, akkor *tudatosan csalást követett el.*

Az pedig nem szorul bizonyításra, hogy a magyar nép összeségét gróf Károlyi vezette bizottság nem képviselhette. Az lehet; hogy a Nemzeti Tanács kiküldötte a forradalmár politikusokat, a Munkástanács kiküldötte a szocialista munkásokat, a Katonatanács kiküldötte az őszirózsás katonákat képviselte, *de a magyar nemzet sohasem adott törvényes megbízatást arra, hogy a Nemzeti Tanács, Munkástanács és a Katonatanács Belgrádban képviselje.*

A memorandum felolvasása után Franchet d'Esperey tábornok egy papírlapról olvasva beszédet tartott, melynek a lényege a következő volt: 1867-ig Franciaország szerette a magyarokat, hangsúlyozta, hogy ő nem Magyarországot „Hongrois”-t érti, hanem a magyarokat „les madjars”-t; de azután, mikor a magyarok a németekhez csatlakoztak, elveszítették Franciaország szimpátiáját. A háborúban a magyarok ugyanolyan kegyetlenek voltak, mint a németek és ezért ugyanúgy kell most lakolniuk, mint a németeknek.

Ezután a francia tábornok Károlyi és Jászival egy belső szobába vonult vissza.

A tárgyalás eltartott kb. egy óra hosszat, mire Franchet d'Esperey tábornok kíséretével vacsorázni ment és a magyar bizottságot faképnél hagyta.

Károlyi ezután a Nemzeti Tanács, Munkástanács és a Katonatanács képviselőivel tárgyalásra összeült, melybe a *szakelőadókat nem vonta be.* A tanácskozás befejeztével Károlyi Jászival együtt megfogalmazta a tanácskozás eredménye alapján azon választ, melyet a francia főparancsnoknak átadott.

Ezen válaszigyzékben Károlyi *elfogadta* Franchet d'Esperey tábornok feltételeinek összes pontjait.

Mivel Franchet d'Esperey tábornoknak nem volt felhatalmazása egy újabb szerződés megkötésére, a tervezetet döntés céljából Parissal tudatni kellett.

A válasz bevárására Stielly vkt. századost Belgrádban visszahagyták. Nevezettre azért esett a választás, mert Franchet d'Esperey tábornok határozottan megkövetelte, hogy a visszamaradó tiszt nem lehet olyan, ki a Katonatanács tagja.

A bizottság többi tagja a tárgyalás után hajóra szállott és Budapestre visszautazott.

November hó 9-én Kalafatovic szerb ezredes átadta Stielly századosnak Clemenceau francia miniszterelnök választát, mely Parisból jött távirati úton.

Ezen táviratban az volt, hogy Franchet d'Esperey tábornok csakis *tisztán katonai kérdésekben* tárgyalhat a magyar kormánnyal.

Stielly százados Clemenceau miniszterelnök válaszával kocsin Újvidékre utazott, hová november hó 9-én este megérkezett.

Másnap, november hó 10-én Stielly százados Újvidékről Károlyival telefonon beszélt, ki tudatta Stielly századossal, hogy Linder Béla volt hadügyminiszter a szerződés aláírása végett útban van Újvidékre és kísérje őt el Belgrádba.

November hó 11-én Linder megérkezett vasúton Újvidékre és útját hajón folytatta Belgrádba, hova délután érkezett meg.

Kalafatovic szerb ezredes értesítette Lindert, hogy mivel felhatalmazása nincsen, így Linderrel összeköttetésbe nem léphet.

November hó 12-ike eltelt anélkül, hogy a szerbek Linderrel szóba állottak volna. Ki is fakadt Linder, hogy Belgrádban van már 24 órája és nem tárgyalhat.

November hó 13-án este 9h-kor Belgrádba megérkezett Henrys francia tábornok.

Éjjel 10^h-kor a szerb hadseregfőparancsnokságra meghívott Linder, a magyar kormány nevében éjjel Va 12 órakor aláírta azt a „*katonai egyezményt*”, melyet november hó 7-én Franchet d'Esperey tábornok kikötései alapján Károlyi és Jászi megszövegezett.

Ezen egyezmény szövegét és az új demarcationális vonalat a 49. és 50. sz. *melléklet* tünteti fel.

Hogy mi indíthatta a Károlyi-kormányt arra, hogy a jogerős páduai fegyverszüneti szerződés ellenére az entente had-

erők balkáni főparancsnokával egy újabb szerződést kössön, sem volt felderíthető»

A belgrádi egyezmény aláírása és elfogadása *hazaárulás*.

A *hazaárulást* bizonyítják a következők:

1. A páduai fegyverszüneti szerződés megkötésénél a szövetséges és társult hatalmakat képviselő olasz hadsereg főparancsnokság delegátusa leszegezte azt, hogy *Ausztria-Magyarország összes frontjaira vonatkozólag csakis a páduai fegyverszüneti szerződés érvényes*.

2. Clemenceau francia miniszterelnök távirata szerint Franchet d'Esperey tábornoknak csakis azon *katonai kérdések* tárgyalására volt felhatalmazása, melyeknek szabályozására a páduai fegyverszüneti szerződés I. 3. pontja szerint, mint az entente-hatalmak keleti hadseregének főparancsnoka a balkán-hadszintérre vonatkozólag kötelezve volt. A belgrádi katonai egyezmény azonban Magyarországra nézve oly súlyos politikai, közigazgatási és gazdasági kikötéseket és feltételeket tartalmazott, melyek nem voltak katonai jellegűek és így nem is lehettek az egyezmény tárgyai, hanem azok csak a *békekötésnél* voltak eldönthetőek.

3. A katonai egyezményt nem az entente-hatalmak keleti hadseregének főparancsnoka írta alá, kinek — erre egyébként sem a páduai fegyverszüneti szerződés szerint, sem Clemenceau francia miniszterelnök távirata szerint joga nem volt — hanem aláírókként az okmányon Michits szerb vajda és Henrys francia tábornok szerepelt, kik szintén *nem voltak felhatalmazva* arra, hogy az entente-hatalmak és Magyarország között *szerződést kössenek*.

4. A Károlyi-kormánynak nem volt joga Magyarország megcsonkítására *az ország megkérdezése nélkül* ily szerződést megkötni; tehát ezen cselekedete *törvénytelen*.

5. A belgrádi katonai egyezmény egyrészt a Magyarországot délről fenyegető entente-terror, másrészt *Károlyi műve* volt.

6. Henrys francia tábornok és Michits szerb vajda *önkényesen* járt el, midőn a Károlyi-kormány kiküldöttjével Linder Bélával a megkötött és érvényes páduai fegyverszüneti szerződés feltételeitől eltérően Magyarország határától jóval északabbra *fekvő új demarcationális vonalat* állapított meg.

Franchet d'Esperey tábornok tudta, hogy a párisi legfelsőbb haditanács az osztrák-magyar monarchia és az entente

között létrehozandó fegyverszüneti szerződés megkötésével *egyedül az olasz hadsereg főparancsnokságát bízta meg* és azért nem is vállalta magára a belgrádi katonai egyezmény aláírását, de elfogadhatta és kiaknázhatta a Károlyi-féle bizottság által felajánlott előnyöket és minden lelkiismereti furdalás és erkölcsi felelősség nélkül írathatta alá két alárendelt közegével azon okmányt, melynek belgrádi katonai egyezmény volt a címe.

Arra nézve, hogy a belgrádi katonai egyezmény mily határtalan könnyelműség, tudatlanság és hazafiatlanság közepette látott napvilágot, ismételvek egyes részleteket azon tiszt jelentéséből, ki úgy Károlyinak, mint Lindernek kíséretében a belgrádi katonai egyezmény tárgyalásain mint annak szem- és fültanúja jelen volt.

Ezen tiszt, — kinek véleményét egyáltalában ki sem kérték, pedig mint katonai szakértő szerepelt ott — a következőket mondja:

„Mikor Budapestre érkeztem és elolvastam a távollétem alatt megjelent lapokat és azokban olvastam az osztrák-magyar monarchia hivatalos képviselője, Weber gyal. tábornok és az entente megbízottja, Diaz olasz tábornok között 1918 november hó 3-án Páduában megkötött fegyverszüneti szerződést, azonnal feltűnt nekem, hogy a két szerződés között (Diaz-féle és Franchet d'Esperey-féle) nincs meg az összefüggés, holott magától értetődik, hogy a belgrádi egyezmény csak kiegészítő része lehetett a páduai fegyverszüneti szerződésnek. Az alap csakis a Diaz-féle szerződés lehetett és eszerint a Franchet d'Espereyvel megkötendő egyezménynek csakis a fegyverszüneti állapot időpontjára kellett volna kiterjedni.

A belgrádi egyezménynek összes szakaszai, vagyis követelményei tehát teljesen jogtalanok voltak. Legsúlyosabb az I. szakasz, mely egy új demarcationális vonalat tűzött ki. Ez teljesen jogtalan követelése volt Franchet d'Esperey francia tábornoknak, mert hiszen a páduai fegyverszüneti szerződés szerint csak egy demarcationális vonal volt, Svájctól a tengerig terjedő.

A többi pontra vonatkozólag az osztrák-magyar monarchia kötelezettsége csak annyiban állott, hogy csapatait az 1914-iki határok mögé vonja vissza. Úgyszintén teljesen jogtalan követelés a vasútanyag, lovak, vasúti- és távíró-munkásoknak stb. kiszolgáltatása, illetve szolgáltatása.

Eleinte úgy vélekedtem, hogy a forradalmi zűrzavarban a

páduai fegyverszüneti szerződés létrejötte és annak pontjai nem jutottak a Károlyi-kormány tudomására, vagy hogy az AOK. nem közölte azokat a magyar kormánnyal és hogy Franchet d'Esperey tábornok eljárása tisztán becsapás volt.

Csak későbbben tudtam meg, hogy *a Károlyi-kormány igenis tudott a páduai fegyverszüneti szerződés létrejöttéről és ismerte is annak pontjait*, sőt Linder miniszternél, mikor 1918 november hó 11-én Belgrádba utazott, *a szerződés egy másolati példánya meg is volt.*

Eljárásának indokát nem ismerem, de nem képzelhetem másként, mint úgy, hogy a Károlyi-kormány, hogy Magyarország teljes függetlenségéről tanúságot tegyen, mindenáron önállóan akart tárgyalni az ententetal és ezért a prestige-kérdésért kellett azután oly súlyos áldozatokat az országnak magára vállalni, mint amelyet a szerb és román megszállás, a vasutanyag, tóanyag stb. kiszolgáltatása képezett. Károlyi alighanem meg akarta mutatni azt is, hogy amit a monarchia nem tudott elérni, ő minden nagyobb nehézség nélkül keresztülvitte, azaz az ententetal a közvetlen érintkezést megteremtette. Károlyi mindenáron bizonyítani akarta csatlósainak már régen hangoztatott állítását, hogy az entente csakis ő vele — már mint tudniillik Károlyival — áll szóba. *Ezzel sikerült neki az ország közvéle menyét megtéveszteni.*

Most Budapesten tudtam csak meg Nyékhegyi Ferenc alezredestől, — ki a páduai fegyverszüneti szerződés tárgyalásain a Weber gyal. tábornok, bizottságában Magyarországot képviselte — hogy a demarcationális vonal kérdésével kapcsolatban felmerült az a kérdés, hogy a monarchia többi frontjain milyen demarcationális vonal van és az e tárgyalásokat vezető Badoglio tábornok kijelentette, hogy ahol a szerződésben nincs meghatározás, ott az 1914. évi országhatár a demarcationális vonal.

Nyékhegyi alezredes ezt aktaszerűleg is tudta bizonyítani, mert a páduai fegyverszüneti szerződés tárgyalásainak összes aktáiról volt neki hiteles másolata. *Ezeket az aktákat Károlyi elkérte Nyékhegyi alezredestől, áttanulmányozta és átadta azután Diener-Dénes külügyminiszteri államtitkárnak.* A kormány valószínűleg eltüntette ezeket az eljárását kompromittáló iratokat. Ez azonban csak időleges dolog lehet, mert hiszen a hadseregfőparancsnokság aktáiból egyszer mégis csak ki kell derülni az igazságnak, akkor persze már csak történelmi értékük

lesz, mert az országot a csapásért az igazság kiderülése nem fogja tudni kárpótolni.”

Eddig szól a jelentés.

Gróf Károlyi Mihály hazaárulása az első rést törte az ezeréves Magyarország területi épségén.

A történelem a bizonyosága annak, hogy a kis entente - államok, a belgrádi egyezség nyomán haladva, mindjobban fokozódó, vakmerő erőszakkal tördelték le Magyarország szent koronájának a legszebb és legbecesebb ékességeit.

Munkájuk könnyű volt, mert *a fegyveres erő nélkül álló ország* teljesen tehetetlen volt velük szemben.

Tudták azt, hogy a magyar hadsereget, mely egyedül állhatott volna útjokban és melynek vasöklét a világháborúban mindenkoron oly súlyosan érezték, a kormány maga robbantotta szét. Pedig mennyire *másképen történhetett volna minden.*

Magyarország ezeréves határaival teljes biztossággal megemlithető lett volna, ha a Károlyi-kormány a fegyverletételt parancsot nem adja ki és ha nem köti meg a belgrádi katonai egyezményt.

A belgrádi katonai egyezmény megkötésével (1918 november 13.) a Károlyi-kormány Magyarországnak Nagy számos felső völgye —Beszterce—Maros-folyó—Szabadka—Baja—Pécs-vonalig terjedő részét a *románoknak és szerbeknek* önként kiszolgáltatta. (50. sz. melléklet.)

Mivel az egyezmény szerint a magyar katonai parancsnokságoknak és csapatoknak a demarcationális vonal mögé kellett visszahúzódnia, a megszállást semmi sem akadályozhatta meg.

A *csehek* Északmagyarországot követelték és azt a csehszlovák államba akarták bekebelezni; a magyar kormány egyebet nem tett, mint tiltakozott.

A csehek ezen tiltakozásra vajmi keveset adtak, mert tudták, hogy a Károlyi-kormány a pacifista elv alapjain állott; tudták, hogy a harcterekről hazaözönlő katonaságot szétzüllesztvén (1918 nov. 1. fegyverletételi parancs) ellenük karhatalmat nem alkalmazhatott; tudták, hogy a forradalom (1918 október 31.) tovaterjedő tűzvészként fokozatosan az egész országot elborítva, a rendet és közbiztonságot elhamvasztotta és ezért a megszállásra a jogcímet és az ententétől a felhatalmazást megkaphatják.

Ezen reájuk igen kedvező helyzetet a csehek tényleg gyorsan ki is használták, amennyiben — bár ekkor még hadsereg-

gel éppenséggel nem rendelkeztek — a harcterekről hazatérő katonákat gyorsan összerelték és úgy, ahogy voltak és annyi-
val, amennyivel éppen pillanatnyilag rendelkeztek, a Kis-Kárpá-
tok, Nyugati Kárpátok és Beszkidék szorosain át a Vág völgyébe
betörték.

Egyedül a Károlyi-kormány bűne volt az, hogy Magyarország államhatalma nem volt elégséges arra, hogy ezen gyenge? hiányosan felszerelt, bandák jellegét viselő szedett-vedett cseh csapatokkal szemben Magyarországot megvédje.

A belgrádi katonai egyezmény elfogadásával a magyar kor-
mány az ország megvédésére a legerősebb védővonalat (Duna—
Dráva-folyót és a déli és délkeleti Kárpátok szorosait) az ellen-
ségnek a legkönnyelműbben feladta s ezáltal a *Magyarországba*
vezető kapukat kitárta, az ellenséget az országba kardcsapás nél-
kül beengedte és az ország legtermékenyebb részét (Bánát) mar-
talékul odadobta.

A magyar történelemben példa nélküli, hogy az ország: tétlenül nézte azt, hogy az ellenség minden jog ellenére Szent István birodalmából egész országrészt elrabolt.

A kormány a románokkal és szerbekkel a belgrádi egyez-
mény alapján fegyverszüneti szerződést kötött, így teljes figyel-
mét és erejét Prága felé fordíthatta, *honnan Magyarországot*
veszély fenyegette.

Az egyezménynek a csehek részéről történt megsértése által
szabadkezett nyert a kormány; védekezhetett volna, hiszen a
harcterekről kb. 21 oly magyar hadosztály volt útban hazafelé
(*02. sz. melléklet*), mely kijelentette, hogy az utolsó csepp vérig
megvédi a hazát.

És ha ezen erő nem lett volna elég, úgy ott volt a hadsereg
és honvédség pöttesteinél *pár százezret kitevő katona*, mely ki-
képzés alatt fegyverben állott. (*51. sz. melléklet*)

Ha már Erdély, ha már a Bánság elveszett, meg kellett
volna *Északmagyarországot minden körülmények között*
menteni!

A Károlyi-kormány a harcterekről rendben és fegyveresen
hazatért hadosztályokat feloszlatta, katonáit hazaküldte.

Mivel pedig az országban a lázadás, a fosztogatás és a rab-
lás általánossá vált és karhatalom az államhatalom rendelkezé-
sére nem állott, a gombamódra elszaporodott nemzeti *tanácsok*
a közbiztonság és magánvagyon megvédésére nemzetőrségeket
szerveztek.

Nemzetiségi területeken többféle nemzetőrség alakult, így német, tót, szerb és román nemzetőrségek is, melyek idővel a magyar államhatalommal szembehelyezkedtek és a megszállás céljából az országba betörő cseh, szerb és román haderőhöz csatlakoztak.

A nemzetiségi területeken szervezett nemzetőrségek tehát a magyar államra nézve határozottan károsak voltak.

November hó végén az ország területén már kb. ezer helységben voltak nemzetőrségek felállítva, körülbelül 100.000 fő összlétszámmal.

A belső rend és közbiztonság helyreállítására és fentartására a megszervezett nemzetőrség azonban nem volt alkalmas; sok helyen megbízhatatlanságuk miatt lefegyverezték és feloszlatták őket. Ahelyett, hogy a rendet fentartották volna, sok helyen maguk fosztogattak és raboltak.

Ezt bizonyítják a tömegesen beérkezett jelentések, melyekből néhányat az 52. és 57. sz. mellékletek tüntetnek fel.

Mivel pedig a polgárság belátta, hogy a nemzetőrség a közbiztonságot fentartani nem tudja, maga is szervezett vagyónának és személyi biztonságának megőrzésére polgári (nép)-őrséget.

A kormánynak hamar be kellett látnia, hogy a nemzetőrség még helyi szolgálatra sem alkalmas.

Az 53. sz. melléklet, — melyet a hivatalos napi helyzetjelentések adataiból állítottam össze, — bizonyítja, hogy Magyarország egész területén *anarchia* uralkodott, dacára annak, hogy a belső rend és közbiztonság fentartására az országban 100.000 főnyi nemzetőrség és 8678 főnyi polgárőrség állott fegyverben.

Arra pedig, hogy a hazát a betörő ellenséggel szemben megvédje, még számítani sem lehetett.

A kezdődő anarchia láttára a hadügyminisztériumban kellő időben javaslatot tettek arra, hogy a veszélyes állapot megszüntetésére rendes, megbízható katonaságot kellene teremteni. Linder hadügyminiszter a javaslatot mosolyogva intette le, mondván: „Az urak nagy tévedésben vannak, itt nem szervezésről, de leszerelésről van szó. Fosztogatás, rablás a forradalommal együtt jár.”

Linder hadügyminiszter menesztésével a Károlyi-kormány a „nem akarok többé katonát látni” elvet feladta és elrendelte, hogy az 1896—1900. évfolyamokat ne szereljék le, hanem fegyveres szolgálatra visszatartsák, illetve ha már szabadságotlák

volna, úgy tényleges szolgálatra újból behívják őket. (54. sz. melléklet.)

Ezen rendelkezésnek pedig az volt az eredménye, hogy csak a megbízhatatlan és munkanélküli elemek maradtak vissza, illetve jelentkeztek szolgálatra. *A becsületes, megbízható falusi nép* a közbiztonsági állapotok általános elfajulását látva, tűzhelyének és földjének őrzésére otthon maradt.

Ily módon a hadsereg csak az ipari üzemek szünetelése folytán kenyér nélkül maradt és szocialista eszmékkel telített gyári munkásokból és dologtalan söpredékből verődött össze.

Mint a később bekövetkezett eseményekből látni fogjuk, ezen hadsereg nem azért alakult, hogy az ezeréves hazát a ránkötő ellenség ellen megvédje, hanem pusztán anyagi előnyökért, hogy pillanatnyilag keresethez jusson. Hiszen a munkáselemek zöméből alakult katonaságot befolyásoló szociáldemokrata-párt hivatalos közlönye 288. számában „a területi épséget” már 1918 december 5-én a gúny tárgyává tette.

A hadsereg, midőn a haza védelmére sorompóba állították,, a veszélyeztetett pontokat otthagya, kijelentette, hogy harcolni nem akar és a hazát megtagadó nemzetköziség alapjára helyezkedett.

A hadsereg összetétele volt elsősorban az oka annak, hogy előbb szocialistává, később kommunistává vedlett át.

Azon időben tehát, midőn köztudomású volt, hogy szomszédaink *három világtáj felől törnek a hazára, a Károlyi-kormány megbocsáthatatlan bűnt* követett el, hogy a harcterről hazatérő megbízható katonaságot leszerelte és helyébe megbízhatatlan, selejtes elemekből nemzetőrséget szervezett.

Majd midőn hibájának tudatára ébredt, új hadsereget kezdett szervezni; azonban már erre csak oly elemeket kaphatott, melyek szocialista eszmékkel mesterségesen meg voltak mételeyezve és melyeknek a fegyelme a Katonatanács és a bizalmiférfi-rendszer életbeléptetése által (55. sz. melléklet) fokozatosan elzüllött.

A két utóbbi intézmény behatása alatt a hadsereg a parancsnokok kezéből kisiklott és a szocialista-párt vak eszközévé sülyedt le.

November hó végén a következő államhatalmi szervek állottak a Károlyi-kormány, illetve a katonatanács és munkástanács rendelkezésére:

A) *Budapesten*

- a) államrendőrség,
- b) nép- (polgár-őrség),
- c) hadsereg (karhatalmi osztagok),
- d) a budapesti védőrség (mint az államrendőrség karhatalma).

»B) *Vidéken*

- a) csendőrség,
- a) nemzetőrség (melyet Fényes kormánybiztos köztársasági őrségnek akart átformálni),
- b) rendőrség,
- c) pénzügyőrség,
- d) hadsereg.

November hó végén a hivatalos nyilvántartás adatai szerint a leszerelt, illetve tényleges szolgálatra visszatartott katonaság létszámát az 56. sz. melléklet tünteti fel.

Ezen kimutatás szerint leszereltek 16.766 tisztet és 563.822 fő harctéri legénységet. Azonban ennél sokkal több katona vált ki a hadsereg kötelékéből, mert a Linder-féle leszerelés genia-Hsan úgy ment végbe, hogy a hadszínterekről hazaérkező katonaság úgyszólván a vasúti kocsikból széledt szét és így azokat a katonai utasításokban előirt módon nyilvántartásszerűen fogyasztékba venni teljesen lehetetlen volt.

Így nézett ki a magyar hadsereg 1918 november hónapjában, amidőn a románok és szerbek a magyar területek megszállására az ország határát átlépték, illetve amidőn a csehek a Vág völgyébe betörték.

Az ország védelmére hivatott hadsereg a póttesteknél még csak alakulóban volt.

Nagy zavart okozott ennél az a körülmény, hogy a szerb és román megszállás elől a demarcationális vonal mögé menekülő póttestek parancsnokságai illetékes területeiktől el voltak szigetelve, így nem kaphatták meg a területileg hozzájuk tartozó legénységet; előbb a kolozsvári és szegedi, későbbben a pozsonyi és kassai katonai kerületi parancsnokság területén a megszállás elől elmenekülő póttestek összetorlódtak, hatásköreik összezavarodtak, melyet még tetézt az, hogy későbbben a hadsereg felállítását szervező kerületi parancsnokságok is (a pozsonyi Győrbe, a kassai Nyíregyházára, a kolozsvári Debrecenbe) elmenekülni voltak kénytelenek.

Az eredmény az volt, hogy seregetesteket egyelőre felállítani nem tudtak. A századok és ütegek különféle legénységből, különféle állománnyal, hiányos felszereléssel pillanatnyilag szervezetlen csoportokba verődtek össze, aszerint, amint őket egy-egy város vagy község védelmére vagy a rend fentartására a különböző és egymástól független parancsnokságok és hatóságok kiküldöttek. A századokat és ütegeket sem a feladatuknak megfelelő egységekbe össze nem foglalták, sem a helyzetek felől kellően tájékoztatott parancsnokok alá nem helyezték; sem hadművelési terv, sem harcászati összefüggés, sem tartalékképzés az alkalmazásnál nem volt látható!

Kezdetben a századokat, az ütegeket városok védelmére szétforgácsolták és így nem csodálható, hogy a gyenge különítmények a cseh erők elől meghátráltak.

Később pedig midőn, bár a hadsereg számra nézve napról-napra nőtt, a laktanyákba becsempészett szocialista eszmék a katonaságot megmetelyezték és a bizalmirendszer életbeléptetése pedig a fegyelmet tönkretette, a megteremtett hadsereg minden sikeres alkalmazásra képtelenné vált, mert a fegyelmetlen hadsereg hasznavehetetlen volt.

És midőn a Károlyi-kormány az általa előidézett fejetlenség közepette tanácstalanul állott, tehetetlenségében azt a megoldást választotta, hogy a megszállás ellen tiltakozott és az országba mind mélyebben benyomuló ellenség elől, a vérontást elkerülendő, csapatait puskalövés nélkül visszavonta.

A hadügyminiszter 1919 december hó 22-én kelt 34.200/el. 1. a. számú rendeletének II. pontjában a magyar csapatok magatartására a következő utasítást adta ki:

„A magyar kormány közölte a francia misszió vezetőjével, Vix alezredessel, hogy a fegyverszüneti szerződéshez ragaszkodik és semmiféle további engedményt adni nem hajlandó, tehát nem hajlandó arra sem, hogy a demarkációs vonalon innen fekvő területeket katonailag kiürítse.

Ha az entente ennek dacára — a fegyverszüneti egyezmény nyilvánvaló megsértésével — mégis meg fogja szállani a kérdéses területeket és továbbra is követeli ezen területek katonai kiürítését és erőszakkal fog követelésének érvényt szerezni, vérontás elkerülése végett *nem fogunk fegyverrel ellentállani.*

Ez szükséges, mert a fegyveres *ellentállás* az országba benyomult ellenséges erőkkel szemben végeredményben *sikerrel aligha járhat.*”

Munkám más helyén már okmányokkal bebizonyítottam, hogy igenis a fegyveres ellentállás *akkor* biztos sikerrel járhatott volna, de *csak akkor*, ha nem hazaárulók intézik Magyarország sorsát.

Majd midőn *vége* mégis belátta, hogy nincs más mód, mint fegyverrel védekezni, akkorra már a hadsereg komoly harcra és ellenállásra képtelenné vált; az ellenség elől a Duna, Ipoly és Tisza mögé megfutott!

A szocialista elzüllesztés folytán ide jutott a magyar mivoltjára mindig büszke katona, kit hazaszeretete és hősiessége miatt ezer éven át az egész világ megcsodált és aki a 4 ½ éves világ-háborút a fél világgal szemben oly dicsőséggel végigküzdötte.

A háború folyamán úgyszólván mindenki *tudta*, hogy a csehek Felsőmagyarország megyéit követelik!

Akkor mindenki azt kiáltotta Prága felé — az összes sajtóban visszahangzott —: „*jó, próbálják meg, jöjjenek, vegyék el fegyverrel!*”

A háború egyik oka az volt, hogy Szerbia 1914-ben a kettős monarchia részei után nyújtotta ki kezét és a románok is azért léptek ki 1916. évben semlegességükből, mert elérkezettnek vélték az időt az országrablásra!

A háborúnak szerencsétlen vége által kiváltott megdöbbenés után minden hazafiú lelkében ott lappangott a nyomasztó *sejtellem*, hogy a csehek, románok és szerbek most Magyarország aranykalászos rónáin és erdős bércein akarnak osztozkodni.

Mindenki meg volt *győződve* 1918 november havában, hogy a Magyarország létéért való küzdelem tulajdonképen csak most fog bekövetkezni.

Most kellett volna az országban a „*véres kardot*” körülhordozni és a nemzetet nagy költőnk szavával felrázni: „*Talpra magyar, hí a haza, itt az idő, most vagy — soha*”

És mi történt?

Az ország forradalmosítása által az államhatalmat magukhoz ragadták, a nemzetet a fegyvert letétették, az ellenséggel Belgrádban megalkudtak, a legértékesebb országrészekről önként lemondtak és kimondották, hogy nem védik meg Magyarországot.

A *forradalom* következtében a katonaság az ország területén elszéledt, ruházati, felszerelési cikkeket, fegyvert, lövészt stb. magával vitt, raktárakat a csőcselékkel egyetemben kifosztott; felelős számadó közegek helyüket elhagyták; minden anyag öri-

zetlenül hevert szerte-széjjel az országban. A leszerelés után a katonai szolgálatból kivált legénység mindenütt új ruhát követelt és önhatalmúlag el is vett, úgy hogy a raktárak kiürültek. Az ország vasúti vonalain mindenfelé számtalan hadijavakkal megrakott vasúti kocsik részben mozgásban voltak, részben egyes vasúti állomáson vesztegeltek, mindenütt kitéve a csöcselék fosztogatásainak. Magyarország déli határának védelmére alakult, hadsereg Szerbiából való visszavonulása közben mérhetetlen hadianyagát az ország déli részében elterülő helységeken helyezte el, a hadsereg széttörlése következtében azok mindenütt őrizetlenül fekvé maradtak; ugyanaz volt a helyzet Erdélyben a Románia területén működött hadsereg anyaga tekintetében. Ezen hadianyag túlnyomórésztben a szerbek és románok kezére jutott.

Az olasz és az orosz harcterről (Ukrajna), továbbá a Bosznián át és Albániából visszatérő haderőktől az ország határának elérése előtt a hadianyag legnagyobb részét elszedték. Igen sok esetben a tiszteket és legénységet mindenükből kifosztották a határ elérte előtt. A nemzeti tanácsok a hadijavakat igen sok helyen a megalakult különféle nemzetörségek és a lakosság céljaira önhatalmúlag igénybe vették.

A fenti cselekmények jellemzésére a hadügyminisztériumhoz beérkezett jelentésekből egyes eseteket a csatolt 57. sz. *melékletben* kivonatban összefogaltam.

Hogy pedig a *hazaárulás következménye* mi volt, elmondotta a magyar békeküldöttség elnöke, gróf Apponyi Albert 1920 január havában Parisban a békekonferencián és a magyar nemzet nevében tiltakozott- a megszálló szomszéd nemzetek részéről a nemzetközi joggal, az emberi jogokkal, a kultúrával és az emberiséggel szemben elkövetett sérelmek miatt. Összes hadianyagunkat elrabolták, a hadiipar gyárait teljesen, az egyéb ipari üzemek gyárait nagyjórésztben leszerelték és elhurcolták.

Elmozdították a köztisztviselőket és közalkalmazottakat állásukból; rendelkeztek az állambevételek és államvagyon felett; rátették kezüket a megszállott területeken lévő összes közlekedési és forgalmi eszközökre és intézetekre; a szülőket elválasztották gyermekeiktől; az új esküt megtagadó vasutas-személyzetet nemcsak hogy elmozdították, hanem sok esetben megbotozták, börtönbe vetették, kínzásokkal vallatták, sőt többet közülök költött vádak alapján kivégeztek; céltudatos aknamunkát indítottak a városok magyarságának kiirtására; divatba hozták, hogy bár-

mely feljelentés alapján bekísért vagy gyanúsnak minősített egyénnek minden kihallgatás vagy előzetes vizsgálat nélkül kijárt a botozás; a magyar lakosságot halálos fenyegetésekkel kényszerítették a hadseregükbe való belépésre; nagy számban elhurcoltak magyar tiszteket, altiszteket és közkatonákat, azokat az ország belsejében fogolytáborokba gyűjtötték össze és sanyargatták; nagy hadisarcokat vetettek ki és hajtottak be; a legtekintélyesebb polgárokat túszként elhurcolták és sanyargatták; a magántulajdont nem tisztelték, hanem kidobták az emberek saját házukból; a magyarok földjét elvették és kényszerbérletekkel átjászták az idegenek kezére; élelmiszerekre, ruhaneműre, értéktárgyakra kiterjedő, fosztogatással, rablással fajult rekvirálások felett szemet hunytak; az egyházak földjeit parasztnak lehetetlen bérösszegekért bérbé adták; a papokat, püspököket letartóztatták; a magyar iskolákat, a kolozsvári és pozsonyi egyetemet katonai és más célokra lefoglalták; a magyar könyvtárakat, múzeumokat, színházakat lefoglalták; a szobrokat, emlékműveket a legdurvább módon darabokra zúzták; a magyar lobogót sárba tiporták!

Hazaárulás volt Magyarország forradalmasítása, hazaárulás volt a fegyverletétel! rendelet kibocsátása, hazaárulás volt a belgrádi katonai egyezmény megkötése, hazaárulás volt a harc-térről az ország védelmére fegyveresen hazatérő magyar csapatok leszerelése; de a *legnagyobb hazaárulás* az volt, hogy a Károlyi-kormány Északmagyarország megmentésére semmit sem tett, dacára annak, hogy a szükséges védelmieszközök felett rendelkezett és arra, amit tett, még a páduai, sőt a belgrádi fegyverszüneti szerződés sem kötelezte.

XIV.

A HAZAÁRULÁS KÖVETKEZMÉNYEI.

(63. sz. melléklet)

A) Délmagyarország megszállása.

Az 1. és 2. szerb hadsereg 1918 november hó 1-én a Száva—Duna vonalát elérte.

Ez a haderő szeptember hó 15. óta szakadatlanul mozgásban volt; 46 nap alatt 350 km.-nyi utat tett meg; Kövess tábornagy visszavonuló hadseregével több kisebb-nagyobb ütközetet vívott.

A hadosztályok állományának rendezésére, kiegészítésére, a tüzérség rendbehozatalára, fogatok pótlására, a parancsnoksági viszonyok szabályozására, lövészer, ruházat, lábbeli, felszerelési tárgyak pótlására, az élelmezés rendezésére, a hadseregvonatok felzárkózására, átszervezésére, a fádalmak kipihenésére, szóval a hadsereg hadműveleti késztségének felfrissítésére szünetre feltétlenül szükség volt.

Szerbiának első dolga volt, hogy a három év óta megszállás alatt állt országába megérkezve, otthon rendet teremtsen.

A Magyarországra való azonnali betörés nem volt valószínű.

A Száva—Duna-vonalon az új magyar arcvonal Kövess tábornagy parancsnoksága alatt már alakulóban volt; közte és az ellenség között feküdt a Száva—Duna folyó természetes akadály, amelyet kellő előkészítés nélkül máról-holnapra tömegekkel átlépni nem lehet.

November hó 1-je azonban ezt a katonai helyzetet teljesen megváltoztatta.

Linder hadügyminiszter fegyverletételi rendelete folytán a 11. német hadsereg Kövess tábornagy déli arcvonalából kivált

és Mackensen tábornagy hadseregéhez való csatlakozása végett a Dunáról elvonult; a 11. hadtestet hazájába (Csehország és Galícia) szállították; a magyar hadosztályok leszereltek és elszéledtek; a Duna-flotilla pedig Budapestre hajózott.

Szóval Magyarország déli határának védelmére nem maradt senki!

Ily viszonyok között a szerb haderőnek most már hadműveleti szünetre szüksége nem volt; nyitva állott előtte az új Magyarországba, ellentállásra számítania nem kellett. Néhány hadosztállal kardcsapás nélkül Magyarország területéből kedve szerint hasíthatott ki egész országrészeket.

Ezt a kedvező helyzetét azonnal ki is használta.

Mivel az osztrák-magyar hadsereg Szerbiát és Montenegrói még október havában katonailag kiűritette, mivel Bosznia-Hercegovina és Dalmácia önként csatlakozott az alakuló délszláv birodalomhoz, az impérium átvételére és a bekend fenntartására ezek az országrészek csekély erőt kívántak.

Horvátországra vonatkozólag, amely Magyarországtól október hó 29-én szakadt el, már komolyabb intézkedések váltak szükségessé.

Ő- és új-Szerbiában és Macedóniában a belrend fenntartása és a szerb hadsereg kiegészítésének reorganizálása további katonai erőt követelt.

Horvátországra 1, Bosznia-Hercegovina-Dalmáciára és Montenegróra 1, Ő-Szerbiára Új-Szerbiára és Macedóniára 1 hadosztályt számítva, a birodalomban a belszolgálatra 4 hadosztályra volt szükség.

Mivel 1918 november hó 1-én a szerb hadsereg 7 hadosztályból állott, a Magyarország elleni hadműveletekre 3 hadosztály maradt rendelkezésre.

A Drina-hadosztály Eszék, a Morava-hadosztály Újvidék, a Duna-hadosztály pedig Belgrád körül csoportosult a Magyarországba való betöréshez.

A Morava-hadosztály Újvidéknél lépte át a Dunát és a vasúton irányított csapataival november 13-án megszállotta Zombort, Szabadkát és Baját.

Tekintettel arra, hogy a Szerbiából visszavonulóban lévő 11. német hadsereg egy része Zentán át Szegedre volt menetben, Zentát a szerbek akkor még nem szállhattak meg. Ebben a városban még egy német dandár volt.

A Drina-hadosztály, mely Eszéknél lépett Magyarország területére, november hó 13-án Dárdát, Bélyét, Villányt, 15-én Pécsét szállotta meg és a szárnyakon 1—1 lovas századot *tol*t előre Mohácsra és Barcsra.

Midőn a Károlyi által vezetett bizottság november hó 6-án Belgrádba tartott és amidőn november hó 11-én Linder Újvidéken át Belgrádba utazott, akkor már útjuk mindenhol a szerbek által megszállott területeken vezetett át

Délmagyarország nagyrésze tehát a belgrádi katonai egyezmény megkötése *előtt* már szerb kézen volt. Lehet, hogy a belgrádi katonai egyezmény elfogadására döntő befolyással lehetett a megszállás által teremtett kényszerhelyzet.

A belgrádi katonai egyezmény megkötése (1918 november 13.) ismét új helyzetet teremtett; a magyar csapatokat a demarcates vonal mögé vonták vissza, a megszállásra a szerbek jogot nyertek.

A Bánát megszállásában a szerbek igen óvatosan jártak el. Tudták, hogy a Romániából visszavonuló német haderő egyik oszlopa Temesvárra volt visszavonulóban, miért is a Duna-hadosztály részei nagyon elővigyázatosan követték a németeket. A németek nyomában előnyomulva, november hó 20-ig a Duna-hadosztály Lúgost, Versecet, N.-Kikindát, Temesvárt, Resicabányát és N.-Becskereket szállotta meg; lovasságát pedig Lipára, Aradra, N.-Szt.-Miklósra és Szőregre toltá előre.

A német 11. hadsereg ebben az időben már a Maros-f^otyó mögé voifúit vissza és Szeged—Makó—Arad vidékén állott.

A szerbek helyzete december hó 25-ig nem változott meg semmiben. E nap eseménye azonban az volt, hogy *a belgrádi katonai egyezmény ellenére a jugoszlávok* egy szerb különítménnyel (1. zlj., 2 üteg és 1 lov. szd.) az egész Muraközt megszállották. 1919 január hó 10-én a Mura hídjait birtokba vették, a hidak északi kijárait hídfőszerűen megerősítették és a Murafolyótól északra másfél kilométer széles semleges sáv létesítésére Muraszombatra, Alsólendvára, Murakeresztúrra osztagokat toltak előre.

Erre a hírre N.-Kanizsáról 1 századot Murakeresztúrra, egy másikat Letenyére, Szombathelyről 1 századot Muraszombatra, 2 századot és 1 géppuskás századot Alsólendvára irányítottak; mint védelmi szakasz tartalékot pedig egy gyalog- és egy géppuskás századot N.-Kanizsán készütségbe helyeztek.

Ez erők között kisebb csatározásra került a dolog, amelynek eredményeként a jugoszlávokat Muraszombatból kiverték, majd Alsólendvát, Murakeresztúrt és Letenyét harc nélkül kiürítették.

A szerbek a belgrádi egyezményt csak annyiban tartották be, hogy a demarcációs vonalat nem lépték át; *különb*en az egyezmény többi határozványait egyáltalában nem vették tekintetbe.

Azokat a tiszteket és a legénységet, akik hozzájuk csatlakozni nem akartak, lefegyverezték és kiutasították. A magántulajdont a megszállt területről kivinni nem engedték; az elutazásnál a távozó csupán egy rend ruhát vihetett magán el. A kincstári és egyéb készletek elvitelét egyáltalában megtiltották. A szerb parancsnokok kijelentették még, hogy a nemzetőrséget és csendőrséget lefegyverezik, ha nem rendelik magukat a szerb impérium alá. A vasúti vonatokat is feltartóztatták és az utasokat kirabolták. A katonai raktárakat lefoglalták. Volt hadifoglyainkat pedig a lefoglalt készletekből felfegyverezték.

Az újvidéki kikötőben és a veszteglő vasúti vonatokban báró Kövess tábornagy volt hadseregének visszamaradt óriási készlete a szerbek kezébe került.

A belgrádi katonai egyezmény megszegését azok a jelentések igazolják, amelyeknek egy részét az 58. sz. melléklet foglalja össze.

Délmagyarország megszállásával hat vármegye jutott a szerbek kezére és pedig: Bács-Bodrog, Torontál és Temes vármegyék teljesen, Baranya, Zala és Krassó-Szörény vármegyék pedig részben.

B) Északmagyarország megszállása.

Az új cseh köztársasági kormány, támaszkodva az entente hivatalos nyilatkozataira és ígéreteire, már születése pillanatában első feladatául tűzte ki *az önálló cseh-tót köztársasági állam kiépítését*

A volt Ausztriával szemben már urai voltak a helyzetnek; hátra volt tehát még Magyarországtól a Felvidéket megszerezni. Munkájukat a háborúban oly fényesen bevált propagandával kezdték meg, amelyhez sokkal jobban értettek, mint^{0*}! kardforgatáshoz. Azután odahaza a harcterekről hazatért katonákból hadsereget toboroztak, mely a propaganda által előkészített úton haladva, lassanként megszállotta Északmagyarországot. Majd kihasználva a forradalom után hazánkban keletkezett fel-

fordult állapotot, agitátorokkal elárasztották a tótságlakta azokat a részeket, amelyekre számot tartottak.

A hatás nem maradt el, mert a tótoklakta vidék megszállására, a megelőző előkészítés után, nem is kellett nagyobb katonai erő, mert hisz a talajt jól előkészítették.

A tót lakosság magatartására jellemző, hogy a legtöbb helyen kezdetben a Magyarországtól való elszakadásról hallani sem akartak. Később azonban, amidőn a magyarországi felfordulást látták és tapasztalták, hogy az újonnan alakult magyar katonaság őket saját otthonukban is veszélyeztette, midőn megtudták azt, hogy az entente a cseheknek Magyarországból megyéket ígért oda; a hazai tótság politikai és katonai ellenállást kifejezni nem akart, sőt sok esetben be is hívta a cseheket; így Trencsénbe Bulla törvényszéki bíró, Selmecbányára Moravek rendőrkapitány és Losoncra Bazovszky ügyvéd.

Ily viszonyok között a magyarság ügye megingott, a csehek helyzete pedig megerősödött.

A cseh megszállást jellemzi még az is, hogy a gyenge katonasággal törtérit betörést nyomon követte a cseh-tót közigazgatási szervezetnek azonnali életbeléptetése; megelőzte pedig a tervszerűen és jól szervezett izgatás.

A betört cseh katonaságot egy sereg hivatalnoki kar is követte, amely az elfoglalt területen a vasutat és postát azonnal kezébe vette, de a tót anyanyelvű magyar hivatalnokokat és közigazgatási közegeket meghagyták helyükön, ha a cseh hűségesküt letették. Ezenkívül a megszállt részeket a magyar terület felé lezárták, a be- és kiutazást, valamint a vasúti és postaforgalmat beszüntették. Röviden szólva, rögtön cseh-tóttá varázsolták át azt a területet, amelyen lábukat megvetették. Így esett meg azután az, hogy a csak gyenge katonasággal alátámasztott propagandális eszközökkel fokozatosan terjeszkedve, elfoglalták Északmagyarországot, *amire sem a páduai, sem a belgrádi fegyverszüneti szerződés őket fel nem jogosította.*

A csehek az ententenak oly jelentéseket küldöttek, hogy a tótság, a népek önrendelkezési jogán, a cseh köztársasághoz csatlakozott, a magyar közigazgatási közegek helyeiket elhagyták, a magyar hadsereg fegyelmezetlen, a közbiztonságot és rend^det fentartani nem képes, Magyarországon a talajt a bolsevizmusra lassan megérik és nagy a veszély, hogy az Csehországba is át fog csapni. Épp ezért Benes külügyminiszter Parisban a versaillesi tanácstól engedélyt kért arra, hogy a tót testvérek

jogainak megvédése végett a csehek Északmagyarországot megszállhassák.

Az entente a csehek jelentéseire egyelőre nem felelt.

A csehek tehát abban a véleményben voltak, hogy a hallgatás is válasz. Számolva azzal, hogy kész helyzet teremtése által az entente kedvelt cseh híveit semmi esetre sem fogja cserben hagyni, *bár sem a páduai, sem a belgrádi fegyverszüneti egyezség szerint a megszállásra felhatalmazásuk nem volt, mégis 1918 november hó 11-én betörték Magyarországba!*

Erre az entente december 21-én hivatalosan elismerte Felsőmagyarországnak a cseh csapatok által való megszállás jogsultságát.

Massaryk elnök a felhatalmazás alapján annak a reményének adott kifejezést, hogy a cseh-tót állam *határainak kitolásával a jövőben a románokkal és a délszlávokkal közvetlen szomszédságba fog kerülhetni.*

Ez a nyilatkozat *Magyarország létkérdését* a legnagyobb mértékben veszélyeztette.

Hát annyira vakok, vagy gonoszok voltak Magyarország akkori vezérémberei, hogy ezt nem látták? *Azt hiszem joggal mondhatom, hogy inkább voltak gonoszak, mint vakok, mert hazaárulók is voltak!*

Az Északmagyarországra betört cseh csapatok eleinte sokolistákból és toborzottakból állottak, amelyekhez a propaganda révén megnyert tót lakosság és tót nemzetőrség is csatlakozott. Ennek az erőnek a támogatására mindjárt a forradalom után megszervezett cseh gyalogezredet tüzérséggel a Vág völgyébe irányították.

míg ez megtörtént, addig átszervezték Prágában a 28-ik, Brünnben pedig a 49-ik (volt k. u. k.) gyalogezredet. Az előbbi a Vág völgyébe (Trencsén), az utóbbi a Kis-Kárpátok irányában (Malacka) követte a már Magyarországon bent lévő cseh erőt.

A Magyarországon ily módon befészkelte csehek felállították a vágvölgyi tót lakosságból Trencsénben a 15. (volt m. kir. honvéd) és a 71. (volt cs. és kir.) gyalogezredet.

Ez a mindössze hat (5 gyalog és 1 tüzér) ezred a Vág völgyéi akként vette birtokába, hogy az egyes vasúti és útsomók elfoglalása végett egyes pontokon nagyobb erővel összpontosult, azután gyalogmenetben vagy vasúton, páncélvonatok fedezete alatt, meglepően előnyomult és az útközbe eső városokban kisebb különítményeket visszahagyott. Mivel ellenük megbízható

magyar erők rendelkezésre nem állottak és ami volt, azt százonként városokra és fontosabb pontokra szét is forgácsolták, a csehek térnyerése sikerrel járt.

Ezután a csehek a megszállott terület magyar lakosságából túszoikat szedtek és ezeket Brünnbe hurcolták el. Ezenkívül a városok legtekintélyesebb magyar polgárait letartóztatták. Sok helyen a cseh irreguláris csapatok a magyar lakosságot ki is rabolták.

Mivel a csehek a Magyarországon uralkodó rendetlen állapottól hasznot húzva, gyors sikert akartak elérni, nem várták meg a szervezés alatt álló ezredek menetekészültségét, hanem az épp rendelkezésre álló létszámmal törtek be Magyarországra, úgy hogy *az első megszálló csapatok ereje csupán (1., 28., 49. gy.-e. és 1. tüzérezred) körülbelül 4000 puska, 2 üteg és 1 lovas század volt,*

Klofac hadügyminiszter erős hadsereg szervezését tervezte és az olasz és francia hadszínterekről hazaérkező cseh-szlovák légiók bevonásával a csehek egy milliós hadseregnek 6 hónap alatt való felállítását határozták el.

November hóban Csehországban a katonaviselt polgárságot 35 éves korig behívták.

A szervezés alapját a volt cs. és kir. gyalogezredek és a es. kir. Landwehr lövész gyalogezredek póttestei alkották. A szervezéshez rendelkezésükre állott 23 gyalog-, 14 Landwehr lövészezred és 8 vadászzászlóalj pótkerete, a megfelelő tüzérségi- és lovassági pótkeretekkel.

A csehszlovák légiók 1918 tavasza óta az olasz és francia hadszíntéren voltak. Öt ezred (31., 32., 33., 34., 35.) a piavei és déltiroli harcokban részt is vett. A 39. ezredet propaganda célok végett az egész olasz fronton felosztottan alkalmazták. A francia hadszíntéren a 21. és 22. csehszlovák ezred volt.

Összesen tehát 8 csehszlovák légióbeli ezred állott azonnal rendelkezésre.

Ezekből az ezredek közül azután egy hadtest alakult 28.000 főnyi létszámmal Piccioni olasz tábornok parancsnoksága alatt.

A 6. *hadosztály* a 21., 22., 31. és 32. gyalogezredből és egy táb. tüzérezredből, a 7. *hadosztály* a 33., 34., 35. és 39. gyalogezredből és egy táb. tüzérezredből állott. A hadtestparancsnokságnak közvetlenül rendelkezésre állott még egy tarackos osztály, egy lovas osztály és egy kerékpáros zászlóalj (egy géppuskás századdal).

Az ezredparancsnokok olasz tisztek voltak.

Picconi olasz tábornok Massaryk elnök kíséretében érkezett meg Prágába, kit az elnök az Északmagyarország ellen hadbavonuló összes csehszlovák csapatok parancsnokságával bízott meg.

A csehszlovák légió hadosztályait a francia és olasz hadszíntérről vasúton Magyarország határára irányították.

Az élszállítmányok december hó 20-án érték el Lundenburgot. Ebből következik, hogy a magyar kormánynak körülbelül másfél hónap állott rendelkezésre ahhoz, hogy Északmagyarország védelmét megszervezze. Az alakulásban volt cseh hadsereg katonai szelleme szláv nemzeti érzésen alapult.

Amint tehát az előadottakból látható, *Massaryk* épp ellenkezőjét cselekedte annak, amit *Károlyi* tett. Mert *Massaryk*, amint Prágába hazaérkezett, lázas sietséggel azonnal *nemzeti alapon álló* cseh hadsereg megszervezéséhez látott hozzá és a hadszínterekről hazaérkezett hadosztályokat azonnal a hadműveletek megindítására a magyar határra vonlutatta fel. Ezzel szemben *Károlyi* a harctérről hazaérkezett hadosztályainkat feloszlatta és bár egy új hadsereg megszervezését kezdette meg, de *szocialista alapon*.

Hogy a kettő közül melyiknek volt igaza, azt majd az eredményből fogjuk meglátni.

A csehek Északmagyarország megszállására Morvaország-ból és Sziléziából három irányban törtek be hazánkba.

Még a belgrádi katonai egyezmény megkötése *előtt*, november hó 11-én, a Vlára-szoroson át benyomultak a Vág középső völgyébe, megszállták Trencsént és Vágújhelyt és hozzáláttak a 15. és 71. gyalogezredek felállításához.

November hó 13-án a jablunkai szoroson egy zászlóalj és 60 géppuskás század Csácán át betört a Kisuca völgyébe és megszállotta Zsolnát s Ruttkát.

November hó 14-én egy zászlóalj két üteggel Holicnál tört be hazánkba. Innen a csehek két irányban nyomultak elő, még pedig egyrészt Szenicen át a Kis-Kárpátokon keresztül Nagyszombatra, miután előbb a Szenicen a magyar határ védelmére előretolt tengerész különítményt szétugrasztották, másrészt a Morva-folyó keleti partja mentén Malackára.

Az 1. cseh gyalogezred harmadik zászlóalja november hó 16-án Trencsénbe menetelt a már ott lévő cseh önkéntes csapat

támogatására, majd a Vág völgyében északra N.-Bittséig, délre Brunócig a Vág völgyét megszállotta.

A *Magerl* Károly ezredes parancsnoksága alatt Zólyomban alakult karhatalom (1 gyalogszázad és 1 géppuskás század) a csehek ellen nyomult és azokat november hó 16-án Ruttkáról és Zsolnáról kiverte. Erre a csehek Csácára vonultak vissza.

Ezután a *Magerl* ezredes parancsnoksága alatt álló nemzetőrök és csendőrök felváltására két század Zsolnára utazott^ ahová az 1. sz. páncélvonat is beérkezett.

A csehek betörése révén Pozsony, Nagyszombat és Nyitni városok veszélybe jutottak.

Nyitra fedezésére a Nyitra-folyó völgyében Trencsénbánra 1 századot, a Vág völgyében Pöstyénbe $\frac{3}{4}$ századot és 4 géppuskát, Lipótvárra 2 századot, Szeredre 260 főből álló nemzetőr - különítményt és a volt 32. gyalogezred két századát küldték ki. Ezenkívül Budapestről Szered—Lipótvár védelmére 3 század és 1 üteg indult el.

A Szered—Lipótvár körüli erők parancsnokságával *Bertalanffy* őrnagyot bízták meg.

Nagyszombat védelmére 400 főből álló tengerészkülönítményt egy üteggel Budapestről rendeltek ki. Továbbá *Gangéi* százados parancsnoksága alatt 2 gyalog- és 1 géppuskás századot és 1/37. tábori ágyús üteget Pozsonyból Nagyszombatra különítettek ki.

Pozsony védelmére a helyőrség ereje a következő volt: 549 tiszt, 3922 nemzetőr, 603 polgárőr, az alakulásban lévő 13. gyalogezred, 1 repülőgép és a 2. számú páncélvonat. Ezenfelül szervezésben volt a pozsonyi póttesteknél 1 zászlóalj, 1 géppuskás század, *k árkász század és 1 üteg. A helyőrség további megerősítésére N.-Kanizsáról V2 zászlóalj és Budapestről 1 karhatalmi század indult el vasúton.

Ezenkívül a budapest—pozsonyi *vasútvonalnak fedezésére* Budapestről a volt 32. gy.-ezred két gyalog- és $\frac{1}{2}$ géppuskás százada Galántára utazott.

Amint tehát látható, a *védelemre számos erő* állott rendelkezésre, csakhogy ennek értéke annyira silány volt, hogy harcászati alkalmazhatása felette kérdésessé vált.

A Nagyszombat védelmére kirendelt tengerészkülönítményből 150 tengerész önhatalmúlag otthagya Nagyszombatot és Pozsonyba távozott, ahová azonban már csak 30-án érkeztek

be, a többi a Lipótvárra induló vonatra fekapaszkodva, szabadságra távozott.

A Pöstyén védelmére kirendelt erő beérkezett ugyan ide, de egy szakasz Pöstyént mindjárt otthagya, mert kijelentette, hogy csak 50 korona napi zsoldért hajlandó szolgálni. A többi nemzetőr-csapat feloszlott. Vagyis Pöstyén védelem nélkül maradt, a Nyitrára vezető út pedig nyitva állott a csehek előtt.

Az Egerből és Losoncról a zsolnai csoport megerősítésére kirendelt fiatal évfolyamokból alakított századok útbaindításuk előtt az engedelmességet megtagadták.

A Galántára kirendelt két századból csak egy érkezett be.

A Budapestről Szeredre küldött két század legénysége anynyira fegyelmetlen volt, hogy nagyrésze elszökött, mert kijelentette, hogy a csehekkel verekedni nem akar.

A csehek előnyomulása november hó 25-éig szünetelt.

November hó 26-án azonban a megszállást folytatták, még pedig Trencsénből egy gyengébb oszloppal a galgóci hegységen át Trencsénbánra, a Vág völgyében két oszloppal Verbón át Nagyszombatnyra és Pöstyéнен át Lipótvárra nyomultak elő.

Szenicről egy oszlop a Kis-Kárpátokon át Nagyszombatra tartott.

Trencsénben irányában a csehek tért nem nyertek. Nagyszombatot és Lipótvárt ellenben harc nélkül megszállották, mert az ezeknek védelmére kirendelt tengerészkülönítmények és karhatalmi csapatok a csehek előnyomulásának hírére elszéledtek.

Nagyszombat megszállása után november hó 28-án a csehek Pozsony felé nyomultak elő. *Gangéi* százados különítménye és a csehek között Ciffernél kisebb csatározásra került a dolog; mindkét fél azonban a komolyabb harctól tartózkodott.

Gangéi százados különítményét november hó 29-én Pozsonyból a 13. gyalogezred $\frac{1}{2}$ zászlóalja *Bánó* őrnagy parancsnoksága alatt felváltotta.

A helyzet december hó 1-én az volt, hogy *Bánó* őrnagy ($\frac{1}{2}$ zlj., 1 gp. szd. és 1 üteg) és *Bertalanffy* őrnagy (3 gyalog és $\frac{1}{2}$ gp. szd.) a Nagyszombatból Pozsonyba, illetve Nyitrára vezető utat elzárta a csehek elől.

A trencsénbáni csoportot *11 napi nehéz szolgálat „után”* (?) *fegyelmetlenségek elkerülése* miatt Nyitrára bevonták és helyébe csak egy hírszerző különítményt toltak ki. A Nyitrán levő karhatalom nagyrésze elszéledt. Ezért Nyitra védelmére Po-

Posonyból egy század indult útba. A szeredi csoport megerősítésére Érsekújvárról egy lövegszakasz érkezett (4/37. ütegből).

Ciffer felől a csehek megpróbálkoztak Pozsony felé tért nyerni, mivel azonban a támadást csak egy századdal indították meg, *Bánó* őrnagynak sikerült a cseheket visszautasítani.

Jellemző az akkori viszonyokra, hogy ez után a harc után a Bánó-csoport tüzésége (1/37. üteg) felváltását követelte, ami meg is történt és helyébe egy érsekújvári üteg (2/37.) érkezett. December hó lén a pozsonyi katonai kerületi parancsnokság jelentette, hogy a csehek ellen kirendelt csapatok és karhatalmak *teljesen megbízhatatlanok!*

December hó 2-án a csehek tapogatózva Szered és Nyitra felé nyomultak elő, Trencsénbánt pedig megszállották. A Trencsénbánon volt hírszerző különítmény Nyitrazásmbokrétára vonult vissza. A csehek Nagyszombatban körülbelül egy gyalogság és egy tüzérezredet vontak össze.

December hó 4-én *Bánó* őrnagy csoportját az *Angyal* százados vezette 20. gyalogezered két százada váltotta fel.

A felső Vág völgyében, a Magerz-különítmény háta mögött, Rózsahegy és Liptószentmikiós között, a cseh agitátorok által felbujtott tót lakosság lázongott. Falragaszok is jelentek meg, hogy a magyar kormány rendeleteit nem kell teljesíteni. Amikor pedig *Magert* ezredes különítménye Zsolnán megtagadta az engedelmisséget és december hó 5-ről 6-ra hajló éjjelen szétoszlott és hazaszéledt, a csehek Zsolnát újból megszállották.

December hó 7-én a szeredi csoport (*Bertalanffy őrnagy*) fele, mintegy 300 fő megszökött, majd rémhíreket terjesztve, rabolt és fosztogatott.

Tekintettel a reménytelen helyzetre, a pozsonyi kerületi parancsnokság egy demarcatiós vonal megállapítása végett érintkezésbe lépett a csehekkel. A tárgyalásokat a cseh-tót államnak Budapestre kiküldött követével, Hodzsával folytatták^ aminek eredménye egy olyan *helyi demarcatiós vonal* lett, amelynek fekvése a következő volt: Dévényujfalu — Szent György — Galánta — Verebély — Bát — Korpona — Gács — Nyusta — N.-Rócze — Gölniczbánya — Lemes — Gálszécs — Szobránc — Hómonna — Mezőlaborc.

December hó 12-én a csehek 1 zászlóaljjal és 1 üteggel Nyitrát megszállották.

Léva védelmére és a Garam völgyének biztosítására a pozsonyi kerületi parancsnokság Újbányát Aranyos-Marótot és

Verebélyt karhatalmi különítményekkel megszállotta. A *Nyitra* alsó völgyének elzárására pedig Pozsonyból a 2. számú páncelevonatot Nagysurányra irányította.

A *Vág* alsó völgyét *Bertalanffy* őrnagy csoportja Szereden és Galántán még birtokában tartotta, bár a csoporttól a zsoldfizetés után körülbelül 100 fő és félszázad utász katona ellógott.

A csehek most még nem léptek fel erőszakosan, mivel hadsereggel nem rendelkeztek, a cseh-szlovák légió hadosztályai még nem érkeztek be. Ennek tulajdonítható, hogy a helyi demarcációs vonalat elfogadták, csak hogy időt nyerhessenek.

December hó első felében azonban a 7. hadosztály elszállítmányai Lundenburgon át, a 6. hadosztályéi pedig U.-Hradischon át beérkezni kezdtek. Erre a Magyarország ellen működő csehtót csapatok főparancsnoksága Ung.-Hradischban kijelentette, hogy mivel a csehek az entente főparancsnokságától parancsot kaptak Felsőmagyarország megszállása végett az előnyomulásra, *a pozsonyi kerületi parancsnoksággal megállapított demarcációs vonalat semmisnek nyilvánítja.*

December hó közepén tehát a csehek előnyomulásukat mind Pozsonyra, mind a Vág felső völgyében újból megkezdették.

Malacka felől, Dévényujfalunál, járőrökkel tapogatóztak, 1 zászlóalj és 1 üteg pedig a Kis-Kárpátok keleti szegélye mentén előnyomulva Bazint szállotta meg.

December 15-én a 6. cseh-szlovák légió hadosztálynak beérkezett csapataival a csehek megszállták a Vág felső és a Hernád völgyét (Rózsahegy, Liptószentmiklóst, Poprádfelkát, Késmárkot, Szepesváralját és Iglót). Egy zászlóalj és egy üteg Lőcsére nyomult elő. Egy gyengébb különítmény vasúton Ruttkáról Körmöcbányára érkezett.

December 17-én *Kassa* fedezésére 1800 főnyi magyar csapat 8 géppuskával és egy üteggel összpontosult, majd Margitfalvára vonult elő és az 1. sz. páncelevonat támogatása mellett a cseheket egészen Poprádig visszazorította.

December hó 23-án a Károlyi-kormány a szövetséges katonai misszió vezetője, *Vix francia alezredes* egy jegyzékét nyújtott át (59. és 60. sz. melléklet), amelyben a magyar kormányt felszólította, hogy Felsőmagyarországot a Duna—Ipoly—Rimaszombat—Ung-folyó és Uzsok között képzelt vonalig üríttesse ki, *mert eddig a vonalig a csehek jogot kaptak Északmagyarország megszállására.*

Közben Lőcséről 1 cseh század a Branyiszko-hegységen át Eperjes felé vonult, amely december hó 26-án Szinye-új falun át a Hernád völgyét megkerülve, Eperjest megszállotta.

Eperjestről Kassára cseh parlamentairek érkeztek! Mivel a Hernád felső völgyében lévő karhatalmi csoport állását a csehek észak felől megkerülték, a margitfalvi karhatalom egy része Kassára visszamenetelt, hol a csőcselékkel együtt fosztogatni kezdett. Ennélfogva a kormánybiztos felszólította a Kassán lévő cseh parlamentair tiszteket, hogy küldjenek karhatalmat Kassára. E felszólítás folytán december hó 29-én délután 4 óra 30 perckor a csehek 4 zászlóaljjal (21. gy.-e., 30. L'andw. gy.-e. és 1. csehszlovák gy.-e. részei), 1 lovas századdal és 1 üteggel - megszállták Kassát, két páncélvonattal pedig Bárca állomásnál a Hernád völgyét dél felől elzárták.

Pozsonyban nagyon szomorú állapotok uralkodtak. A volt árkász-zászlóalj és a volt 72. gyalogezred pótzászlóaljának legénységéből *vörös-gárda alakult*. A vörös-gárdisták a város több helyén élelmiszerek ellenőrzése címén behatoltak polgári lakásokba és fosztogattak. Kifosztották december hó 29-én a katonai kincstár tulajdonát alkotó faraktárt, december 30-án pedig a malomligeti élelmező-raktárban elszállításra berakott készletek nagyrészét elrabolták. A vörös gárdához csatlakoztak leszerelt katonák is, akik a csőcselékkel együtt fosztogató fegyveres bandákká alakultak.

Hírek szerint Lundenburgon át a 7-ik cseh-szlovák légió hadosztály szállítmányai voltak útban Pozsony felé.

December 31-én saját osztagaink Pozsony védelmére már az alagutnál állottak. A dévényujfalusi csoportot Dévényre vonták vissza. Repülők cédulákat dobáltak szét a városban, amelyekkel a csehek a város átadására szólították fel a lakosságot. A 37. hadosztályparancsnokság Győrbe tette át székhelyét. Minden jel tehát arra mutatott, hogy Pozsony megszállása küszöbön állt.

A mintegy másfél hó óta folyó katonai szervezkedés eredménye az év utolsó napjaiban a következő volt:

Pozsonyban 6 század 12 géppuskával, 1 árkász-század, 5 üteg 21 ágyúval és 526 fő fegyvertelen;

Érsekújvárott 2 század;

Esztergomban 1 zászlóalj, 1 műszaki század és 1218 fő fegyvertelen;

Győrött 4 század, $\frac{1}{2}$ géppuskás század és 2769 fő fegyvertelen;

Keszthelyen 1 század és 147 fő fegyvertelen;

Komáromban 1 zászlóalj, két géppuskás szakasz, $\frac{1}{2}$ lovas század, 1 gyalogosított huszár-század, 2 árkász-szakasz, 1 üteg, 2 tüzér gyalogszakasz és következő fegyvertelen legénység: 483 fő gyalogos, 155 fő huszár, 35 fő árkász, 40 fő tüzér;

Léván 1 zászlóalj;

Nagykanizsán 1 zászlóalj 8 géppuskával és 587 fő fegyvertelen;

Sopronban 2 zászlóalj, 1 műszaki század, 1 lovas század, 1 gyalogosított huszár-század, 1 lovas géppuskás szakasz, 1 löveg-szakasz, 2 üteg alakulásban és 230 fő fegyvertelen gyalogos s 62 fő fegyvertelen huszár;

Szombathelyen 1 század;

Tóvároson 3 század;

Zalaegerszezen 1 gyalogosított huszár-szakasz, 1 lovas géppuskás-szakasz és 146 fő fegyvertelen.

December hó 30-ról 31-re hajló éjjelen a csehek megindították a támadást Pozsony ellen. Elfoglalták Dévényt, a dévény-ujfalusi mészégetőt, a Lamácstól északra fekvő 21. számú vasúti őrházat és a Vaskutacsát a Vodric völgyében. December hó 31-én a támadást folytatták és a Pozsonyt védő magyar karhatalmi csapatokat a város északi szegélyéig szorították vissza, majd a várostól 1 km.-re északnyugatra fekvő tölténygyárat a déli órákban birtokbavették.

Erre, délután, a Pozsony védelmére kirendelt csapatok parancsnoka, *Leölkes* alezredes felsőbb parancsra kiűrtette Pozsony városát. A karhatalmak a Duna hídján a déli partra átkelve, Magyaróvárra vonultak vissza.

A csehek a város szegélyéig üldözték a visszavonuló magyar csapatokat.

A Pozsonytól keletre levő karhatalmi csapatok parancsot kaptak, hogy a csehszlovák túlerő elől Érsekújvár—Komárom szakaszára vonuljanak vissza.

A csehek az újév első napján vonultak be három zászlóaljjal és egy géppuskás-századdal az ősi magyar koronázó városba és megszállták a Duna jobbpartján fekvő Ligetfalu községet is.

Ezek után felmerül már most az a kérdés, hogy vajjon Pozsony városát komolyan védelmezni akarták-e?

Ha nem, akkor miért nem adták fel a várost harc nélkül?

Ha pedig igen, akkor miért nem tettek meg minden intézkedést a makacs védelemre?

Pozsony helyőrsége a következő volt: 6 század 12 géppuskával, 1 árkász-század, 5 üteg 21 ágyúval, 549 tiszt, 3922 főnyi nemzetőrség és 603 fő polgárőr; *Érsekújváron*, *Komáromban*, *Esztergomban* és *Győrben* pedig szervezetten készen állott összesen 15 század, 1 géppuskás század és 1 üteg. Ennek az erőnek egy része vasúton Pozsonyba irányítva, a védelemben fel-tétlenül részt vehetett volna.

A pozsonyi harc komolytalanságát bizonyítja az is, hogy a december 31-én vívott harcokban a veszteség csak 30 halott és 40 sebesült volt.

Arra a hírre, hogy Ligetújfalut a csehek megszállták, a 37. hadosztályparancsnokság Győrből két (19. gyalogezredbeli) századot és egy vadász-századot irányított Ligetfalura, amely támogató csapatok a cseheket január hó 2-án a Duna déli partjáról Pozsonyba visszaszorították.

Pozsonytól délre, a Duna jobbpartján, a *köpcsényi védelmi szakasz* parancsnokságot *Somogyi alezredes* vette át, akinek támogatására Sopronból egy 18. gyalogezredbeli, egy 76. gyalogezredbeli és Győrből egy 11. vadászzászlóaljbeli század indult Köpcsényre. Ezeket később 2 üteg (1., 2/37.) is megerősítette.

A Dunát (Szigetköz), Rajka és Ásvány között (*magyar-óvári védelmi szakasz*), *Leölkes alezredes* figyelte meg a 13. gyalogezred századával és egy géppuskás századdal.

Ezek után a csehek vasúton előretolt csapatokkal 1919 január hó 3-án Losoncot, egy zászlóaljjal Besztercebányát, Selmecbányát és Zólyomot (1—1 századdal) megszállták. Megállapították, hogy ezek között a megszálló csapatok között már trencsényi és nyitrai magyar honosokból alakított századok is voltak.

Az Ipoly, Garam, Nyitra, Vág és Kisduna völgyének biztosítására a következő intézkedéseket adták ki:

Balassagyarmat védelmére egy 16. gyalogezredbeli század, egy nemzetőr- és egy munkás-század összpontosult;

Léván megalakult a 14. gyalogezred maradványából három század 12 géppuskával, amelyhez három nemzetőr-század is csatlakozott;

Érsekújváron a 37. tábori és 37. nehéz tüzérezred pótütegének légénységéből körülbelül két század alakult;

Tornácon a Vág hidját a 12. gyalogezred egy százada szállta meg.

Mivel a többi kirendelt karhatalmak önkényüleg elhagyták helyüket, a Kismagyaralföldön (Csallóköz) nemzetőrségi alakulatokra hárult a védelem, amelyek a következő útsomókat szállották meg: Nagysurány, Tardoskedd, Tornóc, Galánta, Nagymecsed, Szenc és Somorja. Mivel pedig a Losoncon lévő cseh zászlóalj a Zagyva völgyét fenyegette, ezért január hó 6-án Budapestről egy tengerész-nemzetőrséget (1 tiszt, 60 fő) Fülekre és Szatmárnémetiből egy székely századot 6 géppuskával Salgótarjánba küldtek, amelyeket még 2 székely század követett.

A Salgótarjánban kitört kommunista zavargások elfojtására még beérkezett Hatvanból az iglói géppuskás osztag, Budapestről pedig 40 csendőr, 50 határrendőr 2 géppuskával és még egy század.

A nemzetőrök védelmi vonala a csehek előnyomulásának gátat vetni nem tudott. Pozsonyban a 7. cseh-tót légió egy daiidára összpontosult és az előnyomulást megkezdve, január hó 8-án Galántát és Dunaszerdahelyt érte el. Egy harmadik oszlop Nyitráról Érsekújvárra tartott. Ekkor Érsekújváron katonaság (nemzetőrség) már nem volt. A városból egy küldöttség ment a csehek elé, hogy őket a fosztogatások meggátálása végett a városba hívja. A város megszállása után 1 cseh zászlóaljat vasúton még január hó 8-án Párkányánára vasúti állomásra toltak előre. Erre a hirre a 37. hadosztályparancsnokság az esztergomi Duna-hidat (*Say alezredes*) 1 zászlóaljjal és 1 géppuskás századdal megszállatta (*esztergomi védő-szakasz*).

Ezt a különítményt a Budapestről vasúton utbaindított egy zászlóaljjal és 1 géppuskás századdal megerősítettek, még pedig azzal a feladattal, hogy a cseheknek a Duna jobbpartjára való átkelést akadályozza meg. A cseheknek P.-Nánára való előnyomulás miatt a *Pálmay* százados vezette csoport Léváról az Ipoly völgyében Drégely-Palánkra vonult vissza.

A cseheknek Budapest irányába való ez a gyors és meglepő tényerése folytán a hadügyminisztérium január hó 9-én 308/el. 5. számú rendeletével az Ipoly-folyó biztosítását (Ipolyvécétől a torkolatig) a budapesti kerületi parancsnokság hatáskörébe utalta.

Ipolyvécétől keletre a nógrádi kormánybiztos végezte a biztosító szolgálatot részben a 16. gyalogezrednél rendelkezésre álló

erőkkel, részben önként jelentkezőkből összeállítandó csoportokkal.

Említett parancsban a hadügyminisztérium a csehekkel szemben a következő magatartást írta elő:

„Reguláris cseh csapatokkal szemben fokozatos visszavonulás mellett vérontás kerülendő. Ezen esetekben parlamentair utján további előnyomulásuk ellen tiltakozni kell azon megjegyzéssel, hogy az Ipoly-folyó a hivatalos demarcációs vonal, melyet átlépniök a hivatalos megállapodások alapján nem szabad.”

A budapesti kerületi parancsnokság az Ipoly-folyó szakaszának védelmére akként intézkedett, hogy a 40. hadosztályparancsnokság szálljon ki Salgótarjánba és onnan Szob és Feled közötti szakaszban szervezze meg a védelmet. Sőt még a szükséges karhatalmi csapatoknak Budapestről való utbaindítására is adott ki parancsot.

Jellemző az akkori katonai helyzetre és a *fegyelem teljes elzüllesztésére* vall a budapesti kerületi parancsnokság vezérkari főnökének a hadügyminisztériumhoz január hó 9-én 12 óra 15 perckor intézett az a jelentése, amely szószerint a következőképen hangzott:

„Hadügyminisztérium 308/ein. 5. sz. parancsára:

1. Az 1. gyalogezred ma *nem tud* választ adni, mert a lak-tanyában *nincs sem tiszt, sem legénység*; de azt előre mondhatja, hogy kirendelést csak a *Katonatanács* végrehajtóbizottságának *hozzájárulásával* tehet. A végrehajtóbizottság pedig csak Pogány kormánybiztos írásbeli parancsára jár el.

2. A 32. gyalogezred parancsnoka *kilátásba* helyezte 3—4 század összeállítását szintén fenti *feltétel mellett*.”

Január hó 9-én 12 óra 30 perckor pedig a következőket jelentette:

„Budapesten az 1., 29., 32. gyalogezredek addig a kerületi parancsnokság utasításait *el nem fogadják*, míg Pogány kormánybiztos hozzájárulását nem adja.”

Január, hó 10-én a csehek P.-Nánáról vasúton 1 zászlóaljút Ipolyságra, Érsekújvárról pedig 1 századot Komáromba toltak el.

A cseheknek a Duna déli partjára való átkelését megakadályozandó, a 37. hadosztályparancsnokság a 19. gyalogezred egy zászlóaljút, 1 géppuskás-századot és 3/37. úteget *Ahász al-ezredes* parancsnoksága alatt új-Szőnyre, a 12. gyalogezred V₂ zászlóaljút Vs géppuskás-századdal Ácsra rendelt (*komáromi védőszakasz*); továbbá *Kiss százados* parancsnoksága alatt

Ásvány-Gönyü közötti Dunaszakaszát a 19. vadászszázlójjal
És $\frac{1}{2}$ géppuskás-századdal megfigyeltette (*győri védelmi szakasz*).

Az Ipolyságra beérkezett cseh zászlóalj az Ipolymenti falvakat (Ipolyszakállas, Visk, Tesmag, Hidvég) sorjában megszállotta.

Besztercebányáról 1 cseh zászlóalj vasúton Breznóbányán át Nyustyáig jutott. Kassán december 30-tól január 10-éig a 6. cseh-tót légió hadosztály összpontosult, amire január 11-én Kassáról három oszlopban folytatták a csehek megszálló mozdulataikat és pedig egy dandár Kassáról Alsó-Mihályin—Töketerében át vasúton Nagymihályra érkezett, ahonnan Szobráncon át egy ezred Ungvárra menetelt, amely innen vasúton egy zászlóaljat Uzsokra szállított. Egy zászlóaljat Töketeresről Varan-
 η óra szállítottak.

A hadosztály másik dandára a Hernád völgyében H.-Csányig nyomult elő.

Január hó 14-én az Ipolyságra beérkezett cseh zászlóalj az Ipoly-folyót több ponton átlépte és a déli parton Drégelypalánkát és Balassagyarmatot megszállotta. *Pálmay százados* különítménye Drégelypalánkáról Nagyoroszira, a 16. gyalogezred Balassagyarmatról Nándorra vonult vissza.

A Hernád völgyében előnyomuló cseh dandár január hó 15-én Hidasnémeti—Gone—Torna-vonalat érte el.

A Rima völgyében Nyustyára vasúton előretolt cseh zászlóalj január hó 15-én Rimaszombatra érkezett és Jánosit megszállotta. Ennek a zászlóaljnak egy százada Tiszolcraól Murányra menetelt, ahonnan előbb vasúton Tornaaljáig jutott, majd pedig Bánrévét szállotta meg.

Nyilvánvaló lett, hogy a csehek az Ipoly—Rima-völgyi vasutak (P.-Nana—B.-Gyarmat—Losonc—Bánréve) birtokába akartak jutni. A losonc—ipolysági vasútvonal már a csehek kezében is volt, amelynek biztosítására B.-Gyarmatot egy cseh század tartotta megszállva, Drégelypalánk vasúti állomására pedig egy osztagot különítettek ki.

Nagymihályról egy századot vasúton Mezőlaborcra toltak el.

Mivel január hó 19-én az Ipoly-vonalon Losonc felől a csehek ismét mozgolódtak (Perse, Terheled, Rap), a füleki gyenge különítményt egy székely század, a 10. gyalogezredtől egy géppuskás-szakasszal megerősítette.

A szénbányák védelmére Budapestről a vadászrezd 3. zászlóalj egy lovasszakasszal és egy fél üteggel (1/40. pót-ütegtől) január hó 26-án Salgótarjába indított. A cseh mozgolódásnak az volt az oka, hogy a csehek a losonc—balassa gyarmat—ipolysági vasútvonalat tekintették a demarcációs vonalnak, amelynek biztosítására az Ipoly-folyón át a déli partra osztagokat toltak előre.

A magyar kormány a demarcációs vonalnak önkényes kitolása ellen *Vix alezredesnél* óvást emelt, amelynek következményeként a csehek Feledről és Bánrévéről (Rima völgye) január hó 27-én visszamentek.

A Rima völgyének biztosítására január hó 28-án a 40. hadosztály az 1. vadászrezdtől egy századot 2 géppuskával Feledre, a 39. hadosztály Egerből egy századot 4 géppuskával, Miskolcra két századot fél géppuskás-századdal (10. gyalogrezdtől) és egy lövegszakasszal Bánrévére kikülönített; a Bodva völgyébe Szendrő-Ládra fél századot 2 géppuskával és a Hernád völgyébe pedig Garadnára negyed századot tolt el Miskolcra (10. gyalogrezd).

Mivel a csehek Balassagyarmatot és D.-Palánkat a kormány tiltakozása ellenére sem ürítették ki, január hó 28-ról 29-re való éjjelen a csehek onnan kiverték. Ebben az éjjeli vállalatban résztvett a 38. gyalogrezdnek Nándorra előretolt egy százada, a 16. gyalogrezdnek egy százada (egy géppuskás-osztaggal) és *Pálmay századosnak* N.-Oroszin lévő különítménye (egy század és egy géppuskás-század).

Balassagyarmatnak megtartása végett Hatvanból az iglói géppuskás századot, Budapestről a 29. ezredtől egy géppuskás-századot és egy nehéz üteget (40. nehéz tüzérezdrtől), Szekszárdra egy géppuskás-szakaszt, Salgótarjából pedig a 23. számú páncélos vonatot összpontosították.

Mivel az Ipoly mentén zűrzavaros állapot uralkodott, a budapesti kerületi parancsnokság a 40. hadosztály parancsnoksága alatt két védőszakaszt létesített:

1. A *salgótarjáni szakaszt* Feled—Pétervásár vonaltól nyugatra Szécheny—Lóc—Zagyva vonaláig. A megszálló csapat ereje volt: két zászlóalj, egy lovasszakasz és egy tarackos üteg. Feladata volt: a demarcációs vonal megfigyelése és elzárása, továbbá Salgótarján védelme.

2. A *náci szakasz* Szécheny—Lóc—Zagyva vonalától nyugatra a Dunáig terjedt. A megszálló csapat ereje volt: 1 zászló-

alj; továbbá mint tartalék: Verőcén, Rétságon és Nándoron 1—2 század géppuskákkal. Feladat volt az Ipoly-átjárókat elzárni.

A csehek a magyar karhatalmi csapatoknak az Ipoly mentén való megerősítése után mindenhol a demarcációs vonal mögé húzódtak vissza.

Északmagyarországnak a csehek által való megszállása te hál 1019 február 1-vel befejezettnek tekinthető.

A csehek két és fél hónap alatt két és fél hadosztállyal megszállták Északmagyarországnak azt a részét, amelyet a Károlyi kormánynak december hó 23-án kézbesített *Vix-féle* jegyzék megjelölt. Tizennyolc vármegye jutott a csehek kezére, nevezetesen: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Zólyom, Hont, Bars, Szepes, Sáros és Ung vármegyék teljesen, Komárom, Esztergom, Nógrád, Gömör, Abauj és Zemplén vármegyék több mint fele részben.

A 7. légió-hadosztály a Duna és Alacsony-Tátra, Osztrovszki hegység közötti részt, a 6. légió-hadosztály az Ung-folyó és a Gömör-Szepesi Érchegeység közötti részt, egy vegyes dandár az Ipoly és Sajó folyók közötti részt szállotta meg.

A Károlyi-kormány minden fegyveres ellenállást leintett, a Felvidékről a katonaságot kivonta azzal a megokolással, hogy a megszállás csakis ideiglenes és az impérium a magyar kormány kezén marad. (?)

Ma vérző szívvel tapasztaljuk, hogy ez a kormány mennyire megtévesztette a magyar nemzetet.

C) Erdély megszállása.

Románia belső helyzete 1918. év végén nagyon bizonytalan volt.

Romániában is észlelhető volt a forradalmi hangulat.

A kormány, hogy a népet magának biztosítsa, az uralkodóval kibocsájtatta a földbirtokreformra vonatkozó kiáltványt. Ez ugyan némileg lecsillapította a kedélyeket, de a két és fél éves háború és az azelőtti folytonos behívások (1913. évi balkán-háború), nélkülözések és terhek teljesen kimerítették a román népet úgyannyira, hogy az Erdélybe való bevonulás a nép és katonaság körében egyáltalában nem keltett lelkesedést.

Az entente megszálló parancsa folytán a románok ideiglenesen Bulgáriát is meg akarták szállani, ez azonban nem sikerült, mivel a bolgárok fegyveresen ellentállottak. Románia tehát

a megszállástól elállott. Megpróbálta az entente felhívására Ukrainát is megszállani, de miután *itt is fegyveres ellentállásra talált*, visszavonult Bessarábiába. Erdélyben a belgrádi katonai egyezség folytán ellentállásra számítani nem kellett, tehát a román kormány elhatározta a megszállás végrehajtását.

Mikor ennek kivételére került a sor, a hadsereg kezdetben megtagadta az engedelmességet. A katonák ugyanis azzal érveltek, hogy 1916. évben ugyanazt mondták nekik, mint most, hogy tudniillik nem fognak ellentállásra találni és mégis nagy vereséget szenvedtek.

Ekkor az okkupáció érdekében nagy propagandaakció indult meg Romániában; a történelemre hivatkozva, a dákok, geták, rómaiak örökségét emlegették, kiknek ők a törvényes jogutódaik és leszármazottaik.

Hivatkoztak Vitéz Mihály vajdára, ki nyolc éven át uralkodott Erdélyben.

De hivatkoztak gróf Czernin egy jegyzékére is, melyet állítólag 1915. évben nyújtott át a Bratianu-kormánynak és amelyben a Maros-vonalig biztosította nekik Erdélyt, ha semlegesek maradnak a világháborúban. Ezen jegyzéket Czernin gróf állítólag von Busche volt német követ unszolására a bufteai kastélyban a román király és Stirbey előtt nyújtotta volna át.

Hivatkoztak továbbá arra, hogy az amerikai államtitkár, Lansing, egy szikratávirat útján arról biztosította Romániát, hogy elismerte birtoklási jogát Erdélyre és Magyarországnak a Tisza-folyóig terjedő részére.

Hirdették, hogy Franciaország és Itália is magáévá tette Amerika jegyzékét.

A katonaság azonban ezek után sem akart kötélnék állani.

A katonák és a földmívelő nép a megígért 10—10 holdnyi föld kiosztását várták.

Nem volt mást mit tenni, a kormány a világháború alatt Erdélyből Romániába szökött román ajkúakból, tisztek parancsnoksága alatt úgynevezett „Légió”-kat szervezett, melyek november hó közepe táján a keleti Kárpátok hágóin Erdélybe nyomultak.

Most bebizonyosodott, hogy *Erdélyben ellenállás tényleg nincs*, sőt a belgrádi egyezmény folytán nem is lesz; erre a közhangulat Romániában lelkesé vált, a forradalmi mozgalmak enyhültek és diadalmában úszott egész Románia.

Pedig ezen kedvezővé vált helyzet csak látszólagosan volt nyugodt.

A munkásság az egész országban forrongott, szervezkedett. Agitációjának forróját Bukarest volt, a vidék, Jassi, Galac, Braila, Craiova a fővárosra tekintett, ahova képviselőket delegált.

A munkásmozgalmaknak kezdetben a munkabérek felemelése volt a célja. Midőn követeléseiket kielégítették, politikai jogokat követeltek; minthogy pedig a kormány a kívánt jogokat nem volt hajlandó megadni, a munkásság sztrájkba lépett.

December 27-én a főváros munkássága a vidéki küldöttségek részvételével tüntetésre készült. A tüntető tömeg, mintegy 18.000 ember a királyi palota elé akart jutni. Az utját katonai kordon zárta el. A munkásság és a katonaság között összeütközésre került a dolog, melynek eredménye az lett, hogy a munkások közül 60 halott és 150 sebesült maradt a helyszínen. A kormány kihirdette a statáriumot, életbeléptette a cenzúrát, a szociáldemokrata párt hivatalos lapját („Lupta”-t) beszüntette, a párt vagyonát lefoglaltatta és a pártvezéreket letartóztatta.

Erre egész Románia szervezett munkássága általános sztrájkba lépett.

A sztrájk nagy élelmiszerhiányt idézett elő. Nagy hiány állott be tüzelőanyagban is. Szénhiány miatt a hajóforgalom a Dunán úgyszólván teljesen szünetelt.

Az inség csökkentésére a kormány későbbben a petrosényi szent Romániába szállította; az éhség csillapítására pedig a meg szállás után Erdélyben rekvirálásokat rendeztetett, a hatósági és magánélelmikészleteket összehordatta és az ekként összeharácsolt készletet 27 ételmezési vonatba berakva, Romániába elszállította.

A Moldvába érkező francia csapatok között a fegyelem nagyon meglazult. Kijelentették, hogy Oroszországba nem mennek, harcoljanak a románok Bessarábiáért.

A Románia területén lakó, volt magyar, osztrák, német, török és bolgár tiszteket és katonákat Bukarestben internálták.

Internálták még mindazon nőket, (még a románokat is), kik Oláhország meg szállása alatt valamelyes szolgálatot teljesítettek.

Erdély meg szállására csupán oly katonaságot *lehetett* alkalmazni, amely Moldvában és Bessarábiában már fegyverben állott. A németek által meg szállva volt területen levő katonakötelesek a behívási parancsnak nem tettek eleget.

A falvakból senki sem akart bevonulni, mert nem akartak távol lenni akkor, amikor a földosztás megtörténik.

Ennek a következménye az volt, hogy a kormány a behívási parancs teljesítése alól a földműveseket felmentette.

A városiak azonban szintén nem akartak fegyveres szolgálatra bevonulni.

A katonák tömegesen hagyták el csapattesteiket; egyenruha teljes hiánya miatt rongyos ruhában teljesítettek szolgálatot. Az élelmezés a lehető legsilányabb, napi zsold 6 fillér, a bánásmód (botozási rendszer) durva és embertelen volt.

A hangulat az egész országban és általában véve a katonák között is, forradalmi volt.

Erdélybe kezdetben (november hóban) a román csapatok csakis a keleti Kárpátok hágóin át juthattak, mivel Mackensen tábornagy hadserege "még Havasalföldön volt és onnan november közepe táján kezdte meg a kivonulást a déli Kárpátok szorosain át.

1918 október végén Erdélyben a katonai helyzetet a *61. sz. melléklet* tünteti fel.

Ez azt mutatja, hogy Goldbach altábornagy erdélyi csoportja (28 zászlóalj és 12 üteg) éppen azokat a hágókat tartotta megszállva, melyeken a megszálló román csapatok Erdélybe behatolhattak.

Erdély keleti határának megvédésére a következő magyar csapatok állottak harcra készen: 1. lov. ho., 17. népf. és 29, népf. ezred, 113., 204. és 206. gy.-ezred, 311/1. hadtáplj. és 316/1. hadtáplj.

Ezenfelül két repülő-század és 10 üteg tüzérség volt Erdélyben, további két üteg odaszállítás alatt állott.

E haderő (28 zlj., 2 hadtáplj., 12 üteg és 2 repülő-század) összesen 13.662 puskát és 82 ágyút képviselt.

Románia egy újabb mozgósítás esetén 10 gyaloghadosztályt, 1 határőradosztályt és 2 lovas hadosztályt szervezhetett meg.

Azonfelül még további 5 gyaloghadosztály felállításával lehetett számítani, melyek azonban csakis huzamosabb idő alatt, fokozatosan érhetőek volna el hadműveleti készütségüket.

A határőr-ho. a határ mentén igen szét volt forgácsolva, miért is azonnali alkalmazásra, rendelkezésre nem állhatott.

A számbavehető 10 gyalog ho.-ból és a 2 lovas ho.-ból a belrend és biztonság fentartására, a határok őrzésére és egyéb

feladatok megoldására szükséges erőt figyelembe véve, Románia egy erdélyi betörésre 4 gy. ho.-t alkalmazhatott.

Előbb azonban a ho.-okat hadműveletekre alkalmasokká kellett tenni, mivel csakis két gy. ho. (8. és 9.) és a két 1. ho. (1. és 2.) volt hadilétszámon, míg a többi hadosztályok (1—8. és 11—15.) egyenként csakis 2800 puskával rendelkeztek.

Azon esetben, ha Románia az Erdélybe való betörésre pucsszerűen tenne kísérletet, a hadseregfőparancsnokság az Erdélyben álló haderőt, — melynek ütközetlétszámát 17.000 puskára és 200 ágyúra akarta szaporítani — ezzel szemben elégségesnek tartotta.

Ha Linder november 1-én nem adja ki a fegyverletét! parancsot, a Goldbach-hadseregcsoport továbbra is tartotta volna a keleti Kárpátok hágóit és egy oláh katona sem tehetne volna be a lábát Erdélybe.

Mackensen tábornagy hadserege részint az alsó Sereth, részint az alsó Duna vonaláról vonult vissza.

Ezen hadsereg utolsó csapatai a déli Kárpátok szorosain 1918. év december hó első napjaiban vonultak át.

Így tehát ezen ideig nem kellett attól tartani, hogy a románok délről törnek be Erdélybe.

A magyar kormánynak a Mackensen tábornagy hadseregének pótlására egyhavi idő állott rendelkezésre.

Az erdélyi 38. h. ho.-nak Asiagóiól Magyarországra való elszállítása már október hó végén megkezdődött, november hó elején pedig a hadseregfőparancsnokság ezen hadosztály irányítását akként módosította, hogy a ho. a Duna vonala helyett Erdélybe szállíttassék.

Kétségen kívül áll tehát azon tény, hogy ezen hadosztály Brassóba még kellő időben érkezett volna meg és elég ideje lett volna arra, hogy a Bodza-szorost, Tatár-hágót, Tömösi szorost és Tör-csvári szorost megszánhassa.

A Brassótól nyugatra fekvő szorosok megszállása (Vöröstoronyi szoros, Szurdok-szoros, Vulkán-hágó és Vaskapuszoros), tekintettel egyrészt a Mackensen tábornagy-féle hadsereg és a Szerbiából (Duna—Száva-vonalról) visszavonuló 11. német hadsereg helyzetére, másrészt a román erőknek Moldovában való távoli fekvésére, nem volt olyan nagyon sürgős.

A déli Kárpátok ezen szőrösait az olasz frontról hazaszállításban lévő 21 magyar ho.-ból a legelőször beérkező minden nehézség nélkül megszánhatta volna. (62. sz. melléklet.)

Hogy azonban Erdély védelme ily módon megtörténhessék, nem lett volna szabad Belgrádban a katonai egyezséget 1918 november hó 13-án aláírni.

Ezen egyezmény 1. pontja Erdély feláldozását jelentette.

E pont ezen kapuk védelmét feladta és a Károlyi-kormány kötelezte magát arra, hogy a magyar csapatokat a Maros-folyó mögé visszavonja.

Ha a románok a Kárpátok szorosain harc nélkül átjutottak, azaz, ha már az Erdély elleni hadműveletek legnehezebb részén szerencsésen átestek, további előnyomulásuknak alig lehetett komolyabb akadály.

A történelem bizonyította ezt.

Mert Erdélybe bejutva, a demarcációs vonalak egyikét sem tartották be; a szerződéseket, egyezményeket lábbal tiporták, később a Tiszáig s a Dumáig nyomultak elő; sőt — jóllehet ellenfelük már nem volt — mégis a Dunántúl, Győr, Kisbér, Veszprém, Adony-Szaboics vonaláig nyomultak elő és folytatták rablőhadjáratukat a magyar állam javai ellen.

A románok Moldovában november hó elején mozgósítottak. A november hó 13-án megkötött belgrádi katonai egyezséggel jogot nyertek Erdély megszállására.

Mivel a megszálló német haderő Mackensen vezértábornagy parancsnoksága alatt Romániában állott és onnan Erdélyen át való kivonulása csak november hó második felében volt várható, Erdélyt a román betörés elsősorban kelet felől fenyegette. November hó 13-ától kezdve november hó 20-ig a románok a felső Moldovából Erdélybe vezető négy szorost (Tölgyes, Gyimes, Űz és Ójtoz) gyenge csapatokkal birtokbavették és különítményekkel a tölgyesi szoros kijárait (Borszéket, Tölgyest), a békási szorost, a gyimesi szoros kijáratát (Gyimesbükköt, Gyimesközéplakot), az Űz-szoros kijáratát (Csikszentmártont) és az Ójtoz-szoros kijáratát (Soósmezőt és Berecket) megszállották; az Olt és felső Maros völgyébe pedig járőröket toltak előre.

Ezen előretolt csapatok mögött Erdély megszállására kijelölt román erő felső Moldovában vonult fel és pedig:

Birlat vidékén a 6. ho., Piatra-Roman környékén a 7. ho.

A 2. vad. ho.-t nyugat felé tolták el, amely Mackensen tábornagy kivonuló hadseregét a déli Kárpátok szorosain át (Tömös és Vöröstorony) követte.

Az előreküldött román járőrökkel jött román tiszték érint-

kezésbe léptek a román nemzeti tanácsokkal és erős román propagandát fejtettek ki.

Kijelentették, hogy a románok Erdélybe be fognak vonulni ugyan, de Erdélynek nem kell félnie, mert a Nagy-Román állam akkép terveztetik, hogy három autonóm részből fog állani; az egyik Moldova, Bessarabia és Bukovinával, a másik Havasalföld a Bánsággal, a harmadik Erdély.

Ezen propaganda alapján a román nemzeti tanácsok kijelentették, hogy sem a magyar hadügyminisztert, sem az erdélyi kerületi parancsnokot nem ismerik el; katonai dolgokban kizárólag az aradi román nemzeti tanács intézkedéseit követik; jogosnak tartják azon eljárásukat, hogy Romániából visszavonuló magyar és osztrák csapatszállítmányoktól a fegyverzetet, lövészeret, felszerelési tárgyakat, kocsikat, lovakat stb. elkobozzák mert nekik arra szükségük van; igényt támasztanak a háború befejezte után az Erdélyben lévő raktárak készleteire is.

A románajkú lakosság a magyar államhatalom ellen Alsófehér, Hunyad, Szeben, Fogaras, Küküllő, Brassó és Beszterce-Naszód megyékben nyíltan fellázadt. Erdély többi részében alattomban dolgozott, fegyverkezett, készülődött.

Voltak olyan nyilatkozatok is, hogy a magyar közigazgatást tovább nem tűrik.

A volt erdélyi hadseregcsoport vitán (Goldbach altábornagy) Csikmegyében (Csikszereda, Csikszentsimon) óriási értékű (kb. 200 vagon) kivevő járóművek, lovak) kincstári hadianyag, ágyú, lövészer maradt vissza, melynek a demarcációs vonal mögé való visszaszállítása a felfordult rend és a fejtelenség következtében lehetetlenné vált.

Attól való félelemben, hogy ezen anyagok a román katonaság kezére kerülnek, a csikszeredai nemzeti tanács annak nagyrészt a lakosság között szétosztotta.

A zavart fokozta még az, hogy a demarcációs vonalon belül a lakosság teljesen tájékozatlan volt, hogy a fegyver alá szólított 1896—1900. évfolyam hová vonuljon be, különösen a határszéli vármegyékből. A lakosság hiába fordult a hatóságokhoz, utasítást nem kapott.

A Moldova völgyében felvonult két román ho. november hó 24-én négy oszlopban megkezdette előnyomulását a határon át.

A 7. ho. a borgói és radnai hágón át Beszterce és Szamos völgyében nyomult elő; általános feladata volt Szilágysomlyó—N.-Bánya—M.-Sziget—Dés terét birtokba venni. A 6. ho. a töl-

gyesi és gyimesi hágón át Maros és Küküllő völgyében nyomult elő; általános feladata volt Bánffyhunyad—Kolozsvár—Marosvásárhely—Segesvár—Nagyenyed tevét megszállani.

November hó 24-én Gyimesbükkre egy román dandár tüzérség- és lovassággal érkezett, a vasúti állomáson lefoglalt szerelvényel a csapatokat vasúton Csíkszeredára szállította; Gyergyótölgyesre szintén egy román dandár vonult be, mely egy zászlóalj Borszéken át Maroshévízre tolt elő.

Az ójtozi szoroson egy oszlop nyomult be az ország határán át és egyelőre Bereckre menetelt. Később ezen oszlop Háromszékmegyét szállotta meg.

November hó 28-án felső Maros és Olt völgye már meg volt szállva, Csikmege már a románok kezében volt.

A Maros völgyébe benyomult román dandár november hó 29-én Mesterházát érte el; a lefoglalt vonatszerelvény felhasználásával november hó 30-án Szászrégenre tolt elő csapatait.

A csíkszeredai román csoport egy zászlóaljjal november hó 30-án Csíkszentdomokost szállotta meg. Dorna-Vatráról a Beszterce völgyében egy dandár tüzérséggel Borgóprundon át Besztercére menetelt és azt december hó 1-én birtokba vette. Ezen oszlop a radnai hágón át Óradnára egy ezredet különített ki, mely oda december hó 13-án érkezett be.

A Romániából visszavonuló német erő zöme december hó 4-én a Maros- és Nagyüküllő folyókat érte el, a végoszlopok Brassórol Segesvárra és Medgyesre, Nagyszebenről Gyulafehérvárra, Petrozsényről Hátszegre voltak menetben.

Most már Erdély megszállását déli irányból is foganatosíthatták a románok, a 2. ho. első osztagai december hó 8-én a Tömösi szoroson át Brassóra, a Vulkán-szoroson át Petrozsényre és a Vöröstorony-szoroson át Nagyszebenre be is érkeztek.

A 2. ho. feladata volt Brassó, Fogaras és Szeben megyéket megszállani és a Maros-folyó szakaszát Nagyenyed—Gyulafehérvár—Déva között birtokba venni.

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés oly határozatot hozott, hogy *a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megállapított demarcációs vonalat nem ismeri el*, hanem azt a vonalat tekinti határu, amelyik a Szamos-folyónak a Tiszába való ömlésétől Szegedig húzódik.

A gyulafehérvári határozat visszhangra talált a Marosvásárhelyt megszállott 6. hadosztálynál, miért is december hó 8-án már osztagokat tolt át a Maroson Mezőbándra és Mezőmada-

rasra, mely helységek a demarcationális vonalon túl feküdtek. A 6. no. lépcsői, melyek a gyimesi hágóról Csíkszeredára ereszkedtek le, Székely udvarhelyre meneteltek.

A nagyüküllővölgyi vasútvonalon összegyűjtött szerelvény kihasználása mellett a lépcsők december hó közepéig terjedő időben Segesvár—Medgyesen át Küküllőszögére irányítottak.

December hó 15-én egy román katonasággal megrakott vonatot a Küküllő völgyéből jövet Tövisnél a Maros-hídon akart áthaladni.

A Szamos-folyóról (Bethlen) is hasonló hírek érkeztek be.

Mindenhol azt állították a román csapatok elővédéi és él-lépcsői, hogy nekik parancsuk van a Maros-folyót átlépni és egészen a Szatmárnémeti—Nagykároly—Nagyvárad—Arad vonalig előnyomulni.

A borgói hágón át előnyomult oszlop december hó 8-ig Besztercét és a Szamos völgyét Bethlenig szállotta meg.

A radnai oszlop nehéz útja miatt lemaradt.

A Maros völgyében előnyomult dandár december hó 10-én egy gy.-ezredet tüzéséggel és lovassággal Marosludasra tolt elő. Ekkor a dandár részei Marosújvárt és 20-án Székelykocsárdot szállotta meg. A 7. ho. december hó 21-én Nagyenyedre beérkezett.

December hó 15-én a román vezérkar főnökének egy elfogott táviratából kitűnt, hogy a románok a demarcációs vonalat át fogják lépni, hogy Erdélynek az egész románlakta területét megszállják.

A magyar parancsnokságok és csapatok a belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében november 13-ika után a demarcációs vonal mögé vonultak.

Mivel a beérkezett jelentésekből és nyilatkozatokból nyilvánvaló lett, hogy a románok a demarcációs vonalat nem fogják respektálni, a kerületi parancsnokság elrendelte Erdély kiűritését.

A kiadott intézkedés szerint december hó 21-én a 21. gy.-ezred egy zászlóalja Bánffyhunyadra, egy zászlóalja Egeresre vonult vissza; egy zászlóalja követelte, hogy engedjék őt haza Csikmegyébe. Mivel visszatartása lehetetlen volt, fegyver nélkül a legénység elbocsátott. A 32. gy.-ezred Zsibóra irányított. A csapatok feladata volt a Sebeskörös és a Szamos völgyét lezárni.

A székely gy.-ezred Szatmárnémetibe, a székely huszárezred

Tasnádra indult. A kerületi parancsnokság Kolozsvárról Nagyváradra költözött át.

December hó 23-án egy oláh zlj. Tordára érkezett.

A 6. ho.-parancsnokság egy gy.-dandárral és tüzérséggel december hó 24-én Kolozsvárra bevonult.

A magyar kormány december hó 26-án egy jegyzéket kapott, mely szerint Berthelot francia tábornok a román főparancsnokságot felhatalmazta, hogy a román csapatok a demarcációs vonalat átlépjék, hogy addig, míg a francia csapatok beérkeznek, a belgrádi katonai egyezmény határozványa értelmében a következő stratégiai pontokat megszállhassák: Nagybányát, Dést, Kolozsvárt, Tordát, Nagyenyedet és Gyulafehérvárt.

December hó 31-én a megszálló román hadsereg főparancsnoka Berthelot francia tábornok Kolozsváron átutazott.

Apáthy erdélyi fő kormánybiztos ez alkalommal Berthelot francia tábornokkal a megszállás módozataira vonatkozólag tárgyalta; utóbbi kijelentette, hogy nincsen szó a demarcációs vonal kitolásáról, de a román királyi hadsereg a belgrádi katonai egyezmény 3. pontja alapján Dést, Szamosujvárt, Kolozsvárt, Tordát, Nagyenyedet és Gyulafehérvárt mint stratégiai pontokat megszállotta.

Kívánatosnak mutatkozott, hogy a román és magyar csapatok ugyanazon helységeken egymás mellett ne legyenek, mert érintkezésük igen könnyen összeütközésekre vezethet.

Ezért Apáthy fő kormánybiztos és Berthelot tábornok között egy *egyezmény* jött létre, hogy egy 15 km. széles semleges öv által a román és magyar csapatok egymástól el választassanak.

Az öv keleti határául Nagybánya, Kolozsvár, Déva vonala határozott meg, melyen túl román csapatoknak előnyomulniuk nem szabad.

A semleges területnek, valamint a demarcációs vonal és a semleges öv között fekvő területnek katonai kiürítése — melynek következtében az addig csak felerészben megszállott Hunyad-, Beszterce-Naszód-, Marostordamegye egészen, Alsófehér-, Torda-Aranyos-, Kolozs-, Szolnokdobokamegye nagyrésze megszállás alá került — lényegileg nem volt más, mint a *demarcációs vonal kitolása*, mert az Apáthy—Berthelot-pótegyezmény szerint a 15 km.-es semleges övből és a semleges öv s a demarcációs vonal között fekvő területből a magyar csapatokat ki kellett vonni.

Pedig a belgrádi katonai egyezmény ezen kötelezettséget nem irta elő, még azesetre sem, ha az entente-csapatok a demarcates vonalon túl fekvő egyes stratégiai pontokat meg is szállnának.

A románok azonban a belgrádi katonai egyezményről nem is szólva, az Apathy—Berthelot-pótegyezményt sem tartották be, mert január hó 13-án Zsibónál és Egeresnél behatoltak a semleges övbe és a magyar csapatokon meglepőleg rajtaütöttek.

Az események azt a látszatot keltették, mintha Berthelot francia tábornok Erdélyben való tartózkodása alatt a román parancsnokok engedékenyebb álláspontot foglaltak volna el, de Berthelot tábornoknak távozásával folytatták eddigi egyezménybe ütköző eljárásukat, úgy hogy *a románoktól bármely pótegyezmény betartását komolyan várni nem lehetett.*

Mintthogy Apáthy főkormánybiztosnak a november hó 13-án kötött katonai egyezmény határozványaitól eltérő megállapodásokat kötni sem felhatalmazása, sem joga nem volt és ilyenek csak akkor léphetnek érvénybe, ha azokat a magyar kormány jóváhagyta, a minisztertanács az Apáthy—Berthelot-féle egyezményt nem ismerte el jogerősnek.

A románok január hó 13-án a demarcációs vonalon álló magyar csapatokat Zsibónál és Egeresnél meglepetésszerűen, túlerővel megtámadták és áttörték, mely után a 7. ho. egy oszlopa Nagybányára, egy másik oszlopa Ziihara; a 6. ho. egy oszlopa Bánffyhunyadra nyomult elő.

A Zilahon lévő 1/24. zászlóalj a románokkal egyezséget kötött, mely szerint Zilah kiürítését megakadályozni nem fogják.

Mivel *a románok az egyezséget nem tartották meg*, hanem január hó 14-én folytatták az előnyomulást, a 24. ezred a románokat megtámadta és visszaverte.

Zsibó kiürítése után a 24. ezred visszavonult, mire a románok Zilahot január hó 16-án megszállották.

A Szamos völgyéből a 7. román ho.-nak egy oszlopa Nagybányára volt menetben, melyet január hó 9-én ért el; az előnyomulás! január hó 16-án Máramarosszigetre folytatta.

A Királyhágó felé előnyomult másik oszlopának éle e napon Bánffyhunyadon túl jutott és Csúcsa előtt állott.

A 21. ezred a csúcsai magaslatokon január hó 17-én védelmi állást foglalt; egy zászlóalj a műutat és a magaslatot megszállotta, egy zászlóalj Barátkánál tartalékként állott fel, egy zászlóalj Révnél biztosította a védelmi állást egy esetleges N.-Bárd

felől jövő megkerülés ellen. A kerületi parancsnokság Nagyváradról Debrecenbe költözött át.

Az *ukránok* a románok és csehek példáját hamarosan követték.

Azon hírre, hogy december végén a csehek már Kassa, a románok pedig Dés körül vannak, egy ukrán zászlóalj a Tatárhágón át az országba betörve, január hó 7-én Körösmezőt megszállotta.

A máramarosszigeti állomásparancsnokság a megszállás ellen tiltakozott és az ukrán parancsnokot felszólította, hogy Körösmezőt irtse ki.

Bár az ukrán parancsnok a kiűrtést megígérte, azt nem fogatosította, hanem a Tisza völgyében Borkútnál védelemre berendezkedett.

A máramarosszigeti állomásparancsnokság Máramarossziget védelmére 1 szakasz nemzetőrt 2 géppuskával Rahóra tolt előre, hogy az ukránoknak esetleges előnyomulását megakadályozza.

Az ukránok hírül véve, hogy a csehek január hó 11-én Ungvárt megszállták, január 14-én Rahóra az előnyomulást megkezdték azon szándékkal, hogy Máramarosszigetet birtokba veszik.

Rövid harc után az ukránok a nemzetőröket Rahóról visszavetették és január hó 14-én 3 zászlóaljjal és 1 üteggel Nagybocskóig folytatták az előnyomulást.

E napon egy zászlóaljnyi ukrán katonaság egy vasúti vonattal a lavocnei állomásra érkezett, szándéka volt Munkácsot megszállani.

A kormánybiztos tárgyalása Lavocnén nem vezetett célra; a tiltakozást a zászlóalj nem vette tudomásul.

Az ukrán zászlóalj január hó 15-én a munkácsi vasútvonalon Volóc állomást érte el.

A Tisza völgyében az ukrán csapatok e napon Máramarosszigettől keletre fekvő Szigetkamara községig jutottak.

Máramarosszigeten az állomásparancsnokság feloszlott és Nagyszőlőstre vonult el.

Január hó 16-án az ukrán katonaság Máramarosszigetet megszállotta és egy századot a románok elé Nagybánya irányában Farkasrévre tolt előre.

A munkácsi vonalon az ukrán zászlóalj Munkácsot szállotta meg és vasúton Bátyúra és Csapra egy századot tolt előre, miáltal a Lavocne—csapi vasútvonal teljesen a birtokukba került.

E zászlóalj a megszállás folytán keletkezett néphangulat fenyegető hatása miatt és mivel értesült arról, hogy az ukrán főerő a románok elől Máramarosszigetről Körösmezőre visszavonult, Munkács és Csapról január hó 19-én vasúton eltávozott; Volóc vasúti állomáson egy páncélosvonat maradt vissza egy századdal, míg a zászlóalj zöme Lavocnéig ment vissza.

Január hó 23-án a volóci század is Lavocnére vonult vissza,

Ezen ukrán zászlóaljat január hó 26-án visszarendelték és Stryjbe utazott el vasúton.

A munkácsi vonal biztosítására all. gy.-e. mely az ukránok kivonulása után Munkácsra visszaérkezett, Volócra 1 századot 4 géppuskával különített ki.

A Nagybánya felől előnyomult román oszlop január hó 16-án éjjel a Farkasrévbe előretolt ukrán századot megtámadta és rövid harc után visszavetette.

Január hó 17-én a románok Máramarosszigetre bevonultak és az *ott* talált volt 85. közös gyalogezredben' katonákat, — kik az ukrán csapatokhoz csatlakoztak, — elfogták.

Az ukrán csapatok zömének január 16-ról 17-ére virradó hajnalon sikerült még kellő időben a románok elől Maramarosszigetet kiüríteni és Körösmezőre visszavonulni.

A körösmezői vasúti állomás kifosztása és 30 ezer korona készpénznek elrablása után az ukrán csapatok elhagyták Magyarországot.

A 7. román ho. helyzete január hó 22-én következő volt:

Máramarosszigeten egy dandár (13., 14. e.) tüzérséggel, Nagybányán a 15. ezred, Désen a 16. ezred, mely Zsibóra és Zilahra egy zászlóaljat tolt ki egy üteggel.

Mivel a 21. magyar ezred a Királyhágón védelmi állást foglalt, a románok Bánffyhunadról a további előnyomulást beszüntették és Tövisről Kolozsváron át egy zlj. és két üteg erősíbtést vontak magukhoz.

úgy látszott, hogy úgy, mint Zilahnál, Bánffyhunadnál is összeütközésre fog a dolog kerülni. Ezt elkerülendő, Pathé francia tábornok a csúcsai magyar állásra a román csapatok tüzelését január 28-án beszüntette.

Mivel a magyar csapatok a tüzelést folytatták, Vix alezredes sürgős intézkedésre szólította fel a kormányt.

4 hadügyminisztérium utasította a 21. ezredet, hogy a harcot szüntesse be.

A Tisza völgyének kijáratát Taracköznél *Eger tanácsos* ha-

tárrendőrcsoportja, Técsönél a 23. vadászzászlóalj, a Szamos völgy kijáratát Szinyérváraljánál és Alsóhomoródnál a 12. gy.-ezred, a Bükkhegység-szoros kijárait Kraszna-Bélték és Bogdándnál a 32. gy.-e. egy-egy századdal és egy-egy géppuskászakasszal február hó 2-án megszállotta. A 12. ezred Nagykarolyból egy zászlóaljat Erdődre, a 32. ezred Tasnádról egy zászlóaljat a Kraszna völgyébe, Alsó-Szoporra tolt elő tartalékként.

Debrecenben a 39. gy.-ezred két zászlóalját, mely 16 géppuskával február hó 7-én menetkészültségét elérte, Nagyváradon át eltolták azon célból, hogy a Királyhágón lévő 21. gy.-ezredet felváltsa. Utóbbi ezredet felváltás után, mint tartalékot Székelyhydra szállították.

A szegedi kerületi parancsnokság intézkedésére a Maros völgyét Soborsinnál az 5. ezred két zászlóalja lezárta.

A románok zsibói csoportjuk megerősítésére Nagybányáról 1 zászlóaljat és két üteget vontak elő.

Február hó 10-én az erdélyi magyar csapatok általános helyzete a következő volt:

A románoknak *Szatmárnémetire* való előnyomulását a Szamos völgyében a 12. ezred, a Kraszna völgyében a 32. ezred (Szinyérváralja—Alsó-Szopor vonalában) elzárta.

Mint általános tartalék Szatmárnémetinél az 1. ezred állott.

Az északi csoport a székely dandárparancsnokság alá volt rendelve.

A *nagyvárad*i román előnyomulás feltartóztatására a Királyhágón a 39. ezred védelmi állást foglalt. Mint általános tartalék Nagyváradon a 4. ezred állott.

Ezen két csoport mögött *Debrecenben mint általános tartalék* a 21. ezred, a 3. ezred, két lovasszázad és egy üteg összpontosult. A déli csoport a székely ho.-parancsnokság alá volt rendelve.

Ezen állásban a magyar csapatok készen állottak arra, hogy a románok további előnyomulását visszaverhessék.

Február hó 10-én a román megszálló csapatok arcvonala következő volt:

Felső Tisza-völgye Máramarossziget, Nagybánya, Bükkhegység, Zilah, Meszeshegység, BánfYhyunyad, gyalui havasok keleti oldala, erdélyi Érchegység, Déva, Soborsin, Ruszka havasok, Karánsebes, Szemenik-hegység, orsovai hegység.

A románok azonban már Erdély birtoklásával sem voltak

kielégítve, még a Nagymagyaralföldnek Szatmárnémeti, Nagykaroly, Nagyvárad, Arad vonaláig terjedő részét is követelték.

A február 10.-iki helyzetet katonai szemüvegen nézve, a románok Erdély északi és nyugati határán, de a szorosokon és hágókon még részben túl állottak.

Egy Magyarország elleni hadművelet esetén e román támadásnak ezen szorosokért való harcokkal kellett kezdődniök. A szorosok közötti hegységek nehezen járhatók, vízszegények és gyéren lakottak; erők eltolására csak egy haránt vasúti vonal áll rendelkezésre (Nagybánya—Dés, Apahida—Székelykocsárd—Tövis—Alvincz—Piski), ez is messze hátul fekszik.

A román támadással szemben a magyar védelem a szorosok kijáraitait gyengébb erőkkel is szívósan tarthatja addig, míg a sűrű és kedvező irányú vasútvonalokon eltolt tartalék a szorosból kibontakozni akaró ellenséget viszonylagos túlerővel megrohanhatja.

Ezért követelték a románok az entente-től Szatmárnémeti, Nagyvárad és Arad stratégiai pontok megszállásának engedélyezését.

Minthogy pedig a magyar csapatok a románokat Magyarországra beljebb engedni nem akarták, a románok támadásra készültek. Romániából friss csapatok voltak szállítás alatt Zsifóóra, Bánffyhunyadra és Dévára.

Február hó 10. és 13.-ika között Dévára 6, Nagyenyedre 2, Gyulafehérvárra 1, Zsibóra 2 csapatot szállító katonavonat futott be; mellyel kb. 11 zászlóaljnyi erősbítést vontak magukhoz (1. ho.).

Mivel Gyulafehérvárról Brád felé (Fehér-Körös völgye) mozgolódások voltak jelentve a Fehér-Körös völgyében, a szegedi kerületi parancsnokság intézkedésére február hó 19-én egy különítmény (1 gyalog- és 1 géppuskás-század) a 8. páncélos vonat fedezete alatt Nagyhalmágyra nyomult elő. Itt kisebb harcra került a dolog, melyben a románokat visszavetették.

A szegedi kerületi parancsnokság február hó 27-én az előretolt különítmény megerősítésére 1 gyalog- és 1 géppuskás-századot Nagyhalmágyra rendelt, a 2. gyalogezred egy századával a Fehér-Körös völgyéből a Fekete-Körös völgyébe vezető utat Vaskohnál, egy századdal a Fehér-Körös völgyét Borosbesesnél elzáratta.

A Soborsinnél levő különítményt fegyelmetlenség miatt

Szegedre bevonták. Pótlására a demarcációs vonalra a 33. gyalogezred egy zászlóalja március 17-én Soborsinba érkezett.

Március hó közepén a magyar csapatok állásában lényeges változás nem állott be. A déli szárnyon azonban a védelmi vonal fekvését szabályozták. Az új védelmi vonal: Belényes (Fekete-Körös völgye), Vaskóh, Nagyhalmagy (Fehér-Körös völgye), Józsás hely, Feltót, Világos, Ujszentanna, Kürtös, Tornya, Pécska. Általános tartalékként Békéscsabánál a 2. ezred állott. Ezen védelmi vonal megszervezésével a 23. ho.parancsnokságot bízták meg, mely Kétegyházán alakult meg.

A Bánság miatt a szerb és román érdekek összeütközése volt várható. Mindkét kisentente állam jogcímét támasztott a Bánság birtoklására.

A szerbek a románokat megelőzték.

Hogy e két állam hajba ne kapjon a koncon, a szenvedélyek lecsillapítása céljából az entente elválasztotta egymástól a románokat és szerbeket és a kettő közé *francia* csapatokat tolt. Az első francia csapat 1919 január hó 2-án érkezett Szegedre és Aradra.

Március hó közepéig Szeged, Arad, Újvidék területét fokozatosan két (76. és 214.) ho.; Temesvár, Lúgos, Versecz területét egy gyarmati (11.) francia hadosztály szállotta meg.

A román megszállásban január közepe óta szünet állott be. A *belgrádi katonai egyezmény által előírt román megszállás befejezettnek tekinthető*; sőt, az egyezmény ellenére a meghatározott demarcációs vonalon túl fekvő Máramaros, Szatmár, Szilágy és Arad vármegye nagyrészét, továbbá Torda-Aranyos, Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Kolozs és Hunyad vármegyéket teljesen megszállották; úgy hogy már 19 vármegye volt birtokukban.

A románoknak erős elhatározásuk volt, hogy Szatmárnémetit, Nagyváradot és Aradot birtokba vegyék. Március hóban ezen hadműveleti célnak megfelelően csoportosították hadosztályaikat.

A 7. ho. Nagybánya, Szatmárnémeti súlyvonalon egy dandárral és egy tüzezéreddel a Szamos völgyében (Nagybánya), egy ezreddel és egy tüzer-osztállyal a Tisza völgyében (Máramarossziget), egy ezreddel és egy tüzer-osztállyal Szilágycsehnél csoportosult.

Ezen hadosztály később az azon feladatot nyerte, hogy Huszt, Szatmárnémeti, Nagyváradot szakaszát vegye birtokba.

A 6. ho. két csoportban tagozódott a további előnyomulásra. Egy dandár és egy tüzér-osztály Zilah, Zsibó, egy dandár és riiásfél tüzérezred Bánffyhunyard, Kolozsvár terében csoportosult.

A ho.-nak ezen csoportosulása két előnyomulási iránynak felelt meg és pedig az északi oszloppal Zilahról Szilágysomlyón át Székelyhidra, a déli oszloppal Réven át Nagyváradra.

A 2. ho. két csoportba tagozódott. A hadosztály zöme mint főoszlop (3 ezred és egy tüzérezred) a Maros völgyében (Zám, Déva, Piski), mint mellékoszlop egy ezred egy tüzérosztállyal B rád, Kőrösbányánál csoportosult.

A mellékoszlop egy zászlóaljtag egy üteggel Abrudbányára különített ki.

A ho. ezen csoportosítása az Arad, Gyula szakasz ellen való előnyomulási szándéknak felelt meg, melynél a főerőt a külső szárnyra helyezték.

Hadászati tartalékul a balszárnyon a 2. és 6. ho. között az 1. ho. (két gyalogezred és egy tüzérezred) Romániából vasúttal a Maros völgyében vonult fel Szászváros, Szászsebes, Gyulafehérvár, Nagyenyed, Székelykocsárd terében; és készen állt arra, hogy a 6. vgy 2. ho.-t követhesse.

A román megszálló hadseregnek a március havi csoportosítása kétségen kívül bizonyítja, hogy *a románok a belgrádi katonai egyezményt nem respektálták, hanem a demarcációs vonalon tul fekvő területen készen állottak arra, hogy ha a diplomácia útján támasztandó igényeik kielégítést nem találnak, — ezeket Magyarországgal szemben fegyveres erőszakkal érvényesítik.*

Négy ho.-lyal Máramarossziget, Nagybánya, Szilágycseh, Zilah, Bánffyhunyard, Abrudbánya, Brád, Zám hadászati arccal a támadó előnyomulásra készen állottak.

A *főfeladat* elérésére erejük $\frac{4}{5}$ részét szánták, míg a belgrádi katonai egyezmény végrehajtására, — mely most *mellék feladattá* sülyedt, — csupán erejüknek Vs részét alkalmazták.

A megszállási feladatot a szervezés alatt álló 8. ho. vette át.

Ezen ho. a belgrádi egyezmény szerinti *demarcációs vonalon tul* fekvő területet tartotta megszállva és pedig Besztercét, Marosvásárhelyt, Nagyszebeni, Csíkszeredát 2—2 zászlóaljjal, Segesvárt, Székelyudvarhelyt, Sepsiszentgyörgyöt, Fogarast és Brassót 1—1 zászlóaljjal.

Amint a románok a Magyarország elleni általános támadásra való csoportosítást befejezték és a *hadműveletekre készen*

állottak, a magyar kormány a diplomáciai jegyzéket de Lobit francia tábornoktól megkapta, mely következőképen hangzott:

Magyarországi hadsereg. De Lobit tábornok, a magyarországi hadsereg ideiglenes parancsnoka.

Belgrád, 1919 március hó 19.

Károlyi gróf Ő Kegyelmességének, a magyar köztársaság ideiglenes elnöke

Budapest.

I.)A békekonferencián az 1919 február hó 23-iki ülésen elhatározták, hogy azon célból, hogy a munkálatok folyását akadályozó minden összetűzést elkerüljenek, tanácsos a magyarok és románok között *egy semleges övet* létesíteni, amelyben sem magyar, sem román katona nem lehet, amelyeknek azonban a fontosabb pontjait a szövetséges csapatok fogják megszállani. A főparancsnok engem delegált, hogy mindazon kérdéseket, melyek a konferencia ez elhatározására vonatkoznak, kegyelmelegéddel egyetértőleg szabályozzam. Budapesti képviselőm Vix alezredes.

A) *A semleges öv határai:*

Keleti határ: Aradtól Nagyszalontáig vezető műút; a Nagyszalonta, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti vasútvonal; mindezen helységek a magyar és román katonai megszállás alól ki lévén zárva.

Északi határ: a Szamos- és a Tisza-folyó, a Vásárosnaménytől 8 km.-re északnyugatra eső pontig.

Nyugati határ: A Tiszát 5 km.-re Vásárosnaménytől északnyugatra elhagyja, azután Debrecentől 5 km.-re nyugatra, Dévaványától 3 km.-re nyugatra, Gyomától nyugatra, Orosházától, Hódmezővásárhelytől és Szegedtől 5 km.-re nyugatra húzódik.

Déli határ: Maros-folyó, Arad és Szeged városok, amelyek minden magyar és román csapat kizárásával, a szükséges csapatok által lesznek megszállva.

B) *Az öv kiürítésének és megszállásának feltételei:*

A magyar csapatoknak a semleges öv nyugati határa mögé való visszavonulása március hó 23-án kezdődik és legfeljebb tíz napi időtartam alatt kell, hogy befejeztessék. Ezen idő alatt Gondrecourt tábornok, akit a semleges öv keleti parancsnoksá-

gával bíztam meg, ezt a szövetséges csapatok által elfogja foglaltatni és ellenőrizni fogja a magyar csapatok kiürítési mozdulatait.

A román csapatokat felhatalmazza a békekongresszus, hogy vonalaikat a semleges öv keleti határáig előretolják.

, C) *Hadianyag*: Azt a hadianyagot, amely a románok által megszállandó övben van, francia tisztek és katonák fogják leltározni és megőrizni; *ezt az anyagot*, minthogy nem tekintik hadifoglalásnak, *a magyarok el fogják vihetni*. Az az anyag, amely a semleges övben van, a magyar kormány rendelkezésére bocsájtatik, melynek szabadságában van ezt vagy a mostani helyén hagyni, vagy elvinni.

//. *A magyar állam tulajdonát képező vasúti és gazdasági anyag*: szintén helyén kell, hogy maradjon, míg felette határozat nem hozatik.

D) *Közigazgatás*:

A polgári közigazgatás a *semleges övben* a szövetséges parancsnokság ellenőrzése alatt a *magyar kormány kezében marad*; a magyar csendőrségi és rendőrségi karhatalom a fentemlített parancsnokság vezetése alatt a rend és nyugalom fentartását fogja biztosítani.

De Lobit tábornok s. k.

Vix alezredes a jegyzéket 1919 március 21-én del. lí^h-kor személyesen adta át Károlyinak.

A Károlyi-kormány még az napon dut. 5h-kor lemondott.

Vix alezredes jegyzékére Károlyi még aznap következőképen válaszolt:

Alezredes ur!

Ön szíves volt de Lobit tábornok úr nevében egy jegyzéket átnyújtani, amely közli a magyar kormánnyal a békekonzferenciának 1919 február hó 23-án egy semleges övre vonatkozólag hozott határozatát.

Van szerencsén tudatni önnel, hogy fentemlített jegyzékét átadtam a magyar köztársaság kormányának és hogy a kormány nincs abban a helyzetben, hogy tudomásul vehesse a békekonzferencia határozatát és, hogy közreműködjék annak a végrehajtásában. Ez a határozat teljes ellentmondásban van az

1918 november hó 13-án kötött fegyverszüneti katonai konvencióval, minthogy nem veszi tekintetbe az ország létérdekeit, megakadályozhatja az ország fejlődését és zavarhatja a békét. Minthogy a magyar kormány nem viselheti a felelősséget ennek a határozatnak végrehajtásáért, mert nem hívták meg a békekonferenciára és nem működhetett közre a határozat meghozatalában, — így kényszerítve látja magát, hogy ma lemondjon. Fentieket tudomására hozva, van szerencsén kérni önt, alezredes ur, hogy szíveskedjék megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy a békekonferencia a legrövidebb idő alatt megismerhesse a magyar kormány határozatát. Kérem, fogadja alezredes ur a legmélyebb tiszteletem kifejezését.

1919 március hó 21-én

Károlyi s. k.

Ezzel Károlyi a kockát a legkönyelműbben elvetette, pedig a román katonai készülődésekből tudnia kellett, hogy fegyveres erőszakot provokált akkor, midőn Magyarország védelme megbízhatóan előkészítve nem volt.

Károlyi ezzel Magyarországot végleg romlásba döntötte.

Mert az kétségtelen, hogy Magyarországnak a románok által való kirablása oly nagy mértékben nem következett volna be, ha a Károlyi-kormány a de Lobit jegyzékét elfogadja.

Az nem képezhetette vita tárgyát, hogy a jegyzék súlyos terheket rótt az országra.

Magyarország Arad, Nagyszalonta, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti vonalig román megszállás alá került volna.

De ezzel szemben a következő *előnyök* származtak volna a súlyos megpróbáltatásnak kitett országra nézve:

1. Aradot, Nagyszalontát, Nagyváradot, Nagykárolyt és Szatmárnémetit *nem szállották volna meg a románok.*

2. A demarcációs vonal (Szamos, Beszterce, Maros folyók) és a semleges öv keleti határvonala (Arad, Nagyszalonta, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti) között fekvő területből és a semleges övből az *összes hadianyagot a magyar kormány elvitethette volna és így nem került volna a románok kezére.*

3. A magyar állam tulajdonát képezett *vasuti és gazdasági anyagot nem rabolhatták volna el a románok.*

4. *A közigazgatás* Arad—Nagyszalonta—Nagyvárad—Nagy-

károly—Szatmárnémeti vonalig bezárólag a magyar kormány kezében maradt volna.

Ha még némi kétség merült fel arra nézve, hogy a Károlyi-kormány hazaáruló, úgy ezen előnyökről való lemondás a hazaárulás büntényének bélyegét lemoshatatlanul rásüti a Károlyi-kormányra.

Ami ezután következett, az már nem volt más, mint Magyarország halálos ítéletének végrehajtása.

A vérpadra hurcolt Magyarországra háromszor csapott le a bakó bárdja és íme, csoda történt; Magyarország nem hullott porba, ezeréves ősereje kiállotta a halálos csapásokat, melyek alatt elalélt ugyan, de talpra *fog állani!*

XV. ZÁRÓSZÓ.

A lezajlott gyászos eseményeket szemlélve és az összeomlás okai és okozatai között kutatva *egy sötét homályba burkolt jelenség* borong lelki szemeim előtt, melynek magyarázatát sehogy sem tudom megtalálni.

1918-ik év második felében már kétségtelen volt, hogy a háborút sikeresen nem folytathatjuk és így a háborút elveszítjük.

A háborút győzelemmel befejezni lehetetlen volt, vereséggel bevégezni nagy kockázattal járt; tehát gyors fegyverszünet és békekötés volt az egyedüli kivezető út.

Maga Ő Felsége is érezte ezt és ennek adott kifejezést 1918 augusztus hó 8-án, midőn Trient környékén a csapatok fölött szemlélet tartott.

József kir. herceghez ekkor a következő kérdést intézte:

„Nem találod-e, hogy végre ideje lenne az egésznek véget vetni? Hisz a németek hadicéljai miatt mi nem mehetünk egészen tönkre!”

És tényleg úgy látszott, hogy a fegyverszünet dolgában komoly lépés fog történni. 1918 október hó 12-én Trientben megalakult a fegyverszüneti bizottság.

De csodálatos módon beállott a huza-vona.

A hadseregfőparancsnokság csakis október hó 28-án utasította a fegyverszüneti bizottságot, hogy vegye fel az olasz főparancsnoksággal az érintkezést, azaz akkor, midőn az olasz frontunk már át volt törve.

Ő Felségének október hó 22 én kiadott azon parancsát hogy a magyar csapatokat Magyarország határának biztosítására haza kell szállítani — *részben* lehetett volna teljesíteni mert a magyar hadosztályoknak az első vonalból leendő felváltására 18 és fél hadosztály tartalék-viszonyban állva kéznél volt.

Ha azonban a hadseregfőparancsnokság a reménytelen helyzet folytán a fegyverszüneti szerződést még az olasz offenzíva *előtt* kötötte volna meg, akkor Ő Felsége parancsa *egészen* teljesíthető lett volna.

Ha tehát a hadseregfőparancsnokság Magyarország érdekét szívéen viselte volna, — eltekintve az általános politikai, katonai és anyagi helyzet által parancsolt kényszertől, — úgy már október hó 12-én, a fegyverszüneti bizottság megalakulásakor feltétlenül *gyorsan kellett volna cselekednie*.

Hisz azzal tisztában lehetett, hogy vereség *előtt* jobb fegyverszünetet lehet kötni, mint vereség *után*, ha ugyan jobb és rosszabb fegyverszüneti szerződésről egyáltalán beszélni lehet.

Magyarország érdekével is tisztában lehetett, mert ennek érdeke a trón érdeke is. Magyarország bukásával bukik a trón is.

A fronton a *külellenségeskedéseknek* nyugvópontira való hozásával azonban nincsen rendben a dolog. Hisz ezen időben már kísértett a forradalom réme és *a belső ellenség* a Hinterlandban már felütötte a fejét.

Ezért kötötte ki október hó 26-án elengedhetetlen feltételként József kir. herceg, hogy megbízatását csak akkor vállalja, ha a törvényes rend fentartására a hadseregfőparancsnokság Budapestre azonnal egy megbízható hadosztályt küld.

Ő Felsége ezen kívánság teljesítését *el is rendelte*.

A hadseregfőparancsnokság azonban *ezen parancsot nem teljesítette*, dacára a három ízben történt sürgetésnek.

Megdöböntő, hogy a Monarchia hadvezetősége egyetlenegy magyar hadosztályt sem bocsájtott rendelkezésre az alkotmányos Magyarország megmentésére, midőn Magyarország a

Monarchia védelmére a világháború alatt annyi magyar hadosztályt adott.

Midőn ezen események fölött elmélkedem, egy rettenetes sejtelem *gyanúja* keletkezik bennem.

Austria talán csak azért; hagyta pusztulni *Hungária* házát, mert látta, hogy a lángban álló saját házát a végpusztulástól nem képes megmenteni?

Tudatlanság?

Nem hiszem.

Gyengeség, könnyelmű felületesség, vagy közöny?

Nem valószínű.

Szándékosság?

Ez borzasztó volna! Adja Isten, hogy *tévedjek!*

Művemet befejeztem.

Még csak pár szavam van.

Az erőszakosan ránk kényszerített trianoni béke, a győző brutális önkényével darabokra zúzta Magyarországot, úgy amiként az *e könyv címlapján látható*.

Magyarország 325.441 négyzetkilométer ősi területéből csak 92.720 négyzetkilométernyi földet hagytak meg magyarnak, a többi elosztották a szerbek, a csehek, az oláhok és az osztrákok között.

Magyarország 20,885.954 állampolgárából csak 7,945.878 maradhatott meg magyarnak a többi betörték a szerbek, a csehek, az oláhok és az osztrákok rabigájába.

Csak most jövünk tudatára annak, hogy mi volt a hatalmas és gazdag Magyarország!

Csak most érezzük, hogy mennyit veszítettünk!

A történelem bizonyítja, hogy a magyarok hazáját a múltban már érték ily súlyos megpróbáltatások.

De azt is bizonyítja a történelem, hogy a magyar nemzet megrázkódtatásának közepette mindig összefogott és újból talpra állott, túlszárnyalván a múltban elveszített nagyságát és hatalmát. *A múlt tanulsága megmutatja az utat a jövő felé.*

Az ezeréves ősi erőben való megingathatatlan *hit*, a hitből fakadó törhetetlen *akarat*, a haza jövőjébe vetett bizakodó *remény* és a lángoló *honszeretet*, mely a nagy tettekre sarkaló összműködés zálogát képezi: a rettentő csapások súlya alatt acéllá kovácsoljon össze minden magyart.

És ha majdan ez valóban bekövetkezik, akkor a magyar acél diadalmaskodni fog az ellenség vasán ... akkor ismét ki-
virrad a Magyarhon gyászbaborult égboltja... akkor a felkelő nap fénysugarai a régi glóriával fogják ismét bearanyozni Szent István koronáját és vele együtt Magyarországnak újból egyesült — nagy címerét...

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke.

1. sz. melléklet: Az osztrák-magyar Monarchia általános katonai helyzete 1918. év kezdetén.
2. „ „ A németek áttörési kísérletei 1918. évi március 21-től július hó 18-áig.
3. „ „ Szövetséges hatalmak ellentámadása 1918. évi július 18-tól augusztus hó 30-áig.
4. „ „ Szövetséges hatalmak általános offenzívája a nyugati fronton 1918 szeptember hóban, midőn a szövetségesek offenzívája a Balkán-fronton is megindult.
5. „ „ Általános helyzet a Balkán-fronton 1918 szeptember hóban, midőn a szövetséges hatalmak offenzívája megindult.
6. „ „ Helyzet a Balkán-fronton 1918 október 1-én, midőn a bolgár arcvonal összeomlott.
7. „ „ Helyzet a Balkán-fronton 1918 október hó végén, midőn az olasz fronton az offenzíva megindult.
8. „ „ Helyzet a nyugati fronton 1918 október hó végén, midőn az olasz fronton az offenzíva megindult.
9. „ „ Helyzet az olasz fronton az offenzíva megindulása előtt 1918 október hó végén.
10. „ „ Helyzet az olasz fronton az olasz főtámadás után 1918 október hó 28-án.
11. „ „ Helyzet az olasz fronton 1918 október hó 30-án, midőn a hadseregfőparancsnokság az olasz megszállott terület kiürítésére a parancsokat kiadta.
12. „ „ A páduai fegyverszüneti szerződés.
13. „ „ A páduai fegyverszüneti szerződésben megállapított demarcatio vonal.
14. „ „ Az olasz hadifogságba jutott seregtettek sematikus felünetése.
15. „ „ Kimutatás az olasz hadifogságba jutott parancsnokságokról és csapatokról.
16. „ „ Vázlat azon utakról és vasuti vonalokról, melyek az osztrák-magyar haderő visszavonulására és elszállítására tekintetbe jöttek.
17. „ „ Az olasz vezérkar 1268. számú harcjelentése 1918 november hó 4-éről.
18. „ „ Termelési adatok Galiziáról és Bukovináról.
19. „ „ A vezérkar főnökének távirata 1918 szept. hó 5-én az élelmezési helyzetről.
20. „ „ Cseh-tót (pittsburgi) egyezmény 1918 május 30.
21. „ „ Az ellenséges propaganda röpcéduláinak másolatai, melyeket az ellenséges repülők lövészárkainkba ledobáltak.
22. „ „ Wilson elnök tizennégy pontja.

23. sz. melléklet: Wilson elnök négy pontja.
24. „ „ Az osztrák-magyar Monarchia jegyzéke az összes hadviselő hatalmakhoz 1918 szept. 14-én.
25. „ „ Amerika elutasító válasza a Monarchia jegyzékére 1918 szept. 19-én.
26. „ „ Wilson elnök öt pontja.
27. „ „ Az osztrák-magyar Monarchia békejegyzéke Wilson elnökhöz 1918 október 4-én.
28. „ „ Császári Manifestum 1918 október 16.
29. „ „ Wilson elnök válasza az osztrák-magyar Monarchia 1918 október 4-iki békejegyzékére.
30. „ „ Az osztrák-magyar Monarchia utolsó békeajánlata Wilson elnökhöz 1918 október 27-én.
31. „ „ Magyarországi politikai pártok állása 1918 október havában.
32. „ „ A nemzeti tanács proklamációja a katonasághoz 1918 október 30-án.
33. „ „ Az új déli front hadrendje.
34. „ „ Az új déli front helyzete 1918 november 1-én.
35. „ „ Legfelsőbb elhatározás az Ausztriában felállítandó nemzeti hadseregekre vonatkozólag 1918 nov. hó 1-én.
36. „ „ A magyar hadügyminiszter távirati rendelete a fegyverletételre 1918 november hó 1-én.
37. „ „ Jelentések a fegyelem meglazulásáról.
38. „ „ Linder hadügyminiszter telefonbeszélgetése báró Arz vezérezredessel, a vezérkar főnökével és báró Waldstätten tábornokkal, a hadseregfőparancsnokság hadművelési iroda főnökével 1918 november 3-án.
39. „ „ A magyar VI. hadtest összeállítása és kiegészítési területe a háború utolsó évében (1918).
40. „ „ A magyar VI. hadtest összeállítása és kiegészítési területe a háború kezdetén (1914).
41. „ „ A hadseregfőparancsnokság által kiadott leszerelési rendelet.
42. „ „ A páduai fegyverszüneti szerződésben (1918 nov. 3.) megállapított demarcations vonal feltüntetése (1. demarcations vonal).
43. „ „ A páduai fegyverszüneti bizottság jelentése Magyarországra megállapított demarcations vonalra nézve.
44. „ „ A páduai fegyverszüneti bizottság jelentése, mely szerint a megkötött szerződés a Monarchia összes frontjaira érvényes.
45. „ „ A hadseregfőparancsnokság jelentése a páduai fegyverszüneti szerződés elfogadásáról.
46. „ „ A páduai fegyverszüneti bizottság jelentése a szerződés aláírásáról.
47. „ „ A magyar hadügyminiszter távirata az entente-haderő balkáni főparancsnokságához.
48. „ „ Honvédelmi minisztérium részéről a hadseregfőparancsnokságnál beosztva volt tábornok jelentése 1918 november 3-án.
49. „ „ Belgrádi katonai egyezmény.
50. „ „ A belgrádi katonai egyezményben megállapított demarcations vonal (2. demarcations vonal).
51. „ „ A Hinterlandban fegyveres szolgálatot teljesítő tisztek és legénység kimutatása a háború végén.
52. „ „ Jelentések a nemzetőrség fosztogatásairól.
53. „ „ Területek, városok és községek feltüntetése, hol 1918. október hó 31-iki forradalom óta rablások, fosztogatások és lázadások dúltak.
54. „ „ Irányelvek a katonaság szervezésére a forradalom után.

55. sz. melléklet: Körrendelet a katonatanács és a katonai bizalmiférfi-rendszer szabályozásáról.
56. „ „ Kimutatás a leszerelt és tényleges szolgálatra visszalartott tisztekről és legénységéről 1918 november hó 31-én.
57. „ „ Kimutatás a forradalom alatt a kincstári és állami javak pusztulásáról.
58. „ „ Bizonyítékok a szerb megszálló csapatok által a belgrádi fegyverszüneti szerződés határozmányainak be nem tartására vonatkozólag.
59. „ „ Vix alezredes jegyzéke a cseh-tót demarcatios vonalra nézve.
60. „ „ Cseh-tót demarcatios vonal (3. demarcatios vonal).
61. „ „ Az erdélyi hadseregcsoport és a román front helyzete 1918 november hó 1-én.
62. „ „ Kimutatás azon magyar csapatokról, melyek 1918 november hó 3-tól kezdve Magyarországra visszatérőben voltak.
63. „ „ Magyarország megszállása a szerbek, a csehek és románok által a Károlyi-kormány bukásáig (1919 III. 21).

Protokoll

über die Bedingungen des Waffenstillstands geschlossen zwischen den alliierten und vereinten Mächten und Öst.-Ung.

I. Bedingungen für das Heer.

1. Sofortige Einstellung der Feindseligkeiten zu Lande, zu Wasser und in der Luft.

2. Gänzliche Demobilisierung der öst.-ung. Armee und sofortiges Zurückziehen aller Einheiten, die an der Front von der Nordsee bis zur Schweiz operieren. Auf dem Gebiet Öst.-Ungarns wird innerhalb der unten in § 3. angeführten Grenzen als öst.-ung. Wehrmacht nur mehr ein Maximum von 20 Divisionen auf den Friedenstand, wie vor dem Krieg herabgesetzt, aufrecht erhalten dürfen.

Die Hälfte des gesamten Divisions und Korpsartilleriesmaterials, sowie die entsprechende Ausrüstung, mit all dem beginnend, was sich auf dem vom öst.-ung. Heere zu räumenden Gebieten befindet, wird auf von den Alliierten und den Ver. St. zu bestimmenden Punkten anzusammeln sein, um diesen ausgeliefert zu werden.

3. Räumung jeden von gesamten Öst.-Ung. seit Kriegsbeginn besetzten Gebietes und Zurückziehen der öst.-ung. Kräfte innerhalb eines von den Oberkommandanten der alliierten Kräfte an den verschiedenen Fronten zu bestimmenden Termins, jenseits einer wie folgt festgesetzten Linie:

Von der Umbrailspitze bis nördlich des Stilfserjoches, wird diese Linie den Kamm der Rastischen Alpen verfolgen bis zu den Quellen der Etsch und der Eisack, durch den Roschen und Brennerberg und an den Höhen des Oetz und des Ziller laufend. Die Linie wird sich gegen Süden wenden, den Toblachberg überschreiten und die jetzige Grenze der Karnischen Alpen erreichen. Sie wird die Grenze bis zum Tarvisberg verfolgen und nach dem Tarvisberg die Wasserscheide der Julischen Alpen über den Predilhügel, den Mangart den Tricorno (Terlgau) und die Wasserscheide des Pedorhügels des Podlanischem und der Idria.

Von diesem Punkte ausgehend, wird die Linie in südöstlicher Richtung gegen den Schneeberg verlaufen, das ganze Savebecken mit Zuflüssen ausgenommen, vom Schneeberg wird die Linie gegen die Küste heruntergehen, so dass Castua, Mattuglie und Volosca in den evakuierten Gebieten inbegriffen sind. Sie wird desgleichen den jetzigen Administrativen Grenzen der Provinz Dalmatien folgen, im Norden Liscarica und Tridanta einschliessend und im Süden bis zu einer Linie, welche an der Küste vom Cap Planke ausgeht und gegen Osten die höchsten Punkte der die Wasserscheide bildenden Höhen verfolgt, so dass in die evakuierten Gebiete alle Täler und Wasserläufe inbegriffen werden, die gegen Sebenico abfallen, wie die Cikola, die Korka, die Butisnizza und ihre Zuflüsse. Sie wird auch alle nördlich und westlich Dalmatiens gelegene Inseln umfassen, den Premuda, Sleve, Ulbo, Scherda, Maon, Prage und Puntadura im Norden bis zu Meledia im Süden, mit Einschluss von S. Andrea, Busi, Lissa, Lessina, Trocela, Curzela, Cazza und Lagosta, sowie auch die umliegenden Eilande und Inselchen und Pelagosa mit Ausnahme der Inseln Zirona Grande und Piccola, Bua, Solta und Brazza.

Alle evakuierten Gebiete werden von den Truppen der Alliierten und der Ver. St. besetzt werden.

Verbleiben an Ort und Stelle des ganzen militärischen Materials und der Eisenbahnen, die sich auf den zu evakuierenden Gebiet befinden.

Auslieferung dieses ganzen Materials (Vorratreste an Kohle und andere inbegriffen) an die Alliierten und die Ver. St. nach den von den Oberkommandant der Kräfte der Verbündeten Mächte an den verschiedenen Fronten zu treffenden speziellen Weisungen.

Es darf weder eine neue Zerstörung, noch Plünderung, noch eine Requisition seitens der fdl. Truppen auf den vom Feinde zu räumenden oder von den Kräften der Verbündeten Mächte zu besetzenden Gebieten geschehen.

4. Möglichkeit für die Armeen der Verbündeten sich frei auf allen notwendigen Strassen oder Eisenbahnen oder Flusswegen der öst.-ung. Gebiete zu bewegen.

Besetzung durch Truppen der Verbündeten Mächte aller jenen strategischen Punkte in Öst.-Ung. in der diesen Mächten notwendig erscheinende Zeit zum Zwecke alle militärischen Operationen zu ermöglichen oder die Ordnung aufrecht zu erhalten.

Das Requisitionsrecht gegen Bezahlung zugunsten der Heere der Verbündeten Mächte in jedem Gebiet, wo immer sie sich befinden.

5. Die vollständige Abziehung aller deutschen Truppen innerhalb 15 Tagen, nicht nur von der italienischen und Balkanfront, sondern vom ganzen öst.-ung. Gebiet, Internierung aller deutschen Gruppen, welche Öst.-Ung. innerhalb dieser Frist nicht verlassen haben.

6. Die geräumten öst.-ung. Gebiete werden von den lokalen Behörden provisorisch verwaltet werden unter Kontrolle der Verbündeten oder vereinten Okkupationsgruppen.

7. Sofortige Heimsendung ohne Gegenseitigkeit aller Kriegsgefangenen, internierten Untertanen der Alliierten und der evakuirten Zivilbevölkerung nach Bedingungen, welche von den Verbündeten-Oberkommandanten an den verschiedenen Fronten festzusetzen sind.

8. Die nicht transportfähigen Kranken und Verwundeten müssen von öst.-ung. Personal gepflegt werden, welches samt dem hierzu nötigen Material an Ort und Stelle zurückzulassen ist.

II. Bedingungen zur See.

1. Sofortige Einstellung jeder Feindseligkeit zur See und genaue Angabe des Aufenthaltsortes und der Bewegung der öst.-ung. Schiffe. Es wird den Neutralen Mitteilung gemacht werden über die der Schifffahrt der Kriegs- und Handelsmarinen der Verbündeten und Vereinten Mächte gewährte Freiheit in allen Territorialgewässern, ohne dass dadurch Neutralitätsfragen aufgeworfen werden.

2. Die Auslieferung an die Verb. und die Ver. St. von 15 öst.-ung. Ubooten, erbaut zwischen 1910 und 1918 und von allen deutschen Ubooten, welche sich in den öst.-ung. Territorialgewässern befinden oder in dieselben eindringen können. Vollkommene Abrüstung und Unbeweglichmachung aller Übrigen öst.-ung. Uboote, welche unter Aufsicht der Alliierten und der Ver. St. verbleiben werden müssen.

3. Auslieferung an die Verbündeten und an die Ver. St. samt Ausrüstung und Vorräten von drei Schlacht-Schiffen drei leichten Kreuzern, neun Destroyern, zwölf Torpedobooten, einem Minenleger, sechs Donau-monitoren, die von den All. und den Ver. St. zu bestimmen sind. Alle anderen Oberwasserkriegsschiffe (einschliesslich der Flussfahrzeuge) werden in jenen öst.-ung. Basishäfen zu versammeln sein, die die Ver. St. und die Verb. bezeichnen werden, sie werden auch abgerüstet und vollkommen entwaffnet und unter Aufsicht der Alliierten und der Ver. St. gestellt werden müssen.

4. Freiheit der Schifffahrt für alle Fahrzeuge der Kriegs- und Handelsmarinen der verb. und vereinten Mächte im Adriatischen Meer, die Territ.

Gewässer inbegriffen, sowie auf der Donau und ihren Nebenflüssen im öst.-ung. Gebiet.

Die verb. und vereint. Mächte werden das Recht haben alle Minenfelder zu räumen und die Hindernisse zu zerstören, deren Lage Ihnen bekanntgeben werden muss. Zur Sicherung der Schifffahrt auf der Donau werden die Verb. und die Ver. St. alle befestigten Werke und Verteidigungsanlagen besetzen oder zerstören dürfen.

5. Aufrechterhaltung der Blockade seitens der verb. und vereinigten Mächte im gegenwärtigen Zustande, wobei die auf der Fahrt aufgegriffenen öst.-ung. Schiffe der Beschlagnahme unterliegen, jene Fälle ausgenommen, die von einer von den All. und den Ver. St. bestimmenden Kommission zugestanden werden.

6. Versammlung und Abrüstung in dem von den All. und Ver. St. bestimmten Basishafen sämtlicher Marineluftstreitkräfte.

7. Evakuierung der ganzen ital. Küste und sämtlicher von Öst.-Ung. ausserhalb seines Nationalgebietes besetzten Häfen und Zurücklassung des gesamten schwimmenden Materials, Schiffsmaterials, Ausrüstung und jedweden Schifffahrtsmaterials.

8. Besetzung durch die All. und die Ver. St. der See- und Landesbefestigungen und der Inseln, die die Verteidigung von Pola bilden, sowie der Werften und der Arsenals.

9. Rückgabe sämtlicher von Öst.-Ung. zurückbehaltenen Handelsschiffe aller verb. und vereinigten Mächte.

10. Verbot jedweder Zerstörung von Schiffen oder von Material vor der Räumung der Übergabe oder Zurückstellung.

11. Heimsendung ohne Gegenseitigkeit aller Gefangenen der Kriegs- und Handelsmarine der All., die sich in der Hand Öst.-Ung. befinden.

Die unterfertigten ordnungsgemäss Bevollmächtigten erklärten mit oben angeführten Bestimmungen einverstanden zu sein.

3. November, 1918.

Viktor Weber G. d. Inf. m. p.

Karl Schneller Oberst d. Gfstbs.

Korps m. p.

Prinz Johann Lichtenstein Freg.

Kap. m. p.

Franz Nyékhegyi Obstlt. m. p.

Georg Zwierkowski Korv. Kap. m. p.

Freiherr Viktor Seiller Obstlt. d.

Gfstbs. Korps m. p.

Kamil Ruggera Hptm. d. Gfstbs.

Korps m. p.

F. Ten. Gener. Pietro Badoglio m. p.

Mag. Gener. Scipioni Sciptone m. p.

Col. Tullio Marchetti m. p.

Col. Pietro Gazzera m. p.

Col. Alberto Pariani m. p.

Cap. Vas. Francesco Accini m. p.

Col. Pietro Maravigna m. p.

Zusatzprotokoll

über Einzelheiten und *Durchführungsbestimmungen* gewisser Punkte des Wfst. zwischen den All. und vereinten Mächten und Öst.-Ung.

I. Bestimmungen für das Heer.

1. Die Feindseligkeiten zu Lande, zu Wasser und in der Luft werden auf allen öst.-ung. Fronten 24 Stunden nach der Unterzeichnung des Wfst. Vertrages, das ist am 4. November 3 Uhr nachm. (mitteleur. Zeit) eingestellt;

Von diesem Zeitpunkt werden die ital. und verbündeten Truppen es unterlassen, die bis zu diesem Zeitpunkt erreichte Linie zu überschreiten.

Die öst.-ung. Truppen und die Truppen der Verbündeten Öst.-Ung. werden sich auch auf eine Entfernung von mindestens drei km. Luftlinie von der durch die ital. oder die all. verb. Truppen erreichten Linie zurückziehen müssen. Die Einwohner der zwischen den beiden eben genannten Linien gelegenen drei km. Zone werden sich an ihre eigene nationale Armee oder an die Armeen der verb. Mächte zum Zwecke der Verpflegung wender dürfen.

Alle öst.-ung. Truppen, die zur Stunde der Einstellung der Feindseligkeiten hinter der von den ital. Truppen erreichten Kampflinie sich befinden, müssen als Kriegsgefangene betrachtet werden.

2. Was die in den Art. 2. und 3. enthaltenden Klauseln in Bezug auf Artillerie und deren Ausrüstung und das militärische Material betrifft, das auf bezeichneten Orten versammelt oder an Ort und Stelle in den geräumten Gebieten zurückgelassen werden soll, erklären die ital. Delegierten als Vertreter aller verb. und ver. Mächte, dass sie diesen Bestimmungen folgende Deutung geben, die executiven Charakter haben wird :

a) Jeder Gegenstand, dessen man sich zu Kriegszwecken bedienen kann oder dessen Bestandteile zu einem solchen Zwecke verwendet werden könnten, wird den verb. und vereinten Mächten abgetreten werden müssen. Die öst.-ung. Armee und die deutschen Truppen sind ermächtigt, nur das mitzunehmen, was zur persönlichen Ausrüstung und Bewaffnung der Soldaten gehört, welche die im Art. 3. bezeichneten Gebiete zu räumen haben, ferner die Offizierspferde, den Train und die Pferde, die jeder Einheit für den Transport von Verpflegung der Küchen, der Offs. bagage und des Sanitätsmaterials organisch zugewiesen sind. Diese Klausel bezieht sich auf alle Waffengattungen und alle Armeeanstalten.

b) Was insbesondere die Art. betrifft, so wird bestimmt, das die öst.-ung. Armee und die deutschen Truppen in dem zu räumenden Gebiet das ganze Art. Material samt ganzer Ausrüstung zurücklassen werden.

Die genaue Berechnungen, um in präziser und vollständiger Weise die Gesamtzahl der Divisions- und Korpsartillerie festzustellen, über die Öst.-Ung. im Augenblick der Einstellung der Feindseligkeiten verfügt und deren Hälfte den verbündeten Mächten abgetreten werden soll, werden später erfolgen, damit gegebenenfalls die Auslieferung weiteren art. Materials der Öst.-Ung. Armee oder eventuell die von den verb. und vereint. Armeen zu erfolgende Zurückstellung an die öst.-ung. Armee festgestellt werden kann.

Die gesamte Artillerie, die keinen organischen Teil der Div. und Korpsart. bildet, wird ohne irgend welche Ausnahme abgetreten werden müssen, doch wird es nicht notwendig sein deren Zahl festzustellen.

c) Die Übergabe der gesamten Div. und Korpsartillerie wird für die ital. Front in den folgenden Ortschaften zu erfolgen haben : Trient, Bozen, Pieve di Cadore, Stazione per la Carnia, Tolmein, Goerz, Triest.

3. Die Oberkmdten der all. und vereinten Mächte an den verschiedenen Fronten Ö. U. werden besondere Kommissionen ernennen, die sich sofort von nötigen Eskorten begleitet, in die Orte begeben werden, die sie als geeigneteste betrachten werden, um die Kontrolle der oben erwähnten Bestimmungen durchzuführen.

4. Es wird festgesetzt, dass die Benennungen Berg Toblach und Berg Tarvis, die Berggruppen, die den Toblachsattel und die Tarvismulde beherrschen, bezeichnen, wie aus der zur Aufklärung hier beigeschlossenen Skizze 1/500.000 zu ersehen ist.

5. Die Evakuierung der öst.-ung. Truppen und der mit Öst.-Ung. verbündeten Truppen jenseits der im Art. 3. des Prot. der Wfst. Bedingungen festgesetzten Linie, wird für die ital. Front innerhalb der Frist von 15 (fünfzehn) Tagen vom Tage der Einstellung der Feindseligkeiten an, vollzogen werden müssen.

Am fünften Tag werden die öst.-ung. Truppen und die der Verbün-

deten Öst.-Ung.-s, soweit die ital. Front in Betracht kommt, jenseits folgender Linie sich befinden müssen: Tonale, Noce, Lavis Avisio, Pordoi, Livina Longo, Falzarego, Pieve di Cadore, Colle Mauris, oberer Tagliamento, Folla, Roccolana, Neveasattel, Isonzo. Sie werden ausserdem ihren Rückzug aus dem in dem genannten Artikel festgesetzten Gebiete Dalmatiens vollzogen haben müssen.

Die öst.-ung. Truppen zu Land und zur See oder die mit Öst.-Ung. verbündeten Truppen, die ihren Rückzug aus den festgesetzten Gebieten innerhalb des Zeitraumes von 15 Tagen nicht vollzogen haben werden, sind als Kriegsgefangene zu betrachten.

6. Die Zahlung für Requisitionen, die die verb. und all. Mächte auf dem öst.-ung. Gebiete werden vollziehen dürfen, hat nach Grundsätzen, die im ersten Absatz S. 227 des Servizio di guerra, II. Teil, Ausgabe 1915. derzeit bei der ital. Armee in Kraft enthalten sind, zu erfolgen.

7. Betreffs der Eisenbahnen und der Ausübung des dem Verb. im Art. 4. des Protokolls des Waffenstillstandes zuerkannten Rechtes, wird festgesetzt: der Transport der Truppen, des Kriegsmaterials und der Verpflegung der all. und verb. Mächte auf dem Eisenbahnnetz der öst.-ung. Bahnen jenseits des nach den Klauseln des Wfst. geräumten Gebietes, sowie die Leitung und der Betrieb des Eisenbahnnetzes wird den Beamten der öst.-ung. Eisenbahnen anvertraut werden, jedoch unter Kontrolle von Spezialkommissionen, die von den verb. und vereint. Mächten ernannt sein werden und von Milit. Bahnhofskommandanten, die einzusetzen nötig erscheinen wird.

Die öst.-ung. Behörden werden den genannten Transporten vor jedem anderen Vorzug geben und ihre Sicherheit gewährleisten müssen.

8. In dem zu räumenden Gebiet muss sofort nach Einstellung der Feindseligkeiten die Entladung und vollkommene Unschädlichmachung aller Strassen und Eisenbahnminen, Minenfelder und jeder anderen Einrichtung, die zur Unterbrechung der Strassen und Eisenbahnwege geeignet sind, durchgeführt werden.

9. Innerhalb acht Tagen vom Ende der Feindseligkeiten an, werden alle Kriegsgefangene und ital. in Öst.-Ung. internierten Staatsbürger die Arbeit einzustellen haben, die landwirtschaftlichen Arbeiten ausgenommen, hinsichtlich solcher Kriegsgefangenen und Internierten, die bereits vor dem Tage der Unterzeichnung des Waffenstillstandsvertrages zu landwirtschaftlichen Arbeiten herangezogen wurden. Auf jeden Fall müssen sie sofort auf ein diesbezügliches Verlangen des Oberkommandanten der ital. Armee zur Abreise bereit sein.

10. Öst.-Ung. muss für den Schutz, die Sicherheit und Verpflegung (gegen Auslagenersatz) der verschiedenen Kommissionen der all. Regierung die mit der Übernahme des Kriegsmaterials und zur Kontrolle jeder Art beauftragt sein werden, sorgen, sowohl für den Fall, dass die genannten Kommissionen sich in dem zu räumenden Gebiet, als auch dass sie sich in einem anderen Teil des öst.-ung. Gebiets befinden werden.

II. Bestimmungen für die Flotte.

1. Die Stunden der Einstellung der Feindseligkeiten zur See ist dieselbe, wie für die Einstellung der Feindseligkeiten auf dem Meere und in der Luft.

Zur selben Stunde wird die öst.-ung. Regierung der ital. Regierung und der Regierung der verb. die nötigen Angaben durch die Radiostationen in Pola gemacht haben müssen, welche letztere sie nach Venedig weiterleiten wird, um den Ort, wo sich alle öst.-ung. Schiffe befinden und auch deren Bewegungen bekannt zu geben.

2. Alle Einheiten, von denen im Punkt 2. und 3. die Rede ist und die den verb. Mächten abzutreten sind, müssen Venedig zwischen acht Uhr früh und drei Uhr nachm. am 6. November erreichen, sie werden einen Lotzen auf 14 Seemeilen von der Küste einschiffen.

Eine Ausnahme wird für die Donaumonitore gemacht, die sich in dem

von dem Oberkommandanten der Balkanfront bestimmten Häfen aufzustellen haben, nach den Bedingungen, die der genannte Oberkommandant bestimmen zu müssen glauben wird.

3. Die Schiffe, die nach Venedig zu segeln haben, sind folgende: Tegethoff, Prinz Eugen, Ferdinand Max, Saida, Novara, Helgoland, neun Destroyers der Type Tatra (von minimum 800 Tonnen) neuester Konstruktion, zwölf Torpedoboote Typs . . . von 300 T., der Minenleger Kamäleon, 15 U-Boote, zwischen 1910 und 1918 erbaut, alle deutschen U-Boote, die in den österreichisch-ungarischen Territorialgewässern sich befinden oder befinden können.

Die Beschädigungen, die vorbereitet oder an Bord der abzutretenden Schiffe stattgefunden haben sollten, werden seitens der verein. Regierungen als Fall sehr schwerer Verletzung dieses Waffenstillstandes aufgefasst werden.

Die Gardaseeflotte wird den verb. Mächten im Hafen von Riva übergeben werden.

Alle Schiffe, die den verb. Mächten nicht ausgeliefert zu werden brauchen, müssen innerhalb 48 Stunden nach Einstellung der Feindseligkeiten in den Hafen von Buccari und Spalato versammelt werden.

Betreffs des Rechts der Räumung aller Minenfelder und Zerstörung der Hindernisse, verpflichtet sich die öst.-ung. Regierung auf Ehre, innerhalb 48 Stunden nach Einstellung der Feindseligkeiten dem Kommandanten des Platzes Venedig und dem Kommandanten der Seestreitkräfte in Brindisi die Pläne der Minenfelder und der Hindernisse der Häfen von Pola, Cattaro und Fiume auszuliefern desgleichen binnen 96 Stunden nach demselben Zeitpunkt die Pläne der Minenfelder und der Hindernisse im Mittländischen Meere, in italienischen Flüssen und Seen und ausserdem den Plan der Minenfelder und Hindernisse, die auf Befehl der deutschen Regierung gelegt wurden und über die Öst.-Ung. Kenntnis besitzen sollte.

In derselben Frist von 96 Stunden soll eine ähnliche Mitteilung all dem was sich auf die Donau und das Schwarze Meer bezieht, dem Kommandanten der verb. Mächte an der Balkanfront gemacht werden.

5. Die Zurückstellung der den Verb. gehörigen Handelsschiffe wird innerhalb 96 Stunden vom Zeitpunkt der Einstellung der Feindseligkeiten nach den Modalitäten zu vollziehen sein, die von jeder verb. Macht festgesetzt und der öst.-ung. Regierung zukommen werden.

Die Verb. behalten sich das Recht vor, die Kommission einzusetzen, von der im Art. 5. die Rede ist und der öst.-ung. Regierung die Einzelheiten ihres Wirkungskreises und den Ort, wo sie zusammentreten wird, mitzuteilen.

6. Der Basishafen, von dem im Art. 6. die Rede ist, ist Spalato.

7. Die Räumung, von der im Art. 7. die Rede ist, wird innerhalb für den Rückzug der Truppen jenseits der Linien des Waffenstillstandes festgesetzten Zeit zu vollziehen sein.

Keine Beschädigung darf an irgend einem stabilen, beweglichen oder schwimmenden Material, das sich in den Häfen befindet, stattfinden.

Die Räumung darf über die Kanäle der Lagune stattfinden, zu welchem Behufe öst.-ung. Boote verwendet werden können, welche von auswärts zugeführt werden dürfen.

8. Die Besetzung, von der im Punkt 8. die Rede ist, wird innerhalb 48 Stunden, vom Zeitpunkt der Einstellung der Feindseligkeiten stattfinden.

Die öst.-ung. Behörden müssen für die Sicherheit der Schiffe Gewähr geben, welche das zur Besitznahme von Pola, der Inseln und anderen Orte, die im Wfsvertrag für die Armee vorgesehen sind, bestimmte Personal befördern.

Die öst.-ung. Regierung wird die notwendigen Bestimmungen treffen, damit die nach Pola fahrenden verbündeten Schiffe auf 12 Sml. Entfernung

vom Platz Lotsen vorfinden, die den sichersten einzuschlagenden Weg weisen können.

9. Jede Verletzung von Personen, oder Eigentum der verb. Mächte wird als sehr schwere Verletzung des gegenwärtigen Waffenstillstandsvertrages betrachtet werden.

Die unterzeichneten, ordnungsgemäss bevollmächtigten Delegierten erklären sich mit obigen Bestimmungen einverstanden. 3. November, 1918.

<i>Viktor Weber</i> G. d. Inf. m. p.	F. Ten. General <i>Pietro Badoglio</i> m. p.
<i>Karl Schneller</i> Oberst d. Gltbs. Korps m. p.	Mag. General <i>Scipioni Scipione</i> m. p.
Prinz <i>Johann Lichtenstein</i> Freg. Kap. m. p.	Col. <i>Tullio Marchetti</i> m. p.
<i>Franz Nyékhegyi</i> Obslt. m. p.	Col. <i>Pietro Gazzera</i> m. p.
<i>Georg Zwierkowski</i> Korv. Kap. m. p.	Col. <i>Pietro Maravigna</i> m. p.
Freiherr <i>Viktor Seiller</i> Obslt. d. Gltbs. Korps. m. p.	Col. <i>Alberto Pariani</i> m. p.
<i>Kamill Ruggera</i> Hptm. d. Gltbs. Korps m. p.	Cap. Vas. <i>Francesco Accini</i> m. p.

A másolat hitelélül:

1921 jun. 1.

Mayer László főlevéltáros, s. k.

Kimutatás

azon csapatokról, melyek a páduai fegyverszünet (1918 november 3-án dut. 3h) téves értelmezés folytán (1918 november 4-én dut. 3h) hadifogságba estek.

A hadifogságba jutott							
csapat	dandár	hadosztály	H O L	mely			magasabb parancsnok neve
				hadosztályhoz	hadtesthez	hadserghez	
t a r t o z o t t							
	22., 39. tábori tüzér			22. lövész	V.	10. hadsereg	
	163. gyalog						
49. rohamzlj. 3/D. 4. lovasszázad	97. és 98. gyalog és 49 tábori tüzér	49. gyalog	Madona di Campiglio Pinzolo Vigò Mendena XI/4.-én		XX.		Steinhardt altábornagy
Ria védelmi szakasz							
3. huszárezr. rohamcsapata	5. lovas és 19. tábori tüzér	3. lovas			XXI.	11. hadsereg	Kopecek altábornagy
59. rohamzlj. 4/L. 3. lovasszázad	111. és 112. lövész és 56. tábori tüzér	56. lövész					Kroupa altábornagy
rohamzlj.	1. és 2. Császárvadász és 3. Tüzér	Császárvadász			Edelweiss		Herceg Schwarzenberg vezérőrnagy
19. rohamzlj. 1/D. 7. lovasszázad	37. és 38. gyalog és 40. honv. táb. tüz.	19. gyalog					Elmar altábornagy
6. dragonyosezr. 15. huszárezred		6. lovas				11. hadsereg	Herceg Braganza altábornagy
1/D. 5. lovaszázad	11. és 12. gyalog és 2. és 28. táb. tüz.	6. gyalog			III.		Schilhavsky altábornagy
	103. és 104. gyalog (kivéve a 31. gy. ezredet) és 52. tábori tüzér	52. gyalog	Valsugana				Schamschula vezérőrnagy

A hadifogságba jutott							Magasabb parancsnok neve
csapat	dandár	hadosztály	H O L	mely			
				hadosztályhoz	hadtesthez	hadserghez	
t a r t o z o t t							
53. rohamzlj.	105. és 106. gyalog és 6. és 18. táb. tüzér	53. gyalog				11. hadserég	Stanoilovic vezérőrnagy
18. rohamzlj. 5/H. H. 10. lovassz.	35. és 36. gyalog	18. gyalog			VI.		Ramst vezérőrnagy
39. rohamzlj.	77. és 78. honvédgyalog	39. honv. gyalog	Valsugana				
29. honv. gy. ezr. hadosztályvonat			Fiera di Primiero	40. h. gyalog		Belluno-hadsereg	
				4. gyalog	XXVI.		
34. rohamzlj. 6/H. 1. lovassz.	67. és 68. gyalog	34. gyalog				6. hadsereg	Luxardo altábornagy
15. 55. és 98. ezred	19. gyalog	10. gyalog	Piancano di Med. S. Martino, Tagliamento X/31	10. gyalog		6. hadsereg	Weisz vezérőrnagy
	37. és 38. lövész és 44. tábori tüzér	44. lövész	Pordenone X/31.			Isonzo-hads.	Schönauer altábornagy
egy ezred			Tagliamento XI/4.	70. h.	IV.	Isonzo-hadsereg	
rohamcsapat	15. lovas és 8. tábori tüzér	8. lovas			tartalékban		Dokonal vezérőrnagy
46. rohamzlj. 4/D. 15. lovasszázad	91. és 92. lövész, 46. tábori tüzér	46. lövész	Livenzán és Cervignano XI/4.		XXIII.		Fischer vezérőrnagy
21. és 23. vadászászlóalj, 2. rohamzászlóalj	4. gyalog		Cervignano XI/4.	2. gyalog	XXII.		

Összesen hadifogságba jutott:

13 gyaloghadosztály,
3 lovashadosztály,
2 gyalogdandár,
3 gyalogezred és a
Riva-i védelmi szakasz.

Az anyaországba visszajutott:

38 gyaloghadosztály,
2 lovashadosztály,
4 gyalogdandár.

**Az olasz vezérkar 1268. számú harcjelentése 1918. november
hó 4-ről.**

A háborút Ausztria-Magyarország ellen, melyet Ő Felsőége a Király, legfelsőbb Urunk magas vezetése alatt az olasz hadsereg úgy számban, mint felszerelésben kedvezőtlen helyzetben — 1915 május 24-én megkezdett és rendíthetetlen bizalommal és kitartó bátorsággal megszakítás nélkül a legnagyobb lelkesedéssel 41 hónapig viselt, — megnyertük.

Az óriási csata, melyet október 24-én kezdtünk meg és amelyben 51 olasz, 3 angol, 2 francia, 1 cseh-szlovák hadosztály és egy amerikai ezred küzdött 63 osztrák-magyar hadosztály ellen — be van fejezve.

A XXIX. hadtestnek Trient felé való villámgyors és erélyes előretörése, melyet nyugaton a 7. hadsereg, — keleten az 1., 6. és 4. hadsereg csapatai támogattak, az ellenséges hadsereg visszavonulását Trentóba elvágta és tegnap az ellenséges arcvonal tökéletes összeomlását idézte elő.

A Brentától a Torreig a 12., 8. és 10. hadsereg és a lovashadosztályok ellenállhatatlan rohama mindjobban hátrakergeti a menekülő ellenséget. A síkságon Ő királyi Felsőége, az Aostai herceg nyomul előre gyorsan az Ő veretlen 3. hadserege élén, visszatérvén azokba az állásokba, melyeket Ő már győzedelmesen elfoglalt és soha el sem veszített. Az osztrák-magyar hadsereg megsemmisült. Óriási veszteséget szenvedett az első napok elkéseredett ellenállási harcaiban és azután is elvesztett mindenféle anyagot, majdnem összes raktárait és készleteit. Eddig kezeink között hagyott kb. 300.000 foglyot, teljes vezérkarokkal és nem kevesebb mint 5000 ágyut. A maradványai annak a hadseregnek, mely egyike volt a világ leghatalmasabbjainak, rendetlenségben és reménytelenül rohannak visszafelé azokon a völgyeken keresztül, melyeken át olyan gögösen és magokat biztonságban véelve, szálltak le.

Diaz tábornok s. k.

Termelési adatok Galícia- és Bukovináról.

H o l	Háboru előtt 1 km ² terület évi termelése			Háboru alatt terméketlenné vált terület nagysága
	napi husadagban	métermázsában		
		gabona	zab	
Közép-Galiciában San és Dunajec közötti terület	16.000	155—224	75—94	16.965 km ²
Kelet-Galiciában San folyótól keletre eső terület	10.000 16.000	154—295	35—54	51.063 km ²
Bukovinában Kotzmann, Csernowitz, Seret, Waszow, Szuca-wa, Gura, Humora, Storozynetz járások	10.000 15.000	295—504	55—94	4.962 km ²

A vezérkar főnökének távirata 1918 szeptember hó 5-én

az élelmezési helyzetről, melyet a cs. kir. és m. kir. miniszterelnökhöz, a közös hadügyminiszterhez, a közös élelmezési miniszterhez és Ó Felsőge katonai irodájának főnökéhez intézett.

Die Verpflegslage an der Front ist trotz allen bisherigen Besprechungen und Vereinbarungen eine ganz unerträgliche. Die Armee wird mit zwingender Konsequenz in den Untergang getrieben. Es ist ganz unmöglich, dass die Soldaten, welche vor der Ernte in Erkenntnis der Notwendigkeit den Hunger erduldet haben, auch jetzt nach der Ernte weiterhungern sollen. Das muss sie zur Verzweiflung treiben.

Tatsächlich sind die Mehlzuschübe seitens Ungarns noch nicht ausreichend, um die von beiden Regierungen als notwendig anerkannte Mehlgeld auszugeben und die unerlässlichen Verpflegsreserven anzusammeln.

Seitens der österreichischen Regierung konnte der Zuschub von Hartgemüse, Kartoffel und Hartfutter überhaupt noch nicht einsetzen, der Rohfutterzuschub ist nicht entsprechend.

An Schlachtvieh wird kaum die Hälfte und diese in schlechter Qualität zugeschoben.

Ich bitte S. E. ihren ganzen persönlichen Einfluss bei beiden Regierungen geltend zu machen, damit der Armee das verschafft wird, was sie zu ihrer Existenz unbedingt braucht.

Es handelt sich momentan besonders um schleunigsten Zuschub von Schlachtvieh, um Erhöhung der ung. Mehllieferung, um rechtzeitige Organisation der Kartoffel- und Rohfuturaufbringung, weiters um wesentlich beschleunigten Zuschub der Mehltransporte.

Ergeht an Exc. G. O. Br. Stöger-Steiner und zur Kenntnis an den k. k. und k. u. Min. Präs., Chef der Mil. Kanzlei Sr. Majestät, sowie an Exc. Gm. Landwehr.

A másolat hiteles!

Budapesti, 1921. aug. 7-én.

Strasser főlevéltáros, s. k.

Cseh-tót egyezmény.

Az Egyesült-Államok tót és cseh szervezetei, nevezetesen a Tót Liga, Cseh Nemzeti Szövetség és a Cseh Katholikusok Egyesületeinek vezetői megbeszéltek a Cseh-Tót Nemzeti Tanács elnöke, Massaryk tanár jelenlétében a cseh-tót kérdést. Eddig megállapított programjukat a következőkben foglalták össze:

Helyeseljük azt a politikai programot, amely a cseh tartományokból és a Tótföldről álló független államban a csehek és tótok egyesülésére irányul. Slovenskónak saját külön közigazgatása lesz, saját országgyűlése, saját bírósága. Tót nyelv lesz a hivatalos nyelv az iskolában, hivatalban és általában a közéletben.

A cseh-tót állam köztársaság lesz, alkotmánya demokratikus. Az Egyesült-Államokban élő csehek és tótok megszervezett közös működése a szükséges és a változó viszonyok szerint közös megegyezéssel fog kimélyíttetni és irányíttatni.

A cseh-tót állam megszervezésére irányuló részletes intézkedések a felszabadított csehek és tótok jogszerű képviselőinek hatáskörébe utaltatnak.

Pittsburgban, 1918. évi május 30-án.

Albert Mamatey s. k.

Jan Mancek ml. s. k.

Milán Getting s. k.

Jan Pankue s. k.

Rev. *Josef Mugac* s. k.

Rev. *Jan Kubasek* s. k.

Andrej Schustek s. k.

Rev. *Pavel J. Siska* s. k.

T. G. Massaryk s. k.

Karel Pergler s. k.

Hinec Dostal s. k.

D. Fischer s. k.

B. Simek s. k.

Vojta Benes s. k.

J. Zmrhal s. k.

Rev. *Jocent Restl* s. k.

Jan Straka s. k.

Ellenséges propaganda röpcédulák

szövegei és fordításai, melyeket az ellenséges röpülők lövészárkainkba ledobáltak.

I. Osztrák katonák!

Osztrák-magyar katonának a mindennapi porciója a rajvonalba 1918 március 13-án:

Hus (a legtöbbször lóhus) 160 gr. Kenyér (csakis tiszta kukoricából) 400 gr. (egy fél kenyér). Bor $\frac{1}{2}$ l. hetenként. Kávérozs csak egy fél sajka. Rum minden tizedik napban egy kicsi kanál (háromszor hónaponként). Az olasz katonának a mindennapi porciója a rajvonalba 1918 márc 12-én: Ökörhús 3500 gr. Makaroni vagy rizs 150 gr. Egy fehér jó kenyér 750 gr. Pityoka vagy más száradt zöldség 150 gr. Turó 50 gr. Zöldség. Kávé 20 gr. Cukor 30 gr. Bor $\frac{1}{4}$ l.

A hegyi csapatoknak még adnak ezenkívül cognacot, meleg bort, dupla kávéporciót, csokoládét, száradt gyümölcsöt.

Az olasz katonának a porciója mindegy úgy a katonákért, mint azokért, akik benn az országban vannak. Ugyanazt kappják az osztrák katonák, akik Olaszországban vannak. Majd megmondani fogják a beteg foglyok, akik visszatérnek hazájukba.

Hasonlítsátok és jól gondolkozzatok a ti érdeketekben!

Megjegyzés: Ez a röpcédula hét nyelven volt nyomtatva é. p. magyar, német, horvát, román, cseh, olasz és lengyel nyelven.

II. Cseh, tót, horvát, román, szerb, szlovén katonák!

Jaj nektek, ha el hagyjátok ezt a pillanatot mulni; ki tudja, mikor lesz még alkalmatok nemzetiségetek felszabadítására.

Lázadatok kormányaitok ellen, kik veszett vezetésével akarták és meghosszabbították ezt a háborút s ezen háboru felelősségének terhe alatt inognak. Ők engedni fognak.

Megjegyzés: Ez a röpcédula hat nyelven volt nyomtatva é. p. cseh, tót, horvát, szerb, szlovén és román nyelven.

III. Békét kötni egy dolog. Prédát csinálni egy más dolog.

A csapataitok bevonultak Oroszországba és jelentkeztek mint a massimalizta keménységnek az ellenségei. Az Oroszok jól fogadta őket. Ez igaz. De az örömség kevés időig tartott minanyáianért. Az oroszok értették, hogy a jó német szív az éhességet takarta. A csapataitok miután elfoglalták az orosz ágyukat és municiót, amelyeket senki sem védte mint a farkasok támadtak a betört területeknek a fegyvertelen lakosságaira és minden élelmiszert raboltak. De habár a szegény oroszokat olyan körülményekben hagyták hogy éhességtől hallanak meg, mégis ok igen keveset találtak. Azok a területek amelyek közelebbek a határnál és a négy évi háborútól már igen fáradtak és szomorúak abban az álásban voltak találva, amelyben most a szegény német és osztrák országok vannak. Hogyan csalják magukat!

És mikor gondolkozik az ember, hogy ez a központosító hatalmaknak az utolsó reménye. A tervetek igen szép és nem lehet mondani, hogy a központosító hatalom nem hajtotta végre jól. Milyen rossz, hogy ők nem találtak semmi életet. Ők tudnak őket találni hogy ha tudnának Szibéria felé

vonulni. Csak hogy minden oldalból emelkedik Japán a 78 millió lakossal és 10 millió katonával. Megértették. Ez az Egyesült hatalmoknak a tartaléka! Egy oldalból az Egyesült államok a Észak-Amerikából, másból Japán. És mi vár titeket jövőben? Éhség és veszedelem!

Mondjátok meg hogy nem jök és jobb mindjárt le tenni a fegyvert.

Megjegyzés: Ez a röpcédula hat nyelven volt nyomtatva és p. magyar, német, román, cseh, tót és horvát nyelven.

IV. Magyar katonák!

Magyar országgyűlési képviselők sokszor hangosítottak, hogy az osztrák-német parancsnokság legveszélyesebb helyekre mindig csak magyar ezreket küld. A bécsi udvarnak szándéka kiontani a magyar vért az utolsó cseppig, hogy annál könnyebben érvényesülhetne az „összállam“ (Gesamtmönarchie) az az a némesítés eszméje. Sok honvéd a Rákóczy Ferencz Oroszországgal való szövetségére emlékezve, átment a mi táborunkba és most szerencsésen lakik a bő és gazdag orosz földön (a csatolt fényképeket) háboru után pedig visszajön szép hazájába családjához. Megadjatok ti is benneteket az oroszoknak! Isten hozott, a bátor kurucok hű unokaik!

Megjegyzés: Ez a röpcédula könyvecske-alakban volt nyomtatva kilenc nyelven é. p. magyar, német, szerb, olasz, román, cseh, lengyel, horvát és szlovén nyelven.

A könyvecskében 11 fénykép is volt, melyekben az oroszok hadifogságába jutott katonáink ottani sorsát hazug módon kiszínezve tüntették fel. Ilyen képek voltak: a hadifoglyok szállítása, ebédkiosztása, konyha, kenyér kiosztása, ebédlő, hálószoba, csizmadiaműhely, bognárműhely, vasöntőműhely, tűzifa kiosztása, vendégek egy kozáknál.

V. Az osztrák hadseregnek összes katonáinak!

A nagy offensiva amelyet az Osztrákok és Németek Franciában kezdtek nem érte el a célját. A Németeknek az előrevonulása megállítva volt a Francia és Angolok vitézsége által.

Öt száz ezer Németek és Osztrákok estek a harctéren a német császár divatlan ámbíciója miatt.

A mézszárolás folyik és káizer más osztrák hadosztályt hogy halálra vezesse.

Csehországban, Morvában, Horvátországban és Boszniában, nemsokára forradalom fog kitörni. Gracacban, Napacban Ubdinában ostromoló állást volt izentve.

Az egész birodalomban a hiányság uralkodik; A lisztporció ujról volt kisebbitve és a népesség éhességtől hal meg.

Megjegyzés: Ez a röpcédula öt nyelven volt nyomtatva, é. p. magyar, német, lengyel, tót és horvát nyelven.

VI. Az összes szlávoknak!

(Fordítás.)

A cseh-szláv katonaság, mely Franciaországban az egész világról a csehekkel egyesült, *most Olaszországba érkezett*, hogy Ausztria ellen harcoljon.

Harcosok, ne löjjetek a ti testvéreteikre, *akik a cseh szabadságért harcolnak.*

Megjegyzés: Ez a röpcédula nincsen sem cseh, sem tót nyelven megírva, hanem egy pár tót szó, horvát és főleg szlovén szavakból van összeállítva, melyekhez egy pár cseh végzetet adtak. Ez akart, úgy látszik, az ugynevezett, de a valóságban nem létező „cseh-szláv“ nyelv lenni, amivel egy délszláv ember próbálkozott.

VII. Osztrák-magyar katonák!

A németek offensívája Franciaországban nem aratott sikert Németország 40 legjobb hadosztálya rövid hat nap alatt felmorzsolódott. Német-

ország most azt követeli az osztrák-magyar monarchiától, hogy érte emberáldozatot hozzon.

Osztrákok (magyarok) parancsot kapnak, hogy magukat Németországért lemészároltassák!

Megjegyzés: Ez a röpcédula négy nyelven volt nyomtatva, é. p. magyar, német, cseh és horvát nyelven.

VIII. Valamennyi cseh-szlovák nemzetiségű katonához!

Olaszország kormánya hivatalosan elismerte a cseh nemzetet, hogy egy egységes önálló nemzetet alkothasson és azonnal szabadon engedte az Olaszországban lévő összes cseh-szlovák nemzetiségű hadifoglyokat. Az összes cseh-szlovák nemzetiségű hadifoglyokat és átszököket akik vonalainknál jelentkeznek, mint testvéreinket fogadjuk és azonnal szabadon bocsátjuk.

IX. (Fordítás horvát nyelvű röpcéduláról.) Valamennyi szerb, horvát és szlovén nemzetiségű katonához.

Olaszország kormánya hivatalosan elismerte a szerbek, horvátok és szlovének jogát, hogy egységes önálló nemzetet alkothassanak és azonnal szabadon engedte az Olaszországban lévő összes szerb, horvát és szlovén nemzetiségű hadifoglyokat. Az összes szerb, horvát és szlovén nemzetiségű hadifoglyokat és szökevényeket, akik vonalainknál jelentkeznek, mint testvéreinket fogadjuk és azonnal szabadon bocsátjuk.

X. (Fordítás lengyel nyelvű röpcéduláról.) Valamennyi lengyel nemzetiségű katonához.

Olaszország kormánya hivatalosan elismerte a lengyel királyság önállóságát és függetlenségét és azonnal szabadon engedte az Olaszországban lévő összes lengyel nemzetiségű hadifoglyokat. Az összes lengyel nemzetiségű hadifoglyokat és szökevényeket, akik vonalainknál jelentkeznek, mint testvéreinket fogadjuk és azonnal szabadon bocsátjuk.

XI. (Fordítás horvát nyelvű röpcéduláról.) Osztrák-magyar kegyetlenkedés a horvátokkal szemben.

Kedves Testvéreink!

Míg Ausztria benneteket a kegyetlen fegyelem járma alatt nyögve az olaszok ellen harcba kényszerít, — akik testvériesen bánnak a fogságunkba került társaitokkal — addig ez az Ausztria távolléteketben megragadja az alkalmat, hogy hátrahagyott feleségeitekkel, rokonaitokkal és gyermekeitekkel hallatlan kegyetlenkedéseket és kínzásokat vigyen végbe. A nagy vérengzést, melyet az osztrák-magyar császár akart, *Tresic-Pavicic* nagy költők bejelentette a bécsi parlamentben. Az ő beigazolt kijelentései, melyre elhallgatott a bécsi sajtó és amelyet sem a horvát, sem a szlovén sajtók napfényre nem hozhattak, mert az osztrák és magyar kormányok nekik ezt meg nem engedték, de megjelentek más nemzetek sajtóiban, melyre az egész világ megborzongott.

Kedves Testvéreink!

Az olaszok óhaja, hogy szabadítsátok fel testvéreteiket, kik a gyűlölt *Habsburg*-ház járma alatt nyögnek; és az olaszok, kik értetek és felszabadítástokért küzdenek, számitanak támogatástokra. Mihelyt a *Habsburg*-ház eltűnik a világ porondjáról, teljesedni fog vágyatok, megszűnik szenvedésetek, kínládások és nemzetetek megsemmisítése.

Tresic-Pavicic az egész világ előtt felhozta, hogy az osztrák és magyar kormányok meg akarták semmisíteni a leigázott nemzeteket.

— A mi nemzetünk — mondta *Tresic-Pavicic* a bécsi parlamentben — ezen háboruban, mint mindig, az első ütközeti vonalakba küldetett, ahol a tűzérési és gyalogsági golyózápokban hagyattak a végpusztulásig, addig családjaikat az akasztófán, golyó, szurony, börtön és a hadbiróság állandó

üldözései, éhség és egyéb szenvedések alatt pusztul el. A városi börtönök orvosai, köztük — dr. *Hoffmann* udvari tanácsos — a legnagyobb lelkiismeretlenséggel tette csúfá az egyik szenvedő testvérünket és többször hangzott az azok előtt, akik nehezen haltak meg, hogy meg kellene őket mindnyájukat mérgezni.

Mostárban, ahol *Lupisa János* képviselőt és *Domit* újságíró börtönbe vetették, *Schaller Gáspár* foglár a foglyokat kínozza és vashottal, melyet ő trónörökösnek nevezett, véresre verte őket, és csakis pénzzel lehetett őt egy időre lecsillapítani.

Schaller foglár egy *Tisa* nevezetű g. keleti papot azért, mert élelmicikkeiket megosztotta az éhezőkkel, addig verte, míg eszelőssé nem vált.

A tuszoknak — akik a tekintélyesebb lakosság rétegéből került ki — a legnagyobb része vértanuhalált halt és közülük csak nagyon kevesen maradtak életben. A tuszok átadattak állig felfegyverzett muzulmánoknak, akik a következőképen lettek kioktatva: ha zugolódnának, szurd a szívet keresztül; ha az erdőből lövöldözést halltok, verjétek szét a fejt; ha jobbra akar menekülni, üssétek agyon; ha balra, akkor koncoljátok fel.

Azon kevés ezek közül, akik még életben maradtak, meztelenül, éhesen elszállítottak *Aradra*, ahol *Bosznia*, *Hercegovina* és *Szerémségből* összedetett foglyok ezrei kinlódtek. Átszállítás közben a magyarok gyalázták, leköpdösték és kövel dobálták meg őket. A vár hosszú börtöneiben összezúfolva, a tifusz ezerszámra szedte közülük áldozataikat. A holtak le lettek vetkőztetve, hogy az élők ezen ruhákat felvegyék. Nagyon gyakran az élők több éjszakán keresztül a holtak mellett aludtak és végül a hullák tömegesen kocsiba rakva, ahol egy hangosan kacagó cigány, kezében keresztel a kocsik mellett pedig örömtől kiáltozó magyar katonák kíséretében szállítottak el, éjjelenként valóságos boszorkányok dárdozása mellett.

Aradon a holtak száma 3—4000-re rug.

Dobojon még rosszabb volt a helyzet. Bosnyák és Hercegóc asszonyok, öregek, gyermekek, akik a szerb és montenegró határán laktak, több napon keresztül barmók módjára hajtatnak, kitéve hidegnek, esőnek, szélnek és éhségnek a kijelölt táborba. Az összesek ott lókorházba záratnak, amely mindenféle bacillusal meg volt fertőzve.

Ennek következtében a rüh, tifusz, himlő és kolera gyorsan terjedt a kilakoltatottak között és szedte áldozatait. A nőket mesztelenre vetkőztették és szórakoztatásukra szőrös testrészeiket megborotválták, dacára sűrűnközésüknek és kiabálásuknak.

Testrészeiket egyes alkalmakkor valami csipős kenőccsel kenték be.

Négy öt gyermekes anyának öt naponként, egy katonakenyeret juttattak. Gyakran megtörtént, hogy az anya már meghalt, amikor kistfia anyját szólítva, tőle kenyeret kért. A számítás szerint *Dobojon* 8000-nél több ártatlan pusztult el.

Potiorek tábornok, *Bosznia* zsarnoka, a kilakoltatás végrehajtását aképpen rendelte el, hogy a határok mentén lakó összes szerbeket el kell távolítani és aki nem engedelmeskedik agyon kell löni. A katonák azonban ezeket nem egyszerre lőtték agyon, hanem lassanként, úgy hogy az élők a kivégzetteket eltemethessék és hogy magukat a munkától kíméljék.

Celebiesen a katonák a 16—60 éves férfi lakosság legnagyobb részét kiirtották.

Golbince községben a katonák a lakosságot az iskola udvarára hajtották, ahol nyulak módjára agyonlővettek.

Az emberiség képzelete kevés ahhoz, hogy el tudja képzelni azon módozatokat, melyekkel meg akarták semmisíteni a szenvedő lakosságot. Lőtték őket fegyverekkel, élve befojtották a Szávába majd szénamáglyára kötözték és úgy égették el. Zubacc környékén minden bírósági eljárás nélkül 80 személyt akasztottak fel. *Trebinjében* 103 személy közül 39-et csak azért, mert tekintélyes polgárok voltak. Ugyanezen okból *Focsán* 72 személyt akasztottak fel. De számtalan azok száma, akiket *Sarajevóban*, *Bjeljinán* és egyéb helyeken felakasztottak; de tudomásunk van arról, hogy egy magyar zászlóalj midőn egyes községekbe kiküldetett, 100 méter kötelet vitt magával. *Tuzlán*

a fákra akasztva 300 tekintélyes szerb polgár holtteste lógott. Erősítik, hogy maga *Potiorek* tábornok sajátkezüleg több mint 3000 halálos ítéletet irt alá.

Az *Istriából* kilakoltattak éhség, hideg, tifusz és egyéb betegségek következtében legyek módjára hullottak el. Egy istriai lelkész, *Nikolic Ljubomir*, a horvát lapokban közzé tett egy könyvet, mely szerint ő *Gmundenben* és *Möllersdorfban* több mint 2000 horvát holttestét szentelte be, valamennyi istriai kilakoltatott.

Martinovic Miklós montenegrói gyógyszerészhallgató, több mint 8000 horvát istriai kilakoltatottat látott meghalni.

Igy fejeződik be *Tresic-Pavicic* borzalmas párbeszéde. A fogságból megszököttek és szabadon bocsátottak tele vannak ilyen borzalmas benyomásokkal. A szegény fogoly teremtések türik az éhséget, a verést állatok módjához hasonló dolgoztatást és végül megfosztatnak még a legszükségesebb ruházati cikkeiktől is.

A *Habsburg*-ház becstelensége egyenlő a képmutatásával. Kell, hogy most széttiporassék, hogy többé az emberiségen ne uralkodhasson.

XII. Valamennyi szlávnaak !

Cschország és Morvaország forrong. A megtorlás órája közeleg ! Az osztrák-magyar kormány hiába igyekszik elnyomni Horvátországban és Boszniában a felébredt nemzeti érzést ! Gracachban, Hapachban és Ubdinében statáriumot hirdettek !

Megjegyzés : Ezen röpcédula cseh, szlovén és horvát keverék nyelven volt nyomtatva.

XIII. Oesterreichische Soldaten !

Monate vergehen und während euer Qualen grösser werden, immer unlösbarer werden die Ketten, die eure Nation unter deutschen Joch verknöchelt haben.

Während wir für die höchsten Gründe der Freiheit, des Fortschrittes und der Gerechtigkeit, die das höchste Gut für den Menschen sind, kämpfen und die Belohnung für unsere Opfer darin finden, Ihr verliert Blut und Leben für einen Zweck, der von jedem menschlichen Gefühl abweicht : Ihr kämpft um Sklaverei !

Eueres Kommando ist ein willenloses Werkzeug in den Händen der übermütigen deutschen Führer geworden. Hier ist ein Beweis dafür : wie es euch schon bekannt ist, hat der heilige Vater im vorigen Januar euren Kaiser, die italienischen unverteidigten Städte zu ersparen. Euer Kaiser versprach es und befahl es euren Aviatikern. Aber das konnte den jungen deutschen Offizieren, die sich den grössten Ruhm in dem Mord von Frauen und Kindern erwerben wollten, nicht gefallen. Und so erdrückte das deutsche Kommando auch die menschlichen Gefühle eures Kaisers und verordnete Mestre, Treviso, Venedig und viele andere unverteidigte Städte zu bombardieren.

Die von uns gefangen genommenen deutschen Aviatikern erklärten es uns und machten sich über eures Kommando und euren Kaisers den grössten Spass.

Ihr seid betrogen ! Ihr verliert eures Leben ; euer Familien schmachten in Qualen : und was für einen Zweck hat das alles ?

Die Deutschen werden euch immer mit wachsenden Übermut herrschen und euch dazu verlachen !

XIV. Österreicher !

Täuschet Euch nicht ! Jedermann bei uns hat die Augen geöffnet. Jedermann weiss, dass es ein Krieg auf Leben und Tod ist, ein Krieg bis zum letzten Blutstropfen. Die Italiener werden es aushalten. Es gibt bei und Keiner Wancken. Die Schwäche ist verschwunden. Jedermann hat, nach den Russischen Beispiel eingesehen, welche das Schicksal der Völker wär nach den lügnerische Versprechungen Deutschlands. Sogar die wenige Sozialisten: die bis gestern unversöhnlich waren sogar die haben es eingesehen und sind

für das Aushalten um einen jeden Preis. Euch stehet gegenüber eine Mauer von Männer die stärker ist als eine eiserne Mauer.

Das, was die Italienische Nation am meistens erbittert hat sämtliche Befürchtungen verjagt und einen jedes wanken vernichtet hat, ist die Behandlung, mit welche euere Regierung die Friaulischen Provinzen, die unglückliche Umstände gestatten zu okkupieren, unterzogen hat.

Die Gewaltthätigkeiten, Vergewaltigungen, Ausplünderungen, Diebsthåle, Notzüchtigungen, Schåndungen und Niedermetzlungen welche Ihr gegen unsere Wehrlose Bevólkerung begangen habt, sind uns bekannt. Auge um Auge, Zahn um Zahn. Italien ist eine Nation und nicht ein Gemisch von Vólker die sich gegenseitig hassen und die nur durch Schreckenheerrschaft zusammengehalten wird. Jeder Italiener, gleich ob er aus den fernen Kalabrien oder aus den Islen stammt, fühlt Abneigung und Abscheu für die von Euch begangenen Mordthaten. Lombardei und Venetien wachen: die alten Leute, die Frauen und selbst die Kinder ermuntern die Soldaten zum Aushalten, denn die wissen was für ein Schicksal Ihnen bevorstehen würde im Falle einer neue Invasion.

Wir wollen uns rächen. In unsere Herzen erhebt sich stark und sicher die Stimme der Gerechtigkeit gegen Euch. Ja das wissen wir, unsere Herden sind öde, unsere Fabriken ausgeräumt, unsere Herden sind erloschen, aber die Italiener werden eher nicht zurückkehren, ohne zuerst die heilige Pflicht erfüllt zu haben. Wir wollen zuerst sicher sein, dass Ihr auf immer zu stehen gebracht worden seid, und das Euch nicht mehr gestattet sein wird italienischen Boden zu treten, denn einen jeden Tritt von Euch ist von verheerende Wirkung und ist gleich abscheuliche Zerstörung.

Megjegyzés: Ez a röpcédula német és olasz nyelven volt nyomtatva.

A másolat hiteles!

1921. június 1.

Mayer László, főlevéltáros, s. k.

XV. A magyar honvédeknek!

A szenvedések nyomoruságos láncát még türhetik-e? Vágyaik még mindig némák? Mert ime, a negyedik tél is küszöbön áll és még mindig ontják vérüket Európa összes harterein.

Kérdezték-e néha-néha önmagukat, miért is öszülnek ezen a vidéken és miért sokan önök közül már régen alusszák örökös álmukat rideg idegen földben, siratlanul és messze-messze meleg tüzhelyüktől? Kíért, miért bajtársak lleskeledik a Halál minden pillanatban drága életükre mikor szereteteik közül senki sincsen hogy egy utolsó „Isten hozzádot“ óhajtszon?

Csorda módjára küldik mézsárszékre dus gazdagságukban fetrenkedő uraik. Büszke császárok, bitang ministerek, dorbézolásoktól kimerült grófok és bárók, telhetetlen pénzemberek, félvilági és ugy nevezett magas rangu dámák selyemszoknyasuhogásuk és gözölgő pezsgő mellől intézik sorsukat és kockára teszik drága életüket.

Az Isten csak egy életet adott hogy örömünk legyen benne és nem azért hogy azt könnyelmüen oda dobjuk hatalmas, szívtelen uraink lábaihoz.

Nagyjaik, érezvén hogy szenvedéseik kupája már telestele, hazug délibábot akarnak szemek elé varázsolni. Rá ijjesztenek ne hogy mi hozzájuk jöjjenek át mert a románok agyon lónnek és felakasztanak. Bajtársak! *Ez galád hazugság!* Mi is ugyan csak — mint önök — munkás és Istenfélő nép vagyunk.

A Román mindig vendégfogadó volt. Országunkban mindenkor mencedéket talált az összes bujdosok és sorsütöttek. Románia mindig Kánaán volt az éhezőknek. A föld kerektség összes nemzetségei nálunk mindig találtak egy darab kenyeret és egy hajlékot nehéz perceikben.

Jöjjenek mi hozzáuk — bajtársak, — testvériesen fogadjuk mert mi tudjuk hogy nem önök az oka ezen rettenetes vérontásnak. Zsarnok ministerek és lelketlen császárok küldenek áldozatul.

Honnét veszik-e zsarnok uraik az életük felett jogaikat?

Halálatok által ohajtják helyzetüket szilárdítani. Mert ők megvetik a Demokratziát, ők reaktzionáriusok. Egy marék ember ohajtja továbbra is uralkodni az egész nép felett. Hallgasson a nép. tüzrön, a sáncokban dögöt-

jen, csak ő — az uralkodó! — üljön aranyos trónján. Mi nálunk más képen áll ám a dolog. Nálunk általános, tiltkos szavazati jog van és szerető királyunk úgy az állam mint saját birtokait szeretett katonái közé osztotta. Mi nálunk nem léteznek többé zsarnok urak; mindnyájan szabad földön szabadok vagyunk.

Ne vesztegessék tehát idejüket felhívások küldözgetésével mert szökevények sorainkban nincsenek. Nem létezik ősbirtokát jobban szerető mint a román katona, ki meg van győződve, hogy csak szent igazáért harcol.

Mit keressünk mi tinálatok? Kenyeret? Az nem hiányzik nekünk: fehér, kalácsos a kenyereünk és bőséges a fegyverünk. S aztán dus földjeinken kívül oldalunkon van Angol-, Francia-, Olasz-, Orosz-, Japánország és most Amerika is kifogyhatatlan gázdagságával. Hadifogoly táborjaikban dühöng a rettenetes éhínség; fakérget találtak az éhen halt fogoly katonáink gyomrában. A kinek sikerült fogságjából kiszabadulni, mind annyi csontvázzá lett emberek — hajmeresztően beszélnek otthonukban dúló nyomorúságról. Máskülömben, azt hisszük, önök is nyakig vannak sáncaikban hirhedt marmeládjukkal?

Mi nálunk a hadifoglyok szabadon élnek és mindenük van. Egy 217 hadosztály, 22 Landwehr ezred katonája, mihozzánk jövőn, mikor kenyeret kapót, így szól: „Ez aztán a gyönyörű kenyér s én molnár létemre csak tudom mi a kenyér.“

Önöket tudatlanságban tartják. A mit irnak, a mit szolnak önöknek, az igazságnak ezred része sem. A központi hatalmak szörnyű vereséget szenvedtek úgy az angol-francia fronton mint az olasz *Isonzónál*. Messopotámiában is az önök hadjaik rettenetes vereség folytán eszeveszetten menekülnek a mérhetetlen angol erő elől.

Önöknek nem engedik tudni hogy már kezd a szekér rudjuk kifelé járni. Félnék a borzasztó reakciótól.

Mi nem tarthatunk semmitől. Mert mi csak igazunkért harcolunk. Mi csak hazánkat és népünket védjük, mi szabadságért és igazságért küzdünk. De önök miért harcolnak? Talán azért hogy a vagyonos osztály és katonai zsarnokság tovább is uralkodjék?

Ébredjenek, bajtársak, és lássák önök is hogy a *végleges győzelem* csak a miénk, csak az Igazságé lehet.

Ha önöket egy orosz különbékével ámitják, tudják meg hogy ez csak dajka mese. Oroszország meg fogja tartani az adott becsület szavát. Az orosz demokracia nem fog áruló lenni reakcionárius kormányaik kedvéért.

Nem sokára itt lesznek a *Japán* fris és hatalmas hadjai, ugy szintén harcba száll *Amerika* edzett fiatal millionyi hada is. Ujak és ujak érkeznek. Az első ezredek már is partra szálltak. Öreg Európa egét ma-holnap besötéteti eddig alig álmodott hatalmas amerikai 100 ezer repülőgép hadserege.

Jól ide figyeljenek, bajtársak!

Egy száz ezer repülőgép és uj meg uj milliónyi fiatal hadseregről van ám szó.

Az egész világ *kormányaik ellen* van, mert ezek szakadatlanul hazudják önöket, hogy minél később jöjjön el az a pillanat, mikor önök, hazatérve, kérdőre fogják vonni zsarnokaikat. „Ti kegyetlenek! miért áldoztattok annyi ártatlan népséget?; számadást ide, tunya pennarágók, ti, a minden jóban fetrengő lelketlenek!“

Otthonatokban édes anyjáiknak már kimerült a könyek szent forrása, drága életpárjaiknak kihült a mellük a kis angyaljaikat már táplálni nem tudják. Ósz hajszálak bujnak elé kedveseik virágos fejkendője alól . . .

Ne vérezzenek már többé, bajtársak. Jöjjenek mihozzánk! jó kenyeret, nyugalmat és szabadságot fognak kapni. Hadd jöjjenek már a nedves árkokban azok is kik a Halál torkába küldték önöket. Ők tivornyáznak palotáikban és önök reszketnek a hidegtől és szenvednek az éhségtől is — a negyedik tél küszöbén.

A másolat hiteles!

XVI. Magyar Katonák!

Kiért harcoltok ti!

Ausztria császáráért és Magyarország királyáért!

Vagy pedig a németek császáráért?

Ti csakis a németek császáráért harcoltok, Ausztria császára átengedte neki a hadsereget és államainak a kincstárait huszonöt évre egy rendes szerződéssel, melynek tartalmát előtettek eltitkolják.

A ti újságaitok is hirdették a „Waffenbund“-ot, melyet 1918 május 12-én kötöttek a ti új gazdátok és a ti régi gazdátok között.

De ti magyarok, akiknek ősei annyi vért áldoztak, mert szabadok akartak lenni, ti nem tudjátok az igazságot.

Ime lássátok milyen maguk a németek szerint.

A „Frankfurter Zeitung“ május 13-án így szól: *Kell, hogy az új szerződés véglegesen megpecsételje Ausztriának, mint független államnak az elűnését és Németország részéről a Habsburg monarchiának a birtokbavételét.*

És a „Deutsche Zeitung“ május 19-én megjegyzi: „Középeurópa szövetségének főképpen erőre van szüksége és pedig sokkal többre, mint a mennyije a háboru kitörésekor volt. Ausztria-Magyarország nem volt eléggé elkészülve. A Waffenbund szerint Ausztria-Magyarországnak épp oly mértékben kell fegyverkeznie lakosainak arányában, mint Németországnak. Nem szabad többé hogy előforduljon, hogy ha a delegációk megszavaznak rendkívüli hiteket katonai célokra, hogy aztán hosszú idők muljanak el mielőtt az összeget folyósítják, mert vagy az osztrák vagy a magyar pénzügy-minister kijelenti, hogy nincs pénze; vagy pedig, hogy a delegációk megszavazzák az ágyukat, de a magyar parlament megtagadja a rekruták szükséges számarányát, úgy hogy aztán meg vannak az új ágyuk, de hiányzanak a kezelésükre szükséges katonák.“

Elég világos? Küzdeni a németek örült hóbortjáért, mellyel uralkodni akarnak az egész világon. Harcolni, még évekig magyar vért önteni a németek tiszteletére, még évekig és évekig.

Természetesen a „Neue Freie Presse“ ujjong és hirdeti (május 14-én), hogy az új szövetség „különösen Ausztria németjeinek a győzelme.“

A másolat hitelül:

Budapest. 1922. március 23.

Vadnay, levéltáros, s. k.

Wilson elnök tizennégy pontja.

1918 január 8-án tartott beszédében Wilson a következőkben határozta meg a világbéke feltételeit:

1. pont: Minden békeszerződés nyilvános legyen és nyilvánosan jöj-jön létre; ne legyenek többé titkos nemzetközi szerződések, ne legyenek titkos nemzetközi megállapodások, hanem a diplomácia mindig nyíltan és az egész világ színe előtt dolgozzék.

2. pont: A tengeri hajózás szabadsága a területi vizeken kívül béke idején és háborúban is, ama tengerek kivételével, amelyek nemzetközi szerződések végrehajtása végett egészen vagy részben elzárattak.

3. pont: Minden gazdasági korlátozás lehetőleg gyors megszüntetése és minden nemzet kereskedelmi viszonyának egyenlősége, amely nemzetek csatlakoznak a békében és egyesülnek annak fenntartására.

4. pont: Feltétel az, hogy megfelelő biztosítékot adjanak és fogadjanak el arra nézve, hogy a népek fegyverkezését leszállítsák a belső biztonságga megegyező mérték legkisebb fokára.

5. pont: Az összes gyarmati követelések szabad, őszinte és teljesen pártatlan rendezése, amely azon alapul, hogy szigorúan követik azt az alapelvet, hogy az összes szuverénitási kérdések eldöntésénél az érdekelt lakosság érdekeinek kell, hogy ugyanannyi sulya legyen, mint a kormányok jogos követeléseinek, amely kormányok jogainak határt kell szabni.

A 6. pont az egész orosz terület kiürítésére és az Oroszországot illető összes kérdések oly módon való szabályozására vonatkozik, amely a világ többi nemzeteinek legjobb és leghabababb együttműködését biztosítja arra nézve, hogy Oroszországnak akadálytalan alkalom nyíljon, hogy függetlenül dönthessen saját politikai fejlődése és nemzeti politikája dolgában és biztosítja, azt, hogy Oroszország őszinte barátságos fogadtatásra találjon a szabad nemzetek társaságában, oly törvények mellett, mint amiket ő maga kíván, sőt még ennél is többet, hogy támogatást kapjon mindazokban a dolgokban, amelyekre Oroszországnak szüksége van és amelyeket maga kíván. Az a bánásmód, amelyben Oroszország testvérnemzetei részéről az elkövetkezendő hónapokban részesülni fog, világos próbája lesz az utóbbiak jóakarátának és annak, hogy saját érdekeik megkülönböztetésével tudnak-e megértést tanusítani Oroszország szorongatott helyzete iránt.

7. pont: Az egész világ helyeselni fogja, hogy Belgiumot ki kell irtetni és ismét helyreállítani, anélkül, hogy kísérlet történnék arra nézve, hogy korlátozzák azt a szuverénitását, amelynek az összes más szabad nemzetek társaságában örvend. Nincs cselekedet, amely alkalmasabb volna arra, hogy ismét helyreállítsa a nemzetek közötti bizalmat ama törvények iránt, amelyeket maguk egymás közt való viszonyaik szabályozására megállapítottak, mint ez. E kiengesztelő magatartás nélkül a nemzetközi jog egész szervezete és ereje örök időkre csorbát szenvedne.

8. pont: Az egész francia területet fel kell szabadítani és a megszállott részeket helyreállítani. Jónak kell tenni azt az igazságtalanságot, amely Franciaországot érte Poroszország részéről az 1871. évben az elzász-lotharingiai kérdésben, — és amely a világbékét közel ötven év óta nyugtalanította — hogy a béke mindenkinek érdekében biztosíttassék.

9. pont: Az olasz határok kiigazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.

10. pont: *Ausztria-Magyarország népeinek*, amelyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal *tehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket.*

11. pont: *Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyreállítani, Szerbiának szabad és biztos kijáratot kell adni a tengerhez.* A különböző balkánállamok egymás közt való viszonyait barátságos megbeszélések útján nemzetiségi hovatartozásuk *történelmileg megadott vonalainak értelmében* kell megállapítani. A különböző balkánállamok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetetlenességét garanciák útján kell megteremteni.

12. pont: *A mostani orosz birodalom török részének* biztosítani kell a szuverenitás biztos élvezetét, de a többi nemzetiségeknek, amelyek most török uralom alatt állanak, épp oly módon kétségtelen biztosítékokat kell adni *autonóm fejlődésük* fellélen zavartalansága tekintetében. A *Dardanellákat mint szabad átjáró utat* az összes nemzetek hajói és kereskedelme számára nemzetközi garanciák mellett meg kell nyitni.

13. pont: *Független lengyel államot kell létesíteni, amelyhez a kétségtelenül lengyel lakosság-lakta terület is csatolandó. Lengyelországnak szabad kijáratot kell adni a tengerhez* s gazdasági függetlenségét és területi integritását nemzetközi szerződés által kell biztosítani.

14. pont: *Meg kell teremteni a népek általános szövetségét.* Külön szerződésekkel kell gondoskodni arról, hogy a *nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása* kölcsönös garanciák által biztosíttassék.

Wilson elnök négy pontja.

1918 február 12-iki beszédében Wilson a következő négy pontban vázolta a béke feltételeit:

1. A végleges megegyezés minden egyes részének az illető esetben való igazságon és oly kiegyezésen kell felépülnie, amelyről a legvalószínűbb, hogy tartós békét fog előidézni.

2. A népeket és a tartományokat nem lehet az egyik államszféra egyikéből egy másikba áttolni, mintha csupán tárgyakról vagy kövekről lenne szó valamely játékban, ha mindjárt az erők egyensúlyának nagy játékában is, amely maga örök időkre diszkreditálva van.

3. Azonban oly területi kérdéseket, amelyeket ez a háború felvetett, az illető lakosság érdekében és javára, nem pedig a versengő felek kiegyezése vagy kompromisszuma egyrésze gyanánt kell megoldani.

4. Minden világosan körülírt nemzeti igényt oly messzire menő módon kell kielégíteni, amint csak lehetséges, anélkül, hogy új elemeket vagy a vizály és ellentét régi elemeinek megörökítését, amely Európa és ezzel együtt az egész világ békéjét csakhamar ismét megzavarná, felvegyenek.

Az ilyen alapon létesítendő általános béke lehet megbeszélés tárgya.

Az osztrák-magyar monarchia jegyzéke az összes hadviselő hatalmakhoz.

1918 szeptember 14.

A szövetséges és lársult hatalmaknak Wilson elnökhöz intézett válasza oly követeléseket állított fel, amelyek *Ausztria-Magyarország szétदारabolásával és mélyreható belső átalakításával és Törökország európai birtokállományának megsemmisítésével* voltak egyértelműek. A későbbiek folyamán ezek a követelések, amelyeknek megvalósítása arányaiban perdöntő győzelmet tételezett volna fel, *hivatalos helyről tett többrendbeli entente-nyilatkozatban módosítottak vagy részben elejtettek.*

Igy például Mr. Balfour körülbelül egy évvel ezelőtt az angol alsóházban tett egyik nyilatkozatában kifejezetten elismerte, *hogy Ausztria-Magyarországnak önmagának kell megoldania belső problémáit és hogy kívülről senki sem kényszeríthet rá Németországra alkotmányt.* Mr. Lloyd George ez év elején kijelentette, *hogy nem szerepel a szövetségesek hadicéljai között Ausztria-Magyarország felosztása, az oszmán birodalomnak török tartományaitól való megfosztása és Németország belső reformálása.* Szimpatikusnak tekinthető továbbá, *hogy Balfour 1917 decemberében kategorikusan visszautasította azt a feltevést, mintha az angol politika bármikor is lekötötte volna magát a Rajna-balparti német területekből önálló állam alakítása érdekében.*

A központi hatalmak kijelentései semmi kétséget sem hagynak fenn abban a tekintetben, *hogy csupán védelmi harcot folytatnak területeik csorbíthatatlanságáért és biztonságáért.*

A konkrét hadicélok területén mutatkozó közeledés sokkal szembeötlőbb azoknak a nézeteknek tekintetében, amelyek a békekötésnek és Európa és a világ jövőndő rendjei felépítésének alapjául szolgálni hivatott irányelveket illetik. Wilson elnök e részben folyó évi február 12-én és július 4-én tartott beszédeiben *oly alapelveket szövegezett meg,* amelyek az ő szövetségeseinél nem keltettek ellentmondást és amelyeknek messzemenő alkalmazása nyilván a négyesszövetség hatalmainak részéről sem találna kifogásra, feltéve, *hogy ez az alkalmazás általános és az illető államok érdekeivel összeegyeztethető.*

Meggondolandó természetesen, *hogy nem elég, ha a nézetek az általános alapelvek tekintetében megegyeznek, hanem, hogy ezen tulmenőleg, arról van szó, hogy azoknak értelmezése s az egyes konkrét hadi és békekérdésekre való alkalmazása tekintetében létesüljön egyetértés.*

Ha tehát megkíséreltetik annak a megvizsgálása, *hogy adva vannak-e az alapok egy oly megegyezésre, amely a harc öngyilkosságzámba menő folytatásának katasztrófáját Európáról elhárítani alkalmas, akkor erre más és pedig oly módszer volna választandó, amely közvetlen szóbeli megbeszélést tesz a kormányok képviselői között — és csakis ezek között — lehetővé.*

Az ilyen megbeszélés és kölcsönös megvilágítás tárgyát képeznék *ugy az egyes hadviselő államok ellentétes nézetet, mint azok az általános elvek, is,* amelyek a békének és az államok jövőbeli kölcsönös viszonyának megvilágítása alapjául szolgálni hivatvák, s amelyekre nézve egyelőre a megegyezés a siker kilátásával megkísérelhető.

Mihelyt az alapelvekre való megegyezés meglenne, a megbeszélések során meg kellene kísérelni *ez alapelveknek az egyes békekérdésekre való konkrét alkalmazását és ezzel az utóbbiak megoldását.*

Szeretnők remélni, hogy a hadviselők egyike részéről sem fog aggály felmerülni egy ily eszmecserevel szemben. *A hadi cselekmények nem szenvednének megszakítást.* A megbeszélések is csak addig a pontig mennének, amíg azokat a résztvevők kilátásával biztatónak tartanák. A képviselt államokra ebből semmi hátrány sem hárulhatna. Egy ily eszmecsere távol van attól, hogy ártson a béke ügyének, amelynek nyilván csak hasznára válhatna. *Ami az első alkalommal nem sikerült, megismételhető, talán már csupán a felfogások tisztázásához is hozzájárult.*

Számtalan régi félreértés volna kiküszöbölhető, sok új felismerés törhetne magának utat. Gátjukat szakítanák az emberszeretet visszatartott árjai, amelyeknek melegeben továbbra is fenmaradna minden, ami lényeges, azonban eltűnnék nem egy oly vitatott dolog, amelynek ma még túlzott jelentőség tulajdonítottatik. Meggyőződésünk, hogy mindegyik hadviselőnek kötelessége az emberiséggel szemben együttesen megvizsgálni, hogy vajjon ma egy annyi áldozattal járt, de eldöntetlen és egész lefolyásával megegyezésre utaló küzdelemnek oly sok esztendeje után nem lehetséges-e a rettentő harcnak véget vetni.

A cs. és kir. kormány tehát az összes hadviselők kormányainak javasolná, hogy *a békekötés alapelvei felett való bizalmas és nem kötelező megbeszélésre küldjenek ki a semleges külföld egy helyére egy még megegyezéseszerűleg kijelölendő közeli időpontban képviselőket, akik megbizatnának, hogy kormányaiknak a fenti alapelvekre vonatkozó felfogását egymással közöljék, hasonló közléseket átvegyenek, valamint a szabatos megvilágítást igénylő összes pontokra nézve nyílt és őszinte felvilágosításokat kérjenek és adjanak.*

Amerika elutasító válasza a monarchia jegyzékére.

Bécs, szeptember 19.

Van szerencsém szeptember 16-iki átiratának vételét elismerni, amely az osztrák-magyar kormánynak valamennyi hadviselő állam kormányához intézett arra irányuló javaslatot tartalmazó jegyzékét közölte velem, hogy e kormányok a békekötés alapelvei felett folytatandó bizalmas és nem kötelező megbeszélésre megbizottakat küldjenek ki. E mellett javasolja a jegyzék a delegáltaknak arra irányuló megbizását, hogy kormányaiknak ez alapelvekről való felfogását egymásnak tudomására hozzák, hasonló közléseket hallgassanak meg, valamint nyílt és őszinte felvilágosítást kérjenek és adjanak mindazon pontokról, melyekben precizizozásra van szükség. Erre válaszolva tisztelettel értesitem, hogy közlésének tartalmát az elnök elé terjesztettem, aki megbizott azzal, hogy Önnek tudtul adjam, hogy az *Egyesült-Államok* kormánya az osztrák-magyar kormány kezdeményezésére csak egy választ vél adhatni. Az *Egyesült-Államok* kormánya ismételten a legteljesebb nyíltsággal állapította meg azon feltételeket, amelyek mellett az *Egyesült-Államok* a békekötést megfontolás tárgyává tennék. Az *Egyesült-Államok* kormánya nem tud és nem akar semmiféle értekezlet-javaslattal foglalkozni oly ügyben, melyre nézve álláspontját és szándékait annyira tisztán kifejtette.

Lansing s. k.

Wilson elnök öt pontja.

Wilson legutóbbi (1918 szeptember 27-iki) beszéde a népszövetség feltételeit így formulázta :

1. A *pártatlan igazságosság*, amelyet szolgáltatni kell, nem tür meg semmiféle különbséget azok között, akikkel szemben igazságosnak lenni kívánunk és azok között, akikkel szemben nem akarunk igazságosak lenni. Oly igazságosnak kell lenni, amely nem ismer kedvezésben részesítetteket és nem ismer fokozatokat, hanem egyenlő jogokat a résztvevő népek szempontjából.

2. Bármely nemzetnek vagy a nemzetek bármely csoportjának különös, *különálló érdeke nem lehet alapja az egyezmény bármely részének sem, ha nem fér össze valamennyinek közös érdekével.*

3. A népszövetség közös családjában *nem állhat fõnn semmiféle kötelék, semmiféle szövetség, sem bárminõ külön szerzõdés vagy egyezmény.*

4. A szövetségen belül *nem állhat fõnn különbözõ gazdasági kombináció. A gazdasági bojkottnak* bárminõ formában való alkalmazása, kivéve a teljes hatalmat, amelyet a népszövetség ad, hogy gazdasági büntetéseket a világpiacokról *való kizárás útján rójjanak ki s ez is csak a fegyelemnek és ellenõrzésének eszköze lehet.*

5. Valamennyi *nemzetközi egyezményt és szerzõdést, bárminõ természetűek legyenek is, teljes terjedelmükben közölni kell a világ többi részével.* A külön szövetségek és gazdasági rivalitások, valamint ellenségeskedések a modern világban bőséges forrásai voltak olyan terveknek, amelyek a háborut előidézték. Az olyan béke, amely ezeket határozott kifejezésekkel ki nem zárná, nem volna őszinte és bizonytalan volna.

Az Osztrák-magyar monarchia békejegyzéke Wilson elnökhöz.

1918. október 4-én.

Az Osztrák-magyar monarchia, amely a háborút mindig csak mint *önvédelmi harcot* folytatta és ismételten kifejezte készségét arra, hogy a vérontásnak véget vessen és igazságos és becsülettel teljes békéhez jusson, ezennel azzal az *indítvánnyal fordul az amerikai Egyesült-Államok elnökéhez, hogy vele és szövetségeseivel azonnal fegyverszünetet kössön* a szárazföldön, a tengeren és a levegőben és közvetlenül *csatlakozóan békekötésről szóló tárgyalásokba bocsátkozzék*, amelyekre nézve Wilson amerikai elnöknek 1918 január 8-án a kongresszushoz intézett üzenetének *14 pontja* és a Wilson elnök ur 1918 február 12-iki beszédében foglalt *négy pont* szolgálnának alapul, figyelembe véve Wilson elnök urnak 1918 szeptember 27-iki fejtegetéseit is.

Császári manifesztum.

Hűséges osztrák népeimhez!

Amióta trónraléptem, szüntelenül arra törekedtem, hogy valamennyi népeimnek kivivjam a kívánt békét s hogy Ausztria népeinek megmutassam azt az utat, amelyen népi egyéniségük erejét minden akadálytól és surlódástól mentesen, áldásos módon kifejthetik s szellemi és gazdasági jólétüket eredményesen érvényesíthetik.

A világháboru iszonyatos küzdelme meggátolta eddig a béke munkáját. A hősiesség és a hűség, valamint a nélkülözések áldozatkész elviselése dicsőségesen védelmezték a hazát a sulyos időben. A háboru sulyos áldozatainak biztosítaniok kellett a *tisztességes békét, amely Isten segítségével már a küszöbön van.*

Most tehát haladéktalanul meg kell kezdenünk a haza ujjaépítését természetesen, tehát megbízható alapon. Az osztrák népek erre irányuló kívánásait gondosan összhangzásba kell hozni egymással, azután teljesíteni.

Elhatároztam, hogy ezt a munkát népeim szabad közreműködésével azoknak az alapelveknek a szellemében végzem el, amelyeket a szövetséges uralkodók békejavaslatukban magukévá tettek.

Ausztria — népeinek akaratahoz képest — szövetséges állammá alakul át, amelyben minden néptörzs saját külön állami közösséget alkot letelepülési területén. Ausztria lengyel területeinek a független Lengyel állammal való egyesülését ez semmiképen sem érinti. Trieszt városa és területe népének kívánságához képest különleges álláshoz jut.

Ez az új alakulás, amely a magyar szent korona országainak integritását semmi tekintetben sem érinti, minden nemzeti külön államnak biztosítja önállóságát. De eredményesen fogja védeni a közös érdekeket is és mindenütt érvényesülni fog, ahol a közösség az egyes államoknak létszükséglete. Különösen ajánlatos lesz valamennyi erőnek az egyesítése azoknak a nagy feladatoknak jogos, méltányos és eredményes meg gondolásánál, amelyek a háboru visszahatásai.

Amíg ez az átalakulás törvényes uton végbemeleg, a meglevő intézmények a közérdek megvédése végett változatlanul fennmaradnak. Kormányomat megbíztam, hogy haladéktalanul készítse el Ausztria ujjaépítését.

A népeket, amelyek önrendelkezési jogán az új birodalom felépül, felhívom, hogy nemzeti tanácsaik útján vegyenek részt a nagy munkában s hogy ezek a nemzeti tanácsok, amelyeket minden nemzet reichsratbeli képviselőiből alkot, a népek érdekeit egymással szemben és a kormánnyal való érintkezésben érvényre juttassák.

Kívánom, hogy hazánk a benne egyesült nemzetek egyetértésétől megszilárdítva, mint szabad népek szövetsége kerüljön ki a háboru viharából. A Mindenható áldása legyen munkánkön, hogy a béke nagy műve, amelyet megépítünk, valamennyi népünknek szerencsét hozzon.

Bécs, 1918. október 16.

Károly s. k.

Hussarek s. k.

**Wilson elnök válasza az Osztrák-magyar monarchia
1918. október 4-iki békejegyzékére.**

Külügyminiszterium, október 18.

Uram! Van szerencsém igazolni e hó 7-én kelt jegyzékének kézhezvételét, amellyel Ausztria-Magyarország császári és királyi kormányának közlését az elnökhöz juttatta. Megbízásom van most az elnöktől, kérjem meg Önt arra, legyen oly barátságos és juttassa el kormánya útján a cs. és kir. kormányhoz a következő választ:

Az elnök kötelességének tartja közölni az osztrák-magyar kormánnyal, hogy *nem foglalkozhatik e kormánynak ezzel a javaslatával*, mert január 8-i üzenete óta bizonyos nagyjelentőségű események történtek, amelyek szükségszerűen megváltoztatták az Egyesült-Államok kormányának illetékességét és felelősségét.

Ama 14 feltétel között, amelyeket az elnök akkor szerkesztett, a következő szerepelt: „Ausztria-Magyarország népeinek, amelyeknek helyzetét a nemzetek között megvédegettnak és biztosítottanak kívánjuk látni, meg kell adni az *autonóm fejlődés* leghatározottabb lehetőségét.“ Mióta ez a mondat leírattott és az Egyesült-Államok kongresszusa előtt elhangzott, elismerte az Egyesült-Államok kormánya, hogy egyrészt a *cseh-szlovákok*, másrészt a *német*, valamint az *osztrák-magyar birodalom között háborús állapot áll fenn és a cseh-szlovák nemzeti tanács de facto hadviselő kormány, amely fel van ruházva a megfelelő autoritással arra, hogy a cseh-szlovákok katonai és politikai ügyeit vezesse*. Elismerte továbbá a legmesszebbmenő módon, a *jugoszlávok nemzeti szabadságra való törekvéseinek jogosságát is*.

Az elnök ennél fogva *nincs már abban a helyzetben*, hogy e népek *puszta autonómiáját* ismerje el a béke alapjának, hanem kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy ők és nem ő *biráskodjanak* afelett, vajjon az *osztrák-magyar kormány részéről minő akció fogja kielégíteni e népek aspirációit* és felfogását jogaikról és mint a nemzetek családjának tagjait megillető rendeltetésükről.

Fogadja Uram legnagyobb nagyrabecsülésem megújított kifejezését.

Lansing Róbert s. k.

**Az Osztrák-magyar monarchia utolsó békeajánlata Wilson
elnökhöz.**

1918. október 27-én.

Válaszul Wilson elnök urnak az osztrák-magyar kormányhoz e hó 18-án intézett jegyzékére és az elnök ur azon elhatározásának megfelelően, hogy Ausztria-Magyarországgal külön tárgyaljon a fegyverszünet és a béke kérdéséről, az osztrák-magyar kormány tisztelettel kijelenti, hogy éppen úgy, mint az *elnök ur* korábbi megnyilatkozásaihoz, *ahhoz a felfogásához is hozzájárult, amely legutóbbi jegyzékében Ausztria-Magyarország népeinek, különösen a cseh-szlovákoknak és a jugoszlávoknak jogairól foglaltatik.*

Mivel e szerint Ausztria-Magyarország mindazokat a feltételeket elfogadta, amelyektől az elnök ur a fegyverszünetről és a békéről szóló tárgyalásokba bocsátkozást függővé tette, az osztrák-magyar kormány nézete szerint e tárgyalások megkezdésének már semmi sem áll útjában. Az osztrák-magyar kormány tehát késznek nyilatkozik arra, hogy más tárgyalások eredményének bevárása nélkül, tárgyalásokba bocsátkozzék Ausztria-Magyarország és az ellenséges államok között való békéről, valamint Ausztria-Magyarország összes frontjain nyomban életbelépő fegyverszünetről és kéri Wilson elnök urat, hogy az erre vonatkozó előkészületeket rendelje el.

Magyarországi politikai pártok állása 1918. október havában.

Párt (csoportok)	Képviselek száma	Elnök	Programm	Megjegyzés
a) A képviselőházban képviselt pártok :				
Nemzeti munkapárt	246	Gróf Tisza István	67-es alap, szűkebb választói jog	
Függetlenségi és 48-as párt	49	Gróf Apponyi Albert	48-as alap, mérsékelt választói jog	
Alkotmánypárt	23	Gróf Andrássy Gyula	Önálló magyar hadsereg, radikális választói jog	
Bizonypárt	18	Bizony Ákos	Personal unió	
Károlyi-párt	18	Gróf Károlyi Mihály	Külön békekötés, németellenes irányzat, szélsőséges választói jog	Sajtóorgana: Magyarország
Néppárt	14	Gróf Zichy Aladár	Radikális választói jog	
Pártonkívüliek	30			
Nemzetiségiek	7			
Kisgazdák	3			
Demokraták	3			
Keresztényszociálista	1			
Horvátországiak	39			
b) Képviselőházon kívül álló pártok :				
Radikális párt		Jászi Oszkár	Pacifista, különbékekötés, szélsőséges választói jog	Sajtóorgana: Világ, Est, Pesti Napló, Déli Hírlap
Szociáldemokrata párt		Weltner Jakab, Buchinger Manó, Bokányi Dezső	Külön békekötés, ha kell, a nemzeti államiság rovására is, szocializmus, szélsőséges választói jog	Sajtóorgana: Népszava

A nemzeti tanács proklamációja a katonasághoz.

1918 október hó 30-án.

Katonák!

Zágráb város katonai parancsnoka, Snjarič gyalogsági tábornok s Mihajjevics tábornoszernagy, kerületi parancsnok, napiparancsot adtak ki. Ebben kijelentik, hogy az egész délszláv haderő, a megszünt közös hadseregnek összes csapatai a *délszláv Nemzeti Tanács* rendelkezésére bocsátják magukat és a délszláv Nemzeti Tanácsot ismerik el a törvényes kormányának. Az eddigi kormány és az eddigi hatóságok átadták az egész hatalmat a hadsereg által elismert Nemzeti Tanácsnak.

Prága város katonai parancsnoka, Kestranek tábornoszernagy október 28-án az egész csehországi katonai hatalmat a *cseh-szlavák Nemzeti Tanács* rendelkezésére bocsátotta. Az eddigi kormányhatóságok erre elhagyták eddigi helyüket és a kormányhatalmat a Nemzeti Tanács vette át.

Miért tilos az Budapesten, ami megengedett dolog Prágában, Zágrábban? Hát a magyar nép most is az utolsó maradjon?

Magyarország határai védtelenek. A magyar csapatokat nem a határra küldik, hogy őr álljanak addig, amíg a békét meg tudjuk kötni és a rögtönös fegyverszünetet elérjük, hanem idehozzák Budapestre, hogy a magyar Nemzeti Tanácsot, amely rögtönös békét, teljes függetlenséget, önálló magyar hadsereget, magyar külügyet, népuralmat és szociális igazságot akar a dolgozó és szenvedő tömegeknek, a mindenfajta szegénységnek, letörje és mozgalmát vérbefojtsa.

Katonák, szégyen és gyalázat, hogy amikor körülöttünk minden nemzet egyszégesen harcol szabadságáért, önállóságáért, a népjogokért és a békéért, Magyarországon még mindig azok a *bécsi cselédek és háborus uszítók* parancsolnak, akik benneteket katonákat arra akarnak felhasználni, hogy vérbefojtsák veletek a Magyar Nemzeti Tanácsnak azt a mozgalmát, amely nektek is azonnali fegyverszünetet, jogot, kenyeret, szabadságot akar kivívni.

Katonák, a közös hadsereg megszünt, az osztrák-magyar monarchia megszünt, ti annak a független és demokratikus Magyarországnak vagytok katonái, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács képvisel. A délszlávoknál, a cseh-lótóknál egyetlen csepp vért nem ottottak a nemzeti függetlenségért és népuralomért, mert a katonaság a Nemzeti Tanács mellé állott. Katonák, ezt a példát kell nektek is követnetek! *Őrizzétek meg a mulhatatlanul szükséges katonai fegyelmet és rendet*, mert a Magyar Nemzeti Tanács nem polgárháborút és felfordulást akar, hanem azt, hogy a fegyveres és fegyvertelen népek egész szervezett és fegyelmezett ereje alapján polgárháború és vérontás nélkül kerüljön a hatalom a Magyar Nemzeti Tanácsnak, mint az egész nemzet és nép törekvései letéteményeseinek!

Katonák, a fegyelem megbontása nélkül szervezkedjétek, válasszatok megbizottakat, akik utján a Magyar Nemzeti Tanáccsal érintkeztek és követeljétek, hogy az egész haderő ismerje el a Magyar Nemzeti Tanácsot az ország jogos és törvényes képviselőjének.

Katonák, ne ontjátok polgártársaitok vérért. Ne használjátok fegyvereket, ha kiküldenek benneteket azért, hogy a független Magyarországért, népuralomért és azonnali fegyverszünetért harcoló testvéreitek mozgalmát vérbe fojtsátok!

Katonák, *ne löjjetek testvéreteitekre, anyáitokra, ne ontsatok Budapest utcáin magyar vért!* A ti helyetek nem a régi rendszer, a Tiszák és Andrássyék (a bécsi lakájok és népelleneségek) oldalán van, hanem a miénken! *Legyetek a Magyar Nemzeti Tanács katonái!*

Katonák, a Magyar Nemzeti Tanács *a nemzetek s népek önrendelési joga* alapján áll. Megadja azt a jogot minden népnek, hogy megkövetelhesse a magyar nép számára is! Külföldön, *Csehországban, Ukrajnában* magyarországi csapatokat *akarnak felhasználni* arra, hogy az ottani népek szabadságmozgalmaikat letiporják és vérbefojtsák! Magyar katonák, ne legyetek a szabadság hóhérai, a nemzeti függetlenség porkolábjai. A magyar nép testvéri egyetértésben akar élni, a szabadság és nemzeti függetlenség kölcsönös elismerése alapján valamennyi néppel.

Katonák, *tarjások fegyelmet! Szervezkedjete!* Provokálásoknak be ne ugorjatok! *Várjátok a Magyar Nemzeti Tanács parancsait!*

Nemzeti Tanács.

Hadsereg	Gyalog		Lovas	Boszn.-Herceg- csendőr zlj.	K. K.	M. kir.	hadtáp (npf.) zlj.	Csendőr zlj.	Népf. (tart.) lovas szd.	Gyalog		Lovas	Hdtp. zlj.	Népf. lovaszd.	Megjegyzés	
	h.	o.								h.	o.					
III. Bosznia-Hercegovina vezénylő tábornok csoportja	45.										1				Rogatica—Bileca—Trebince védelmi szakasz vasuti szállítás alatt Wien-ből Tyrol-ből	
	32.										1					
		10.										1				
					4/1.								1			
					5/1.								1			
					7/18.								1			
					7/19.								1			
					5/37.								1			
					6/37.								1			
					7/37.								1			
							IX/17.						1			
							V/24.						1			
				6.									1			
					Összesen :							2	1	10		
IV. Szerbia katonai főkörmányszág csoportja				9/2.									1			
				4/29.									1			
				6/29.									1			
							420.						1			
					1/2.								1			
					1/19.								1			
					1/27.								1			
					II/7.								1			
					II/28.								1			
					III/29.								1			
					IV/15.								1			
					IV/29.								1			
					V/13.								1			
					V/27.								1			
					VI/4.								1			
					VI/29.								1			
					IX/2.								1			
								3/1.					1			
								7/3.					1			
				Összesen :									17	2		

Hadsereg	Gyalog		Lovas	Önálló ddr.	K. K.	M. kir.	Csendőr zlj.	Népf. (tart.) lovasszd.	Hadtáp zlj.	Népf. lov. szd.	Monifor (hajóegység)	Megjegyzés
	h.	o.										
	hadtáp (népf.) zlj.											
V. Montenegró katonai főkegyelmség csoportja				26.					1			
				249.					1			
				518.					1			
					1/15.				1			
					1/30.				1			
					IV/10.				1			
					V/24.				1			
					VII/20.				1			
								1/10.		1		
	Összesen:								8	1		
Duna—Száva vonal hadsereg csoportja	12	4	1								13	
Albánia hadsereg csoport	2	1	1									
Boszn.-Herc. vezénylő tábornok csoportja	2	1							10			
Szerbia									17	2		
Montenegró									8	1		
Összesen :	16	6	2						35	3	13	

Legfelsőbb elhatározás

az Ausztriában felállítandó nemzetiségi hadseregekre vonatkozólag
(manifesztum).

Allerhöchste Entschliessung Seiner Majestät

vom 1. November 1918.

(Távirat.)

„Die Nationalstaaten Österreichs und der südslawischen Länder werden sich eigene Armeen bilden. Die zur Durchführung der Umwandlung in nationale Armeen nötigen bisherigen militärischen Stellen bleiben zum Zwecke der vollständigen Übergabe aller Agenden an die Nationalregierungen vorläufig bestehen, das AOK. solange, bis die Armee im Felde in die Heimat rückverlegt ist. Alle Militärpersonen, und zwar jene des Hinterlandes sofort, jene der Armee im Felde nach Rückkehr in die Heimat haben ihren vorgesetzten Kommandos zu melden, in welcher der zu bildenden Nationalarmeen sie einzutreten gedenken. Wird zum Eintritt in eine Nationalarmee die Ablegung eines Gelöbnisses gefordert, *so gestatte ich die Ablegung dieses Gelöbnisses.*“

Karl m. p.

A másolat hitelekül!

1921. aug. 9.

Mayer László s. k., főlevétáros.

A magyar hadügyminiszter távirati rendelete a fegyverletételre és leszerelésre.

Budapest, 1918 november 1-én.

1. Hadsereg főparancsnokság Baden.
2. Hadsereg csoportparancsnokság Borojevič.
3. " Bozen.
4. " Kövess.
5. Keleti hadsereg parancsnokság Odessza.
6. Bevollmächtigter Generalstabsoffizier beim AOK. Mackensen
Bukarest.

Magyarország belső helyzete képtelenné teszi ezt az országot a háború továbbviselésére.

A magyar kormány határozata alapján, mint felelős m. kir. hadügyminiszter ezennel elrendelem a fegyverletételt és utasítom a hadsereg főparancsnokságot a Borojevič, „Bozen“ és Kövess hadsereg csoportparancsnokságokat, hogy Wilson békepontjai, a teljes leszerelés, népek szövetsége és a döntőbíróóságok elvei alapján haladéktalanul lépjenek az entente-hadszerek parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag.

Amennyiben az entente feltételei országunk megszállását követelnék, hassanak a közvetlenül tárgyaló hadseregparancsnokságok oda, hogy milyen sújtott országunk megszállása csakis angol vagy francia csapatok által történnék.

Az azonnali leszerelés rögtöni végrehajtására minden magasabb parancsnokságnál, csapatnál és intézetnél leszerelési különítmények alakítandók, melyek a katonai felszereléseket és mindennemű hadianyagot összegyűjtenek. *Az elbocsájtandók fegyver, lőszer és felszerelés nélkül mielőbb hazairányítandók.*

Ukrajnában lévő haderőink további folytatólagos hazairányítása, valamint leszerelése iránt a keleti hadseregparancsnokság azonnal intézkedjék.

Ugyanaz áll a Mackensen hadsereg csoportjánál beosztott magyar csapatok, intézetek stb.-re vonatkozólag.

Az erdélyi csoportparancsnokságnak alárendelt csapatok, intézetek stb., valamint az ország belsejében levő és érkező csapatok részére külön intézkedéseket adok ki.

A végrehajtásról Budapestre jelentést várok.

A másolat bitelével!

• 1921. aug. 9.

Linder Béla s. k.

m. kir. hadügyminiszter.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Jelentések,

melyek a fegyelem meglazulásának és az engedtlenségnek okairól szólnak.

I. Boroevič tábornagy jelentése 1918 október hó 24-én.

Ursache der Meutereien liegt in der Verwirrung; die das Manifest Sr. Majestät, sowie die Reden der Volksführer in den Parlamenten und den Nationalversammlungen angerichtet haben. AOK. Op. Nr. 114.066.

A II. Isonzo hadseregparancsnokság jelentése 1918 október hó 28-án.

Marschkomp. 57 verweigern Einreihung. Als Grund geben sie an: durch das Manifest Sr. Majestät ist Polen, zu dem auch Galizien gehört, ein selbstständiger Staat geworden. Angehörige dieser Staaten sind nicht verpflichtet für Österreich zu kämpfen. AOK. Op. Nr. 114.512.

III. A 7. hadosztályparancsnokság jelentése 1918 október 25-én.

Als das Baon II/68. den Befehl zum Abmarsch erhielt, weigerte sich zunächst die Mannschaft der M. G. Komp. II/68. gegen den Feind zu marschieren, packte nicht auf, sondern rief, dass sie dem Anrufe des Grafen Károlyi Folge leisten und nach Ungarn marschieren würden, um ihre Heimath gegen die eindringenden Rumänen und Serben zu vertheidigen. Der Einfluss der zersetzenden politischen Ideen des Hinterlandes auf die Truppen äusserte sich bei der 7. Division in der Meuterei des halben Baon II/68. samt zugehöriger M. G. Komp. Die Mannschaften waren durch die in allen Zeitungen bereits gedruckten Reden des Grafen Károlyi und durch heimathliche Einflüsse so weit gebracht worden, dass sie im entscheidenden Moment ihre Kameraden im Stich liessen. AOK. Op. Nr. 149.229.

IV. Az erdélyi csoportparancsnokság jelentése (Goldbach altábornagy) 1918 november hó 4-én.

Vom ung. Kriegsminister Abrüstungsbefehl eingetroffen. Truppen im Abschnitte Tölgyes, welche diesen Befehl aus den Zeitungen erfahren, verlassen bereits die Stellung und gehen in die Heimath. AOK. Op. Nr. 149.105.

Gruppe Siebenbürgen infolge Benachrichtigung durch Zeitungen in Auflösung und kampfunfähig. AOK. Op. Nr. 149.108.

V. Boroevič tábornagy jelentése 1918 október 27-én.

In jüngster Zeit vorgekommene Meutereien bei I. Rgt. 77. (Polen), bei Sch. Rgt. 2. (Slovenen), bei F. A. Rgt. 26. (Tschechen), bei durchfahrenden Transporten Sch. Rgt. 14. und 15. (Tschechen), bei Baon II/68., die auf Befehl zum Einsatz nach rückwärts abmarschirten, endlich vollständiges Versagen der 7. I. D. in den jetzigen Kämpfen, machen ein Calcül für die Kampfführung unmöglich. Milit. Lage ist was Kräfteverhältnisse, takt. und operat. Lage anbelangt, gegenwärtig noch keineswegs beunruhigend. Doch ist bei weiterer Ausbreitung der Zersetzung mit kräf-

tiger Führung der Abwehrschlacht nicht zu rechnen. Ursachen sind anscheinend die Verwirrung zufolge Erscheinen des Manifestes, Verhetzung durch Vorgänge in Hinterland und durch Heimkehrer, — dann dekorationswidrige Bekleidung des Mannes, Mangel an Wäsche etc.

Energisches, zugleich aufklärendes Eingreifen der höchsten Stellen und polit. Faktoren ist unerlässlich, sonst Folgen unabsehbar. AOK. Nr. 142.705.

VI. Boroevič tábornagy helyzetjelentése 1918 október 29-én.

Das rapide Sinken der Moral der Truppen verursacht durch einen zersetzenden Einfluss der Ereignisse im Innern der Monarchie (Hinterland). Truppen, die bis in die letzte Zeit als vollkommen verlässlich galten, halten nicht stand. Ein grosser Teil will am Kampf nicht mehr teilnehmen. AOK. Op. Nr. 210.129.

A másolat hitelűl!

1921. jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

I.

Linder hadügyminiszter telefonbeszélgetése báró Arz vezérezredessel, a vezérkar főnökével.

Wien, Hofburg. 1918 november 3-án.

Linder: Ich muss Eurer Excellenz ganz offen sagen, wir durchleben jetzt schicksaalschwere Stunden und Tage. Die Begeisterung für den Frieden ist die einzige Barrière, mit der man die volle Umwälzung aufhalten kann! Der einzige Ausweg ist daher die Annahme des bedingungslosen Friedens!

Arz: Der sofortigen Annahme eines solchen Friedens stellen sich, abgesehen den technischen Schwierigkeiten auch militärische und imperialistische Bedenken entgegen, wer soll für all' die einstehen?

Linder: Was bedeuten da technische Schwierigkeiten!? Wir sind besiegt! — da gibt es keinen Militarismus und keinen Imperialismus! Dem zu entsagen, wäre die geringste Strafe für den Besiegten!

Wenn bei Diaz die Nachricht über die Annahme des Friedens nicht einlangt, gibt es einen allgemeinen Chaos!

Arz: Ja wurden denn keine Vorsorgen getroffen, um der Möglichkeit des Ausbruches eines Chaos zu begegnen?

Linder: Wir predigen hier vom baldigen Frieden und halten die Ordnung nur mit Betonung des Pacifismus aufrecht! Wir werden auf dem Wege, den wir eingeschlagen haben, weiter gehen, — wir halten bei unserem Programm aus und hoffen hiemit die Ordnung aufrecht zu erhalten, — wie es aber in Österreich sein wird? — ich glaube, dass es dort dann zu spät sein wird, da werden auch Friedensnachrichten schon nicht mehr viel nützen!

Arz: Leider glaube ich auch, dass in Österreich die Sache schon ganz verloren ist!

Linder: Ich freue mich, dass mir Excellenz zustimmen!

Arz: Ich hoffe, dass die Antwort über die Annahme des angebotenen Waffenstillstandes baldigst eintrifft, oder vielleicht auch schon eingetroffen ist!

Linder: Ich hoffe auch, dass selbe eingetroffen ist, doch muss ich betonen, dass ich das ung. Volk vorbereiten muss, dass der Waffenstillstand bisher nur durch die Schuld der gemeinsamen Regierung noch nicht abgeschlossen ist. Wie sich dann Wien aus der Sache zieht, das weiss ich nicht!

Arz: Gestern nachts ist der Befehl ausgegeben worden, die Feindseligkeiten auf allen Fronten einzustellen!

Linder: Wie ist die Gruppe Kövess verständigt worden?

Arz: Auch diese erhielt den Befehl.

Linder: Die Ausgabe unseres Befehles, die Waffen niederzulegen, wurde durch das AOK. verzögert! Wir werden uns überzeugen, wie die Situation auf der Front ist. Finden wir dort noch immer keine Ruhe, so muss ich diese Sünde und dieses Verbrechen dem AOK. zuschreiben!

Arz: Es ist ja bei einer solchen Frontausdehnung möglich, dass die Einstellung der Feindlichkeiten noch nicht überall durchgeführt ist, doch wird es baldigst überall zur Ruhe kommen.

Linder: Ich sage nur, wir haben uns um zwei Tage verspätet! Hier ist die Revolution nur durch die Ankündigung des Friedens eingedämmt. Front und Hinterland sind zusammengebrochen, hier hilft nichts anderes, als so rasch wie möglich Frieden zu schliessen!

Ich bitte Excellenz, mir den Befehl, der gestern nachts an die Fronten ausgegeben wurde, mittels Hughes sofort zukommen zu lassen!

II.

Linder hadügyminiszter telefonbeszélgetése a hadseregfőparancsnokság hadműveleti iroda főnökével, báró Waldstätten tábornokkal.

Wien, Hofburg. 1918 november 3-án.

Linder: Ich habe mit *Arz* gesprochen, der mir mitteilte, dass das Antworttelegramm von *Weber* über den Erhalt des Befehles zur Annahme der Waffenstillstandsbedingungen noch nicht eingetroffen ist, — es ist daher nicht ausgeschlossen, dass wieder ein Unglück geschieht, dass die Entente die Feindseligkeiten fortsetzt und dann noch schwerere Bedingungen stellt. Ich habe Se. Excellenz auf die verhängnisvollen Folgen der Verzögerung der Weitergabe meiner Befehle zur Waffenniederlage der ung. Soldaten aufmerksam gemacht!

Ist der Befehl zur Waffenniederlage seitens des AOK. ergangen?

Waldstätten: Ja!

Linder: Bitte uns diesen ergangenen Befehl sofort telegrafisch zu senden. Warum geschah dies überhaupt bis jetzt nicht?

Waldstätten: Solange die Front besteht, verfügt über die Truppen das AOK. und ist nicht bemüssigt seine Anordnungen jemandem anderen mitzuteilen!

Linder: In meinen Augen hat das AOK. aufgehört zu bestehen, als ich als ung. Kriegsminister das Verfügungsrecht über die ung. Truppen übernahm. Das AOK. hat einfach meine Befehle nicht befolgt! Ich werde hieraus die Konsequenzen ziehen.

Waldstätten: Die Feindseligkeiten wurden auf Anordnung des AOK. heute Vorm. eingestellt, — doch die Italiener sind trotzdem über unsere Linien vorgedrungen!

Linder: Ich muss meiner Empörung über das Vorgehen des AOK. Ausdruck geben.

Waldstätten: War es denn Eurer Excellenz nicht bekannt, dass der Italiener über unsere Linien vorgedrungen ist, trotzdem unsere Truppen keinen Widerstand leisteten und die Waffen streckten? Der in der Nacht ausgegebene Befehl zur Einstellung der Feindseligkeiten wurde auch an *Kövess* und *Goldbach* weiter geleitet.

A másolat hitelűl!

1922. márc. 16.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Leszerelés.

A hadseregfőparancsnokságnak 1918 november hó 6-án Op. Nr. 149.034. szám alatt kiadott rendelete.

A fegyverszüneti szerződés értelmében az összes fegyveres haderő, beleértve a népfelkelés feloszlását is, leszerelendő, és a leszerelés folyamán a fegyveres haderő legfeljebb 20 békelétszámú hadosztályra csökkentendő.

A leszerelés azonnal megkezdendő, melyre a következő határozványok érvényesek:

1. Az alakzatoknak a frontról való visszaszállítására főképen a vasutak forgalmi technikai szempontjai mérvadók.
2. A rend és fegyelem fentartása legelső követelmény.
3. Az alakzatok mint zárt szállítmányok, elvileg az eddigi parancsnokaik vezetése alatt irányítandók.

A hadseregkörletben az alakzatok feloszlása csak feltétlen szükség esetén történhetik.

4. Azon esetben, ha a fegyelem megköveteli, a legénység honilletékeség szerint a nemzeti hovatartozás alapján tisztak parancsnoksága alatt álló alakzatokba állítható össze.

Rendes ételmezés és egyéb anyagi ellátás érdekében a szervezetszerű berendezések kihasználandók.

5. Az alakzatok irányítása általában a berakodási állomásokra való beérkezés sorrendjében történjék.

Egyidőben való beérkezésnél az elsőség általában azon alakzatot illeti meg, mely messzebbre szállítandó. Ezenfelül a szállításnál arra is tekintettel kell lenni, hogy a nemzetiségi államok között a szállítmányok lehetőleg egyenletesen oszoljanak meg.

Alakzatok, melyek nem kerülnek azonnal irányításra, laktáborba szálljanak.

6. Alakzatok és szállítmányok elvileg a békekeretállomásra irányítandók. Azon szállítmányok és alakzatok, melyeknek ily állomásaik nincsenek, ha más utasítás ki nem adatnék, az illető nemzetiségi állam honilletékeség szerinti első békekeretállomására irányítandók. Ruthének addig, míg más nem rendeltetik el, nem szállíthatók lengyel területen keresztül; románok Magyarországon keresztül nem irányíthatók.

7. Gyalogmenetek tekintetében a hadseregfőparancsnokság ad ki közelebbi határozványokat.

8. Minden alakzat, szállítmány és egyenként utazó legénységtől a fegyverszüneti szerződés 3. pontjában meghatározott vonaltól északra, illetve keletre*) a fegyverek és lőszer az elszállítás (elindulás) előtt elveendő.

Elraktározást és jegyzőkönyvi átvételt a hadseregparancsnokságok szabályozzák.

9. Anyagra vonatkozólag az intézkedések külön adatnak ki.

10. Mindenki, ki a hadrakelt sereghez tartozik, a leszerelési állomásra való megérkezésig hadiilletékek élvezetében áll, azután az anyaországra előírt illetékeket kapja.

Iletékszerűen kiutalt hadiilletékek nem fizetendők vissza.

Fordítás hitelül

1921. aug. 9.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

*) Stilsferjoch—Brenner—Tolbach—Tarvis—Idria—Fiume.

**Páduai fegyverszüneti bizottság jelentése Magyarországra
megállapított demarkacionális vonalra nézve.**

AOK. (Op. Abt. Oberstl. Bayer.)

Padua, am 1-ten November 1918.

In Verfolg hierot. Verh. Nr. 39. Am Nachmittag des 1-ten Nov. hatte ich eine Besprechung mit dem Souschef des ital. Gstbes, Glt. Badoglio, von dem ich Klärung verschiedener Unklarheiten in den uns vorgelegten Bürstenabzug der Waffenstillstandsbedingungen verlangte.

Ich erhielt folgende Aufklärungen:

zu Pkt. 1. Stunde des Waffenstillstandes, Demarkationslinie, Fixierung einer neutralen Zone. Massregeln für die Verpflegung der Truppe und der Bevölkerung sind derzeit im Studium begriffen.

zu Pkt. 3. Dieser Punkt enthält wohl die Bedingung der Räumung aller während des Krieges von Ö.-U. besetzten Gebiete, jedoch die Linie, hinter welcher die Ö.-U. Kräfte zurückgenommen werden sollen, nur für die Südwestfront. *Hiezu erklärt Glt. Badoglio, dass am montenegrinischen und serbischen Kriegsschauplatz, dann gegenüber Rumänien die Ukraina u. Polen die bisherige Reichsgrenze als Demarkationslinie für die Räumung zu gelten habe.*

Die Ordnung in der Ukraina u. auch in Russland werde in Hinkunft durch die Entente besorgt werden, der laut Pkt. 4. a. der Waffenstillstandsbedingungen der freie Durchmarsch durch Ö.-U. zugestanden ist.

Weiters bemerkte er, dass der Begriff *territorio invaso* nicht ein „mit Waffengewalt besetztes Gebiet“, sondern glattweg jedes, „besetzte Gebiet“ bedeutet, so dass auch die Ukraina dazu zu zählen sei, wenn wir sie auch über Aufforderung der dortigen Regierung friedlich besetzt hätten.

Der Begriff „Militärisches Material“ muss erst geklärt werden, das Wort „feindliche“ vor den „Eisenbahnen“ ist zu streichen.

Unter „Versorgung an Kohle“ (*approvisgionamento di carbone*) ist die Auslieferung aller *Kohlenvorräte* in den zu räumenden Gebieten zu verstehen.

zu Pkt. 4. b) das Wort „wohnen“ ist unsicher, da im ital. Originaltext eine Chiffren-Verstümmelung vorlag, die beim ital. AOK. mit „abitare“ ersetzt wurde.

zu Pkt. 4. c) Der Preissatz, nach welchem die Bezahlung der Requisitionen erfolgen wird, wird von der Intendanz der betreffenden alliierten Truppen im allgemeinen nach landesüblichen Preisen festgesetzt werden.

zu Pkt. 5. Ich habe um Klärung ersucht, ob zur „Balkanfront“ auch die rumänische Front zu rechnen sei, u. darauf hingewiesen, dass die Zurückziehung der deutschen Truppen von dieser Front ausserhalb der Kompetenz Ö.-U. liege. Auch diesbezüglich wurde eine Aufklärung erst in Aussicht gestellt.

Ich habe bei dieser Unterredung, wobei Glt. Badoglio dieselbe ausdrücklicher als eine rein „informativ“ Besprechung ohne jeglichen Verhandlungskarakter bezeichnete, im Sinn der Weisungen des AOK. alle Argumente ins Treffen geführt, um eine möglichst rasche Einstellung der Feindseligkeiten zu erzielen, noch bevor die Entscheidung des AOK. über Annahme der Bedingungen hier eintreffen.

Glt. Badoglio bezeichnete zwar die von mir vorgebrachten Gründe, namentlich jene humanitärer Natur, als vollkommen unanfechtbar und edel, bedauert aber mit Rücksicht auf die höheren Interessen des Krieges, nicht

vom Standpunkt des ital. AOK. abweichen zu können, dass eine Einstellung der Feindseligkeiten nur nach Annahme der uns gestellten Bedingungen erfolgen könne.

Er fügte als „persönliche Ansicht“ bei, dass nach den beim ital. AOK. vorliegenden Informationen Ö.-U. infolge seiner inneren Lage ohnehin in kürzester Zeit Frieden schliessen müsse.

Es liegt jetzt offen zu Tage, dass die Italiener entweder mit Rücksicht auf den ersten Punkt der Wilsonischen 14 Punkte sich in Verhandlungen nicht einlassen wollen, oder dass sie mit Rücksicht auf ihre Siegeszuversicht jegliche Verhandlungen ablehnen. Tatsache ist, dass sie mit der Kommission nicht verhandeln wollen.

Ich beantrage daher, dass das AOK. selbst diesen Waffenstillstandsvertrag ablehnt, u. sogleich einen Gegenvertrag sendet, in welchen man zu Mindesten jene Punkte ausschaltet, deren Annahme sich mit unserer Waffenehre nicht verträgt.

So z. B. statt Übergabe der halben Geschütze deren kommissionelle Vernichtung, Verweigerung des Durchmarsches, weil dies Verrat an Deutschland wäre. Bei der Flotte statt Übergabe der Schiffe deren Vernichtung oder Übergabe an eine neutrale Macht (Spanien) bis zum Friedensschluss.

Eventuell auch Ablehnung der Besetzung des uns bleibenden Gebietes der Monarchie, weil sonst das Land ausgesaugt werden würde.

Hiedurch würde man jeder Verhandlung ausweichen somit ihrer Forderung entsprechen, u. ihnen die Möglichkeit geben, einen für sie noch immer sehr günstigen Vertrag anzunehmen.

Beide Verträge, sowie die Erläuterung zu denselben und der Verlauf dieser Handlungen wäre in der Presse zu verlautbaren, damit die Völker der Entente darüber orientiert sind u. eventuell Einfluss nehmen können, wobei besonders hervorzuheben wäre, dass Italien laut dem Waffenstillstandsvertrag zur See die Hungerblockade weiter führen will.

Italien hat entschieden die Absicht, unsere Anwesenheit, sowie deren Zweck nicht in die Öffentlichkeit dringen zu lassen, wie aus einer unvorsichtigen Äusserung eines uns begleitenden ital. Generalstabs-Obersten geschlossen werden kann.

Weber G. d. I., m. p.

A másolat hiteles!

1921. jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Páduai fegyverszüneti bizottság jelentése,

mely szerint a megkötött szerződés a Monarchia összes frontjaira érvényes.
 Armeeoberkommando

Baden via Radio Pola.

Laut eben erfolgten Mitteilungen des ital. AOK. wurde it. Chef des Gstbes. Diaz seitens Entente und Vereinigten Staaten mit dem Abschluss des Waffenstillstandes *an sämtlichen Fronten Ö.-U. betraut.*

Infolgedessen wurden laut Mitteilung des Gstbes. *eventuelle Ö.-U. Waffenstillstandskommissionen an der Balkan- oder rumänischen Front nicht angenommen.*

Daher müsste nur hier geschlossener Waffenstillstand für sämtliche Fronten Ö.-U. gelten.

G. d. I. von Weber, m. p.

Padua, am 2. 11. 1918.

Abgegeben cca. 11h 30 Vm.

A másolat hiteles!

1921 jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

A hadseregfőparancsnokság értesítése,

mely szerint a páduai fegyverszüneti szerződés elfogadtatott.

1918. évi 28.053/eln. 10.— Hüm. szám.

Távirat.

Kgl. ung. Kriegsministerium

Budapest.

AOK. Zentrale 10.180 3/11. 10/30. nm.

Am 3/11. 3 Uhr 30. vorm. erging an die Heeresgruppenkommandos an der italienischen Front folgender Befehl mit Hughes: Die Waffenstillstandsbedingungen der Entente wurden angenommen. Alle Feindseligkeiten zu Land und in der Luft sind sofort einzustellen. AOK. Op. Nr. 149.045.

A másolat hiteles!

1921 jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

A páduai fegyverszüneti bizottság jelentése

a szerződés aláírásáról.

Armeeoberkommando.

Baden. Via Radio Budapest.

Waffenstillstandsbedingungen heute 3. November 3 Uhr nachmittags angenommen. Vertrag unterfertigt. Einstellung der Feindseligkeiten seitens der Alliierten erfolgt 4. November 3 Uhr nachmittags mitteleuropäische Zeit, wichtigsten Auszug aus Durchführungsbestimmungen folgt mit nächstem Radiogramm am 3. November 1918. Verh. Nr. 51.

Gen. d. I. von Weber, m. p.

1921 jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

A magyar hadügyminiszter távirata

Balkán entente-haderők főparancsnokához.

Az entente balkáni főparancsnokának.

Radio útján.

Budapest, 1918. évi november 5-én.

Magyarország a fegyverszünetet az ententetől megkötötte és a fegyvereket letette.

Diaz tábornok vezette az olasz, szerb és román fronton levő entente-csapatok nevében a fegyverszüneti tárgyalásokat. A cs. és kir. hadsereg-főparancsnokság által a tárgyalásokhoz kiküldött katonai meghatalmazott, Weber gyalogsági tábornok 45. számú távirata értelmében *a magyar határ a demarkációs vonal.*

Berinkegy igazságügyminiszter egy delegációval a mai napon az ententecsapatok balkáni főparancsnokságához utbaindul és tájékoztatni kívánja a főparancsnokságot a magyar kormánynak már november 1-én délelőtt 11 óra 25 perckor kiadott fegyverletételre vonatkozó parancsáról, valamint ezen parancs továbbításának nehézségeiről. Az ott levő két vezérkari törzstiszt, Koszmovszky és Dormándy vezérkari alezredek ezen küldöttséghez csatlakozzanak és azzal együtt vonuljanak be a magyar kormány székhelyére. 27.867/el. n. 10. szám.

A másolat hiteles!

Hadügyminiszter.

1918. jun. 1.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Honvédelmi miniszterium

részéről a hadsereg főparancsnokságnál Badenben beosztva lévő tábornok jelentése 1918 november hó 3-án.

Távirat.

Íde beért egy bizalmi férfiutól Lansingnak, az Északamerikai Egyesült-Államok államtitkárnak távirata a román kormányhoz másolatban, amely szerint az Egyesült Államok ma is állják az entente és Románia között 1916. évben kötött szerződést.

Ezen szerződésben a Magyarországot elsősorban érdeklő 4-ik pontot szószerint közlöm:

„Die Grenzen der im vorigem Pkte erwähnten Gbiete werden in folgender Weise festgesetzt: Die Grenzlinie begipnt beim Pruth, bei der heutigen russisch-rumänischen Grenze in der Nähe von Nowo Sielitza und verläuft entlang des Flusses bis zur galizischen Grenze beim Zusammenfluss des Pruth und Cseremosz. Von hieraus folgt sie in der galizisch-ungarischen Grenze bis Kote 1865. Hierauf verläuft sie entlang der Wasserscheide zwischen Theiss und Visso und erreicht die Theiss knapp oberhalb der Vissomündung in die Theiss, von hieraus folgt sie dem Ufer der Theiss bis 4 Km. unterhalb der Szamosmündung, wobei die Gemeinde Vásárosnamény in Besitze Rumäniens verbleibt. Von hierauf verläuft sie in südwestlicher Richtung bis zum Pkte 6 Km. östlich Debrecen. Im weiteren Verlaufe erreicht sie die Körös 3 Km. unterhalb des Zusammenflusses der Weissen- und Schnellen-Körös, geht hier auf die Theiss hinab, in der Höhe des Ortes Algyó nördlich Szeged, verläuft 3 Km. östl. von Orosháza u. Békéssámson, wodurch eine kleine Einbuchtung gebildet wird. Von Algyó weiter folgt sie dem Verlauf der Theiss, bis zu deren Mündung in die Donau und von hier dem Laufe der Donau bis zur heutigen Grenze Rumäniens.“

Kérem ezt a miniszter urnak jelenteni.

A másolat hitelül!

1921 aug. 9.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Dormándy s. k.

vezérőrnagy.

VIII. *Egy hónapon belül a főparancsnok rendelkezésére bocsátandó 25.000 ló, valamint a főparancsnok által meghatározandó szállítási eszközök.* (Ezek megközelítő számok.)

IX. A fegyverek és hadiszerek a főparancsnok által megállapítandó helyeken egybegyűjtendők. Az összegyűjtött hadianyag egy része nyomban igénybe vétetik a főparancsnok rendelkezése szerint szervezendő katonai csapategységek felszerelése céljából.

X. A szövetséges hadifoglyok és polgári internáltak rögtön szabadon bocsátandók és megfelelő helyeken összegyűjtendők, hogy a főparancsnok által kijelölt helyekre és általa megszabott időre hazaszállíthatók legyenek. *A magyar hadifoglyok egyelőre nem adatnak ki.*

XI. A Diaz tábornokkal létrejött fegyverszüneti szerződés aláírásának napjától (november 4-ének 15 órája) számítva 15 napi haladék adatik a német csapatoknak Magyarországon való átvonulására és állomásozására.

A posta- és táviróforgalom Németországgal csakis a szövetségesek katonai ellenőrzése alatt bonyolítható le. A magyar kormány kötelezi magát, hogy nem enged Németországba küldeni semmiféle katonai tartalmu távirati közlést.

XII. Magyarország meg fogja könnyíteni a megszálló szövetséges csapatok élelmezését. *A requirálások meg lesznek engedve azint a feltétellel, hogy ne legyenek önkényesek. A fizetés a forgalmi ár szerint történik.*

XIII. Az osztrák-magyar hadvezetőség által a Dunán és Fekete-tengeren lefektetett aknamezők elhelyezése haladéktalanul a főparancsnok tudomására hozandó.

Továbbá kötelezi magát a magyar kormány, hogy elfogja azokat az uszóaknákat, amelyek az ország Ausztria felé eső határán túlról a Dunába bocsátottak és hogy a saját területi vizein levő uszóaknákat eltávolítja.

XIV. *A posta, szikratáviró, telefon és távirda, valamint a magyar vasutak a szövetségesek ellenőrzése alá helyezettnek.*

XV. A szövetségesek, érdekeik megvédése céljából, képviselőt fognak a magyar közlelmezési miniszter mellé kiküldeni.

XVI. Magyarország köteles minden viszonyt megszakítani Németországgal és a Romániában lévő német seregeknek szánt minden csapat- és lőszerszállítást megtiltani, ha csak erre a főparancsnok külön engedélyt nem ad.

XVII. A szövetségesek a magyar állam belső igazgatásába nem fognak beavatkozni.

XVIII. A szövetségesek és Magyarország között az ellenségeskedések megszűntek.

Kelt és keltős példányban kiállított Belgrádban 1918. évi november hó 13-án 23 óra 15 perckor, az egyezmény címén és a XI. és XVIII. szakaszokon eszközölt módosítással.

A szövetségesek nevében
a főparancsnok megbízottai:

Michits vajda s. k.

Henrys tábornok s. k.

Magyarország nevében
a magyar kormány megbízottja:

Linder Béla s. k.

A másolat hitelül!

1921. június 18.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Hinterlandban

a fegyveres erőben szolgálatot teljesítő tisztek, legénység és lovak kimutatása a világháború végén.

Hol állanak szolgálatban	Kiképzés alatt			Vezénylések		Gyógykez. alatt		női munkaerő	Mentőkészek a frontra irányítására	Saját állomány			Órsgolópólában, segédszolgálatban		
	tiszt	legénys.	ló	tiszt	legénys.	kórházban	üdülésben			tiszt	legénys.	ló	tiszt	legénys.	
Cs. és kir. közös hadsereg, k. k. Schützen (Landwehr), m. kir. honvédség, k. k. Landsturm és m. kir. népfelkelés. póttisztjeinél	35.269	836.752	30.763	8.482	157.522	8.101	82.881	832	91.977	15.301	1.707	98.460	—	—	—
Magasabb parancsnokságok, hatóságok és intézeteknél a cs. és kir. közös hadseregben, k. k. Landwehr és m. kir. honvédségnél	—	—	—	—	—	10.219	415.313	—	—	79.847	—	—	22.311	380.309	36.234
Különleges szolgálatban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
													7.135	8.148	

Jelentések,

melyek a nemzetőrség fosztogatásáról, rablásáról stb. szólnak.

Kelt	Jelentő hatóság	Cselekmény tárgya
1918 nov. 16.	Dévai magyar nemzeti tanács	A hadügyminiszterium által leküldött nemzetőrség tegnap este Déva városában betört, 24 ezer koronát rabolt. Marosilyén a nemzetőrök a hidőrséget le akarták fegyverezni, hogy betörhessenek a Jósika-kastélyba, egy őrmestert agyonlőttek.
1918 nov. 17.	Kerületi parság Szeged 2955/M. E.	Törökkanizsán a nemzetőrség feloszlott, ezek tegnap garázdálkodtak. Gyulán a nemzetőrség illetékleszállítás miatt feloszlott.
1918 nov. 18.	Hadügyminiszterium össze- foglaló jelentés	Ungváron a megalakult nemzetőrség megtagadta a szolgálatot és elszéledt.
1918 nov. 19.	Dévai főispán 153/1918.	A Budapestről Dévára küldött nemzetőri csapatok a nemzetőrség kormánybiztosa által rendeltessenek vissza megbízhatlanságuk miatt.
1918 nov. 21.	Hadügyminiszterium össze- foglaló jelentés	Egy tengerész nemzetőr-század Nagyszombatot parancs nélkül elhagyta és Pozsonyba ment, ott azonban csak 30 ember van, a többi szabadságra távozott; egy része a csehek elől elmenekült és a Lipótvár felé menő vonatra felkápaszkodott.
1918 nov. 21.	Barcs pályaudvar parság	Somogy megyében Barcson a nemzetőrség szétoszlott, nagy élelmikészletek védtelenek. Még ezer vagon élelmiszer van Barcson.
1918 nov. 21.	Magyar hadügyminiszterium karhatalmi osztály	Az utolsó 24 óra lefolyása alatt Tótvázsony község körjegyzője jelenti, hogy az ottani nemzetőrség, tekintettel a leszállított díjazásra, feloszlott. Felemlítendő, hogy különösen amióta a nemzetőrök illetvei csökkentek, több helységről (pl. utóbbi napokban Jászapáti, Sátoraljaujhely, Ungvár, Sárvár, Szécsény és Gyula) jelentik, hogy a nemzetőrségek lázonganak, rabolnak, fosztogatnak.

Kelt	Jelentő hatóság	Cselekmény tárgya
1918 nov. 22.	Szegedi kerületi parság	Resiczabányáról jelentik, hogy az ottani nemzetőrség megbízhatatlansága és legszélsőbb bolsevik irányzata miatt fel lett oszlatva. A községben a szerbek tartanak rendet, kik a nemzetőrség fegyverét elvették.
1918 nov. 22.	Hadügyminiszt. karhatalmi oszt. és Szegedi ker. parság. 1/3048 M.	A törökkanizsai uradalom jelenti, hogy az ottani felesküdtölt nemzetőrség fegyveresen betört az uradalomba, ötezer koronát és nagyobb értékű ékszereket rabolt.
1918 nov. 22.	Nemzetőrségi laktanya-parancsnok	Fényes kormánybiztostól azt az utasítást kapta, hogy Heltai Viktor főhadnagyot, a Pozsony védelmére kiküldönített tengerész nemzetőrségi különítmény parancsnokát, ha visszaérkezik, tartóztassa le. Fényes kormánybiztos elrendeli, hogy a telefonközpont Heltai főhadnagyot se a pozsonyi, se a szombathelyi tengerész-nemzetőrséggel ne kapcsolja. Heltai egy pucst tervezett.
1918 nov. 22.	Ujdombovár pályaudvarparancsnokság	Gyékényesi állomásfőnökségnek 479. számú táviratára az abban jelzett 1041. sz. vonattal ideérkezett, de már a Gyékényesen lefegyverzett szállítmányt, mely fosztogató nemzetőrökből áll, helybeli karhatalommal őrizetbe vettem. A különítmény nov. 21-én reggel a hadügyminisztérium rendeletére lett Gyékényesre utbaindítva. Tulajdonképeni vezetőjük Fekete József hadnagy, ki Gyékényesen maradt vissza.
1918 nov. 22.	Hadügyminiszt. napi jelentéséből	Sok helyütt selejtes elemekből összeállítva volt nemzetőrségek szétzülötték és fosztogatni kezdtek.
1918 nov. 23.	Hadügyminiszt. karhatalmi osztály papi jelentéséből	Griffler Aladár főhdgy., a pozsonyi kat. kormánybiztos titkára jelenti, hogy a tengerész-különítmény az új folyamán Nagyszombatról Pozsonyba elindult, mivel csak Heltai alatt akarnak szolgálni. Ha legrövidebb idő alatt nem kapnak értesítést, mi történik Heltaival, úgy Budapestre jönnek, hogy a választ megszerezzék, vagy ha ez sem járna eredménnyel, Pozsonyt vagy Budapestet felgyújtják. A tengerész-különítmény visszavonulása következtében Nagyszombat védtelen a csehekkel szemben.

Kelt	Jelentő hatóság	Cselekmény tárgya
1918 nov. 23.	Hadügyminiszt. karhatalmi osztály	Gyalu (Kolozs vm.), Szilasbalhás, Tolna, Isaszeg helységek jelentik, hogy a szervezett nemzetőrök feloszlóban vannak, lázonganak és rabolnak. A pécsi állomásparancsnokság jelenti, hogy az ottani nemzetőrséget, aki a cső cselékekkel összejátszott, a szerbek kérelmére feloszlatta.
1918 nov. 24.	Kolozsvári üzletvezetőség 364. sz.	Marosujvárott fegyveres nemzetőrök fosztogatnak. Szépmező állomáson az összes tüzelőanyagot ellopták. Aranyosgyéres állomáson egy koci gabonát elraboltak. Gyergyószentmiklóson folyó hó 22-én fosztogattak, raboltak, a posta, telefonhivatalt tönkretették. A postatisztviselők az ablakon át menekültek. Elegendő karhatalom a rend helyreállítására nincsen.
1918 nov. 25.	Hadügyminiszt. napi jelentéséből	Ugocsavármegye főispánja jelenti, hogy a nemzetőrök nem válnak be; javasolja ezeknek feloszlását. Nagybeckereken a nemzetőrség feloszlott.
1918 nov. 26.	Hadügyminiszt. napi jelentéséből	Nagymaros és Temesiled községek előljárósága jelenti, hogy az eddig ott működő nemzetőrök feloszlattak.

Magyar hadügyminisztérium.

29.867. szám.

eln. 1. a. 1918.

Irányelvek

a forradalom után visszatartott egyének katonai szervezésére.

Az ország belrendje és közbiztonsága, a magán-, valamint a népvagyon érdeke követeli, hogy a 28.315/eln. 1. a. — 1918. számú rendeletem alapján visszatartott egyének, tehát az 1896 és ennél fiatalabb születési évfolyambeliek, minél hamarabb és mentve minden kicsinyes aggályoskodástól, katonailag szerveztessenek. Ezek a szervezett katonai egységek képesek lesznek arra, hogy ezredéves hazánkat, a sokat szenvedett népet és ennek jólétét mindennemű rabló és csöcselék nép garázdálkodásaitól megóvják.

Minden szervezésnek alapfeltétele a jegyelem. A tiszték és a legénység közötti egyetértés és bajtársiasság, valamint az egymás iránti tisztelet és becsülés juttatja leginkább kifejezésre azon ideális eszmék megvalósulását, melyet eddig elértünk és amelyet hazánk boldogulására megtartani is akarunk.

A visszatartottak tehát behatóan kioktatandók, hogy oly egyének, akik a népkormány által kiadott parancs ellenére önkényüleg eltávoznak, a törvény által szabott súlyos következményekkel számoljanak. *Az ily egyének a földbirtok reformjánál tekintetbe nem vétetnek és az átalakulás által létesítendő egyéb kedvezményektől elesnek.* Az önkényes távozás, a nép érdekeiért történő szolgálati kötelezettség alól való kivonás, magával vonja a polgártársak bizalmának és megbecsülésének is elvesztését.

A visszatartott egyének tehát sürgősen szervezendők.

A szervezés két részre osztandó be, és pedig:

I. katonai egységek szervezése a leszerelőállomáson;

II. a már szervezett katonai egységek nagyobb egységekbe való összevonása.

Ad. I.

Minden leszerelőhelyen a visszamaradottakat névjegyzékbe kell összeírni. A névjegyzék a következő adatokat tartalmazza:

a) név,

b) hadkötelezettségi viszony és rendfokozat, az eddigi állományilletékes póttest,

c) születési év,

d) illetőségi község, járás, megye.

Ezek a névjegyzékek az állományvezetésnél lesznek felhasználandók, amire nézve külön fogok intézkedni.

Minden leszerelőhelyen a visszatartott egyének *azonnal* katonai egységekbe (mint század, gpp. század, üteg stb.) alakítandók. Ezen katonai egységek elsősorban karhatalmi, azután pedig esetleg közmunka céljaira is alkalmaztatnak.

Irányelvül szolgáljon, hogy:

1 gyalogszázad	150 fő
1 géppuskászázad	8 gpp
1 lovasított huszárszázad	100 lovas
1 gyalog huszárszázad	150 fő
1 üteg	4 löveg

erejű legyen. Hol a tüzérségnél lövegek nem állnak rendelkezésre, a legénységből tüzér gyalogszázadok (minden ember löfegyverrel ellátva) szervezendők.

A viszonyokhoz képest műszaki egységek is állítandók fel.

Minden leszerelőállomáson, az egyes leszerelőhelyeken alakított egységek az állomásparancsnok (kerületi parancsnok) utasításai szerint nagyobb katonai egységekbe, mint zlj., félezred, osztály, tekintet nélkül azok közös hadseregheli avagy honvéd (népfelkelő) voltakra, összevonandók. Az állomás- (kerületi) parancsnok ideiglenesen gondoskodik az állomáson belül a szükséges tisztí kiegészítéséről, valamint a parancsnoklási viszonyok rendezéséről.

A megalakult egységek száma, a létszám, az állomás feltüntetésével, naponként a kerületi parancsnokságok által a hadügyminisztérium 1. a. osztályának telefonon vagy táviratilag bejelentendő. Első jelentés e rendelet vételét követő napon esedékes.

A rendezés befejeztével az egységek folytatólagosan feleketendők. Az esküben is kifejezésre jut azon elv, amely a tiszt és legénység egymáshoz való viszonyát szabályozza.

Az összes tisztek és altisztek teljes odaadásukkal törekedjenek arra, hogy az alárendeltek bizalmát megnyerve, létrejöjjön az az igazi fegyelem, melyet nem a *vas szigor*, hanem a *kölcsönös* megértés és belátás tud csak megteremteni.

A legénységnek a szabad időben való szórakoztatására különös gond fordítandó.

Ott, ahol az állományviszonyok megengedik, a legénységnek megfelelő turnusokban rövid vizontlátási szabadság engedélyezhető. E téren minden szűkkeblűség mellőzendő. Karhatalmak és őrségek kiküldésénél a legénység illetékességére szintén figyelemmel kell lenni.

Ad II.

A leszerelés alkalmával alakult katonai egységek a leszerelés befejeztével nagyobb kötelékbe vonandók össze. Erdély és Délmagyarország kiüritendő területeiről minden megalakult egység azonnal kivonandó. *Az új egységek felállításánál elvül szolgáljon, hogy 6 gyalog és 2 lovas hadosztály szervezendő.*

A *kerületi parancsnokságok* ezen szervezés gyors keresztülvitelére tegyék meg haladéktalanul a szükséges előintézkedéseket.

A hadosztályok felállításánál (az elhelyezés, az ezred számozása stb.) alapul a honvédség volt békehadrendje vétetett.

Az ezredtörzsek székhelyén, valamint a környékbeli leszerelőállomásokon megalakult katonai egységek a kerületi parancsnokságok intézkedései szerint, tekintet nélkül a hadkötelezettségi viszonyra (volt közös hadseregheli hadkötelezettség, honvéd szolgálati kötelezettség, népfelkelés) ezredtörzsalloásokon mint ezred egybeolvasztandók.

Hadosztályok hadrendje a melléklet szerint.

A budapesti parancsnokságnak :

2 gyalog- és 1 lovashadosztály,

a szegedi kerületi parancsnokságnak :

1 gyalog- és 1 lovashadosztály,

a többi kerületi parancsnokságnak :

1—1 gyaloghadosztály van alárendelve és így minden kerületi parancsnokság azzal a hadosztállyal rendelkezik, amely a kerület területén van.

Minden gyalog- és lovashadosztályparancsnokság székhelyén egy a hadosztályparancsnokság számával megegyező számú tüzérdandárparancsnokság létesítendő, amely a tüzérdandár szervezését a rendelkezésre álló ember-, ló- és egyéb anyag szerint, a fenti elvek tekintetbevételével, fogatnatosítja. Elv : minél erősebb tüzérdandár létesítése.

Ahol a viszonyok a kijelölt állomásokon való egyesülést nem engedik meg, ott a kerületi parancsnokságok a továbbiakra intézkedjenek.

Minden gyalog- és lovashadosztályhoz egy vagy több árkászszázad (pótkerettel) a kerületi parancsnokság intézkedései szerint csatolandó.

Az összes volt közös hadseregbeli egészségügyi intézeteknél beosztva volt oly egészségügyi katonák, akik születési évfolyamokra való tekintettel nem szerelnék le, a legközelebbi helyőrségi kórháznak adandók át, ahol egészségügyi osztagok alakítandók.

Az egyes csapatok tagozódása és állománya a következő:

1 gyalogezred áll: ezredparancsnokságból (zenével), 3 zászlóaljból a 3 gyalog- és 1 géppuskásszázadból. Minden gyalogszázad à 4 tisz, 150 fő legénység, minden géppuskásszázad à 4 tisz, 100 fő legénység — 8 géppuska.

1 távbeszélő-szakasz (1 tisz, 50 fő legénység),

1 műszaki század (4 tisz, 150 fő legénység),

1 pótkeretből.

Minden huszárezred áll: ezredparancsnokság,

2 osztályból à 1 osztálytörzs-, lovas- és 1 géppuskásszázadból (lovas-század 5 tisz, 100 fő legénység, minden géppuskásszázad 5 tisz, 100 fő legénység, 4 géppuska),

1 műszaki szakaszból (1 tisz, 50 fő legénység),

1 pótkeretből.

Ezen hadrendi összevonásnál irányelvül szolgáljon:

a) az összes leszerelőállomásokon — tehát ott is, ahol a fenti szervezet szerint helyőrségek vannak — erősebb különítmények tényleges tisztek vezetésé alatt állítandók fel kizárólag katonai javak őrzésére, helyi karhatalmi célokra és a csendőrség megerősítésére.

Ezek az őrségek még akkor is az állomáson maradnak, ha az ezred onnan máshova rendeltetnek.

b) A folyó évi 28.315/eln. 1. a. (irányelvek a leszerelés végrehajtására) számu rendelet II. fejezete szerint visszalartott idősebb évfolyambeli katonai személyek, az 1896. és ennél fiatalabb születésű évfolyambeli katonai egyénekkel fokozatosan pótoltassanak, hogy ezen idősebb évfolyambeli egyének leszerelhessenek.

c) A megalakuló ezredek létszámviszonyai a hadosztályon belül kiegyenlítendők.

d) Ezen kiegyenlítés után a létszám felüli emberek turnusokban ideiglenesen szabadságotlándók, például:

ha egy gyalogezred összlétszámát 2000 fővel tételezzük fel és az összevonás után 2500 fő áll rendelkezésre, úgy 500—500 ember 2 hetes turnusokban szabadságotlándó ez által 10 héten belül az egész állomány szabadságon volt és a turnus újból kezdődhetik.

Hasonlóan kell a tisztekkel is eljárni.

e) A kerület területén levő, de a hadrendben fel nem sorolt parancsnokságok, hatóságok, csapatok és intézetek, a feltétlenül szükséges személyzet és őrségek meghagyása mellett tovább működnek, hasonló intézetek összevonására, illetve feleslegessé vált intézetek megszüntetésére, mielőbb javaslat teendő. Megjegyzem, hogy a hadrendben felsorolt magasabb parancsnokságokon kívül egyelőre más egyéb magasabb parancsnokságok (pld. dandár-, hadosztály-, hadtestparancsnokságok) nem állítatnak fel.

f) Ezen összevonás után még bevonuló katonai egyének (a harcterekről elkésve hazajövő, hadifogságból hazatérő stb.), amennyiben az öt legfiatalabb korosztályhoz tartoznak, — továbbra is lakóhelyükhöz legközelebb eső póttést kiegészítőparancsnokságnál, ahol ilyen parancsnokságok nincsenek, az állomásparancsnokságoknál jelentkeznek, ott katonai egységekbe szervezettek és a kerületi parancsnokság intézkedése szerint a hadrendi alakulásokba bevonulnak.

g) végül gondoskodni kell, hogy a kerület területén működő katonai intézetek üzeme fenntartassék, amely célra a rendelkezésre álló 1896-os és ennél fiatalabb évfolyam legénysége igénybe veendő (pld. ruharaktár, gőzmosóda stb. stb.).

Budapest, 1918 november 12.

A másolat hitelül!

1921. augusztus 9.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Friedrich s. k.

államtitkár.

54. sz. melléklethez.

Magyar hadügyminiszterium.

29.867

Melléklet eln. i/a. 1918. számhoz.

Hadrend.

Hadosztály		Dandár		Ezred		Megjegyzés
száma	alakulási helye	száma	alakulási helye	száma	alakulási helye	
40.	Budapest	79.	Budapest	29.	Budapest	Gyaloghadosztályok
		80.	Kaposvár	30.	Kecskemét	
41.	Budapest	81.	Budapest	6.	Kiskunfélegyháza	
		82.	Veszprém	19.	Kaposvár	
37.	Győr	73.	Pozsony	1.	Budapest	
		74.	Nyitra	17.	Székesfehérvár	
39.	Kassa	77.	Kassa	20.	Nagykanizsa	
		78.	Miskolcz	31.	Veszprém	
23.	Szeged	45.	Szeged	13.	Pozsony	
		39.	Nagyvárad	18.	Sopron	
38.	Kolozsvár	75.	Kolozsvár	14.	Nyitra	
		40.	Szatmárnémeti	15.	Trencsén	
5.	Budapest	9.	Kassa	9.	Kassa	
		10.	Zalaegerszeg	11.	Munkács	
11.	Arad	21.	Debreczen	10.	Miskolcz	
		22.	Szeged	16.	Besztercebánya	
				5.	Szeged	
				2.	Gyula	
				4.	Nagyvárad	
				3.	Debreczen	
				21.	Kolozsvár	
				24.	Zilah	
				12.	Szatmárnémeti	
				32.	Dés	
				1.	Budapest	
				5.	Kassa	
				6.	Zalaegerszeg	
				7.	Pápa	
				2.	Debreczen	
				9.	Szamosujvár	
				3.	Szeged	
				4.	Arad	

Összesen:

Hadosztály		Dandár		Ezred	
gyalog	lovas	gyalog	lovas	gyalog	lovas
6	2	12	4	24	8

Magyar Hadügyminiszter.

32.204. szám.
eln. karhat. 1918.

Körrendelet

a Katona Tanács és a katonai bizalmiférfiak szabályozásáról.

A Katona Tanácsok megalakítását és a katonai bizalmiférfiak megválasztását minisztertanácsi határozat alapján elrendelem.

A Katona Tanács célja a forradalom vívmányainak biztosítása. A Katona Tanács ellenőrző szerv, mely tiszteket és katonákat egyenlően a népköztársaság minden polgárát megillető szociális védelemben részesít.

I.

A Katona Tanács demokratikus szervezet, mely az egész fegyveres hatalom minden tagjának általános, egyenlő és titkos választójoga útján alakul.

A Katona Tanácsot az illető helyőrség csapatai, intézetei stb. bizalmiférfi-testületei alkotják.

II.

Alosztályonként egy tisztet és négy legénységi bizalmiférfit választ a tisztikar és legénység együttesen. Lehetőleg minden szakaszra jusson egy bizalmiférfi.

A választás titkos szavazással az alosztály gyűlésén történik. A gyűlést demokratikus formák között kell lefolytatni, elnököt, jegyzőt kell választani és szótöbbséggel kell dönteni. A megválasztott bizalmiférfiakat igazolvánnyal kell ellátni. A bizalmiférfi mandátuma egy hónapra szól. Újabb megválasztás lehetséges. A megválasztott bizalmiférfiak kötelesek a rendes szolgálatukat továbbra is ellátni.

Ha az alosztály bizalmiférfi-testülete úgy találja, hogy valamelyik tagja nem méltó a tisztségére, a bizalmiférfi testületének határozata és javaslata alapján az alosztályparancsnok köteles tagsági hely betöltésére új választást elrendelni.

III.

Valamennyi alosztály bizalmiférfiai együttesen alkotják az osztály (zászlóalj) bizalmiférfi-testületét. Az osztályok bizalmiférfi-testületei együttesen alkotják a csapattest bizalmiférfi-testületét. A csapattest (kikülönített vagy önálló osztály) bizalmiférfi-testületi ügyeinek vezetésére kilenctagú végrehajtóbizottságot választ, amelynek két tagja tiszt. E végrehajtóbizottság egy tiszt és egy legénységi tagja mint főbizalmiférfi állandóan közvetlen kapcsolatban áll a helyőrségi Katona Tanács végrehajtóbizottságával.

Ugyancsak a bizalmiférfi-testületek választják a maguk kebeléből a tiszt és legénységi esküdtszékeket. Ezeknek az esküdtszéknek alakításáról és működéséről a „Hadsereg” új fegyelmének szabályozásáról szóló és e körrendelettel egyidőben kiadott 32.203/eln. karhat. 1918. számú körrendelettel intézkedik.

Az osztálytörzsek (zászlóalj)törzsek a bizalmiférfiak választásánál mindig a saját osztályuk második alosztályánál, csapattesttörzse pedig mindig a csapattest első alosztályánál választanak és választhatók.

A katonai intézetek, hatóságok 60—100 főnyi létszámig egy tiszt és négy legénységi, minden további 100 fő után újabb egy tiszt és négy legénységi bizalmiférfit választanak.

A 60 főnél kisebb létszámmal bíró intézetek stb. az állomásparancsnokságok a bizalmiférfiválasztás céljából akként vonják csoportokba össze, hogy a fenti létszám elérhető legyen.

Budapest helyőrségének valamennyi bizalmiférfia alkotja együttesen Budapest Katona Tanácsát. Ez a Katona Tanács teljes ülésén választja meg a Katona Tanács végrehajtóbizottságát, amely 6 tiszti és 9 legénységi állományú katonából áll.

Minden vidéki helyőrség hasonló módon megalkotja a maga Katona Tanácsát és annak végrehajtóbizottságát.

Ahol csak egy csapattest van, ott annak a bizalmiférfi-testülete és végrehajtóbizottsága egyuttal a helyőrség Katona Tanácsát, illetve annak végrehajtóbizottságát alkotja.

IV.

A vidéki Katona Tanácsok és a Budapesti Katona Tanács, valamint a hadügyminiszter és az ország valamennyi katonatanács között az érintkezést a Katona Tanács minisztertanácsi határozattal kinevezett kormánybiztos intézi. A Katona Tanácsok megalakulását a kormánybiztos megbízottjai útján ellenőrzi. A Katona Tanácsok működésének egységességét a kormánybiztos kiadandó közleményei útján biztosítja.

V.

A Budapesti Katona Tanács nyomtatványaihoz és ügyviteléhez szükséges pénzt a hadügyminiszterium, a vidéki Katona Tanácsok nyomtatványaihoz és ügyviteléhez szükséges pénzt a kerületi parancsnokságok utalják ki. Az illetékes kerületi katonai parancsnokság utal ki a helyőrségek Katona Tanácsai részére szükséges helyiségeket valamelyik laktanyában.

Minden csapattest és osztály köteles a kebelében működő katonabizalmiférfitestületeknek helyiséget rendelkezésére bocsátani.

Minden csapattest bizalmiférfi-testületének végrehajtóbizottságához és a helyőrségi Katona Tanácshoz a bizalmiférfiak közül a parancsnak egy tisztet és egy őrnököt az irdai munkák elvégzésére kirendel. Ezek minden más szolgálat alól mentesek.

VI.

A megválasztott bizalmiférfiak feladata a tisztikar és a legénység érdekeinek megvédése, de egyuttal a fegyelem fentartása és a tisztikar és a legénység harmóniájának elősegítése.

A bizalmiférfi-testület nem csorbíthatja a parancsnokok parancsnoklási jogát, ellenben joga és kötelessége ellenőrzésével minden katona szociális ellátásában közreműködni, jólétéről gondoskodni, a fegyelmi fenytő hatalom gyakorlásában közreműködni, tanácsot és felvilágosítást adni minden katonának, katonai vagy magánügyben, végül joga van örködni azon, hogy a fegyveres hatalom a népköztársaság megbízható támasza legyen.

VII.

A bizalmiférfirendszer nem változtatja meg a katona azon kötelezettségét, hogy a parancsot teljesítse. A parancsteljesítést a katona csak akkor tagadhatja meg, ha a parancs a büntetőtörvény értelmében tiltott cselekményt követelne, vagy ha nyilvánvalóan a népköztársaság érdeke ellen irányulna. Ellenben joga van minden katonának, hogy a kiadott parancs ellen annak teljesítése után az illetékes bizalmiférfi-testület útján panaszt emeljen.

VIII.

Minden panasz a bizalmiférfi-testület útján kerül az alosztályparancsnok elé. Az alosztály-bizalmiférfi-testület az ügy előterjesztésével egyidőben az elintézés módjára vonatkozólag a parancsnoknál javaslatot tesz. A parancsnok e javaslat figyelembevétel mellett az ügyet elintézi.

Ha az alosztályparancsnok az alosztály bizalmiférfitestületének javaslatával nem ért egyet, avagy ha a panaszos az elintézés módját sérelmesnek tartja, akkor ügye az osztály bizalmiférfi-testülete elé kerül, amelyről az osztályparancsnok az elintézés módjára vonatkozóan javaslatot tesz. Szükség esetén az ügy ugyanilyen módon a csapattest bizalmiférfi-testületnek végrehajtóbizottságának útján a csapattestparancsnok elé kerül.

Ha az ügy a csapattestnél sem nyerhet végleges elintézést, úgy az a csapattestparancsnok vagy a panaszos kívánságára a Katona Tanács végrehajtóbizottságához kerül, amely végső fokon a hadügyminiszter döntését kéri.

A parancsnok személye ellen irányuló panasz elintézésénél ez a parancsnok parancsnoki minőségében nem működhetik közre.

IX.

Minden csapattestnél jóléti bizottság alakítandó. A jóléti bizottság feladata minden tiszti, altiszti és katonai jóléti ügy szervezése és vezetése. Minden laktanyában található népvagyon leltározásának és gondozásának ellenőrzése további felügyelet és ellenőrzés a laktanya valamennyi üzemén. A jóléti bizottság tagjai hivatalból: a csapattest parancsnoka, a közéleti bizottság elnöke, az ezredorvosfőnök, az ezred jogügyi előadója, a legidősebb gazdasági tiszt, a csapattest segéd tisztje, a csapattest élelmező tisztje, a csapattest tiszti és legénységi főbizalmiférfia. Ezenkívül választott tagjai egy törzstiszt, két tiszt, két altiszt és két katona. A választott tagokat a csapattest bizalmiférfi-testülete választja. A jóléti bizottság elnöke a választott törzstiszt.

X.

E rendelet alapján és irányelvei szerint a bizalmiférfiak választása mindenütt azonnal megejtendő, a helyőrségi Katona Tanács mindenütt haladéktalanul megalakítandó. Minden bizalmiférfi-testület és minden Katona Tanács azonnal kezdje meg működését. Az első megbíztás 1919 január hó 15-ig tart; e napon és ezentul minden hó 15-én új választás tartandó.

Minden Katona Tanács megalakításáról, mindenkori elnöke nevééről és címéről a Katona Tanács kormánybiztosságát azonnal értesíteni kell.

Budapest, 1918. évi december hó 2-án.

A másolat hitelül!

1921 aug. 9.

Mayer László s. k., főlevéltáros.

Bartha Albert s. k.

magyar hadügyminiszter.

Kimutatás

a leszerelt, illetve tényleges szolgálatra visszatartott tisztekről és legénységről 1918 november hó 31-én.

Katonai kerület területén	Leszerelt		Tényleges szolgálatra visszatartott		Megjegyzés
	tiszt	legénység	tiszt	legénység	
	száma		száma		
Budapest	8689	214.824	2197	11.371	
Szeged	1422	65.669	339	4.827	
Pozsony	2094	118.402	1531	9.269	
Kassa	3059	116.009	853	7.801	
Kolozsvár	1502	48.918	590	1.460	
Összesen :	16.766	563.822	5.510	34.728	

Kimutatás

azon esetekről, amelyek a forradalom következtében kincstári és állami javak pusztulását idézték elő.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
29583 eln. I. b.	1918 XI. 9.	K. u. k. Bevollm. in der Dobrudscha Románián keresztül vonuló csapatok felszerelésüket visszahagyják, vagy eladják.
717113 I. b.	1918 XI. 10.	Intendz. d. k. u. k. Grpkmdos Siebenbürgen jelenti, hogy a fegyverletételi parancs után az összes parságok legénysége elszéledt, katonai javak, gazdaságok élő és holt felszerelése őrizetlen maradt, ezeket a lakosság széjjelhordta. Kár 7—8 millió korona.
726476 I. b.	1918 XI. 14.	Ers. Bt. d. k. u. k. Beb. Art. Rgts. 7. jelenti, hogy katonákból és csőcselékből álló tömeg az aradi Csála tábort megtámadta, azt kirabolta. Erre saját legénység is csatlakozott a fosztogatókhoz és a lezárt ruha-, felszerelési- és ételmezési raktárakat is kirabolta. Lovak gazdáknak adattak ki. Csőcselék a tábort felgyújtotta.
725486 I. b.	1918 XI. 18.	Romániából visszatérő katonaság felszerelését stb. eladja, lovakat szétkergeti.
724646 karh.	1918 XI. 19.	Várpalotai csap. gyak.-térparság jelenti, hogy legénység elszéledt, ágyneműt, felszerelést, fegyvert magával vitt. Csőcselék szekereket, építési stb. anyagot elhordott. Nemzetőrség több ízben maga is részt vett ebben.
728005 I. b.	1918 XI. 22.	Jegyzőkönyv a Tiszaborkuton lévő 705. sz. visszatérő táborban előfordult visszaélésekről, amely szerint az ételmezési hivatal vezetője az összes szénakészleteket egy ottani lakosnak átadta, másoknak élőállatokat és élelmicikkeket adott, maga távozáskor sokat elvitt.
725559 I. b.	1918 XI. 23.	Piliscesabai tábort egész személyzete elhagyta s a kincstári javakat a lakosság elhordta.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
<u>732917</u> I. b.	1918 XI. 29.	Nagyszebeni állomásparság jelenti, hogy Romániából visszatérő katonaság felszerelési tárgyait részint maga adja el, részint csőcselék őket kirabolja. Karhatalom rablásban maga is résztvesz.
<u>1202</u> I. b.	1918 XII. 3.	Kolozsvári Máv. üv. összefoglaló jelentése szerint XI/28—XII/1-ig több állomáson az áruraktárak, megrakott vasuti kocsik és szállítmányok kiraboltattak. Erzsébetvárosi román nemzeti tanács több vagon cukrot és tartány petroléumot lefoglalt.
	1918 XII. 7.	A Hü. karhat. oszt. összefoglaló helyzetjelentése szerint a kolozsvári kat. ker. parság területén a lakosság több földbirtokost és kincstári birtokot kifosztott.
<u>742204</u> I. b.	1918 XII. 4.	Tiszaborkuti állomásfőnök jelenti, hogy a ruházati és anyagfelszerelésből a lakosság nagy mennyiséget maga között szétosztott, elhordott.
<u>717377</u> I. b.	1918 XI. 15.	A nezsideri fogolytábor őrlegénysége nov. első napjaiban elszéledt; úgy ezek, mint foglyok, sőt lakosság kincstári javakat, felszerelési tárgyakat elhordtak. Visszamaradt kincstári javak (több millió korona értékben) részint megbízhatatlan nemzetőrség felügyeletére bízva, részint nezsideri nemzeti tanács határozata szerint felhasználattak.
<u>728440</u> I. b.	1918 XI. 25.	
<u>746702</u> I. b.	1918 XII. 25.	
<u>1136</u> N. Kr.	1918 XII. 17.	Magy. nemz. őrség képv. testülete jelenti, hogy fegyvert és lövészert a román nemzetőrség ellenszegülése miatt nem szállíthatott. A volt 22. cs. és kir. helyőrs. kórház gyógy- és kótszereit nemzeti tanácsok és polg. hatóságok lefoglalták.
	1918 XII. 21.	Hü. karh. oszt. összefoglaló napi jelentése szerint egyes helyeken a kirendelt karhatalom legénysége önkényűleg elhagyta helyét. Volt 9. h. h. ezr. és kolozsvári tüzérezr. legénysége románok elől való visszavonulás hírére saját raktárait kifosztotta.
<u>30013</u> I. b.	1918 XI. 10.	Kassai ker. hadbiztossága jelenti, hogy nyiregyházi néptanács az ottani II. számú tartalék-kórházat önhatalmulag feloszlatta, készleteit lefoglalta és részben felhasználta.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
719515	1918	Gyulafehérvári állomásparancsnokság jelentése szerint, az ottani élelmezési raktárt a román nemzeti tanács lefoglalta, fosztogatások kezdetüket vették.
<u>716691</u> I. b.	1918 XI. 14.	Magy. száll. vez. a szászvárosi állomás jelentése alapján közli, hogy az ottani román nemzeti tanács elküldésre készen álló 29 tartányu kocsí benzint lefoglalt.
<u>733999</u> I. b.	1918 XI. 23.	11. honv. pótzlj. parsága jelenti, hogy a pótzlj. raktár Jászberényben a nemzetőr-zászlóalj által erőszakkal elvitetett.
<u>759442</u> I. b.	1918 XII. 12.	Szegedi katonai parancsnokság jelenti, hogy lippai tartalékos tiszti iskola fűlszerelési tárgyainak nagyrésze az ottani magyar, német és román nemzeti tanácsok követelésére a községi előljáróság által elosztatott.
<u>745319</u> I. b.	1918 XII. 10.	Kassai ker. parság leszerelési kirendeltsége jelenti, hogy felsővisói járásban az összes kincstári javak fölött a fősztogabíró rendelkezik és azokat értékesíti.
<u>720621</u> I. b.	1918 XII. 20.	A Romániából visszavonuló szállítmányok vonatát, miután a csapatok fegyvereiket a vörstoronyi magyar gárdakülönítménynek átadták, a Nagyszében környékén lévő oláh lakosság baltákkal és fegyverekkel megtámadta, a vonatokat kirabolta, lovakat és egyéb felszerelést elvett, sőt a legénység lábbelijét is elkobozta.
<u>748774</u> I. b.	1918 XII. 17.	A nagykanizsai állomásparancsnokság jelentése szerint e hó 12-én este az ottani Frigyeslaktanya legénységének egy része a pótrakfárt megrohanta és fosztogatni kezdte. A kivonult készülség és a fosztogatók között lövöldözés támadt, számosan megsebesültek. Az elrabolt kincstári javakat kézrekeríteni nem sikerült.
<u>749515</u> I. b.	1918 XII. 18.	Nov. 4-én a lakosság a szászsebesi lovassági laktanyában elhelyezett lókörházat megrohánva, az ott lévő összes lovakat, élelmet, kórházi és egyéb felszereléseket elhordta.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
<u>713376</u> I. b. <u>Bel. kez.</u> 53.	1918 XI. 27.	<i>II. sz. mozgó ellenőrző-bizottság:</i> A volt cs. és kir. 4. hegyi pótüteg ágyneműi elhordattak. A tétényi lőtér berendezésének faanyagát megfelelő őrizet hiányában állandóan lopják. A honv. táviró- és távbeszélő-keret ruházati felszereléseit, ágyneműit és fegyvereit a citadellából okt. 31-én éjjel az elszéledő legénység magával vitte.
	1918 XII. 20.	<i>IV. sz. bizottság.</i> Az élelmezési és honvédelelmezési raktár főépületéből a csöselék ágyneműt, ruházatot, kenyér-, liszt- és sókészleteket, továbbá rumot és cognacot nagy mennyiségben elvitt, az ittas tömeg a hadfelszerelési raktárban is nagy károkat tett.
<u>Bel. kez.</u> 56.	1918 XI. 25.	<i>VII. sz. bizottság.</i> A Ferencz József honv. gyal.-lakt. több raktárhelyisége kifosztatott. József főhg. h.-lovassalaktanya összes raktárai, tisztai étkezde, tisztek podgyásza kifosztatott. A honv. Ludovika Akadémia fegyvereit, ruházati és élelmezési cikkeit nagy tömeg, főképp katonák, elrabolták. A honv. központi ruhatár készletéből a csöselék teherautókkal cipőket, ruha- és ágyneműt rabolt el nagyobb mennyiségben.
<u>Bel. kez.</u> 64.	1918 XII. 3.	<i>X. sz. zizottság.</i> Székesfehérvárott az élelmező-raktár készleteiből nagymennyiségű kenyér és főzöliszt, továbbá lóeleség stb. raboltatott el.
<u>Bel. kez.</u> 110.	1918 XI. 27.	<i>XI. sz. bizottság.</i> Kecskeméten a tartalékkórházból nagymennyiségű lepedőt, a volt cs. és kir. 13. huszárezred anyagkészletéből felszerelési tárgyakat stb. vittek el. A volt 38. gyal.-ezr. Budapesten és környékén volt raktárait jórészt kifosztották. Az első kecskeméti konzervgyár r.-t.-nak almaiz előállítására kiutalt 1155 q. cukorkészlet felét a nemzeti tanács lefoglalta és elvittette. Szolnokon a visszatérő 68. gyal.-ezr. legénysége ruházatán kívül, felszerelését is jórészt magával vitte. Az állomáson a karhatalmi őrség a vasuti kocsiknak és raktáraknak kifosztását nemesak megakadályozni nem tudja, de gyakran maga is részívesz ebben.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
Bel. kez. 110.	1918 XI. 27.	Cegléden nov. 1-én a vasuti állomáson elszállításra váró vagonokból a berakott liszt nagyrészt elrabolták. Nagykőrösön az áll. méntelep raktárait nov. 1-én a csöcselék megtámadta és a hozzájuk csatlakozott legénységgel teljesen kifosztotta. Jászberényben a 29. honv. gyal.-ezr. raktárait nov. 1-én és a következő napokon a csöcselék és katonaság teljesen kifosztotta. Örkény község és Örkény táborban az ottilév csapatok elszéledésük előtt a raktárakat feltörték s a főszerelési- és élelmicikkeket elvitték. A még meglevő anyagok a nemzetörség megbízhatatlansága folytán szintén veszélyeztetve vannak.
Bel. kez. 65.	1918 XI. 26.	<i>IX. sz. bizottság.</i> A kórházakból Budapesten és környékén az elszéledő betegek az ágyneműt és ruházati cikkeket nagy mennyiségben elvitték. A legnagyobb károk a 4. sz. tartalékkórházban és a Timót-utcai utókezelő intézetben keletkeztek.
Bel. kez. 95.	1918 XII. 8.	<i>VI. sz. bizottság.</i> Az Andrássy-laktanyában volt tüzérségi alakulatok raktárai nagyrészt kifosztattak. A megóvóhely (anyaggyűjtő parság) raktárai Cinkótán (Ehmann-telep) jórészt kifosztattak. A XI/30-ig felügyeletet teljesítő rákosszentmihályi kirendeltség vezető és utmutató szerepét játszotta a fosztogatásoknál. Rákosszentmihályon az ott volt kat. alakulatok raktárai jórészt kifosztattak.
Bel. kez. 81.	1918 XII. 8.	<i>Ellenőrző-bizottság Komárom.</i> A volt es. és kir. 19. vad.-zlj. raktárait és készleteit részint szállítás közben fosztották ki, részint az őrzéssel megbízott nemzetőrök törték fel. Elloptak nagymennyiségű ruha- és bőrneműt. Kisebbszámú fosztogatásokon kívül, amikkel katonai raktárak károsodtak, a vasuti állomáson 229 vagon törték fel és fosztották ki. Ebben a nemzetörség és a vasuti személyzet is segédkezett.
Bel. kez. 83.	1918 XII. 7.	<i>Ellenőrző-bizottságok Sopron.</i> A sopronyéri fogolytábor készleteit és felszerelését, (élelmicikkek, ágynemű, ruházati cikkek) a lakosság elrabolta.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
Bel. kez. 83.	1918 XII. 7.	A Pándorfalun volt repülőtelep felszerelését jó- részt a legénység eladta a lakosságnak, a meg- maradt anyagot, szerszámokat stb. ugyancsak a legénység biztatására a lakosság széjjel- hordta.
Bel. kez. 117.	1918 XII. 16.	Dec. 13-ról 14-re éjjel a katonai rendőrség raktáraiba betörték és nagymennyiségű kincstá- ri holmit elloptak. Tettesek a rendőrség tagjai voltak.
Bk. sz. 94.	1918 XII. 4.	<i>Ellenőrző-bizottság Pozsony.</i> A pöstyéni katonai fürdő és ruharaktár kész- leteit november hó első napjaiban részben a lázongó tót lakosság vitte el, részben az ott megalakult tót nemz. tanács osztotta ki. A volt 72. gy.ezred lábbadozó-osztagának kész- leteit ennek parancsnoka a cseklészi községi jegyzőnek és bírónak adta át, rájuk bízva a tábor őrzését. A visszahagyott tárgyak egy- részét a jegyző és bíró elárverezte, másik ré- szét a lakosság maga hurcolta el.
Bk. sz. 112.	1918 XII. 10.	<i>Kassai 6. számú ellenőrző bizottság.</i> Nyiregyházán a 2. sz. tartalékkórház fehé- nemű-, cipő- és ruhakészletét a kórházban lévő betegek és beosztottak legnagyobbbrészt elhordták, az élelmiszereket pedig a nemzeti tanács vette át.
Bk. sz. 116.	1918 XII. 11.	<i>Pozsonyi 2. számú ellenőrző-bizottság.</i> A dunaszerdahelyi fogolytáborból a lakosság és nemzetőrség, részben betörés, részben foszto- gatás útján 2—3 millió értékben kincstári anyagot elhordott.
	1918 XII. 7.	<i>Aradi 1. számú ellenőrző-bizottság.</i> A katonai anyaggyűjtő- és leszerelő-állomás raktárai a pályaudvaron, a vasúti biztosító- rség megbízhatatlansága következtében ismét- elt lopásoknak és fosztogatásoknak volt ki- téve, ezekben a fosztogatásokban a vasúti szem- élyzet és a nemzetőrség tagjai is résztvettek. Főként lovakat, felszerelési anyagot és élelmi- szert loptak el. A segédszolgálatos század kincstári felszerelé- séből kb. 500 drb. ruhát, bakancsot és 500 drb. takarót vittek el.

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
	1918 XII. 7.	<p>Az élelmezési raktárnak az aradi várban lévő anyagát a szerb megszálló csapatok elől oly rövid idő alatt kellett kiüríteni, hogy rendszeres átköltözés lehetetlen volt. A közreműködő teherautók vezetői és a várba bebocsátást nyert polgári egyének nagymennyiségű élelmi-szert és tüzelőfát loptak el.</p> <p>Az ágyraktár készleteinek felét ugyancsak a kiürítés alkalmával ellopták. Teljesen kifosztott a lövölde felszerelése is.</p> <p>Az aradi repülőtér készleteit és felszerelését a szomszéd községek lakosai elhordták, a műszaki raktárból és műhelyből a készleteket és szerszámokat maga a legénység vitte el.</p>
Bk. sz. 132.	1918 XI. 29.	<p><i>Budapesti 1. számú ellenőrző-bizottság.</i></p> <p>A XVII. helyőrségi kórházban a forradalom első napjaiban kb. 550 ember, részint betegek, részint beosztott legénység megszökött és ez alkalommal magával vitte ruházata és ágyneműjén kívül a raktári tárgyak nagyrészét is. A kórház kezelésében állott Radeckzy-laktanyát a tengerész nemzetőrség foglalta el.</p> <p>A tart. tisztitanfolyam felszerelését és készleteit Pilisecabán az ott elhelyezett bosnyák katonaság a lakosság segédkezése mellett elrabolta, a katonák a rabolt holmit a lakosságnak eladták. A császárfürdői utókezelő intézet anyagának egyrésze a fosztogatás és az elszéledő betegek révén eltűnt.</p>
Bk. sz. 46.	1918 XII. 10.	<p><i>Ellenőrző-bizottság Veszprém.</i></p> <p>A hajmáskéri fogolytábor, továbbá a 2. sz. őrszázalój készleteiben a forradalom első napjaiban történt fosztogatás által, melyekben úgy a legénység, mint a környékbeli lakosság résztvett, a ruházati, felszerelési, fegyverzeti cikkekben nagy hiány állott be.</p> <p>A volt veszprémi 31. sz. gy.-e. elszéledő legénysége a raktárak feltörése után nagymennyiségű ruhát és felszerelési cikket vitt magával. A 6. tábori tüzér-pótüteg Sümegen a csöcselék és a legénység által kifosztott.</p>
755141 1. b.	1918 XII. 20.	<p><i>IX. számú ellenőrző-bizottság Máramaros-sziget.</i></p> <p>A máramaroszigeti katonai üzemekben és raktárakban részint a forradalom első napjaiban, részint az elrendelt kiürítés idején úgy a lakosság, mint az egyes csapatok és intézetek stb. legénysége kincslári javakban fosztogatás útján nagy kárt tett.</p>

A beérkezett jelentés		
száma	kelte	rövid kivonata
755141 1. b.	1918 XII. 20.	Különösen felemlítendő a cs. és kir. kísértő különítmény, amelynek legénysége egy szakaszvezető vezetésével betört a különítmény raktárába, onnét élelmiszert, az összes fehérneműt, bakancsot, a szomszédos irodahelyiségből pedig egy kézipénztárt elvitt.
	1918 XII. 20.	X. számú ellenőrző-bizottság Rahó. A 820. számú tábori kórház készleteit a forradalom után feloszolva, a telepes-fehértataki előljárásnak adta át. Ez a készletekből részint a hazatérő katonákat, részint a község szegény lakosságát élelmezte, egyrészt az anyagnak értékesítette. Az átvett pénzből a nemzetőrség illetményeit fizette. A 705. számú visszatérők táborának élelmiszerkészleteit és felszereléseit a rahói főszolgabíró tartotta vissza.
	1918 XII. 11.	Ellenőrző-bizottság Máramarosziget. A katonai tart. kórház felszerelésének kb. 40%-át elvitték részben az engedély nélkül távozó betegek, részben felfegyverzett csőcselék és katonák.

Bizonyítékok

a szerb megszálló csapatok által a belgrádi fegyverszüneti határozványok be nem tartására vonatkozóan.

1918 november hó 18-án az igazságügyminisztériumban Berinkei igazságügyminiszter és Bartha hadügyminiszter megbeszélést tartottak, melyen megállapították a szövetségesek balkáni hadseregeinek főparancsnokságához intézett jegyzékszövege.

Mint sérelem a következő 14 pont szerepelt:

1. A szerb csapatok átlépték a demarkációnális vonalat;
2. megbénítják a közigazgatási hatóságok működését a kiürített területeken;
3. a vasuti anyagot lefoglalják;
4. a pécsi szénbányákat birtokba veszik;
5. megszakították az összeköttetést a krassószőrénymegyei bányákkal és vasművekkel;
6. az összes élelmiszereket megtérítés nélkül lefoglalják;
7. a demarkációnális vonalat nemcsak katonai vonalnak, hanem gazdasági határnak is tekintik, amelynél gazdálkodásunk szárait elvágják;
8. ellenőrzési jogukat cenzura behozatalára használják fel, a budapesti lapokat elkobozzák, a kormánytáviratokat cenzurázzák;
9. a magán- és hivatalos leveleket felbontják, azokból az értékeket kiszedik;
10. a közigazgatási és rendőri szolgálatot megbénítják, csendőröket, nemzetőröket, polgárőröket lefegyvereznek;
11. a vasuti személyforgalmat engedélyhez kötik;
12. a pécsi katonai iskolában katonai tantárgyak tanítását eltillják;
13. a 21—30 év közt levő magyar állampolgárok a szerb hadseregbe soroztatnak;
14. a szerb katonai csapatok parancsnokai löbb izben kijelentették, hogy magukra nézve a belgrádi fegyverszünetet kötelezőnek nem tartják.

Az egyes pontokra vonatkozó bizonyítékok a következők:

(Az eredeti ügyiratok összegyűjtve a H. M. katonai politikai osztályánál őriztetnek.)

1. ponthoz:

Távirat

a Hadügyminisztérium első osztályának,

Szekszárd, nov. 14.

Budapest.

Szerb csapatok Bátaszék községet ma délelőtt 8 óra 30 perckor megszállták.

Szekszárdi csendőrszárny.

2. és 14. ponthoz:

Telefonjelentés

1918 november hó 10-én d. e. 10 órakor.

Nagybecskereki alispán jelenti, hogy Pancsovát megszálló szerb katonai parancsnokhoz kiküldött egy csendőrszázadost és egy vármegyei tisztviselőt, hogy szándékuk felől tájékozást szerezzen és aszerint intézkedjék. A parancsnok kijelentette, hogy a fegyverszünetet nem ismeri el, mert

a szerbekkel ilyen nem kötöttek. Bejelentette továbbá, hogyha rendelkezésének ellenszegülnek, ellenséges indulattal jön, míg ellenkező esetben a közrend fentartásáról gondoskodik s a lakosságnak bántódása nem lesz.

Parancsnok (Petár Vuk Arascik, százados) a vármegyei közigazgatásból a szerb elemeket megtartja, többieket elmozdítja.

Azonnal intézkedést kér, hogy a csendőrök elvittessenek, német katonák elszállíttassanak, Torontál vármegyéjét a szerb királyság alkotó részének tekintni s ennek megfelelően közigazgatást átszervezi. Alispán értesülése szerint ma mintegy 25.000 főnyi szerb katonaság fog Magyarországra területére lépni. Hadügyminisztérium 29.467/eln. kp.

Pécsi Nemzeti Tanács telefonjelentése :

1. A dárdai szerb parancsnok kifogást emelt az ellen, hogy a demarkációs vonalon belül a 21 éveseket és ennél fiatalabbakat behívják, azt mondva, hogy a magyar államnak ehhez nincsen joga.

2. A pálmonostori postahivatalt az ottani szerb parancsnokság utasította, hogy a demarkációs vonalon kívül semmiféle postai küldeményt, még leveleket sem továbbíthat.

Mint hogy Pécs a demarkációs vonalon belül fekszik és várható, hogy ezt a rendelkezést ott is foganatosítják, sürgős intézkedést kér a Nemzeti Tanács, hogy a postaforgalom fentartható legyen. Az intézkedésről pedig a pécsi Nemzeti Tanács telefonértesítést kéd. 1918 XI.19.6 óra 5 perc.

3. és 5. ponthoz.

A temesvári üzletvezető

jelenti, hogy a szerb parancsnok a következő rendeletet adta ki :

A szerb kir. kormány nevében a mai napon átvesszem a bánáti vasutak parancsnokságát.

Felhívom az egész vasuti személyzetet, hogy mindenki maradjon továbbra a helyén, szolgálatát az én utasításom értelmében továbbra is teljesítse.

Minden egyes alkalmazott utasítandó, hogy szolgálatát a fennálló utasítások értelmében a legpontosabban teljesítse.

Az összes illetmények, mihelyt a szerb vasuti igazgatóság kiküldöttjei megérkeznek, a legrövidebb időn belül rendezve lesznek.

A vonatok közlekedését a holnapi naptól én szabályozom.

Az időszámítás az én órám szerint igazítandó. Minden állomásra egy a magyar és szerb nyelvet tökéletesen bíró személy lesz kiküldve.

A személyzetet kik kell oktatni, hogy az anyaggal a legtakarékosabban bánják.

A vasuti távirtda- és telefonhálózat azonnal helyreállítandó.

Bánáti parancsnokság :

Jokinovic Dusan alezredes, s. k.

Az 1918. évi 30.723 eln. 10. 918. Hüm. számú jelentés másolata :

A szabadkai üzletvezetőség jelentése szerint a szerbek Ujvidék állomáson kocsikban és raktárakban álló árukat, továbbá a vasuti személyzet jóléti készleteit, nemkülönben a személyzet részére kiszolgáltató tüzelőanyagokat lefoglalták és a raktárakat lezártatták. A vasuti személyzet helyzete tarthatatlan. Az állomásfőnökök felmentése és szerb nemzetiségű tiszttel való pótlása kilátásba helyeztetett. Sőt vasuti személyzet internálása van tervbe véve. A személyzet magatartása szolgálati szempontból türethető, kivéve a mozdonyvezetőket, fűtőket, kik szolgálati helyüket el akarják hagyni. Ujverbász állomásfőnökének jelentése szerint az ottani cukorgyárat 30 főből álló felfegyverzett szerb fogoly megszállotta. Forgalom lebonyolítása Szabadka és Ujvidék között csak korlátozott mértékben és nagy nehézséggel történik, mert minden vonat indítása előtt a mozdony és szerelvény visszaküldése iránt az ujvidéki állomásfőnök útján a szerb parancsnoksággal kell tárgyalásokat folytatni. 1918 XI. 17.

Vázsonyi s. k.

4. ponthoz :**Telefonjelentés.**

November 19-én a magyar szállításvezetőség főnöke, Julier alezredes, jelenti, hogy a szerb megszálló csapatok megszállták és lefoglalták a pécsvidéki bányatelepet és nem engedik meg, hogy Pécsről szén elszállíttassék.

6. ponthoz :**Pécsi alispán jelentése.**

Tudomás és megfelelő intézkedhetés végett bejelentem, hogy Dárdára ma reggel bevonult — hat ágyuból és 200 emberből, 11 tisztből és 150 lóból álló szerb tüzérség. Parancsnoka, Zvinic alezredes, a következő átiratot intézte a főszolgabíróhoz :

„A helybeli malom buzakészletével együtt rekvirálva van azon szerb csapatok részére, melyek ezt az országot megszállják. Elrendelem, hogy a malom továbbra is üzemben maradjon és abból ettől a perctől kezdve semmit kivinni nem lehet. Ezen rendelet végrehajtására szerb őrséget rendeldek ki.“

Dárdai és bélyei pékeket is magának foglalta le, úgy hogy az ottani nemzetőrség élelmezése is veszélyeztetett.

Pécs 1—3003 121 15 9/30—3744—eln.

Stenge alispán, s. k.

Telefonjelentés.

1918 XI. 16.

A szabadkai 6. honv. gyalogezred pótzászlóalja este 9h-kor Péter ezredes vezetése alatt bevonult Kiskunfélegyházára.

A szerbek 13-án este 7 óra után a laktanyát elfoglalták. A kincstári készletekből, valamint élelmicikkekből semmit ki nem adtak, még a legénységnek sem. Rendkívül nagy élelmiszerkészlet, az összes ruházat és felszerelés maradt ottan. A tiszték csak a személypodgyászukat tudták megmenteni, az irodáknak egy részét lehetett csak elszállítani. Készletek átvételének elismerését úgy ök, mint a hatóság (kormánybiztos) megtagadta. Az elindulásra, az internálás kilátásba helyezése mellett, mindössze 12 óra állott rendelkezésre. Szállítási eszközök hiányában különben sem lehetett volna kincstári javakat elhozni. Hadügyminiszterium 30.640/eln. kp.

Vitkay alezredes s k.

Ujvidéken álló szénmel megrakott uszályok, melyeket a szerbek lefoglaltak.

1918 november 5-én.

A hajózási kormánybiztos jelentése :

Sík. 7.	3600 q
Gf. II.	3500 q
6539.	5100 q
28.	2200 q
Mftr. 766.	3900 q
Mftr. 782.	3400 q
Sík. 2.	4200 q
Mftr. 657.	4800 q
ad. 22.	540 q
66.192.	300 q
sd. 55.	900 q
DDG. 356.	2300 q
Mftr. 748.	3800 q
SD. 127.	2200 q
Mftr. 629.	1000 q
65.101.	4200 q
sd. 101.	4300 q

Gd. 11.	3500 q
sd. 11.	3500 q
DDG. 7420.	200 q
67.195.	4300 q
DDG. 206.	350 q
DDG.	4800 q
DDG. 92.	300 q
DDG. 82.	230 q
DDG. 678.	4500 q

A zombori tartalékkórház parancsnokának jelentése :

Szerbek 1918 november 13-án éjjel Zomborba bevonultak.

November 15-én déielőtt a volt közös hadsereg laktanyáját kincstári és magánvagyonával együtt lefoglalták. Ugyanekkor a tartalékkórház egész pénzkészletét (kb. 50.000 koronát) magukhoz vették. Szintugy lefoglalták a helyőrségi beszerzési csoport készletét (Garnisons-Menage), mely magánintézmény. A lefoglalt áruk értéke kb. 250.000 korona. Kijelentették, hogy a készleteket megtérítés nélkül Szerbiába fogják szállítani. A beszerzési csoport vezetőjét leartóztatással fenyegették, mert pénzkizutalást eszközölt, dacára annak, hogy Zombor már a szerbek által megszállott területhez tartozott.

A szerbek parancsnoka Ilies őrnagy volt.

Budapest, 1918 november 20-án.

Dr. Benedikt Vilmos
főtörzsorvos, s. k.

7. ponthoz :

Jelentés.

XI/18-án a Szabadkára kiküldött *Stielly* Walter vkt. százados jelentette, hogy a magyar államvasutak ottani állomásfőnökétől értesült, hogy a megszálló szerb csapatok parancsnoka megtiltotta, hogy a demarkációs vonaltól északra fekvő területekre áru továbbíttassék.

Ugyanezt jelentette XI/19-én Pleskovits Lázár dr. szabadkai kormánybiztos is.

8. ponthoz :

Telefonjelentés.

Zomborból a következőket jelentik :

Katonaságnak szóló táviratokat ne adjanak le, mert az ottani szerb cenzor mindent cenzuráz.

Nemzetőreinket lefegyverezték, polgárőrséget széjjeloszlatták. Az itteni lakosok szerb zászlókat tüztek ki. Egyelőre nincs semmiféle katonai erő és ha lázadás ütne ki, nincs aki minket megvédjen.

Pleskovits Lázár dr., a szabadkai kormánybiztos XI/19-én és a Szabadkára kiküldött *Stielly* Walter vkt. szds. személyesen jelentik, hogy Szabadkán a szerb megszálló csapatok parancsnoksága sajtócenzurát létesített (a Bács megyei Napló november 19-iki eredeti és cenzurázott száma az eredeti üggyiratokhoz csatoltatott). Szintugy cenzura alá helyezte a szerb parancsnokság az összes magán- és állami táviratokat is. Az interurban telefonbeszélgetéseket a szerb parancsnokság külön engedélyéhez kötik.

9. ponthoz :

A szabadkai kormánybiztos

jelenti, hogy a szabadkai postánál működő szerb cenzura az összes állami és magánleveleket felbontja. (Két ily felbontott boríték az eredeti aktákhoz csatoltatott.) Bankok jelentése szerint azok már nem mernek postán csekkeket küldeni, mert a szerb cenzura kiszedi azokat.

10. és 14. ponthoz :**Távirat.**

200 főnyi szerb csapat Pancsovát elfoglalta, előőrseit Cserépaljáiig előretolta. Nagy Lajos százados Pancsován érintkezésbe lépett a szerb parancsnokkal, ki kijelentette, hogy Szerbia magát Magyarországgal hadban állónak tekinti. Az általa elfoglalt területen a csendőrséget lefegyverzi és hadifogólyként kezeli. Versec szintén szerb csapatok által elfoglaltatott. Ennélfogva a csendőrségnek a szerb előnyomuláshoz mérten a fokozatos visszavonulás elrendeltetett. Orsovai szárny Karánsebesre vonul vissza, ott gyülekezik. Pancsovai szárny és verseci szakasz Temesvárra vonul és ott gyülekezik. Nagybecskerekétől délre fekvő őrsök Nagybecskereken és Zsombolyán gyülekeznek.

Orsován német csapatok négy ágyúval és számos gépfegyverrel védőharcra készülnek. 1918 XI. 10. Hadügyminiszterium 29.467/eln. kp.

Csendőrkerület, Szeged.

Telefonjelentés.

a) Lugos jelenti 1918 XI. 13. :

4 tiszt és 150 szerb katona bevonult a városba. A rendőri szolgálatot ellátó nemzetőrséget feloszlatták, pedig ilyen alakulások fentartásához a magyar államnak a rend fentartása érdekében joga van.

b) Garab százados telefonon jelenti, hogy Szabadkától és Bajától délre eső őrsőknek az állomáshelyüket el kell hagyni és a közbiztonsági szolgálatot a bevonuló szerb katonaságnak kell átadni. A berendezési tárgyakat leltár szerint a szerbek a helyi hatóságokkal együtt átveszik. Az elvonulásra 4—5 napi idő adatott.

Garab százados az elvonulásig Szabadkán marad és azt lebonyolítja. Szabadkai őrsnek délután 5 óráig kell elhagyni állomáshelyét.

Legénység fegyverzetét a szerb parancsnokságnak adja át, magánholmijával és élelmezési készletével elvonulhat.

Az elvonuló legénységet a kecskeméti szárny területén fogom ideiglenesen felhasználni.

Szabadkán hatóságok ma délután teszik le az esküt a szerbeknek.

Baris ezredes s. k.

Magyar III. csendőrkerületi parság.
8916. szám/sgt. 1918 XI. 16.

11. ponthoz :**A szabadkai szerb kir. parancsnokság 26. sz. parancsa.**

A szabadkai szerb kir. parancsnokság.

Szabadka város és környéke lakosainak.

A szerb hadsereg megszállotta Szabadkát és környékét.

Az illetékes katonai hatóságok rendelkezése folytán Szabadka város térparancsnokává kirendeltem.

A katonai közrend és közbiztonság érdekében, mint a helyi katonai parancsnok elrendelem :

1. Hogy az egész polgári lakosság rendes polgári foglalkozásához és munkájához térjen vissza.

2. Hogy Szabadka város minden lakosa haladéktalanul, de legkésőbb november 19-ig déli 12 óráig, a tanyai lakosok és a környékbeli falvakban pedig f. évi nov. 23-ig déli 12 óráig mindennemű fegyvereket, valamint az összes hadi és kincstári anyagokat szolgáltatassák be a helybeli állomásparancsnokság raktárába (volt szabadkai honvéd gazdasági hivatal, Lenkei-utca).

Ez alól kivételnek régiségzámba menő és vadászfegyverek. Egyesek, akik bármi okból szükségesnek vélik fegyverüket továbbra is birtokukba tartani, kötelesek az igazolványért a városi rendőrkapitánysághoz, a községbeli egyének pedig az illető községi előljárósághoz fordulni, amely azután

megerősítés végett a volt közös huszárlaktanyában székelő katonai állomás-parancsnokságnak bemutatandó.

3. A legszigorubbán tilos az izgató és nyugtalanító hírek terjesztése, amelyek alkalmasak a fennálló rend és közcsend megbolygatására.

A hírlapoknak tñs hadseregünk mozdulatairól, valamint olyasmiről irni, ami rossz vért szűlné a lakosság körében, amely megbolygatná ugy a közcsendet, mint a katonaság és a nép közti jó viszonyt.

4. További intézkedésig a lakosság éjjel 11 óra után az utcákon csak a legszükségeseb esetben tartózkodhatik.

5. Egyík helységből a másíkba való utazás csakis a városi rendőrkapitányaság által kiállítandó írásbeli igazolvánnyal történhetík, amely megerősítés végett hozzám terjesztendó.

6. A volt osztrák-magyar hadsereg összes leszerelt tiszjei, akik itt maradtak és ezidőszert egyenruhát viselnek, kötelesek nálam jelentkezni az egyenruha viselésének megengedése végett.

7. Aki ezen rendeletem ellen vét, katonai törvény szigora szerint büntetetik meg.

8. Térparancsnokság helyisége a helybeli 6. honvédezred laktanyájában. Szabadka, 1918 november 16.

Szabadka város térparancsnoka :

Vladislav Krupcevic
tüzérezredes
s. k.

12. ponthoz :

Jelentés.

Budapest, 1918 november 20-án.

1. Riffel Sándor alezredes, a pécsi hadapródiskola parancsnoka nov. 13-án távbeszélőn szolgálatilag jelentette, hogy a pécsi szerb csapatok parancsnoka megjelent az intézetben és kérdezte, mivel foglalkoznak a növendékek. Riffel alezredes tudatta, hogy a katonai és közműveltségi tárgyak oktatásával foglalkoznak, továbbá katonai gyakorlatokat hajtanak végre fegyver nélkül. Erre a szerb parancsnok azt kérdezte, kinek parancsára történik ez. A magyar hadügyminiszter parancsára, felelte Riffel alezredes. A szerb parancsnok következőkép válaszolt: A magyar hadügyminiszter itt nem parancsol. Megtiltom a katonai tárgyak oktatását. Jövöben csak közműveltségi tárgyakat szabad tanítani.

2. Lemberkovics Jenő szds., a 11. osztály fogalmazó tisztje november 20-án szolgálatilag a szegedi ker. parancsnoksággal távbeszélőn érintkezett. Ez alkalommal Arky Zoltán vkb. szds. a következőt jelentette: Miklós alezredes, a temesvári hadapródiskola parancsnoka a ker. parancsnokságnak személyesen jelenti, hogy a temesvári szerb csapatok parancsnoka a hadapródiskola növendékeinek mint zárt katonai testületnek az ott tartózkodását nem tűri és követeli, hogy néhány nap alatt az iskola ürítették ki.

A történetkehez a hadügyminisztérium 11. osztálya megjegyzi, hogy a kiürített területen levő katonai nevelőintézetek parancsot kaptak (Hadapródiskola Nagyszében, Pécs, Temesvár), hogy fegyvert és mindenféle harci eszközt az ottani póttestparancsnokságnak elszállítás végett adjanak át. Az oktatás egyébként a tanterv szerint tovább folyik, katonai gyakorlat fegyver nélkül.

A 11. osztály tudomása szerint a fegyverek és harci eszközök a növendékektől el is vétettek, összegyűjtettek és átadattak.

Arky szds. jelentése után Lemberkovics szds. megkísérelte, hogy a temesvári hadapródiskolával telefonon beszéljen. A következő táviratot akarta közvetíteni.

„713.416/11—1918. sz. rendelet változatlanul érvényben marad. Hadügyminisztérium 719.562/11—1918.“

A nagybecskereki központ engedélyével a kapcsolat létesült is, de a katonai cenzor az összeköttetést az első szó után bontotta. 537/Bk. 1918.

Bertalan s. k., alezredes.

13. ponthoz :**Hirdetmény.***Szerb és bunyevác testvérek!*

Mint a szerb királyi katonaság parancsnoka ezennel meghagyom, hogy az összes szerbek és bunyevácok, kiszolgált katonák, 21—30 évesek, jelentkezzenek önként katonai szolgálatra.

Jelentkezni kell a szerb kir. parancsnokságnál helyben (a nagy kaszárnyában), ahol orvosi vizsgálat után a sorozás megtörténik. A mai naptól mindennap lehet jelentkezni.

Egyben elrendelem, hogy az összes itt levő foglyok és azok, akik szerb királyi katonasághoz tartoznak, azonnal jelentkezzenek a parancsnokságnál.
Zombor, 1918 XI/15.

Nikola P. Ilics
gyalogsági őrnagy
s. k.

14. ponthoz :**Telefonjelentés.**

Fehértemplom jelenti 1918 XI. 10. :

A szerbek kijelentették, hogy ők a belgrádi fegyverszüneti határozványokat nem fogadják el magukra nézve kötelezőnek, ők a magyar állammal szemben hadviselő félnek tekintik magukat. A csendőröket internálták.

A másolat hitelül

1921. aug. 9.

Orjanides s. k.

főlevéltáros.

Szövetségesek katonai küldöttsége
a magyar kormány mellett.

59. sz. melléklet.

Vix alezredes, a küldöttség elnöke,

Gróf Károlyi Ó Excellenciájához, a Tanács elnöke
és magyar hadügyminiszterhez.

Kegyelmes Uram!

Van szerencsém Nagyméltóságod tudomására hozni, hogy dec. 3-iki 89/S. számú közlésem kiegészítéseként a szövetségesek keleti hadseregének parancsnokló tábornokától kapott utasítás szerint, a cseh-szlovák állam által követelt határok, mint Szlovákföld történelmi határai, következőképpen állapították meg:

1. Magyarország jelenlegi északi határa.
2. Magyarország nyugati határa a Dunáig.
3. Duna-folyó az Ipoly torkolatáig.
4. Az Ipoly-folyó Rimaszombatig, a város Szlovákországé.
5. Egyenes vonal, Rimaszombattól az Ung-folyó torkolatáig.
6. Az Ung folyása az Uzsok-dombig.

A végleges határok csak a békekonferencián lesznek a szövetségesek által egyetértőleg megállapítva.

Kérem Nagyméltóságodat, miszerint parancsot adjon arra, hogy mostantól kezdve a magyar csapatok a 3., 4., 5., 6. pontokban megállapított vonaltól délre visszavonassanak.

Fogadja Nagyméltóságod nagyrabecsülésem megnyilvánulását.

Budapest, 1918 dec. 23.

A fordítás hitelül
1919 II. 9.

Fábry, s. k.

Vix s. k.

A másolat hitelül
1921 aug. 9.

Mayer László s. k.
főlevéltáros.

Kimutatás

azon magyar csapatokról, melyek a paduai fegyverszünet megkötése után 1918 november 3-án Magyarországra visszatérőben (gyalogmenet és vasuti szállítás) voltak.

Honnan és mely kötelékből		H a z a t é r ő b e n l e v ő										Megjegyzés			
		teljes magyar			csonka magyar h. o., melyből osztrák ezredek kiváltak	osztrák h. o., melyből magyar ezredek kiváltak	gyalog	lovas	gyalog	lovas	ezred				
		gyalog	lovas	dandár											
		hadosztály					dandár	hadosztály	dandár	ezred					
Olasz (délnyugati) front	11. Bel-luno	38. h.				1									
		74. h.				1									
		20. h.				1									
		40. h.				1									
		41. h.				1									
	6. Ison-zo	51. h.				1									
		11. h.					1								
		64. h.				1									
	Francia (nyugati) front	70. h.				1									
		35.				1									
37. h.					1										
Keleti front (Ukraina)	155. h.				1										
			145.					1							
			2.					1							
Albánia				202.											
										1					
										1					
Olasz (délnyug.) front	11. Bel-luno				16.										
					27.										
					17.										
					31.										
	6. Ison-zo					7.									
						14.									
						33.									
						32.									
Bosznia															
					10. lovas						1				
Olasz (délnyugati) front	11. Bel-luno					5.						1			
						50.						1			
						55.						2			
						60.						1			
						25.						1			
Összesen...											11	3	10	1	6

FORRÁSOK :

Meine Kriegserinnerungen 1914—
1918.	Erich Ludendorff.
Précis de la grande Guerre
(France et Belgique) 1914—
1918.	Commandant Bouvier de Lamotte
breveté de D'Etat Major.
Der Zusammenbruch der Österr.-
Ungar. Wehrmacht im Herbst
1918.	Generalmajor d. R. Hugo Kerch-
nawe.
Miért kapitulált Németország 1918
november 11-én.	A francia főhadiszállás okmányai
alapján készült tanulmány.
Unser Österr.-Ungar. Bundes-
genosse im Weltkriege.	Generalleutnant a. D. A. von
Cramon.
Die Ursachen unserer Niederlage,
Erinnerungen und Urteile aus
dem Weltkriege.	General der Infanterie Alfréd
Kraus.
Die vier letzten Kriegswochen.	General der Infanterie Ernst
Horsetzky.
Der Weg zur Katastrophe.	Karl Friedrich Nowak.

L'Illustration 1918. évfolyama.

K. u. k. Armeoberkommando, k. u. k. Kriegsministerium, M. kir. Hon-
védelmi Minisztérium, Magyar Hadügyminisztérium és a Hadügyi Népbiz-
tosság hivatalos okiratai.

Világháboru. Eredeti hadműveleti okmányok, naplók, jelentések, helyzet-
vázlatok.

Sajtóközlemények, táviratok, stb.

TARTALOMJEGYZÉK

	Lap
Előszó.....	5—8
I. A vég kezdete.....	9—13
II. A németek offenzívája a nyugati fronton a döntést nem hozta meg.....	14—19
III. A németek a nyugati fronton az 1918. évi offenzíva összes eredményét elveszítették.....	20—23
IV. A németek veresége a nyugati fronton	24—25
V. A szövetségesek offenzívája a Balkán-fronton, a bolgár hadsereg összeomlása.....	26—34
VI. A szövetséges haderők a nyugati fronton az általános offenzívát folytatták.....	35—37
VII. A szövetségesek offenzívája az olasz fronton.....	38—53
VIII. A fegyverszünet megkötése. Ellenségeskedés beszüntetése. Visszavonulás. Hadifogságbaesés körülményei	54—73
IX. A front. A) Katonai helyzet. Erkölcsi erő. Fegyelem. Szellem	74—107
B) Anyagi helyzet.....	107—120
X. A Hinterland	121—158
XI. Magyarország védelme.....	159—172
XII. A hadászati arcvonalak felbomlása:	
A) Olasz front	173—187
B) Szerb front	187—192
C) Román front	192—204
Kill. Hazaárulás	205—228
XIV. A hazaárulás következményei:	
A) Délmagyarország megszállása	229—232
B) Északmagyarország megszállása.....	232—248
C) Erdély megszállása.....	248—268
XV. Zárószó	269—272
Mellékletek.....	273—360
Források.....	361